

**Azərbaycan Respublikasının
İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman)**

**Ombudsman və Konstitusiya
Məhkəməsi arasında qarşılıqlı
əməkdaşlıq: aktlar toplusu
(2002-2022-ci illər üzrə)**

BAKI - 2023

*Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları
üzrə Müvəkkili (Ombudsman) təsisatının
yaradılmasının 20 illiyinə həsr olunur.*

**Ombudsman və Konstitusiya
Məhkəməsi arasında qarşılıqlı
əməkdaşlıq: aktlar toplusu
(2002-2022-ci illər üzrə)**

*Bakı Dövlət Universitetinin
Elmi Şurasının 29 dekabr
2023-cü il tarixli iclasının
qərarı (protokol №12) ilə
nəşr hüququ verilmişdir.*

BAKI - 2023

Elmi redaktor:***Səbinə Əliyeva***

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman), hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Rəyçilər:***Fərhad Abdullayev***

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri, hüquq elmləri doktoru

Əmir Əliyev

Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin İnsan hüquqları və informasiya hüququ UNESCO kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor

Tərtib etdi:***Mahir Məmmədov***

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Beynəlxalq təşkilatlar və vətəndaş cəmiyyətləri institutları ilə əməkdaşlıq şöbəsinin Elmi-analitik sektorunun müdiri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Kitabda Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğuları əsasında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar (qəraradclar), eləcə də verilmiş sorğular və onlarla bağlı qəbul edilmiş aktların nəticələrinin qısa təsviri, habelə Ombudsmanın Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu vermək hüququnu müəyyən edən normativ hüquqi aktlardan çıxarışlar öz əksini tapmışdır.

Kitab hüquqşünaslıq ixtisası üzrə bakalavr, magistratura və doktorantura səviyyəsində təhsil alanlar, təhqiqat və ibtidai istintaq orqanlarında çalışanlar, hakimlər və vəkillər, habelə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin nəzəri və təcrübi məsələləri ilə məşğul olan və bu sahəyə maraq göstərən şəxslər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz.....	5
Kitaba dair rəylər	10,14

1. Ombudsmanın sorğuları əsasında Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar və qərardadlar..... 16

1.1. 27 avqust 2004-cü il tarixli Qərar	16
1.2. 20 sentyabr 2004-cü il tarixli Qərar	23
1.3. 25 yanvar 2005-ci il tarixli Qərar.....	33
1.4. 27 may 2008-ci il tarixli Qərar.....	49
1.5. 02 mart 2010-cu il tarixli Qərar	62
1.6. 21 iyun 2010-cu il tarixli Qərar.....	73
1.7. 01 dekabr 2010-cu il tarixli Qərar.....	82
1.8. 02 dekabr 2010-cu il tarixli Qərar.....	92
1.9. 14 iyun 2011-ci il tarixli Qərardad.....	102
1.10. 15 iyul 2011-ci il tarixli Qərar	106
1.11. 20 oktyabr 2011-ci il tarixli Qərar	113
1.12. 31 may 2012-ci il tarixli Qərar.....	123
1.13. 27 iyun 2012-ci il tarixli Qərardad.....	132
1.14. 20 iyul 2012-ci il Qərardad	136
1.15. 09 iyul 2013-cü il tarixli Qərar	139
1.16. 16 sentyabr 2014-cü il tarixli Qərar	151
1.17. 14 may 2015-ci il tarixli Qərar.....	159
1.18. 17 mart 2016-cı tarixli Qərar	174
1.19. 02 iyun 2016-cı tarixli Qərar.....	185
1.20. 21 oktyabr 2016-cı tarixli Qərar.....	193
1.21. 31 iyul 2017-ci il tarixli Qərar	201
1.22. 14 mart 2018-ci il tarixli Qərar	211
1.23. 19 fevral 2021-ci il tarixli Qərar	222
1.24. 23 aprel 2021-ci il tarixli Qərar	231
1.25. 02 fevral 2022-ci il tarixli Qərar	245
1.26. 14 noyabr 2022-ci il tarixli Qərar	257

2. Ombudsmanın sorğuları əsasında Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palataları tərəfindən qəbul edilmiş qəraradlar.....	267
2.1. 28 iyul 2005-ci il tarixli Qəرداد.....	267
2.2. 03 oktyabr 2006-cı il tarixli Qəرداد	271
2.3. 18 mart 2008-ci il tarixli Qəرداد	275
2.4. 03 aprel 2008-ci il tarixli Qəرداد.....	282
2.5. 27 noyabr 2008-ci il tarixli Qəرداد.....	288
2.6. 06 fevral 2009-cu il tarixli Qəرداد.....	295
2.7. 03 noyabr 2010-cu il tarixli Qəرداد.....	298
2.8. 03 noyabr 2010-cu il tarixli Qəرداد.....	300
2.9. 30 may 2012-ci il tarixli Qəرداد.....	302
2.10. 22 yanvar 2014-cü il tarixli Qəرداد	307
2.11. 01 fevral 2016-cı il tarixli Qəرداد	313
2.12. 21 iyun 2016-cı il tarixli Qəرداد.....	318
2.13. 21 iyun 2016-cı il tarixli Qəرداد.....	321
3. Ombudsmanın sorğularının icrası vəziyyətinin qısa təsviri	327
4. Normativ hüquqi aktlardan çıxarışlar.....	351
4.1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (çıxarış).....	351
4.2.“Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanunu (çıxarış).....	354
4.3.“Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (çıxarış).....	355

“Biz istəyirik ki, dövlətimiz tam demokratik, tam hüquqi, tam dünyəvi bir dövlət olsun. Bunun üçün də Azərbaycanda demokratiyanın bərqərar olması, inkişaf etdirilməsi, hüquqi aliliyin təmin olunması əsas vəzifəmizdir”.

Ümummilli lider Heydər Əliyev

ÖN SÖZ

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində Azərbaycan xalqının yeni azadlıq hərəkatı dövlət müstəqilliyinin və milli dövlətçilik atributlarının bərpası ilə yadda qaldı. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin yürütdüyü uzaqgörən, müdrik daxili və xarici siyasət dövlət müstəqilliyimizi təmin edərək, onu dönməz və əbədi etdi.

Dövlət müstəqilliyimizin bərpasından sonra qəbul edilmiş yeni Konstitusiyaya müstəqillik yolunda mühüm bir mərhələnin başlanğıcı oldu. Belə ki, Ulu Öndərin müəllifi olduğu, 1995-ci il 12 noyabr tarixli Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası yalnız qanunvericilik sisteminin formalaşmasına və bu sahədə uğurlu hüquqi islahatların aparılmasına deyil, eyni zamanda, səmərəli institusional islahatların (məhkəmə-hüquq, idarəçilik, hüquqi müdafiə mexanizmləri və digər sahələrlə bağlı) ardıcıl və məqsədyönlü həyata keçirilməsinə də münbit zəmin yaratdı.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1996-cı il 21 fevral tarixli Sərəncamının məqsədlərinə uyğun olaraq yaradılmış Hüquqi İslahat Komissiyasının səmərəli fəaliyyəti nəticəsində ölkəmizdə müxtəlif ictimai münasibətləri nizama salan normativ hüquqi aktların qəbul edilməsi ölkəmizin müasir çağırışlara cavab verən sosial-iqtisadi inkişafına da müsbət təsirini göstərdi.

İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin olunması istiqamətində qəbul edilmiş normativ hüquqi sənədlər sırasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin imzaladığı fərman və sərəncamların (məsələn, “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” 1998-ci il 22 fevral tarixli Fərman; “İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında” 1998-ci il 18 iyun tarixli Sərəncam və s.) mühüm rol oynadığını xüsusi vurğulamaq lazımdır. Belə ki, həmin sənədlərdə insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində bir sıra zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə səlahiyyətli müvəkkili təsisatının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

2001-ci il 28 dekabr tarixində “Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununun qəbul edilməsi insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində keyfiyyətə yeni mərhələnin başlanğıcı oldu.

Ombudsmanın fəaliyyət istiqamətləri sırasında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə təsbit olunmuş və Azərbaycan Respublikasının dövlət və yerli özünüidarə orqanları, vəzifəli şəxsləri tərəfindən pozulan insan hüquqları və azadlıqlarının bərpa edilməsi və qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hallarda insan hüquqları pozuntularının qarşısının alınması, “İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya”nın Fakültativ Protokolunda nəzərdə tutulmuş milli preventiv mexanizmin funksiyalarını həyata keçirmək, informasiya sahibi olan dövlət orqanlarının, yerli özünüidarə orqanlarının və vəzifəli şəxslərin “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərindən irəli gələn vəzifələri yerinə

yetirməsinə nəzarəti həyata keçirmək, yerli, regional və digər beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq və s. göstərmək olar.

Ombudsmanın fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri də Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət etmək səlahiyyəti ilə bağlıdır.

Artıq 20 ildir ki, Azərbaycanda Ombudsman təsisatı fəaliyyət göstərməkdədir. Ötən müddət ərzində müstəqil məhkəmədənənar hüquq müdafiə mexanizmi kimi fəaliyyət göstərən Ombudsman təsisatı əsas insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmini sahəsində çoxsaylı uğurlara imza atmışdır.

“Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 18 iyul tarixli, 739 sayılı Fərmanı ilə yaradılmış ali konstitusiyaya mühakiməsi orqanı olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi isə konstitusion normaların aliliyinin təmin edilməsində yeni tarixi səhifə açmaqla yanaşı, demokratik dəyərlərin daha da möhkəmləndirilməsində əlavə imkanlar yaratdı. Belə ki, qanunvericilik sistemimizin təkmilləşdirilməsi, hüququn müəyyənliyi, vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşması, seçki, azadlıq, şəxsi toxunulmazlıq, mülkiyyət, sosial təminat və s. bu kimi maddi və prosessual hüquqların təminatı ilə bağlı xeyli irəliləyişə və müsbət nəticələrə nail olundu.

Göstərilənlərin məntiqi davamı olaraq, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 28 dekabr tarixli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı”, 2011-ci il 27 dekabr tarixli Sərəncamı ilə isə “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı” təsdiq edildi.

Qeyd olunanlar ölkədə aparılan ardıcıl və məqsədyönlü hüquqi islahatların məhz insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha etibarlı və səmərəli təmininə xidmət etməsinin təsdiqidir.

Ötən müddətdə Ombudsman təsisatı ilə dövlət və yerli özünüidare orqanları, habelə vətəndaş cəmiyyəti institutları arasında insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli təmini sahəsində sıx əməkdaşlıq əlaqələri qurulmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsi ilə Ombudsman təsisatı arasında yaranan əməkdaşlıq əlaqələrinin hüquqi əsasını Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 130-cu, “Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununun 13.2.8-ci, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 32.1-ci maddələrində təsbit olunmuş müddəalar təşkil edir.

Ombudsmanın müxtəlif vaxtlarda Konstitusiya Məhkəməsinə təqdim etdiyi sorğular əsasında məhkəmə tərəfindən müvafiq qərarlar və ya qəraradlar qəbul olunmuşdur.

Ombudsman Konstitusiya Məhkəməsinə ümumilikdə 41 sorğu ünvanlamışdır ki, onlardan 26 sorğu üzrə Məhkəmənin Plenumu tərəfindən 23 iş üzrə qərar və 3 iş üzrə qərarad, palata tərəfindən isə 13 sorğu üzrə mübahisələndirilən normalara dair istər nəzəri, istərsə də təcrübi əhəmiyyət kəsb edən genişləndirici şərhləri özündə ehtiva edən qəraradlar qəbul olunmuşdur. Bununla yanaşı, 2 sorğu ilə bağlı plenumda baxılacağı barədə qəraradlar qəbul olunsada, sonradan qanunvericiliyə edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə əlaqədar olaraq həmin sorğular Ombudsman tərəfindən geri götürülmüşdür.

Qeyd olunan sorğularla bağlı qəbul edilmiş həmin aktlar (qərarlar və qəraradlar) qanunvericilikdə olan boşluqları və ziddiyyətli məqamları, mövcud qeyri-müəyyənlikləri və anlaşılmazlıqları aradan qaldırmış, eyni zamanda, əsas insan hüquq və azadlıqlarının daha

etibarlı təmini sahəsində mütərəqqi iş təcrübəsinin formalaşmasına da müsbət təsir göstərmişdir.

Bütövlükdə, Ombudsmanın sorğuları əsasında Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən qəbul olunmuş qərar və qərardadlar istər nəzəri, istərsə də təcrübi baxımdan əhəmiyyət kəsb edərək Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında və digər normativ hüquqi aktlarda təsbit olunmuş müvafiq insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha dolğun və səmərəli təmin edilməsində əlavə geniş imkanlar yaratmışdır.

Kitabda Ombudsmanın sorğusu əsasında Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən şəxsi toxunulmazlıq, azadlıq, mülkiyyət, mənzil, əmək, ailə, pensiya, sosial təminat hüququnun daha səmərəli təmini ilə bağlı qəbul edilmiş qərarlar ümümləşdirilmişdir. Kitabın hüquqşünaslıq ixtisası üzrə bakalavr, magistratura və doktorantura səviyyəsində təhsil alanlar, təhqiqat və ibtidai istintaq orqanlarında çalışanlar, hakimlər və vəkillər, habelə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin nəzəri və təcrübi məsələləri ilə məşğul olan və bu sahəyə maraq göstərən digər şəxslər üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəyini düşünürük.

Kitabla tanışlıq Ombudsman və Konstitusiya Məhkəməsi arasında formalaşmış konstruktiv əməkdaşlıq əlaqələri nəticəsində insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiəsi sahəsində qazanılan müsbət təcrübələr barədə ətraflı məlumat əldə etməyə imkan yaradacaqdır.

Səbinə Əliyeva
Azərbaycan Respublikasının
İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman),
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin sədri
cənab Fərhad Abdullayevin kitaba dair

R Ə Y İ

Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 2002-ci ildə fəaliyyətə başlamış, şəffaflıq, qanunçuluq, ədalət və qərəzsizlik kimi prinsiplərə sadıq olan, qanunla müəyyən olunmuş səlahiyyətlər daxilində fəaliyyət göstərən, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və hüquq sistemində böyük töhfələr verən Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) təsisatının yaradılması dövrün tələbatı idi.

Bu təsisatın yaradılması hüquq-müdafiə strukturları sistemini tamamlamaqla, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi mexanizmində mövcud olan qüsurları və boşluqları aradan qaldırmaq üçün yeni imkanlar yaratmışdır.

Məlum olduğu kimi, Konstitusiya ilə səlahiyyətlərinə aid edilmiş məsələlərə dair ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı olan Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin əsas məqsədləri Konstitusiyanın aliliyini təmin etmək və hər kəsin əsas hüquq və azadlıqlarını müdafiə etməkdir. Bunu nəzərə alaraq, əminliklə demək olar ki, konstitusiya ədalət mühakiməsi qanunun aliliyinin təmin edilməsinin, insan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsinin mühüm mexanizmlərindən biri qismində çıxış edir.

Ümummillə Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 2002-ci il 24 avqust tarixində keçirilmiş referendumla Əsas Qanuna edilmiş dəyişikliklər nəticəsində Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətlərini nəzərdə tutan 130-cu maddəyə V, VI və VII hissələr əlavə edilməklə konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanına müraciət etmək hüququna malik subyektlərin dairəsi genişləndirilmiş, Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman), məhkəmələr və fərdi şəxslər Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə birbaşa müraciət etmək hüququ əldə etmişlər.

Şübhəsiz ki, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi ilə Ombudsman arasında qarşılıqlı münasibətlərin və təcrübə mübadiləsinin aparılması çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Təsis edilməsi Ümummilli Lider Heydər Əliyevin adı ilə bilavasitə bağlı olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi ilə Ombudsman təsisatı arasında artıq uzun illərdir ki, sıx işgüzar əlaqələr inkişaf etməkdədir. Bu əməkdaşlığın nəticəsidir ki, ötən dövr ərzində Ombudsmanın sorğuları əsasında Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən 23 qərar qəbul edilmiş və bu qərarlarda insan hüquqlarının səmərəli təminatına yönəlmiş mühüm hüquqi mövqelər formalaşmışdır.

Ombudsman tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada müvafiq məsələlərin həll edilməsi üçün göndərilmiş hər-hansı sorğu əsasında qəbul edilmiş qərar öz mahiyyətinə görə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə, həmçinin qanunların düzgün başa düşülməsinə və tətbiq edilməsinə öz töhfəsini verir.

Qeyd edilməlidir ki, ölkədə gedən ictimai proseslər, sosial-iqtisadi dəyişikliklər, o cümlədən elm və texnikanın inkişafı davamlı olaraq məhkəmə-hüquq sistemində də dövrün tələbinə uyğun dəyişikliklərin edilməsini zərurətə çevirir. Belə ki, hüquq sisteminin fəaliyyətinin müasir və mütərəqqi prinsiplər əsasında təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə 2019-cu il aprelin 3-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” Fərman imzalanmışdır. Bu Fərmandan irəli gələrək ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılması üzrə aparılan islahatlar nəticəsində ölkənin məhkəmə sistemi daha da təkmilləşib, yeni məhkəmələr təsis olunub, məhkəmə-hüquq sisteminin cəmiyyət üçün daha əlçatan olmasına dair mühüm addımlar atılıb.

Adıçəkilən Fərmanda nəzərdə tutulan məsələlərə xidmət etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi ilə Ombudsman təsisatı arasında qarşılıqlı münasibətlər daha da

genişlənməkdədir və insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiəsi üçün Ombudsman təsisatı tərəfindən ünvanlanan sorğuların sayı daha da artmaqdadır.

Bildiyimiz kimi, Konstitusiyaya müvafiq olaraq insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. Bu baxımdan, insan hüquq və azadlıqlarının məhkəmədənənar müdafiə forması olan İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman) tərəfindən müvafiq hüquq və azadlıqların müdafiə olunması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Fəaliyyət göstərdiyi dövr ərzində Ombudsman təsisatının insan hüquqlarının müdafiəsinin ali məqsədi naminə gördüyü işlər bütövlükdə ölkəmizdəki demokratik və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu işinə əvəzsiz töhfəsini verir.

Dövlət strukturları ilə vətəndaş cəmiyyəti arasında mühüm əlaqələndirmə funksiyasını həyata keçirən Ombudsman təsisatı ölkəmizdə ictimai nəzarət elementlərinin hərtərəfli inkişafına təkan verir, vətəndaş cəmiyyəti institutlarını insanların problemlərinin həllinə yardımçı olmağa səfərbər edir.

Bununla yanaşı, xüsusilə vurğulanmalıdır ki, Ombudsmanın fəaliyyətinin nəticələri bu təsisatın ölkəmizdə əhalinin rəğbətini qazanmaqla, dövlət, o cümlədən hüquq mühafizə və yerli özünüidarə orqanları, beynəlxalq və milli qeyri-hökumət təşkilatları, həmçinin kütləvi informasiya vasitələri ilə səmərəli əməkdaşlıq mexanizmlərinin uğurla həyata keçirildiyini göstərmişdir. Azərbaycanda bu institutun səmərəli fəaliyyəti həqiqətən də respublikamızın hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunda olduğunu göstərən ən mühüm amillərdəndir.

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində mütərəqqi beynəlxalq təcrübənin respublikamızda tətbiqi, eyni zamanda, ölkəmizdə insan hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı həyata keçirilən müsbət təcrübənin təbliği sahəsindəki fəaliyyətinin mühüm istiqamətlərindən birini də onun beynəlxalq əlaqələri təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili çoxsaylı beynəlxalq universal və regional xarakterli təşkilatlarla

əməkdaşlıq edir, beynəlxalq konfranslarda iştirak edərək respublikamızı layiqincə təmsil etmişdir. Müvəkkil və onun aparatı tərəfindən müxtəlif brifinqlər, monitorinqlər təşkil edilmiş, hüquqi maarifləndirmə işləri aparılmışdır.

Ombudsman təsisatının beynəlxalq münasibətlərdə aktiv və səmərəli fəaliyyətini Müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli Azərbaycan Ordusunun 44 günlük Zəfər yürüşü zamanı xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Ombudsman təsisatı tərəfindən istər 44 günlük Vətən müharibəsi dövründə, istərsə də postmüharibə dövründə Ermənistanın sülh və insanlıq əleyhinə, habelə müharibə və terrorçuluq cinayətlərinin, eləcə də dinc insanların, mülki obyektlərin hədəfə alınmasının faktlara əsaslanan materiallar vasitəsilə dünya ictimaiyyətinə çatdırılması məsələsi prioritet istiqamətlərdən biri kimi seçilmişdir. Bu məqsədlə Ombudsmanın təşəbbüsü ilə ölkəmizə səfər edən xarici nümayəndə heyətləri faktaraşdırıcı missiyalar həyata keçirmiş, ardıcıl olaraq hesabatlar, bəyanatlar və müraciətlər hazırlanmışdır. Beynəlxalq ictimaiyyətə ünvanlanan bu sənədlər, o cümlədən xarici ölkələrin insan hüquqları təsisatlarının apardığı yerində araşdırmaların nəticələrinə əsasən hazırlanan hesabatlar Ermənistanın xalqımıza qarşı törətdiyi cinayətlərin ifşa olunmasında böyük əhəmiyyətə malikdir.

Əminik ki, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəli təminatının artırılması sahəsində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) ilə işgüzar əlaqələri böyük əhəmiyyət kəsb etməklə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyinin təmin edilməsi sahəsində əməkdaşlığımız bundan sonra da uğurla və səmərəli şəkildə inkişaf edəcəkdir.

**Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin
İnsan hüquqları və informasiya hüququ
UNESCO kafedrasının müdiri,
hüquq elmləri doktoru, professor
Əmir Əliyevin kitabına dair**

R Ə Y İ

Beynəlxalq birliyin inteqrasiyasının qlobal prosesləri beynəlxalq təcrübəni nəzərə almaqla milli hüquq müdafiə institutlarının formalaşması və inkişafı proseslərinin öyrənilməsinin zəruriliyini təsdiqləyir.

Bu gün insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının məhkəmədən kənar müdafiə mexanizmi kimi Ombudsman institutunun fəaliyyətinin səmərəliliyi dünya birliyi üçün çox əhəmiyyətlidir. Bütövlükdə, qeyd etmək lazımdır ki, təcrübə və informasiya mübadiləsi, insan hüquqlarının təmin edilməsi, tədqiqat və təhsil fəaliyyəti məsələlərinin müzakirəsi, habelə inzibati və hüquqi tətbiqi üzrə beynəlxalq və regional standartların işlənilib hazırlanması üçün müxtəlif təsisatlar yaradılır.

Demokratik və hüquqi əsasları olan xarici ölkələrlə beynəlxalq ünsiyyətin müsbət təcrübəsi Azərbaycan Respublikasında geniş və ardıcıl surətdə tətbiq edilmişdir. Həmçinin insan hüquqlarının müdafiəsi sisteminin başa düşülməsinə dair yaranmış milli yanaşmalar da daim nəzərə alınır və inkişaf etdirilir.

Azərbaycan Respublikasında hüquqi dövlətin qurulması insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi sistemində mühüm mexanizm olan insan Hüquqları üzrə Müvəkkilli institutu ilə sıx bağlıdır.

Azərbaycan Respublikasında Ombudsman institutunun səmərəliliyi onun tərəfindən təqdim edilən illik məruzələrin təhlilindən də aydın şəkildə müəyyən edilir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasında Ombudsman institutu tərəfindən atılmış addımlar dövlətimizin ali məqsədinin insan hüquqlarının təmin edilməli olduğunu bir daha bəyan edərək və inkişaf etdirərək, müvafiq

dövlətdaxili orqanlar tərəfindən insan hüquq və azadlıqları sahəsində mövcud olan problemləri aradan qaldırmaqla, son nəticədə dövlətlə vətəndaşlar arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin daxili inam əsasında daha da möhkəmlənməsinə gətirib çıxarmışdır.

Kitabın məzmunu insan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin fəaliyyətinin nəticəsi (vətəndaş cəmiyyətinin strukturları ilə qarşılıqlı fəaliyyət; daimi əsaslarla məhkəmə proseslərində və İnsan Hüquqları üzrə beynəlxalq təşkilatların işində iştirak; Ombudsmanın tövsiyələrinin (preventiv vasitələrdən daha geniş istifadə edilməklə) yerinə yetirilməsini təmin etmək məqsədi ilə ictimai orqanlara təsir vasitələri spektrinin genişləndirilməsi; insan hüquqları sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq; insan hüquqları üzrə mövcud qanunvericiliyin monitorinqinin həyata keçirilməsi, milli qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və onun beynəlxalq hüququn hamı tərəfindən qəbul edilmiş prinsip və normalarına uyğunlaşdırılmasına nail olmaq) olaraq müsbət qiymətləndirilməlidir.

Kitabda Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğuları əsasında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar (qəraradlar), eləcə də verilmiş sorğular və onlarla bağlı qəbul edilmiş aktların nəticələrinin qısa təsviri, habelə Ombudsmanın Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu vermək hüququnu müəyyən edən normativ hüquqi aktlardan çıxarışlar əks olunmuşdur ki, bunlar da həm hüquqşünaslıq ixtisası üzrə tədris təcrübəsində, həm də praktiki fəaliyyətdə tələbələrin istifadə imkanlarını bilavasitə artırmağa kömək edəcəkdir.

Qeyd edilənləri nəzərə alaraq müvafiq kitabın nəşr edilməsi məqsədemüvafiqdir.

1. Ombudsmannın sorğuları əsasında Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar və qəraradlar

1.1. 27 avqust 2004-cü il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 398.1.1-ci maddəsinin «...şəxs insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəldikdə...» müddəasının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsinə, 71-ci maddəsinin II hissəsinə və 80-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 27 avqust 2004-cü il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu F.Abdullayev (sədrlik edən), B.Qəribov (məruzəçi-hakim), R.Qvaladze, E.Məmmədov, İ.Nəcəfov və Ə. Sultanovdan ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi İ.İsmayılovun,

konstitusiyaya məhkəmə icraatında tərəflərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Aparatının rəhbəri R.Rəhimovun, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının əməkdaşı S.Məmmədovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiyaya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 398.1.1-ci maddəsinin «...şəxs insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəldikdə...» müddəasının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsinə, 71-ci maddəsinin II hissəsinə və 80-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikasının İnsan

Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) 28 iyun 2004-cü il tarixli, 1/3485-04 sayılı sorğusu ilə bağlı konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim B.Qəribovun məruzəsini, konstitusiyaya məhkəmə icraatında tərəflərin nümayəndələri R. Rəhimov və S.Məmmədovun çıxışlarını dinləyib, konstitusiyaya işinin materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi**:

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) sorğuda qeyd edir ki, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 396-cı maddəsinə əsasən inzibati xətalərin qarşısını almaq, şəxsiyyəti müəyyən etmək, inzibati xəta haqqında protokolun yerində tərtibi mümkün olmadıqda, onun tərtibi vacibdirsə, onu tərtib etmək, işlərə vaxtında və düzgün baxılmasını, inzibati xətalər haqqında işlərə dair qərarların icrasını təmin etmək məqsədilə səlahiyyətli vəzifəli şəxs inzibati xətalər haqqında işlərin icraatını təmin etmək tədbirlərini tətbiq edə bilər. Həmin maddədə sadalanmış tədbirlərdən biri də inzibati qaydada tutma tədbiridir. Bu Məcəllənin 398.1-ci maddəsinə görə inzibati qaydada tutma, yəni fiziki şəxsin azadlığının qısa müddətə məhdudlaşdırılması, müstəsna hallarda inzibati xəta haqqında işin düzgün və vaxtında baxılmasının və ya inzibati xəta haqqında iş üzrə qərarın icrasının təmin edilməsi üçün zəruri hesab edildikdə qanunla nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla tətbiq edilə bilər.

Məcəllənin 398.1.1-ci maddəsində inzibati qaydada tutmanın tətbiq edilməsinə əsas verən hərəkətlər sırasında şəxsin insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəlməsi də nəzərdə tutulur.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 398.1.1-ci maddəsinə əsasən hər hansı bir şəxsin insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəlməsi onun inzibati qaydada tutulmasına və bununla da müvəqqəti olaraq azadlığının məhdudlaşdırılmasına səbəb olur. Lakin bu Məcəllədə şəxsin insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəlməsinə görə heç bir məsuliyyət nəzərdə tutulmur. Belə halda isə azadlıq hüququnun müvəqqəti məhdudlaşdırılmasının heç bir əsası yoxdur və inzibati qaydada

tutmanın tətbiqi İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 398.1-ci maddəsində müəyyən edilmiş məqsədlərə ziddir.

Göstərilənlərə əsasən sorğuverən İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 398.1.1-ci maddəsinin «...şəxs insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəldikdə...» müddəasının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci, 71-ci maddəsinin II hissəsinə və 80-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanmasını xahiş edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıların qeyd olunmasını zəruri hesab edir.

Hüquq normaları ictimai münasibətlərdən irəli gələn hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsinin əsasını təşkil edir. Belə münasibətlərin reallaşdırılmasının özülü kimi qiymətləndirilən hüquq normaları özündə dövlətin iradəsini əks etdirir və hüquq subyektlərinin qarşılıqlı hüquq və vəzifələrini müəyyənləşdirir. Qeyd edilməlidir ki, fərdin hüquq normalarında nəzərdə tutulan tələb və göstərişlərə zidd davranışı ictimai zəruri və faydalı hesab edilməyən hərəkəti kimi hüquq pozuntusu olmaqla cəmiyyət və dövlət qarşısında müvafiq məsuliyyətin yaranması ilə nəticələnir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 80-ci maddəsinə görə Konstitusiyanın və qanunların pozulması, o cümlədən Konstitusiyada və qanunlarda nəzərdə tutulan hüquqlardan sui-istifadə və ya vəzifələrin yerinə yetirilməməsi qanunla müəyyən edilən məsuliyyətə səbəb olur.

İnzibati Xətlər Məcəlləsində də (daha sonra İXM) inzibati xətlər kimi müəyyənləşdirilmiş əməllərin törədilməsinə görə məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdur.

İXM-nin 2-ci maddəsində göstərilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasının inzibati xətlər qanunvericiliyinin vəzifələri insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını, onların sağlamlığını, əhəlinin sanitariya-epidemioloji sağlamlığını, ictimai mənəviyyəti, mülkiyyəti, şəxslərin iqtisadi maraqlarını, ictimai qaydanı və ictimai təhlükəsizliyi, ətraf mühiti, idarəçilik qaydalarını qorumaqdan, qanunçuluğu möhkəmləndirməkdən və inzibati xətlərin qarşısını almaqdan ibarətdir.

Məcəllənin 3-cü maddəsinə görə yalnız bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş inzibati xətalərin törədilməsində təqsirli hesab edilən və inzibati xəta tərkibinin bütün digər əlamətlərini daşıyan əməli (hərəkət və ya hərəkətsizlik) törətmiş şəxs inzibati məsuliyyətə cəlb olunur və tənbeh edilir.

Göründüyü kimi, fərdin inzibati məsuliyyətə cəlb olunması və tənbeh edilməsi üçün bu maddədə sadalanan şərtlərin (inzibati xətanı nəzərdə tutan normanın, təqsirin və inzibati xəta tərkibinin digər əlamətlərinin) mövcudluğu zərurətdir.

Digər tərəfdən həmin Məcəllənin 12-ci maddəsinə əsasən bu Məcəllə ilə qorunan ictimai münasibətlərə qəsd edən, hüquqa zidd olan, təqsirli sayılan (qəsdən və ya ehtiyatsızlıq üzündən törədilən) və inzibati məsuliyyətə səbəb olan əməl (hərəkət və ya hərəkətsizlik) inzibati xəta hesab olunur.

İXM-nin müddələrinin təhlilindən aydın olur ki, inzibati məsuliyyətin yaranmasının əsasını həmin Məcəllənin xüsusi hissəsindəki inzibati məsuliyyəti və onun tətbiqini müəyyənləşdirən maddi hüquq normaları təşkil edir. Qeyd edilməlidir ki, maddi hüquq normalarının reallaşdırılması ilə bağlı inzibati prosessual fəaliyyətin tənzimlənməsi də İXM-ə xas olan xarakterik xüsusiyyətlərdən biridir. Bu baxımdan həmin Məcəllənin funksional fəaliyyətinin təmini üçün onun həm maddi, həm də prosessual (formal) normaları arasında sistemli hüquqi vəhdətin, məntiqliyin, aydınlığın mövcud olması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İXM-nin 398.1-ci maddəsinə əsasən inzibati qaydada tutma, yəni fiziki şəxsin azadlığının qısa müddətə məhdudlaşdırılması, müstəsna hallarda inzibati xəta haqqında işin düzgün və vaxtında baxılmasının və ya inzibati xəta haqqında iş üzrə qərarın icrasının təmin edilməsi üçün zəruri hesab edildikdə, qanunla nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla tətbiq edilə bilər.

Həmin Məcəllənin 398.1.1-ci maddəsində isə qeyd edilir ki, Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanının vəzifəli şəxsləri—xırda xuliqanlıq edildikdə, şəxs polis işçisinin, habelə hərbi qulluqçunun qanuni sərəncamına və ya tələbinə qəsdən tabe olmadıqda, şəxs insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərəxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəldikdə, ov, balıq ovu

və balıq ehtiyatlarını mühafizə qaydaları pozulduqda inzibati qaydada tutmanı həyata keçirirlər.

İnzibati qaydada tutma inzibati xətlərin qarşısını almaq, şəxsiyyəti müəyyən etmək, inzibati xəta haqqında protokolun yerində tərtibi mümkün olmadıqda, onun tərtibi vacibdirsə, onu tərtib etmək, işlərə vaxtında və düzgün baxılmasını, inzibati xətlər haqqında işlərə dair qərarların icrasını təmin etmək məqsədilə müəyyən olunmuş tədbirlər sırasındadır (İXM-nin 396-cı maddəsi).

İXM-nin xüsusi hissəsində şəxsin insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəlməsini inzibati məsuliyyətə səbəb olan əməl (xəta) kimi müəyyənləşdirən maddi hüquq norması mövcud deyildir.

Belə hal isə faktiki olaraq hüquq pozuntusu törətməyən şəxs barəsində izibati məsuliyyətə cəlb olunması və tənbeh edilməsi nəzərdə tutulmayan hərəkətə görə azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılmasına səbəb olan inzibati xəta haqqında işin icraatının təmin edilməsi tədbirinin tətbiqinə gətirib çıxarır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsinə görə hər kəsin azadlıq hüququ vardır. Azadlıq hüququ yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada tutulma, həbsə alma və ya azadlıqdan məhrum etmə yolu ilə məhdudlaşdırıla bilər (Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin I, II hissələri). Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin II hissəsində isə təsbit olunmuşdur ki, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz.

Göründüyü kimi, şəxsin insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəlməsinin inzibati məsuliyyətə səbəb olmasına dair İXM-nin xüsusi hissəsində maddi hüquq normasının nəzərdə tutulmamasına baxmayaraq, onun xəta kimi bu Məcəllənin 398.1.1-ci maddəsində inzibati qaydada tutmanın (tutulmanın) tətbiq edilməsi müəyyənləşdirilən digər inzibati xətlər sırasında olması, bir tərəfdən Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin I, II hissələri ilə və 71-ci maddəsinin II hissəsilə uyğunluq təşkil etmir, digər tərəfdən isə İXM-nin maddi və prosessual normalarının sistem vəhdətini pozmaqla prosessual hüquq normasının maddi hüquq normasını inkar etməsinə səbəb olur. Həmin hal İXM-nin məqsədləri baxımından hər hansı bir hüquqi nəticənin əldə

edilməsinə nail olunmamasına gətirib çıxarmaqla yanaşı, göstərilən prosessual qaydanı əsassız bir hüquqi alətə çevirir ki, bu da normativ hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmasına və qanunların Konstitusiyaya zidd olmamasına dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının tələblərinin pozulması ilə nəticələnir (Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I, III hissələri).

Konstitusiya Məhkəməsi, həmçinin qeyd edir ki, cinayətlərin və başqa hüquq pozuntularının müəyyən edilməsi, onların törədilməsinə görə məsuliyyətin təyin edilməsi sahəsində səlahiyyət Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 17-ci bəndinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə mənsubdur. Bu səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı prosessual hüquq normalarının maddi hüquq normalarından irəli gəlməsinə və onlara mütənasib olmasına riayət edilməsi zəruri şərtidir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə qənaətə gəlir ki, Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 398.1.1-ci maddəsinin «...şəxs insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəldikdə...» müddəası həmin Məcəllənin xüsusi hissəsində bu əmələ (xətaya) görə inzibati məsuliyyəti müəyyən edən norma nəzərdə tutulmadığı üçün Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsinin I, II hissələrinə, 71-ci maddəsinin II hissəsinə, 80-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I, III hissələrinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III, IX və X hissələrini, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65—67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

1. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 398.1.1-ci maddəsinin «...şəxs insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəldikdə...» müddəası həmin Məcəllədə bu əmələ (xətaya) görə inzibati məsuliyyət müəyyən edən norma nəzərdə tutulmadığı üçün Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsinin I,II

hissələrinə, 71-ci maddəsinin II hissəsinə, 80-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I, III hissələrinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilsin.

2. Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti», «Bakinski raboçi» qəzetlərində və «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədrlik edən: Fərhad ABDULLAYEV

1.2. 20 sentyabr 2004-cü il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 133.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

Bakı şəhəri, 20 sentyabr 2004-cü il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu F.Abdullayev (sədrlik edən), F.Babayev, B.Qəribov, R.Qvaladze, E.Məmmədov (məruzəçi-hakim), İ.Nəcəfov, S.Salmanova və Ə.Sultanovdan ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi İ.İsmayılovun,

konstitusiya məhkəmə icraatında sorğuverənin nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının rəhbəri R.Rəhimovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 133.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 58, 59-cu maddələrinə və 71-ci maddəsinin II hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılması haqqında Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) 28 iyun 2004-cü il tarixli, 1/3486-04 sayılı sorğusu ilə bağlı konstitusiya işinə baxdı.

Konstitusiya işinə cavabverənin—Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin nümayəndəsinin iştirakı olmadan baxılmışdır.

İş üzrə hakim E.Məmmədovun məruzəsini, konstitusiya məhkəmə icraatında sorğuverənin nümayəndəsi R.Rəhimovun çıxışını dinləyib, konstitusiya işinin materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müəyyən etdi:

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunda bəzi dəlillər göstərilməklə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsindən Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra-Mülki Məcəllə) 133.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 58, 59-cu maddələrinə və 71-ci maddəsinin II hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılması xahiş olunur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edir.

Mülki Məcəllənin 133.1-ci maddəsinə əsasən əgər hüquqi şəxs qeydə alınmışdırsa, lakin qeydiyyat günündən bir il ərzində öz fəaliyyətini həyata keçirmirsə, onda müvafiq icra hakimiyyəti orqanı hüquqi şəxslərin dövlət reyestrindəki yazını ləğv edir. Yazı hüquqi şəxsin istənilən təsisçisinin və istənilən üçüncü şəxsin ərizəsi ilə də ləğv edilə bilər. Hüquqi şəxslərin dövlət reyestrindəki yazının ləğv edilməsi hüquqi şəxsin buraxılması deməkdir.

Həmin maddənin hüquqi baxımdan qiymətləndirilməsi üçün Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və digər qanunvericilik aktlarının, habelə beynəlxalq-hüquqi aktların bir sıra müddəaları və beynəlxalq məhkəmə-hüquq təsisatlarının təcrübəsi nəzərə alınmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 15-ci maddəsinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyatın inkişafı müxtəlif mülkiyyət növlərinə əsaslanaraq, xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət edir. Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri əsasında iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır, azad sahibkarlığa təminat verir, iqtisadi münasibətlərdə inhisarçılığa və haqsız rəqabətə yol vermir.

Dövlət idarəçiliyinin, iqtisadiyyatın, demokratikləşmə proseslərinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının tələblərinə və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması məqsədi ilə ölkəmizdə ardıcıl olaraq iqtisadi və hüquqi islahatlar həyata keçirilir. Məhz həmin istiqamətdə hazırlanmış, qəbul olunmuş və 1 iyun 2000-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş Azərbaycan Respublikasının yeni Mülki Məcəlləsi əhatə etdiyi sahədə ölkəmizdə yaranan münasibətlərin müasir ruhda tənzimləyicisi kimi çıxış edir.

Yeni mülki qanunvericilikdə tətbiq edilən hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatının normativ-məlumatlandırma qaydası hüquqi şəxslərin yaradılmasının hər hansı üçüncü şəxslə, o cümlədən əvvəlcədən razılaşdırılmasını tələb etmir. Hüquqi şəxsin yaradılmasının dövlət qeydiyyatı mərhələsində müvafiq icra hakimiyyəti orqanı hüququn yeni subyektinin yaradılması üçün zəruri olan şərtlərə əməl edilməsi və təşkilatın hüquqi şəxs qismində tanınması barədə qərar qəbul edir.

Mülki Məcəllənin 48.1-ci maddəsinə uyğun olaraq hüquqi şəxs müvafiq icra hakimiyyəti orqanında dövlət qeydiyyatına alınmalıdır. Dövlət qeydiyyatının məlumatları, o cümlədən qeyri-kommersiya təşkilatları üçün firma adı ümumi tanışlıq üçün açıq olan hüquqi şəxslərin dövlət reyestrinə daxil edilir.

Həmin Məcəllənin 132.1-ci maddəsinə əsasən isə qeydə alınmış hüquqi şəxs hüquqi şəxslərin dövlət reyestrinə yazılır, qeydiyyata təqdim edilən sənədlər isə arxivə verilir. Yuxarıda göstərilmiş müddəalardan görüldüyü kimi, hüquqi şəxslərin dövlət reyestrinin aparılmasının məqsədi dövlət qeydiyyatından keçmiş hüquqi şəxslər barədə tanışlıq üçün açıq olan məlumatların bu reyestrə daxil edilməsidir. Həmin reyestrin aparılmasının hər hansı başqa bir məqsədi qanunvericilikdə təsbit olunmamışdır.

Hüquqi şəxs mülki hüquq münasibətlərinin iştirakçısı kimi, məqsədlərinə uyğun olaraq nizamnaməsində nəzərdə tutulmuş və mövcud qanunvericiliklə qadağan olunmamış müxtəlif fəaliyyət növləri ilə məşğul ola bilər.

Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericiliyinə əsasən hər bir hüquqi şəxs kommersiya və ya qeyri-kommersiya təşkilatı (ictimai birliklər, fondlar və s.) növlərində yaradıla bilər.

Hüquqi şəxslərin fəaliyyətinin əsas məqsədi mənfəət gətirməkdən ibarət olan (kommersiya hüquqi şəxsləri) və ya əsas məqsədi mənfəət gətirməkdən ibarət olmayan və götürülən mənfəəti iştirakçıları arasında bölüşdürməyən (qeyri-kommersiya hüquqi şəxsləri) qurumlar ola bilər (Mülki Məcəllənin 43.5-ci maddəsi).

Hüquqi şəxsin yaradılması və onun tərəfindən müvafiq fəaliyyətin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar məsələlər Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 58-ci maddəsinin (birləşmək hüququ) və 59-cu maddəsinin (azad sahibkarlıq hüququ) müddəaları ilə sıx bağlıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 58-ci maddəsinə görə hər kəsin başqaları ilə birləşmək hüququ vardır. Hər kəs istənilən birlik, o cümlədən siyasi partiya, həmkarlar ittifaqı və digər ictimai birlik yaratmaq və ya mövcud birliyə daxil olmaq hüququna malikdir. Bütün birliklərin sərbəst fəaliyyətinə təminat verilir. Heç kəs hər hansı birliyə daxil olmağa və ya onun üzvlüyündə qalmağa məcbur edilə bilməz. Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ya hər hansı hissəsində qanuni dövlət hakimiyyətini zorla devirmək məqsədi güdən birliklər qadağandır. Konstitusiyanı və qanunları pozan birliklərin fəaliyyətinə yalnız məhkəmə qaydasında xitam verilə bilər.

«E. Əlizadə və digərlərinin şikayəti üzrə məhkəmə aktlarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair» Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 11 may 2004-cü il tarixli qərarında birləşmək hüququnun ətraflı təhlili aparılaraq, həmin hüququ bəyan etmiş Konstitusiyanın birliklərin sərbəst fəaliyyətinə təminat verdiyi xüsusi qeyd olunmuşdur. Həmin qərarla bu təminatın birliklərin təşkilatdaxili fəaliyyət sərbəstliyini də (birliklərin öz nizamnamələrini sərbəst qəbul etmək hüququ, rəhbər orqanlarını sərbəst seçmək hüququ, öz mülkiyyətini müstəqil idarə etmək hüququ, fəaliyyət proqramını müəyyən etmək və həyata keçirmək hüququ və s.) ehtiva etdiyi vurğulanmışdır.

Birləşmək hüququnun həyata keçirilməsinin müəyyən müddət ərzində fəaliyyət göstərilib-göstərilməməsi ilə əlaqələndirilməsi və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının hüquqi şəxslərin dövlət reyestrindəki yazını ləğv etmək yolu ilə faktiki olaraq hüquqi şəxsin buraxılması səlahiyyəti bu hüququn əsassız məhdudlaşdırılmasına gətirib çıxara bilər. Bununla əlaqədar nəzərə almaq lazımdır ki, birləşmək hüququnun konstitusiya təminatında «Konstitusiyanı və qanunları pozan birliklərin fəaliyyətinə yalnız məhkəmə qaydasında xitam verilə bilər» ifadəsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası birləşmək hüququnu əsas insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına aid edir. Beynəlxalq-hüquqi aktlarda bu hüquq yığıncaqlar və assosiasiya azadlığı kimi nəzərdə tutulur. Bu azadlıq İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi tərəfindən məhz fikir və söz azadlığı prizmasından

qiymətləndirilir. Müasir Avropa hüquq sistemində o, əsasən siyasi və humanitar hüquq kimi qəbul olunur. Həmin hüquq mütləq olmasa da, onun məhdudlaşdırılmasına yalnız o hallarda yol verilir ki, bu həm qanunla müəyyən edilsin, həm də demokratik cəmiyyətdə zəruri olsun, yüksək ictimai zərurətə cavab versin və qanunun məqsədlərinə müvafiq olsun.

İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının 11-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən assosiasiya azadlığı hüququnun həyata keçirilməsinə milli təhlükəsizlik və ictimai asayiş maraqları naminə, iğtişaşın və cinayətin qarşısını almaq üçün, sağlamlığın və mənəviyyatın mühafizəsi üçün və ya digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olanlardan başqa heç bir məhdudiyətlər qoyula bilməz. Bu maddə silahlı qüvvələr, polis və ya inzibati dövlət orqanları üzvlərinin belə hüquqlarının həyata keçirilməsinə qanuni məhdudiyətlər qoyulmasına mane olmur.

Göstərilən mənada, sorğuda qaldırılmış məsələyə birləşmək konstitusiyaya hüququnun qeyri-məhkəmə orqanı tərəfindən məhdudlaşdırılması və yaxud ləğv olunmasının qeyri-mümkünlüyü nöqtəyi-nəzərdən baxılmalıdır.

Kommersiya təşkilatı növlərində yaradılmış hüquqi şəxslərin bir il ərzində fəaliyyət göstərib-göstərməməsi ilə əlaqələndirilməsi, habelə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının dövlət reyestrindəki yazını ləğv etmək yolu ilə faktiki olaraq hüquqi şəxslərin buraxılması məsələlərinə azad sahibkarlıq hüququnun məzmunu və mahiyyəti baxımından yanaşılması da zəruridir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 59-cu maddəsinə müvafiq olaraq hər kəs qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada öz imkanlarından, qabiliyyətindən və əmlakından sərbəst istifadə edərək, təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə azad sahibkarlıq fəaliyyəti və ya qanunla qadağan edilməmiş digər iqtisadi fəaliyyət növü ilə məşğul ola bilər. Konstitusiyanın göstərilən maddəsi hər bir fərdin iqtisadi fəaliyyətini sahibkarlıq sahəsində onun şəxsi azadlığının təzahürü kimi qəbul edir və iqtisadi fəaliyyət azadlığı prinsipini inkişaf etdirir.

Azad sahibkarlıq fəaliyyətinin təminatları ilə əlaqədar olaraq, «Varidata təminat verilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının

Konstitusiyaya Qanununa xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu Qanunda, o cümlədən müəyyən edilir ki, Azərbaycan Respublikasında hər kəs və respublika ərazisində yerləşən qeyri-dövlət hüquqi şəxsləri onlarda olan daşınar və daşınmaz əmlakı: pulu, valyutanı və sair varidatı izahat vermədən, deklarasiya və ya başqa sənəd təqdim etmədən istehsal, kommersiya fəaliyyəti və qanunvericiliklə qadağan edilməyən digər fəaliyyət sahələrinə sərbəst yönəldə bilər, habelə bunlardan öz mülahizələrinə görə istifadə edə bilərlər.

Nəzərə almaq lazımdır ki, azad sahibkarlıq fəaliyyətini təmin etmək üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti dövlət hakimiyyət orqanları tərəfindən vətəndaşların sahibkarlıq fəaliyyətinə əsassız müdaxilələrin yolverilməzliyinə dair onlar üçün real təminatlar müəyyən etməyə yönəlmiş bir sıra fərmanlar qəbul etmişdir. Onlardan «İstehsal, xidmət, maliyyə-kredit fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin qaydaya salınması və əsassız yoxlamaların qadağan edilməsi barədə» 17 iyul 1996-cı il tarixli, 463 sayılı, eləcə də «Dövlət nəzarəti sisteminin təkmilləşdirilməsi və sahibkarlığın inkişafı sahəsində süni maneələrin aradan qaldırılması haqqında» 7 yanvar 1999-cu il tarixli, 69 sayılı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanlarını xüsusilə vurğulamaq lazımdır.

Bundan başqa göstərilməlidir ki, sahibkarlıq fəaliyyəti mahiyyət etibarı ilə əmlakdan istifadə olunması, malların satılması, işlərin görülməsi və ya xidmətlər göstərilməsi ilə gəlir əldə olunmasına yönəlmiş, qanunla qadağan edilməyən növlər üzrə sahibkarın riski ilə həyata keçirilən, məhz müstəqil bir fəaliyyətdir. Bununla bağlı qeyd olunmalıdır ki, əgər hansısa səbəblərə görə hüquqi şəxs zərərə uğramadan öz sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirə bilmirsə, o, azad sahibkarlığa əsaslanmaqla fəaliyyətini dayandırmaq və ya ona xitam vermək hüququna malikdir. Bu halda hüquqi şəxs sahibkarlıq fəaliyyətini davam etdirməyə məcbur edilə bilməz.

Dövlət qeydiyyatından keçdiyi gündən bir il ərzində öz fəaliyyətini həyata keçirməyən hüquqi şəxs barəsində dövlət reyestrindəki yazıların müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən ləğv edilməsinin mümkünlüyünü təsbit edən Mülki Məcəllənin 133.1-ci maddəsinin müddəaları sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün süni maneələrin yaranmasına səbəb olmaqla, azad sahibkarlıq hüququnun

həyata keçirilməsinin əsassız olaraq məhdudlaşdırılmasına gətirib çıxarır.

Eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, Mülki Məcəllənin 133.1-ci maddəsinin müddəaları birləşmək hüququnun və azad sahibkarlıq hüququnun əsassız olaraq məhdudlaşdırılması halını yaratdığı üçün Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 71-ci maddəsinin II hissəsinin tələbləri ilə uzlaşmır. Bu konstitusiya normasına əsasən insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdıra bilməz.

Bütün yuxarıdakılarla yanaşı Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə bağlı mülki qanunvericiliyin suallar doğuran bir sıra digər müddəalarına da toxunmağı zəruri hesab edir.

Hüquqi şəxsin qeydiyyatdan keçdiyi gündən bir il ərzində fəaliyyət göstərmədiyini müəyyən etməyə imkan verən hüquqi meyarlar mövcud qanunvericilikdə təsbit edilməmişdir. Belə olan halda müvafiq icra hakimiyyəti orqanının hansı əsasla hüquqi şəxs barədə dövlət reyestrindəki yazını ləğv etməsi qeyri-müəyyəndir.

Məlumdur ki, hər hansı kommərsiya qurumunun fəaliyyətinə bir çox obyektiv və (və ya) subyektiv amillər təsir göstərir ki, bunun nəticəsində həmin qurum qeyri-müəyyən müddət ərzində fəaliyyət göstərməyə bilər. Sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə maneə törədən hallar aradan qalxdıqda isə bu fəaliyyət yenidən bərpa oluna bilər. Lakin bu halda mülki qanunvericiliyin mövcud müddəalarına görə dövlət qeydiyyatından keçdiyi gündən bir il ərzində fəaliyyət göstərməməsi səbəbindən barəsində dövlət reyestrindəki yazılar ləğv edilmiş və buraxılmış hüquqi şəxs formal olaraq yenidən dövlət qeydiyyatından keçməli olacaqdır.

Mülki Məcəllənin 133.1-ci maddəsinin müəyyən müddət ərzində fəaliyyət göstərməməsi səbəbindən dövlət reyestrindəki yazıların ləğv edilməsi və hüquqi şəxsin buraxılması barədə müddəaları həmin Məcəllənin hüquqi şəxslərə həsr olunmuş 4-cü fəslinin Əsas Müddəalar paragrafında öz əksini tapmış müddəalarla uzlaşmır.

Xüsusi qeyd olunmalıdır ki, həmin paragrafda hüquqi şəxsin buraxılması ifadəsi deyil, onların ləğv olunması və hüquq

qabiliyyətinə xitam verilməsi kimi ifadələrdən istifadə olunur, habelə bunlarla bağlı hərəkətlərin həyata keçirilməsi qaydası nəzərdə tutulur.

Belə ki, Mülki Məcəllənin 44.1 və 61.7-ci maddələrinə görə hüquqi şəxs dövlət qeydiyyatına alındığı andan mülki hüquqlara malikdir və mülki vəzifələr daşıyır. Hüquqi şəxsin hüquq qabiliyyətinə onun ləğvinin başa çatdığı an xitam verilir. Hüquqi şəxsin ləğvi bu barədə qeydin hüquqi şəxslərin dövlət reyestrinə daxil edildiyi andan başa çatmış, hüquqi şəxs isə mövcudluğuna son qoyulmuş sayılır.

Göründüyü kimi, hər hansı bir hüquqi şəxsin hüquq qabiliyyətinə yalnız onun ləğvi başa çatdıqdan sonra xitam verilir. Hüquqi şəxsin ləğvi barədə qeydin hüquqi şəxslərin dövlət reyestrinə daxil edilməsi isə həmin ləğvin son mərhələsidir.

Mülki Məcəllənin 59.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq hüquqi şəxs aşağıdakı hallarda ləğv edilə bilər: (1) onun təsisçilərinin (iştirakçılarının) və ya hüquqi şəxsin nizamnamə ilə vəkil edilmiş orqanının qərarı ilə, o cümlədən hüquqi şəxsin mövcudluğu üçün nəzərdə tutulan müddətin qurtarması və ya yaradılması zamanı qarşıya qoyulan məqsədin əldə edilməsi ilə əlaqədar olaraq; (2) hüquqi şəxsin yaradılması zamanı yol verilmiş qanunvericilik pozuntuları ilə əlaqədar onun qeydiyyatının məhkəmə tərəfindən etibarsız sayıldığı halda; (3) lazımı xüsusi icazə (lisenziya) olmadan fəaliyyət və ya qanunla qadağan edilmiş fəaliyyət həyata keçirildikdə və ya qanunvericilik digər şəkildə dəfələrlə və ya kobudcasına pozulduqda və ya ictimai birlik və ya fond onun nizamnamə məqsədlərinə zidd fəaliyyətlə müntəzəm məşğul olduqda, habelə bu Məcəllədə nəzərdə tutulan başqa hallarda məhkəmənin qərarı ilə.

Hüquqi şəxsin ləğv olunması əsaslarını özündə əks etdirən yuxarıda göstərilmiş müddələrdən göründüyü kimi, hüquqi şəxs iki yolla—kəonüllü və ya məcburi (hüquqi şəxsin iradəsindən kənar) ləğv oluna bilər. Hüquqi şəxsin məcburi ləğvi mütləq məhkəmə tərəfindən həyata keçirilməlidir. Sonuncu hal təsadüf sayıla bilməz, çünki bununla bir qayda olaraq, yaranan mübahisələrin məhkəmə yolu ilə həll edilməsinin vacibliyi və bu zaman hər kəsin məhkəmə müdafiə hüququndan sərbəst və tam istifadə etməsinin təmin edilməsi göstərilən normanın əsas mahiyyətini təşkil edir. Mülki Məcəllənin 133.1-ci maddəsinə əsasən isə məhkəmələrin səlahiyyətlərinin

müvafiq icra hakimiyyəti orqanının üzərinə qoyulması həmin Məcəllənin 59.2-ci maddəsinin müddəaları ilə üst-üstə düşür.

Mülki Məcəllənin 133.1-ci maddəsində dövlət reyestrində hüquqi şəxs barəsində olan yazıların hüquqi şəxsin istənilən təsisçisinin və istənilən üçüncü şəxsin ərizəsi əsasında ləğv edilməsi nəzərdə tutulur.

Bununla əlaqədar göstərməlidir ki, hüquqi şəxsin dövlət qeydiyyatına alınması zamanı həmin hüquqi şəxsin bütün təsisçilərinin iradəsi nəzərə alınır. Lakin reyestr yazılarının Mülki Məcəllənin 133.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada ləğv edilməsi zamanı digər təsisçilərə nisbətdə yalnız bir təsisçiyə üstünlük verilməsi təsisçilər arasında qeyri-bərabərlik yaradır. «İstənilən üçüncü şəxsin», o cümlədən hüquqi şəxslərin iştirakçısı olduğu münasibətlərdə tərəf olmayan şəxsin ərizəsi əsasında reyestr yazılarının ləğv edilməsinin mümkünlüyü isə hüquqi baxımdan ümumiyyətlə anlaşılmazdır. Bu hal iqtisadi münasibətlərdə bir sıra neqativ təzahürlər doğurmaqla, hətta Konstitusiya ilə qadağan olunan inhisarçılığın yaradılması və haqsız rəqabətin aparılması üçün istifadə oluna bilər.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu yuxarıda aparılmış hüquq təhlilindən sonra belə nəticəyə gəlir ki, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 133.1-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 58, 59-cu maddələrinə və 71-ci maddəsinin II hissəsinə uyğun olmadığına görə qüvvədən düşmüş hesab edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII, IX və X hissələrini, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65—67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 133.1-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 58, 59-cu maddələrinə və 71-ci maddəsinin II hissəsinə uyğun olmadığına görə qüvvədən düşmüş hesab edilsin.

Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti», «Bakinski raboçi» qəzetlərində və «Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədrlik edən: Fərhad ABDULLAYEV

1.3. 25 yanvar 2005-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

«Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə» 11 iyun 2004-cü il tarixli, 688-IIQD sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun III hissəsinin 9-cu bəndinin və IV hissəsinin 7-ci bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 25 yanvar 2005-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu F.Abdullayev (sədrlik edən), F.Babayev, B.Qəribov, R.Qvaladze, E.Məmmədov (məruzəçi-hakim), İ.Nəcəfov, S.Salmanova və Ə.Sultanovdan ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi İ.İsmayılovun,

tərəflərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) aparatının rəhbəri R.Rəhimovun və Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi aparatının inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin müdir müavini S.Kərimovun iştirakı ilə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiyası məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə» 11 iyun 2004-cü il tarixli, 688-IIQD sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun III hissəsinin 9-cu bəndinin və IV hissəsinin 7-ci bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiyası işinə baxdı.

İş üzrə hakim E.Məmmədovun məruzəsini, tərəflərin nümayəndələri R.Rəhimov və S.Kərimovun çıxışlarını dinləyib, iş

materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi**:

«Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə» 11 iyun 2004-cü il tarixli, 688-IIQD sayılı Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə bir sıra qanunvericilik aktlarına müvafiq dəyişikliklər edilmişdir. Bununla Azərbaycan Respublikasının mülki və cinayət prosessual qanunvericiliyində hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat institutu yaradılmışdır.

Bu icraat Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin (bundan sonra—Ali Məhkəmə) qərarlarının və ya məhkəməyə müraciət hüququnu pozan məhkəmə aktlarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına (bundan sonra—Konstitusiyaya və qanunlar) uyğun olmayan hesab edilməsini hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə məhkəmə aktlarına yenidən baxılması üçün əsaslardan biri kimi nəzərdə tutur.

Qanunla prosessual qanunvericiliyə edilmiş dəyişikliklərə və əlavələrə müvafiq olaraq Ali Məhkəmənin Plenumu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının icrası ilə bağlı yalnız hüquqi məsələlər üzrə işlərə baxır (Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 431.2-ci, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 456.2-ci maddələri).

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra — Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu verərək «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə» 11 iyun 2004-cü il tarixli, 688-IIQD sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun III hissəsinin 9-cu bəndində və IV hissəsinin 7-ci bəndində Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının icrası ilə bağlı yalnız hüquqi məsələlər üzrə işlərə baxmasını nəzərdə tutan müddəaları hüquq və azadlıqların bərpasına yönəlmiş Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarının icrasına süni maneə olduğunu hesab edir və

buna görə də, həmin bəndlərin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş edir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə bağlı aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusunda qaldırılan məsələ bilavasitə Konstitusiyada və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə təsbit edilmiş insan hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsi mexanizmlərinin mövcud qanunvericilikdə əks etdirilməsi ilə bağlıdır.

Bu sorğu fundamental hüquqlar sırasında yer alan hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmə təminatına aid olmaqla yanaşı, eyni zamanda, hüquq və azadlıqların səmərəli məhkəmə müdafiəsinin təşkili ilə əlaqədar bir sıra məsələlərin tənzimlənməsinə və ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə dair bəzi əsas prinsiplərin dəqiqləşdirilməsinə xidmət edir. Sorğu, həmçinin hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraatın həyata keçirilməsi zamanı ortaya çıxacaq bir sıra suallara aydınlıq gətirilməsi baxımından da çox vacibdir.

İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinə müvafiq olaraq, hər kəs, onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən və ya ona qarşı hər hansı cinayət ittihamı irəli sürülərkən, qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsilə, ağlabatan müddətdə işinin ədalətli və açıq araşdırılması hüququna malikdir.

Sorğuda toxunulan məsələlərin hərtərəfli təhlil edilməsi üçün ilk əvvəl ədalətli məhkəmə araşdırması hüququna dair qanunvericilikdə, o cümlədən Konstitusiyanın 60, 125, 127, 129—131-ci və s. maddələrində təsbit olunmuş müddəaları nəzərə alınmalıdır.

Belə ki, insan hüquq və azadlıqlarının konstitusiyaya təminatına əsasən hər kəsin məhkəmə müdafiəsi hüququnu qanunvericiliklə müəyyən edilmiş prinsiplər və prosedurlar üzrə müvafiq mübahisələrin və münafişələrin həlli yolu ilə yalnız məhkəmələr təmin edirlər.

Məhkəmələr üçün qanunun aliliyi və ədalətlik kimi ümumbəşəri dəyərlər, ölkədə xalqın iradə ifadəsi kimi çıxış edən milli hüquq, habelə müasir demokratik cəmiyyətdə qəbul edilən beynəlxalq hüququn və məhkəmə icraatının prinsipləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Hakimlər öz funksiyalarını qanuna uyğun, dəqiq, ağlabatan müddətlərdə, hər hansı üstünlüyə, ayrı-seçkiliyə və ya qərəzliliyə yol vermədən həyata keçirməklə, qanunda nəzərdə tutulmayan fərqlər qoymadan işdə iştirak edən bütün şəxslərə hörmət göstərməklə, tərəflərin bərabərliyi və çəkişməsinə əməl etməklə, işlərə hərtərəfli və sübutların əsasında baxaraq hər kəsin ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu təmin etməlidirlər.

Məhkəmə hakimiyyətinə ictimaiyyət tərəfindən etimad bəslənməsi və ona hörmət olunması məhkəmə işinin səmərəliliyinin təminatıdır. Məhkəmələr nəinki konkret məhkəmə araşdırmasında iştirak edən tərəflərin, eləcə də bütövlükdə cəmiyyətin etimadına malik olmalıdırlar.

Məhkəmələrə etimad məhkəmə müstəqilliyindən irəli gələn hakimlərin qərəzsizliyi ilə sıx bağlıdır. Bir tərəfdən qərəzsizlik hakimin bir fərd kimi baxılan məsələyə münasibətdə şəxsi qərəzsizliyini ifadə edir. Digər tərəfdən o, demokratik cəmiyyətdə ədalət mühakiməsinə inamla bağlı olan məhkəmənin zahiri görünüşüdür.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi özünün bir çox qərarlarında (Delcourt Belçikaya qarşı iş üzrə 17 yanvar 1970-ci il tarixli qərarı; Piersack Belçikaya qarşı iş üzrə 01 oktyabr 1982-ci il tarixli qərarı; De Cubber Belçikaya qarşı iş üzrə 26 oktyabr 1984-cü il tarixli qərarı) bunu belə ifadə etmişdir: «Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi ilə bərabər, ədalətin bərqərar edildiyi də aydın görünməlidir»

Azərbaycan Respublikasında məhkəmə hakimiyyəti Konstitusiyaya Məhkəməsi, habelə ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələr - Ali Məhkəmə, apellyasiya instansiyası məhkəmələri, digər ümumi və ixtisaslaşdırılmış məhkəmələr tərəfindən müvafiq məhkəmə icraatı və qanunla nəzərdə tutulmuş digər vasitələrlə həyata keçirilir.

«Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələr qanunvericilikdə

nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada mülki, inzibati xətalara dair və cinayət işləri üzrə ədalət mühakiməsini həyata keçirirlər. Bu məhkəmələrdə həyata keçirilən məhkəmə icraatının qaydaları müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsi, İnzibati Xətalara Məcəlləsi və Cinayət-Prosesual Məcəlləsi ilə müəyyən olunur.

Ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələr icraatlarında olan işin faktiki hallarını müəyyən edir (bunu birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələri edirlər), habelə maddi və prosesual hüquq normalarını tətbiq edərək, müvafiq məhkəmə qərarları qəbul edirlər. Həmin qərarlara qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada və hallarda yuxarı məhkəmələr tərəfindən yenidən baxıla bilər. İstənilən digər məhkəmə instansiyasının qərarı kimi Ali Məhkəmənin (kassasiya və əlavə kassasiya icraatının) qərarlarına da yenidən baxıla bilər. Bunun üçün Azərbaycan Respublikasının mövcud qanunvericiliyində müvafiq qaydalar müəyyən edilmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi isə Azərbaycan Respublikasının ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanıdır. Digər məhkəmələrdən fərqli olaraq, onun bütün səlahiyyətləri birbaşa Konstitusiyada (86-cı maddədə, 88-ci maddənin I hissəsində, 102-ci maddədə, 104-cü maddənin II və III hissələrində, 107-ci maddənin I hissəsində, 130-cu maddənin III—X hissələrində və 153-cü maddədə) göstərilir. Konstitusiya məhkəmə icraatının həyata keçirilməsi qaydaları isə «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda və Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsində nəzərdə tutulur.

Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərindən biri qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktları, bələdiyyə və məhkəmə aktları üzərində konstitusiya nəzarətini həyata keçirməkdən ibarətdir. 24 avqust 2002-ci il tarixdə Konstitusiyaya edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə əlaqədar 23 dekabr 2003-cü il tarixdə «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının yeni Qanunu qəbul edilmişdir. Qanunun qüvvəyə minməsindən sonra Konstitusiya Məhkəməsində insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və

məhkəmə aktlarından verilən konstitusiya şikayətlərinə (fərdi şikayətlərə) baxılmasına başlanılmışdır.

Konstitusiya nəzarətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı konstitusiya məhkəmə icraatının bir neçə xüsusiyyəti mövcuddur. Belə ki, Konstitusiya Məhkəməsi mülki, inzibati xətəalara dair və ya cinayət işlərinə baxmır, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 34.4 — 34.7-ci maddələrinin tələblərinə uyğun verilmiş şikayətləri yalnız hüquqi məsələlər üzrə araşdırır və bu zaman ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələr tərəfindən baxılmış işin faktiki hallarını yoxlamaq hüququna malik deyil.

Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən məhkəmə aktlarının Konstitusiyaya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılmasına dair şikayətlərə baxılması normativ hüquqi aktların məhkəmə tərəfindən düzgün tətbiq və ya şərh edilməsi ilə bağlıdır. Konstitusiya məhkəmə icraatı zamanı nəinki Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi, həm də hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasının mövcudluğu, eləcə də belə məhdudiyyətlərin mümkün hədləri ilə əlaqədar məsələlər həll olunur.

Şikayətlərə baxarkən Konstitusiya Məhkəməsi: mübahisələndirilən məhkəmə aktının əsasını səhv təşkil edib-etməməsi; məhkəmə tərəfindən özbaşına hərəkətlərə yol verilib-verilməməsi; məhkəmənin hüquq mülahizəsinin Konstitusiya və ya qanunun, habelə hüquq analogiyasının sərhədlərini keçib-keçməməsi və s. suallar ətrafında araşdırma aparır. Bu və digər suallara cavab verərkən, məhkəmə aktlarının kobud qanun pozuntuları ilə müşahidə olunması və nəticə etibarı ilə Konstitusiyaya və ya qanunlara uyğun olmaması müəyyən edilərsə, Konstitusiya Məhkəməsi insan hüquq və azadlıqlarını müdafiə edir, onların pozulmasına son qoyur və Konstitusiya baxımından əsası olmayan məhdudiyyətlərin qarşısını alır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu mübahisələndirilən aktın Konstitusiyaya və ya qanunlara uyğunluğuna, insan hüquq və azadlıqlarının pozulub-pozulmadığına dair qərar qəbul edir və bu zaman işin faktiki hallarının yoxlanılmasına yol vermir. Lakin bununla yanaşı, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarında ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələr tərəfindən işin müəyyənləşdirilmiş faktiki hallarına

istinad edilməsi faktiki halların yoxlanılması və ya araşdırılması hesab olunmamalıdır.

Bu məsələnin xüsusi qeyd olunması ona görə vacibdir ki, hər hansı məhkəmə aktının Konstitusiyaya və ya qanunlara uyğun olub-olmamasına, insan hüquq və azadlıqlarını pozub-pozmamasına dair mübahisənin hüquqi hallarının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən düzgün qiymətləndirilməsi üçün müvafiq mülki, cinayət və ya digər işin faktiki hallarının nəzərə alınması və onlara istinad olunması qaçılmazdır. Sözsüz ki, belə olan halda Konstitusiya Məhkəməsi həmin faktiki halların ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələr tərəfindən qanunvericiliyə müvafiq olaraq müəyyən edilib-edilməməsi məsələsinə də diqqət yetirməlidir. Belə ki, faktiki halların prosessual qanunvericiliyin tələblərinə riayət edilmədən müəyyən olunması məhkəmə aktları ilə məhkəmə müdafiəsi (ədalətli məhkəmə araşdırılması) hüququnun pozulmasına dəlalat etməklə, Konstitusiya Məhkəməsində baxılan mübahisənin hüquqi hallarına təsir göstərə bilər.

Konstitusiya işinə mahiyyəti üzrə baxılması nəticəsində Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qərar qəbul edir. Mübahisə edilən aktların Konstitusiyaya və ya qanunlara uyğun olmadığı müəyyən edildikdə, Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin X hissəsinə müvafiq olaraq bu aktlar və ya onların ayrı-ayrı müddəaları Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı ilə qüvvədən düşmüş hesab edilir. Bu zaman həmin aktların hansı andan etibarən qüvvəsini itirdiyini Konstitusiya Məhkəməsinin özü müəyyən edir («Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanunun 67-ci maddəsi).

Konstitusiyaya və qanunlara uyğun olmayan hesab edilmiş məhkəmə aktları icra edilməməli və müvafiq məhkəmə işlərinə Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada yenidən baxılmalıdır («Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanunun 66.4-cü maddəsi).

Qanunverici hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraatın həyata keçirilməsini Ali Məhkəmənin Plenumuna həvalə etmişdir. Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı Ali Məhkəməyə daxil olduqdan sonra 3 aydan gec olmayan müddətdə işə Plenumda baxılmalı və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin

(bundan sonra — MPM) 431-4.2.1 — 431-4.2.3-cü maddələrində və ya Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra—CPM) 458.0.1 və 458.0.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qərarlardan biri qəbul edilməlidir.

Hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat institutu prosessual qanunvericilik üçün yenidir. Bu institut məhkəmə aktlarında müəyyən olunmuş pozuntuların müvafiq məhkəmə prosedurları üzrə aradan qaldırılmasına və Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarına uyğun olaraq pozulmuş hüquq və azadlıqların bərpasına yönəlmişdir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi təbiəti və səlahiyyətləri pozulmuş hüquqları prosessual baxımdan bərpa etməyə imkan vermir. Bununla bağlı olaraq, qanunverici həmin vəzifəni ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrinin üzərinə qoyur. Qeyd olunan məsələ ilə bağlı sonunculara verilmiş səlahiyyətlər müəyyən çərçivələrə malik olmaqla, Konstitusiyaya Məhkəməsi səlahiyyətlərinin mənimsənilməsinə, hüquqi mövqelərinin rədd edilməsinə və ya qərarlarının icra olunmamasına əsas vermir.

Konstitusiyaya məhkəmə icraatında hüquq və azadlıqların pozulmasının müəyyən olunması və Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən məhkəmə aktlarının Konstitusiyaya və qanunlara uyğun olmayan hesab edilməsindən sonra pozulmuş hüquq və azadlıqlar ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrdə bərpa olunmalıdır. Bu zaman Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqelərinin nəzərə alınması, Ali Məhkəmənin Plenumunun qəbul etdiyi qərarın mahiyyəti, işin yenidən baxılmaq üçün hansı mərhələyə göndərilməsi, prosessual müddətlərə riayət edilməsi və s. məsələlər böyük əhəmiyyət kəsb edir.

İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi Ryabix Rusiya Federasiyasına qarşı iş üzrə 24 iyul 2003-cü il tarixli qərarında qeyd edir: «hüquqi müəyyənlik res judicata prinsipinə, yəni bir dəfə həll edilmiş işə təkrar baxılmanın yolverilməzliyi prinsipinə hörmət edilməsini nəzərdə tutur. Prinsip onu əks etdirir ki, tərəflərdən heç biri yalnız işə təkrar baxılması və yeni qərara nail olmaq məqsədilə yekun, qanuni qüvvəyə minmiş qərara yenidən baxılmanı tələb edə bilməz. İşə yenidən baxılması üzrə yuxarı məhkəmənin səlahiyyəti işə mahiyyəti üzrə yenidən baxmaq məqsədilə deyil, məhkəmə səhvlərini,

ədalət mühakiməsinin düzgün aparılmamasını yoluna qoymaq məqsədilə həyata keçirilməlidir. Yenidən baxma şikayətin gizli forması hesab edilə bilməz, eyni zamanda, yalnız bir məsələyə dair iki yanaşmanın mövcud olması yenidən baxma üçün əsas ola bilməz. Yalnız əsaslı və qarşısızalmaz xarakterli hallara görə məcburiyyət qarşısında qalma bu prinsipdən geri çəkilməyə haqq qazandırır».

Hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat zamanı Ali Məhkəmənin Plenumunun qəbul edə biləcəyi qərarın mahiyyətinin hüquqi baxımdan təhlil olunması üçün Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu milli qanunvericilikdə öz yerini tutmuş və mübahisəsiz qəbul olunan bəzi müddəalara istinad olunmasını məqsədmüvafiq hesab edir.

Konstitusiya işinə baxılması nəticəsində qəbul olunan Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarı iş üzrə məhkəmənin gəldiyi qənaəti əks etdirir. Bu qərar giriş, təsviri-əsaslandırıcı və nəticə hissələrindən ibarət olmaqla, vahid sənəd kimi çıxış edir («Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 63.1 və 65.1-ci maddələri).

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarı mübahisəyə dair hüquqi məsələlərlə bağlı məhkəmənin hüquqi mövqələrini də əks etdirir. Həmin mövqələr, bir qayda olaraq, Konstitusiyanın əsasları, onun aliliyini və birbaşa qüvvəsi, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq aktların, o cümlədən insan hüquq və azadlıqlarının üstünlüyü nəzərə alınmaqla formalaşır.

Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin X hissəsi nəzərdə tutur ki, qanunlar və digər aktlar, yaxud onların ayrı-ayrı müddəaları, Azərbaycan Respublikasının hökumətlərarası müqavilələri Konstitusiya Məhkəməsinin qərarında müəyyən edilmiş müddətdə qüvvədən düşür, Azərbaycan Respublikasının dövlətlərarası müqavilələri isə qüvvəyə minmir.

Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilən qərarlar Azərbaycan Respublikası ərazisində məcburi qüvvəyə malikdir və qüvvəyə mindikdən sonra şərtsiz icra olunmalıdır. Bu qərarlar heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz. Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarını icra etməyən vəzifəli şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə

nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyət daşıyırlar («Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 66.1, 63.4 və 66.2-ci maddələri).

Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarının yüksək hüquqi qüvvəsi onun bütün hissələrinə, habelə həmin qərarın əsasını təşkil edən hüquqi mövqelərə də şamil olunur. Lakin Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqeləri bəzən müstəqil əhəmiyyət qazanır. Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqələrinin qüvvəsi onun qərarlarının hüquqi qüvvəsinə bərabər olduğundan və ümumi xarakter daşdığından, yalnız konstitusiyaya işinin predmetini təşkil etmiş hala deyil, hüququn mənbəyi kimi hüquqi tətbiq etmə təcrübəsində rast gəlinən analoji hallara da şamil edilməlidir.

Ümumiyyətlə, nəzərə almaq lazımdır ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən hər hansı bir aktın Konstitusiyaya uyğun olub-olmaması faktının təsdiq edilməsi özü-özlüyündə nəinki həmin aktı qəbul etmiş orqan, həmçinin digər normayaradıcı və ya məhkəmə orqanları üçün preyardisial əhəmiyyətə malik xüsusi fakt kimi qəbul edilə bilər. Normayaradıcı orqanlara münasibətdə Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarının preyardisial əhəmiyyəti onda ifadə olunur ki, Konstitusiyaya uyğun olmayan hesab edilmiş normativ hüquqi aktla eyni məzmunlu aktın yenidən qəbul edilməsi yolverilməzdir. Normativ hüquqi aktın hər hansı müddəasının Konstitusiyaya uyğun olmadığı faktının Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən müəyyən edilməsinin preyardisial əhəmiyyəti məhkəmələr tərəfindən digər aktlarda təsbit olunmuş oxşar müddəaların tətbiq olunmasını da qeyri-mümkün edir.

Bununla bağlı məsələnin digər tərəfi ondan ibarətdir ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi məhkəmə aktının Konstitusiyaya uyğun olub-olmaması faktını təsdiq etdikdə, bu hal nəinki baxılmış iş üzrə məhkəmələr üçün, habelə başqa işlərə baxan məhkəmələr üçün preyardisial əhəmiyyətə malikdir.

Prosessual qanunvericiliyə daxil edilmiş, konstitusiyaya işinə mahiyyəti üzrə baxaraq onu həll edən Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarının icrası ilə bağlı Ali Məhkəmənin Plenumunun yenidən hüquqi məsələlərə baxması barədə müddəalar Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının yüksək hüquqi qüvvəsini şübhə altına ala bilməz. Bu müddəalar qanunvericilik sisteminə daxil olan aktların hüquqi

qüvvəsinə görə iyerarxiyası üzrə Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarının məcburiliyi barədə konstitusiyaya normasından daha aşağıda duran normalardır. Konstitusiyanın 147 və 149-cu maddələrinin müddəalarına əsasən Konstitusiyaya ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malikdir, Azərbaycan Respublikasının ərazisində məcburidir və hər hansı qanun ona zidd olmamalıdır. Belə olan halda isə qanunun norması da yalnız konstitusiyaya normasına uyğun şəkildə tətbiq edilə bilər.

Hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat zamanı Ali Məhkəmənin Plenumunun hüquqi məsələlər üzrə iş baxması Konstitusiyaya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinin mənimsənilməsinə və ya qərarlarının təhrifinə (təftişinə, genişləndirilməsinə, məhdudlaşdırılmasına və ya digər formada təfsir olunmasına) səbəb olmamalı, konstitusiyaya ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinə xələl gətirməməli və kassasiya instansiyası məhkəməsinin konstitusiyaya statusuna uyğun olaraq həyata keçirilməlidir. Bu zaman Ali Məhkəmə və digər məhkəmələr öz qərarlarını yalnız Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən müvafiq iş üzrə müəyyənləşdirilmiş hədlər çərçivəsində qəbul etməlidir. Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun qərarında göstərilən hüquqi məsələlər və pozulmuş hesab edilən hüquq və azadlıqlar həmin hədləri təşkil edir.

Bu mövqe «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə» 11 iyun 2004-cü il tarixli Qanunla prosessual qanunvericiliyə edilmiş dəyişikliklərlə və hal-hazırda MPM-də təsbit olunmuş digər müddəalarla da təsdiqlənir. Belə ki, MPM-in 431-4.2-ci maddəsinə əsasən, hüquq və azadlıqların pozulmasına dair Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarına uyğun olaraq Ali Məhkəmənin Plenumu həmin maddədə nəzərdə tutulmuş müvafiq qərarı qəbul edir. Göründüyü kimi, Ali Məhkəmənin Plenumunun qərarı Konstitusiyaya Məhkəməsinin insan hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat üçün əsas olmuş qərarına uyğun olmalıdır.

Bütün bunlarla yanaşı, Ali Məhkəmənin ümumi və ixtisaslaşdırılmış məhkəmələrin icraatına aid olan mülki (o cümlədən iqtisadi mübahisələrə dair), cinayət işləri, inzibati xətalara dair və digər işlər üzrə ali məhkəmə orqanı olduğunu nəzərə alaraq, hüquq və

azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat zamanı Ali Məhkəmə tərəfindən onun prosessual statusu çərçivəsində hüquqi məsələlərə baxılması yolverilən hesab edilə bilər. Lakin Ali Məhkəmənin Plenumunda (eləcə də bundan sonra müvafiq işə yenidən baxılması zamanı digər məhkəmələrdə) bu məsələlər həll olunarkən Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarının icrasına və qəbul olunan qərarın ona uyğun olması barədə qanunvericiliyin müddəalarına daim diqqət yetirilməlidir.

Qeyd olunan işlər üzrə Ali Məhkəmənin Plenumunun iclasında, əsas etibarlı ilə, Konstitusiyaya Məhkəməsi qərarına görə Konstitusiyaya və qanunlara uyğun olmayan hesab edilərək, qüvvədən düşmüş məhkəmə aktlarının tam və ya qismən ləğv edilməsi, bundan başqa, hansı məhkəmə aktının qüvvədə saxlanması və işin yenidən baxılması üçün müvafiq məhkəməyə göndərilməsi kimi məsələlər həll edilməlidir.

Bununla əlaqədar olaraq, nəzərə almaq lazımdır ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarının icrası ilə bağlı Ali Məhkəmənin Plenumunun iclasının keçirilməsi məhz onunla şərtlənir ki, hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraatın həyata keçirilməsi prosessual qanunvericiliklə Ali Məhkəmənin Plenumuna həvalə olunmuşdur.

Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən məhkəmə aktları Konstitusiyaya və ya qanunlara uyğun olmayan hesab edildikdə və bu aktlarla hüquq və azadlıqların pozulduğu müəyyənləşdirildikdə, sonrakı məhkəmə baxışı prosesi məhz yol verilmiş qanun pozuntularının aradan qaldırılmasına və pozulmuş hüquqların bərpasına yönəlməlidir. Hüquq və azadlıqlarının pozulduğu müəyyən edilmiş şəxslərin hüquqi vəziyyətini pisləşdirmək, onları süründürməçiliyə cəlb etmək üçün müvafiq məhkəmə instansiyalarında işə yenidən baxılmasını təşkil etmək yolverilməzdir. Belə halların baş verməsi konstitusiyaya prinsiplərinin pozulması kimi qiymətləndirilməlidir. Eyni zamanda, konstitusiyaya işinin əsasını təşkil edən məsələ üzrə digər tərəfin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, işin tam araşdırılmamış hallarının aydınlaşdırılması, məhkəməyə müraciət (məhkəmə müyəssərliyi) hüququnun pozulduğu halların xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

Ali Məhkəmənin Plenumu Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarına uyğun olaraq məhz hüquq və azadlıqları pozmaqla qəbul edilmiş və ali konstitusiyaya ədalət mühakiməsi orqanı tərəfindən qüvvədən düşmüş hesab olunmuş məhkəmə aktını ləğv edərək, iş üzrə daha əvvəl və eyni zamanda, hüquq və azadlıqları pozmadan qəbul edilmiş məhkəmə aktlarını dəyişdirilmədən saxlamalıdır. Birinci instansiyaya məhkəmələrində işə yenidən baxılması zərurəti isə yalnız hər hansı bir şəxsin məhkəməyə müraciət (məhkəmə müyəssərliyi) hüququnun pozulması ilə əlaqədar ola bilər.

İşin yeni məhkəmə baxışına göndərilməsi ilə bağlı xüsusilə qeyd edilməlidir ki, işə yenidən baxılması məsələsi həll olunarkən o, məhz Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən hüquq və azadlıqların pozulduğu müəyyən olunmuş mərhələyə qaytarılmalıdır. İşin daha əvvəlki mərhələyə qaytarılması və əvvəlcədən məhkəmə səhvinə yol verməmiş məhkəmə icraatı üzrə işə yenidən baxılması hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat institutunun məqsədlərinə cavab verməməklə, pozulmuş hüquqların səmərəli bərpasına xidmət etmir.

Ali Məhkəmənin Plenumu Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən qüvvədən düşmüş hesab olunmuş məhkəmə aktını ləğv edərək, müvafiq məhkəmə icraatına məxsus olan prosedurlar üzrə işə yenidən baxılmasına yol açmalıdır. Məhkəmə instansiyalarında hər hansı bir işə yenidən baxılmasının müddətləri «ağlabatan müddət» anlayışı çərçivəsində olmaqla yanaşı, hər bir halda müvafiq məhkəmə icraatı üçün prosesual qanunvericilikdə müəyyən edilmiş müddətlərdən artıq olmamalıdır. Belə hallarda nəzərə alınmalıdır ki, məhkəmələrdə gedən çəkişmələr onsuz da uzun müddət davam edir, mübahisənin tezliklə və qanun çərçivəsində həll olunması isə ədalət mühakiməsinə xələl gətirmiş halların aradan qaldırılmasına, eləcə də məhkəmələrə inamın artırılmasına xidmət etməlidir.

Hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraatın həyata keçirilməsi zamanı Ali Məhkəmənin Plenumu və bundan sonra müvafiq işlərə yenidən baxan digər məhkəmələr Konstitusiyaya Məhkəməsinin pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpasına yönəlmiş qərarına uyğun olmayan qərar qəbul etməməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu xüsusilə qeyd edir ki, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının yüksək hüquqi qüvvəsi barədə konstitusiya normasına (130-cu maddənin IX hissəsi) görə, Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən Konstitusiyaya uyğun olmayan hesab edilmiş məhkəmə aktına oxşar yeni məhkəmə aktlarının qəbul edilməsi bir tərəfdən ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanının qərarının qüvvəsini şübhə altına ala bilməz, digər tərəfdən isə «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 34-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada Konstitusiya Məhkəməsinə şikayətin verilməsi səbəbini yaradır.

Yuxarıdakıları nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunvericiliyində təsbit edilmiş və sorğuda mübahisələndirilən müddəaların Konstitusiyaya uyğun olub-olmaması məsələsi ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanının və eyni zamanda, Ali Məhkəmənin mövcud qanunvericilikdə müəyyən edilmiş səlahiyyətləri çərçivəsində həll olunmalıdır.

Həmin müddəalar Ali Məhkəmənin Plenumu tərəfindən:

1) hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraatı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş hüquqi hədlər çərçivəsində həyata keçirilməklə;

2) Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının, o cümlədən bu qərarlarda əks olunmuş hüquqi mövqələrin məcburi qüvvəsini nəzərə alaraq, onların şərtsiz icrasının təmin edilməsi üçün zəruri hüquqi məsələləri həll etməklə;

3) Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının təhrifinə (təftişinə, genişləndirilməsinə, məhdudlaşdırılmasına və ya digər formada təfsir olunmasına) yol verməməklə;

4) işlərin yenidən baxılması məsələsini təşkil edərkən, onların yalnız təkrar baxılması üçün deyil, həmçinin pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının tezliklə bərpası məqsədi ilə Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarında göstərilmiş məhkəmə səhvlərinin, onların yol verildiyi məhkəmə icraatı mərhələsində və müvafiq icraat üçün qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müddətlər çərçivəsində aradan qaldırılması üçün konkret qərarlar qəbul etməklə yerinə yetirildikdə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə uyğun hesab edilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII, IX və X hissələrini, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65—67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

1. «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə» 11 iyun 2004-cü il tarixli 688-IIQD sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun III hissəsinin 9-cu bəndində və IV hissəsinin 7-ci bəndində Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının icrası ilə bağlı yalnız hüquqi məsələlər üzrə işlərə baxmasını nəzərdə tutan müddəalar Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən:

- hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraatı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş hüquqi hədlər çərçivəsində həyata keçirilməklə;
- Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının, o cümlədən bu qərarlarda əks olunmuş hüquqi mövqelərin məcburi qüvvəsini nəzərə alaraq onların şərtsiz icrasının təmin edilməsi üçün zəruri hüquqi məsələləri həll etməklə;
- Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının təhrifinə (təftişinə, genişləndirilməsinə, məhdudlaşdırılmasına və ya digər formada təfsir olunmasına) yol verməməklə;
- işlərin yenidən baxılması məsələsini təşkil edərkən, onların yalnız təkrar baxılması üçün deyil, həmçinin pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının tezliklə bərpası məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarında göstərilmiş məhkəmə səhvlərinin, onların yol verildiyi məhkəmə icraatı mərhələsində və müvafiq icraat üçün qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müddətlər çərçivəsində aradan qaldırılması üçün konkret qərarlar qəbul etməklə yerinə yetirildikdə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə uyğun hesab olunsun.

Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti» və «Bakinski raboçi» qəzetlərində, «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir oluna bilməz.

Sədrlik edən: Fərhad ABDULLAYEV

1.4. 27 may 2008-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

Bakı şəhəri, 27 may 2008-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu F.Abdullayev (sədrlik edən), S.Salmanova, F. Babayev, S. Həsənova, B.Qəribov, R.Qvaladze (məruzəçi hakim), E. Məmmədov, İ. Nəcəfov və Ə. Sultanovdan ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi İ. İsmayılovun,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikası Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Y.Cavadov, Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Aparatının şöbə müdiri A.Səfixanlı və əməkdaşı M.Məmmədov, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi İ.Cəfərov və ekspert Bakı Dövlət Universiteti mülki hüquq kafedrasının müdiri, hüquq elmləri namizədi, dosent R.Dünyamalyevanın iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI və VII hissələrinə müvafiq olaraq açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti və Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusu üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, maraqlı subyektlərin qanuni nümayəndələrinin və ekspertin çıxışlarını dinləyib, işin materiallarını araşdıraraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi:**

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra — «MM») 228.5-ci maddəsinə əsasən yaşayış binasının tərkib hissəsinin mülkiyyətçisinin onunla birgə yaşayan ailə üzvləri (əri, arvadı, valideynləri, uşaqları) yaşayış sahəsindən onunla bərabər istifadə etmək hüququna malikdirlər. Yaşayış binasının tərkib hissəsinin mülkiyyətçisinin ailə üzvləri öz yetkinlik yaşına çatmayan uşaqlarını həmin yaşayış binasına köçürmək ixtiyarına malikdirlər. Digər ailə üzvlərinin (ərin, arvadın) köçürülməsinə yalnız mülkiyyətçinin razılığı ilə yol verilir. Həmin şəxslərin yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ mülkiyyətçi ilə ailə münasibətlərinə xitam verildiyi halda da saxlanılır. Yaşayış binasının tərkib hissəsindən mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin istifadə etmək hüququ bu Məcəllənin qüvvəyə mindiyi gündən yaranır.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra — «Konstitusiyaya Məhkəməsi») müraciət edərək, MM-in 228.5-ci maddəsinin üçüncü cümləsində göstərilmiş «mülkiyyətçinin razılığı» ifadəsinin şərh olunmasını xahiş etmişdir. Müraciət onunla əsaslandırılmışdır ki, qanunvericilik qeyd olunan müddəanın həyata keçirilməsi qaydasını tənzimləmədiyindən məhkəmə təcrübəsində həmin normaın tətbiqi ilə bağlı çətinliklər yaranmışdır.

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) (bundan sonra — «İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil») Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edərək, MM-in 228.5-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına (bundan sonra - «Konstitusiyaya») uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, mübahisələndirilən normada yaşayış binasının tərkib hissəsinin mülkiyyətçisinin digər ailə üzvlərinin (ərin, arvadın) yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun mülkiyyətçi ilə ailə münasibətlərinə xitam verildiyi halda da saxlanılmasının nəzərdə tutulması mülkiyyətçinin Konstitusiyanın 13 və 29-cu maddələri ilə təmin olunan mülkiyyət hüquqlarını məhdudlaşdırır. Sorğuverən, həmçinin bildirmişdir ki, həmin maddədə mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə etmək hüququnun bu Məcəllənin qüvvəyə mindiyi gündən

yarınmasının göstərilməsi Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsinə ziddir.

Məsələn mahiyyəti üzrə həll etməzdən əvvəl qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsi MM-in 228-ci maddəsinin tətbiqinə dair əvvəllər də qərarlar qəbul etmiş və bir sıra məsələlərə aydınlıq gətirmişdir.

Belə ki, «Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 228-ci maddəsinin və Mənzil Məcəlləsinin 123-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair» Konstitusiya Məhkəməsi 27 iyul 2001-ci il tarixli qərarında belə nəticəyə gəlmişdir ki, 2001-ci ilin sentyabrın 1-dən sonra yaşayış evindən (mənzildən) istifadə edilməsi ilə əlaqədar yaranan hüquq münasibətləri ilə bağlı mübahisələr Mülki Məcəllənin 228-ci maddəsinin qaydalarına uyğun, bu tarixədək yaranmış hüquq münasibətləri ilə bağlı mübahisələr isə Mənzil Məcəlləsinin 123-cü maddəsinin qaydalarına uyğun həll edilməlidir.

R.Ağalarovun şikayəti üzrə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu 26 sentyabr 2007-ci il tarixli qərarında, MM-in 228.2-ci maddəsi ilə bağlı olaraq, mülkiyyət hüququnun yaşayış sahəsindən istifadə hüququndan fərqləndiyini qeyd etmiş, eyni zamanda, hər iki hüququn müəyyən mənada mütənəşib şəkildə tarazlaşdırılmaqla təmin edilməli olması nəticəsinə gəlmişdir.

Həmin qərarla göstərilmişdir ki, eyni mənzildə ailə üzvləri (və ya onlara bərabər tutulan şəxslər) yaşadığı halda, onlardan birində (və yaxud bir neçəsində) mənzilə mülkiyyət hüququ (o cümlədən mənzildən istifadə hüququ), digərlərində isə yalnız mənzildən istifadə hüququnun mövcud olması mümkündür. Bu şəxslər arasında yaranan mübahisələrin həlli zamanı mülkiyyət hüququ və mənzildən istifadə hüququnun təbiəti, onların mütənəşibliyi və həyata keçirilməsinə dair qüvvədə olan Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin müddəaları nəzərə alınmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd olunan qərarlardakı hüquqi mövqeyinə uyğun olaraq sorğunun və müraciətin predmeti ilə bağlı mülkiyyət hüququ ilə istifadə hüququ arasında yaranan qarşılıqlı əlaqələrin hüquqi təhlilinin aparılmasını zəruri hesab edir.

Qanunverici mülkiyyətin toxunulmazlığı və onun dövlət tərəfindən qorunmasına dair konstitusiya prinsipindən çıxış edərək, qüvvədə olan

MM-in 228-ci maddəsində yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququna dair qaydaları müəyyən etmişdir.

Əgər Azərbaycan Respublikası Mənzil Məcəlləsinin 123-cü maddəsinin birinci hissəsi yaşayış evi mülkiyyətçisinin özünə məxsus olan evə köçürdüyü ailə üzvlərinin evdə yaşayış sahəsindən onunla bərabər istifadə etmək hüquqlarını onların köçməsi zamanı başqa qeyd-şərt göstərilməməsi halından asılı edirdisə, 2000-ci ilin sentyabrın 1-dən qüvvəyə minmiş MM-in 228.1-ci maddəsi müəyyən etmişdir ki, yaşayış binasının tərkib hissəsinin mülkiyyətçisinin ailə üzvləri və digər şəxslər yaşayış binasından istifadə hüququna bu şərtlə malikdirlər ki, həmin hüquq daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınmış olsun.

Həmin Məcəllənin 228.2-ci maddəsinə görə yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun əmələ gəlməsi, həyata keçirilməsi şərtləri və xitamı mülkiyyətçi ilə bağlanan, notariat qaydasında təsdiqlənən yazılı razılaşma ilə müəyyənləşdirilir. Yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququna xitam verilməsi haqqında razılaşma olmadıqda, bu hüquqa mülkiyyətçinin məhkəmə qaydasında tələbinə əsasən bazar qiyməti ilə müvafiq kompensasiya verilməsi yolu ilə xitam verilə bilər.

MM-in 228.1 və 228.2-ci maddələrinin mənasından göründüyü kimi yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun yaranması üçün aşağıdakı mütləq şərtlərin yerinə yetirilməsi tələb olunur:

- mülkiyyətçi ilə yazılı razılaşmanın bağlanması;
- həmin razılaşmanın notariat qaydasında təsdiq edilməsi;
- istifadə hüququnun daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınması.

Belə qaydaların müəyyən edilməsi ondan irəli gəlir ki, «mülkiyyət hüququ Azərbaycan Respublikasında nəinki mülkiyyətçinin hüquqi təsbit olunmuş geniş səlahiyyətləridir (ona məxsus olan əmlaka faktiki sahib olmaq, öz tələbatlarının təmin olunması üçün təyinatından asılı olaraq bu əmlakdan istədiyi kimi istifadə etmək, əmlakın hüquqi müqəddəratını öz iradəsinə görə müəyyən etmək), həm də qüvvədə olan qanunvericiliyin çərçivəsində digər şəxslərin hüquq və qanunla qorunan maraqlarını pozmadan mülkiyyətçinin dövlət tərəfindən

təminat altına alınmış həmin əmlak üzərində üstünlüyünə üçüncü şəxslərin müdaxiləsini aradan götürmək, bu zaman öz mülahizəsinə görə və maraqlarına uyğun hərəkət etmək səlahiyyətidir. Ayrıca olaraq vurğulanmalıdır ki, mülkiyyət barəsində sərəncam verilməsi əqdlərin bağlanması yolu ilə və ya digər hüquqi aktların qüvvəsinə görə mümkündür» (R.Ağalarovun şikayəti üzrə Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarı).

«Azərbaycan Respublikası bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının 21 oktyabr 2005-ci il tarixli Qanunu ilə MM-ə 228.5-ci maddə əlavə edilmişdir (14 dekabr 2005-ci il tarixdən qüvvəyə minib).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, mənzil qanunvericiliyi mülki hüququn tərkib hissələrindən biridir. Yaşayış sahələri yalnız mülki dövriyyənin predmeti olduqda mülki qanunvericilik onlara sahiblik, onlardan istifadə və onlara dair sərəncam verməklə bağlı məsələləri tənzimləyir. Yaşayış sahəsindən istifadə, onun istismarı və bir sıra başqa məsələlər mənzil qanunvericiliyi ilə tənzimlənmişdir. Başqa hallarda isə, Mülki Məcəllənin mənzil sahəsində mövcud münasibətlərinə yönələn normaları, o cümlədən MM-in 228-ci maddəsi əsas rol oynayır.

Yaşayış sahəsinin mülkiyyətçisi olmayan istifadəçilərin hüquqi statusunu müəyyən edərkən «yaşayış sahəsi üzərində mülkiyyət hüququ» ilə «yaşayış sahəsindən istifadə hüququ» arasında olan fərq nəzərə alınmalıdır.

«Mülkiyyət hüququ»nun anlayışı MM-in 152.1-ci maddəsində verilir. Bu maddəyə əsasən mülkiyyət hüququ — subyektin ona mənsub əmlaka (əşya) öz istədiyi kimi sahib olmaq, ondan istifadə etmək və ona dair sərəncam vermək üzrə dövlət tərəfindən tanınan və qorunan hüququdur.

Yaşayış sahəsi üzrə mülkiyyət hüququnun birinci xüsusiyyəti mülkiyyətçiyə məxsus olan yaşayış sahəsi üzrə onun hüquqlarının əmlakın təyinatına uyğun olaraq, yəni, müstəsna olaraq mülkiyyətçinin və onun ailə üzvlərinin şəxsi yaşaması, eləcə də ona məxsus yaşayış sahəsinin başqa şəxslərin yaşaması məqsədi ilə əvəzli və ya əvəzsiz verilməsi və s. üçün həyata keçirilməsindən ibarətdir. Yaşayış sahəsi başqa məqsədlər üçün istifadə edilə bilməz. Yaşayış sahəsi üzrə

mülkiyyət hüququnun ikinci xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, çox mənzilli binada mənzil əldə edərkən mülkiyyətçi yalnız yaşayış sahəsinə deyil, həm də binanın ümumi mülkiyyətinə payı əldə edir. Yaşayış sahəsi üzrə mülkiyyət hüququnun üçüncü xüsusiyyətini mülkiyyətçidən başqa ona məxsus olan yaşayış sahəsində yaşayan digər şəxslərin hüquqlarının mövcudluğu təşkil edir. Məhz bu məqamda «yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ» meydana gəlir.

MM-in 228.5-ci maddəsində təsbit olunmuşdur ki, yaşayış binasının tərkib hissəsinin mülkiyyətçisinin onunla birgə yaşayan ailə üzvləri (əri, arvadı, valideynləri, uşaqları) yaşayış sahəsindən onunla bərabər istifadə etmək hüququna malikdirlər. Həmin müddəanın mənasına görə mülkiyyətçi ilə birgə yaşayanəri, arvadı, valideynləri və uşaqlarının onunla bərabər yaşayış sahəsindən istifadə hüququ onların mülkiyyətçinin icazəsi ilə yaşayış binasının tərkib hissəsinə köçərək orada daimi yaşamaqdan asılıdır. Bu mənada, nəzərə alınmalıdır ki, yaşayış binasının tərkib hissəsi mülkiyyətçisinin ailə üzvləri ilə bağlı MM-in 228.5-ci maddəsinə nisbətdə həmin Məcəllənin 228.1-ci maddəsi daha geniş xarakter daşıyır. Belə ki, MM-in 228.1-ci maddəsində mülkiyyətçinin ailə üzvlərindən bəhs edildiyi təqdirdə, həmin Məcəllənin 228.5-ci maddəsi yalnız mülkiyyətçi ilə birgə yaşayan ailə üzvlərinə aiddir. Göründüyü kimi mülkiyyətçi ilə birgə yaşamayan onun ailə üzvləri MM-in 228.5-ci maddəsinin dairəsinə düşmür.

Mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin vəziyyəti ilə bağlı MM-in 228.5-ci maddəsindəki qaydanın əks olunması Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin II hissəsindən və 34-cü maddəsinin IV və V hissələrindən, eləcə də Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 1.3-cü maddəsindən və MM-in 27.2-ci maddəsindən irəli gəlir. Göstərilən normaların müddəaları ilə digər məsələlərlə yanaşı, ər ilə arvadın hüquqlarının bərabər olması, uşaqlara qayğının göstərilməsinin, onların tərbiyə edilməsinin valideynlərin həm hüququ, həm də borcunun olması, valideynlərə hörmət edilməsinin, onların qayğısına qalmasının isə uşaqların borcunun olması, eləcə də ailə üzvlərinin ailə qarşısında qarşılıqlı yardım və məsuliyyəti, onların hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunması və bu hüquqların məhkəmədə müdafiəsi, on dörd yaşına çatmamış şəxslərin yaşayış

yerinin valideynlik hüquqlarını itirməmiş valideynlərinin yaşayış yerinin olması təsbit olunmuşdur. Beləliklə, mülkiyyətçi ilə birgə yaşayan ailə üzvlərinin yaşayış binasının tərkib hissəsindən onunla bərabər istifadə hüququ mülkiyyətçi ilə bağlanan müqavilədən deyil, yalnız onunla etibarlı ailə əlaqələri əsasında yaranır.

Qeyd edilməlidir ki, obyektə yaşayış sahəsi olan mülkiyyəti tənzimləyən hüquqi normaların düzgün tətbiqi üçün qanunvericiliyin mülki hüquq və mənzil hüququ sahələri arasında xətt keçirilməlidir. Mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin yaşayış binasının tərkib hissəsindən onunla bərabər istifadə hüququ mənzil hüququnun (obyektə) predmeti kimi nəzərdən keçirilməli və ailə üzvlərinin bu hüququ onlardan birinin mülkiyyətində mövcud olan yaşayış sahəsində onunla bərabər istifadə etməyi ehtiva edən kimi qiymətləndirilməlidir.

Həmin əmlakın özgəninkiləşdirilməsinə və ya mülkiyyətçi tərəfindən sərəncam hüququnun başqa yolla həyata keçirilməsinə isə bu hüququn mövcudluğu təsir etmir, ona görə ki, yaşayış binasının tərkib hissəsindən mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin onunla bərabər istifadə etmək hüququ mülkiyyət hüququnun Mülki Məcəllənin 152.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan elementlərindən biri olan istifadə hüququnu təşkil etmir. Yaşayış binasının tərkib hissəsindən (mülkiyyət hüququnun tərkib hissəsi olan) istifadə hüququnun yaranması üçün Mülki Məcəllənin 228.1 və 228.2-ci maddəsinə riayət edilməsi tələb olunur.

MM-in 228.5-ci maddəsi onu da nəzərdə tutur ki, yaşayış binasının tərkib hissəsinin mülkiyyətçisinin ailə üzvləri öz yetkinlik yaşına çatmayan uşaqlarını həmin yaşayış binasına köçürmək ixtiyarına malikdirlər. Digər ailə üzvlərinin (ərin, arvadın) köçürülməsinə gəldikdə isə, MM-in 228.5-ci maddəsi həmin şəxslərin köçürülməsini mülkiyyətçinin razılığı ilə şərtləndirmişdir. Qanunun bu müddələrinin mənasına görə yaşayış binasının tərkib hissəsinin mülkiyyətçisinin ailə üzvləri tərəfindən öz ər və ya arvadının həmin sahəyə köçürülməsi üçün mülkiyyətçinin razılığı tələb olunur. Göründüyü kimi qanunvericilik bu müddədə qeyd olunan şəxslərin yaşayış binasının tərkib hissəsinə köçürülməsinin mümkünliyünü nəzərdə tutmuşdur. Lakin bunun üçün mülkiyyətçinin razılığının xüsusi olaraq mütləq şərt kimi müəyyən edilməsi qeyd olunan şəxslər

tərəfindən yaşayış binasının tərkib hissəsindən əldə edilən istifadə hüququnun mülki hüquq sahəsi baxımından əşya hüququ kimi qiymətləndirilməli olmasına dəlalət edir.

Müraciətə görə isə MM-in 228.5-ci maddəsində əks olunan bu müddəanın, yəni, «mülkiyyətçinin razılığı»nın təcrübədə müxtəlif təfsirinə, o cümlədən mülkiyyətçi tərəfindən digər şəxslərin köçürülməsinə etirazın edilməməsinin faktiki razılıq kimi qəbul edilməsinə rast gəlinir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 13-cü bəndinə əsasən mülkiyyət hüququ ilə bağlı ümumi qaydaların müəyyən edilməsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin səlahiyyətindədir.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Şrimer Polşaya qarşı iş üzrə 21 sentyabr 2004-cü il tarixli Qərarında ifadə etdiyi hüquqi mövqeyə görə «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Konvensiyaya dair 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin ikinci bəndi Dövlətlərə hüquq verir ki, ümumi maraqlara müvafiq olaraq mülkiyyətdən istifadəyə nəzarəti həyata keçirmək üçün zəruri hesab etdikləri qanunları qəbul etsinlər. Belə qanunlar müasir cəmiyyətlərimizdə ictimai və iqtisadi siyasətin əsas marağında olan mənzil sahəsinə xüsusi xasdır (§ 34).

Konstitusiyaya hüququnun doktrinası hüquqi müəyyənlik prinsipini Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının Preambulasında öz əksini tapan qanunun aliliyinin əsas elementlərindən biri kimi tanıyır. Hüquqi müəyyənlik prinsipi isə digər tələblərlə yanaşı, ən ümumi mənasında mövcud hüquqi vəziyyətə aid aydınlığı və müəyyənliyi nəzərdə tutur. Bu baxımdan insanlar qanunla müəyyən olunmuş qaydada daşınmaz əmlakın dövlət reyestrinin məlumatlarının həqiqiliyinə etimad göstərməlidirlər. İnsanlar həmin reyestrdən əldə etdikləri məlumatları şübhə altına alan, dəyişən xarakterə malik olan və özü üçün neqativ nəticələrə səbəb olan başqa yeni məlumatları daimi olaraq gözləməməlidir.

Bu baxımdan vurğulanmalıdır ki, MM-in 228.5-ci maddəsində əks olunmuş «mülkiyyətçinin razılığı» müddəasının həmin Məcəllənin 228.1 və 228.2-ci maddələrinin ziddinə təfsiri Konstitusiyanın 13 (mülkiyyətin toxunulmazlığı), 29 (mülkiyyət hüququ), 147

(Konstitusiyanın birbaşa hüquqi qüvvəsi) və 149-cu (qanunların Konstitusiyaya zidd olmasının yolverilməzliyi) maddələrinin müddəaları ilə uyğunsuzluğa gətirib çıxara bilər.

Beləliklə, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, MM-in 228.5-ci maddəsində əks olunmuş «mülkiyyətçinin razılığı» müddəası həmin Məcəllənin 228.1 və 228.2-ci maddələrinin tələbləri baxımından şərh olunmalı və bu normada nəzərdə tutulmuş «mülkiyyətçinin razılığı» yazılı şəkildə bağlanan razılaşmada ifadə edilməlidir. Həmin müddəanın belə şərhli mülkiyyətçinin Konstitusiyanın 13 və 29-cu maddələrində təsbit olunmuş təminat və hüquqlarını pozmur.

Sorğuda, həmçinin insan Hüquqları üzrə Müvəkkil tərəfindən MM-in 228.5-ci maddəsinin «həmin şəxslərin yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ mülkiyyətçi ilə ailə münasibətlərinə xitam verildiyi halda da saxlanılır» müddəasının Konstitusiyaya uyğunluğu mübahisələndirilir.

Mübahisələndirilən müddədə göstərilən qayda ilə Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun yuxarıdakı hüquqi mövqeyinə uyğun olaraq MM-in 228.1 və 228.2-ci maddələrinə əsasən yazılı bağlanmış, notariat qaydasında təsdiq edilib müvafiq reyestrə qeydə alınaraq yaşayış binasının tərkib hissəsi üzərində digər ailə üzvlərində yaranmış istifadə hüququ nikah münasibətlərinin mövcudluğu ilə hər hansı formada əlaqələndirməmişdir.

Qeyd edildiyi kimi, yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququna xitam verilməsi MM-in 228.2-ci maddəsinə əsasən mülkiyyətçi ilə bağlanan, notariat qaydasında təsdiqlənən yazılı razılaşma ilə müəyyən olunur. Yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququna xitam verilməsi haqqında razılaşma olmadıqda, bu hüquqa mülkiyyətçinin məhkəmə qaydasında tələbinə əsasən bazar qiyməti ilə müvafiq kompensasiya verilməsi yolu ilə xitam verilə bilər.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu özünün yuxarıdakı hüquqi mövqeyinə uyğun olaraq belə nəticəyə gəlir ki, MM-in 228.2 və 228.5-ci maddələrinə əsasən notariat qaydasında təsdiqlənən yazılı razılaşma üzrə daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınmış yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ müstəqil mahiyyətə malikdir və bu hüquqa xitam verilməsinin şərtləri tərəflərin

razılaşmada ifadə etdikləri iradəsindən asılıdır (razılaşmada həmin hüquqa xitam verilməsinin nikahın pozulması ilə əlaqələndirilməsi istisna olunmur).

Sorğuverənin mübahisələndirdiyi ikinci müddəaya gəldikdə isə, qeyd olunmalıdır ki, MM-in 228.5-ci maddəsində «yaşayış binasının tərkib hissəsindən mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin istifadə etmək hüququ bu Məcəllənin qüvvəyə mindiyi gündən yaranır» müddəası öz əksini tapmışdır. Həmin hüquq normasının mənasına görə MM-in 228.5-ci maddəsində yaşayış binasının tərkib hissəsindən mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin istifadə etmək hüququ ilə bağlı müddələrin qüvvəsi geriyə, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin qüvvəyə mindiyi vaxta şamil edilmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bu məsələ ilə əlaqədar qeyd edir ki, Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqi vəziyyətini yaxşılaşdıran, hüquq məsuliyyətini aradan qaldıran və ya yüngülləşdirən normativ-hüquqi aktların qüvvəsi geriyə şamil edilir. Başqa normativ-hüquqi aktların qüvvəsi geriyə şamil edilmir.

Konstitusiyanın 98-ci maddəsinə görə qanunun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarının özündə başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, qanun və qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu «Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə əlavə və dəyişikliklər edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının 28 noyabr 2003-cü il tarixli Qanununun II hissəsinin şərh edilməsinə dair» 7 sentyabr 2004-cü il tarixli qərarındakı hüquqi mövqeyə uyğun olaraq bu maddənin mənasına görə qanunun və qərarın özündə onların qüvvəyə minməsi vaxtı göstərildiyi halda qanun və qərar özündə müəyyən edilən tarixdən qüvvəyə minir.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyinə görə də mülki qanunvericiliyin geriyə şamil olunması «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Konvensiyanın müddəaları ilə açıq-aşkar qadağan edilməyib və müəyyən hallarda haqlı ola bilər (Melnik Ukraynaya qarşı iş üzrə 28 mart 2006-cı il tarixli Qərar, § 30).

Eyni zamanda, MM-in mülki qanunvericiliyin zamana görə qüvvəsindən bəhs edən 7.1-ci maddəsinə əsasən Konstitusiyanın

149-cu maddəsinin VII hissəsində nəzərdə tutulanlar istisna olmaqla, mülki qanunvericilik müddəalarının geriyə qüvvəsi yoxdur və onlar qüvvəyə mindikdən sonra əmələ gəlmiş münasibətlərə tətbiq edilir. Həmin Məcəllənin 7.2-ci maddəsinə əsasən qanunla birbaşa nəzərdə tutulmuş hallarda mülki qanunvericiliyin geriyə qüvvəsi ola bilər. Bu Məcəllənin 7.3-cü maddəsində isə nəzərdə tutulmuşdur ki, mülki hüquq subyektlərinə ziyan vurarsa və ya onların vəziyyətini pisləşdirərsə, mülki qanunvericiliyin geriyə qüvvəsi ola bilməz.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu vurğulayır ki, normativ-hüquqi aktın fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqi vəziyyətini yaxşılaşdıran, hüquq məsuliyyətini aradan qaldıran və ya yüngülləşdirən hesab edilməsi onunla tənzimlənən münasibətlərin hər bir iştirakçısının hüquq və azadlıqlarına müsbət təsir etməsi ilə bağlıdır. Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun MM-in 228.5-ci maddəsinə dair yuxarıdakı hüquqi mövqeyi baxımından isə həmin maddənin müddəaları mülki hüquq münasibətlərinin heç bir iştirakçısının, o cümlədən mülkiyyətçinin hüquqi vəziyyətini pisləşdirmir, əksinə, mülkiyyətçi və onun ailə üzvləri ilə bağlı müəyyən hüquq və təminatları nəzərdə tutmaqla onların hüquqi vəziyyətini daha aydın etməklə yaxşılaşdırır. MM-in 228.5-ci maddəsində nəzərdə tutulan digər ailə üzvlərinə gəldikdə isə, Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun yuxarıda göstərilən hüquqi mövqeyinə görə həmin şəxslərin yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ MM-in 228.1 və 228.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq yarandığından mübahisəli müddəanın geriyə şamil olunması nə bu şəxslərin, nə də mülkiyyətçinin hüquqi vəziyyətinin dəyişdirilməsinə səbəb olmur.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu mülkiyyət hüququ ilə yaşayış sahəsindən istifadə hüququnun müəyyən mənada mütənəsb şəkildə tarazlaşdırılmaqla təmin edilməli olması nəticəsinə gələrək onu da qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, son illər ərzində Mülki Məcəllənin və Mənzil Məcəlləsinin normalarının qarşılıqlığı ilə bağlı bir çox məsələlər ortaya çıxıb. Yaranmış problemin dərinliyinə varmadan, yalnız onu qeyd etmək lazımdır ki, iyirmi beş ildən artıq müddət əvvəl qəbul olunmuş Mənzil Məcəlləsi mövcud olan yeni sosial-iqtisadi şəraitdə yaranmış ictimai münasibətlərə uzun müddət cavab vermir,

ona görə ki, əsasən dövlət və ictimai mənzil fonduna aid olan yaşayış sahəsinin sosial kirayə müqavilələrin tənzimlənməsinə yönəlmişdir. Bu baxımdan mövcud olan hüquqi şərait mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin və digər şəxslərin hüquqi vəziyyətini tənzimləyən mənzil qanunvericiliyinin qəbul olunmasını tələb edir.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki:

- MM-in 228.5-ci maddəsində əks olunmuş «mülkiyyətçinin razılığı» müddəası konstitusiyaya-hüquqi mənasına görə həmin Məcəllənin 228.2-ci maddəsinin tələbləri baxımından tətbiq edilməklə mülkiyyətçinin razılığı yazılı şəkildə bağlanan notariat qaydasında təsdiqlənən razılaşmada ifadə edilməli;
- MM-in 228.5-ci maddəsində əks olunmuş «həmin şəxslərin yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ mülkiyyətçi ilə ailə münasibətlərinə xitam verildiyi halda da saxlanılır» müddəası Konstitusiyaya uyğun hesab edilməli və yaşayış binasının tərkib hissəsindən digər şəxslərin istifadə hüququna xitam verilməsinin MM-in 228.2-ci maddəsinə uyğun olaraq tərəflərin yazılı bağladıkları razılaşma ilə təyin edilməlidir (razılaşmada həmin hüquqa xitam verilməsinin nikahla əlaqələndirilməsi istisna olunmur);
- MM-in 228.5-ci maddəsində nəzərdə tutulan «yaşayış binasının tərkib hissəsindən mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin istifadə etmək hüququ bu Məcəllənin qüvvəyə mindiyi gündən yaranır» müddəası Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsinə uyğun hesab olunmalıdır;
- yaşayış sahəsi mülkiyyətçisinin ailə üzvlərinin və digər şəxslərin hüquqi vəziyyətini tənzimləyən mənzil qanunvericiliyinin qəbul edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin V və VI hissəsinə, «Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsinin «mülkiyyətçinin razılığı» müddəası həmin Məcəllənin 228.2-ci maddəsində müəyyən olunan qaydaya müvafiq olaraq yazılı bağlanan notariat qaydasında təsdiqlənən razılışmanı nəzərdə tutur.

2. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsinin «həmin şəxslərin yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ mülkiyyətçi ilə ailə münasibətlərinə xitam verildiyi halda da saxlanılır» müddəası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13 və 29-cu maddələrinə uyğun hesab edilsin.

Yaşayış binasının tərkib hissəsindən digər şəxslərin istifadə hüququna xitam verilməsi ilə bağlı məsələlər Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.2-ci maddəsinə uyğun olaraq həll edilməlidir.

3. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsinin «yaşayış binasının tərkib hissəsindən mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin istifadə etmək hüququ bu Məcəllənin qüvvəyə mindiyi gündən yaranır» müddəası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin VII hissəsinə uyğun hesab edilsin.

4. Yaşayış sahəsi mülkiyyətçisinin ailə üzvlərinin və digər şəxslərin hüquqi vəziyyətini tənzimləyən mənzil qanunvericiliyinin qəbul edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilsin.

5. Qərar elan edildiyi gündən qüvvəyə minir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə əsasən bu Qərarın qüvvəsi onun qüvvəyə mindiyi gündən sonra baxılan mübahisələrə şamil olunur.

6. Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti», «Bakinski raboçi» qəzetlərində və «Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

7. Qərar qəttidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir oluna bilməz.

Sədrlik edən: Fərhad ABDULLAYEV

Qeyd: Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri E.Məmmədov və İ.Nəcəfov bu qərarla bağlı xüsusi rəydə qalmışlar.

1.5. 2 mart 2010-cu il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

**Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 79.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 28-ci maddəsinin I hissəsinə, 147-ci maddəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair
Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı**

Bakı şəhəri, 2 mart 2010-cu il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu F.Abdullayev (sədrlik edən), F.Babayev, R.Qvaladze, S.Həsənova, E.Məmmədov (məruzəçi-hakim), İ.Nəcəfov, S.Salmanova və Ə.Sultanovdan ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi İ.İsmayılovun,

tərəflərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Elmi-analitik sektorunun baş məsləhətçisi M.Məmmədovun və Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi E.Əsgərovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Cinayət hüququ kafedrasının müəllimi A.Kərimlinin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) 11 avqust 2009-cu il tarixli, 1/6310-09 sayılı sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 79.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 28-ci maddəsinin I hissəsinə, 147-ci maddəsinə və 149-cu maddəsinin I və

III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim E.Məmmədovun məruzəsini, tərəflərin nümayəndələri M.Məmmədov və E.Əsgərovun çıxışlarını, habelə ekspert A.Kərimlinin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi**:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra — Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu verərək Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra — CM) 79.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin II hissəsinə, 28-ci maddəsinin I hissəsinə, 147-ci maddəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, CM-in 79-cu maddəsi hamilə qadınlar və azyaşlı uşaqları olan qadınlar tərəfindən cəzanın çəkilməsinin təxirə salınması ilə bağlı münasibətləri tənzim edir. Həmin Məcəllənin 79.1-ci maddəsinin tələbinə görə, şəxsiyyət əleyhinə ağır və ya xüsusilə ağır cinayət törətməyə görə beş ildən çox müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum edilmiş qadınlar istisna olmaqla, məhkəmə məhkum edilmiş hamilə qadınlar və ya səkkiz yaşına qədər uşağı olan qadınlar tərəfindən uşaq səkkiz yaşına çatanaqədər cəzanın çəkilməsini təxirə sala bilər.

Sorğuda, həmçinin qeyd olunur ki, CM-in 79.1-ci maddəsinin müddəaları ilə əlaqədar səkkiz yaşından on dörd yaşınaqədər uşaqların hansı yaş kateqoriyasına (azyaşlı, həddi-bülüğa çatmış uşaqlar) aid edilməsi məlum deyil. Halbuki, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra - MM) 38.6, 1103.1, 1120-ci və s. maddələrində dörd yaşınaqədər olanların azyaşlı olması göstərilir. CM-in 79.1-ci maddəsinə məzmunca analoji olan Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 82.1-ci maddəsində də məhz on dörd yaşınaqədər uşağı olan qadınların cəzasının çəkilməsinin təxirə salınmasının mümkünlüyü təsbit edilmişdir.

Ombudsman hesab edir ki, cinayət qanunvericiliyi azyaşlı uşaq anlayışını səkkiz yaşınaqədər müddət çərçivəsində məhdudlaşdıraraq on

dörd yaşadək olan azyaşlı uşaqların və onların qanuni nümayəndələrinin (konkret halda analarının) hüquqlarını və qanuni maraqlarını nəzərə almamışdır. Nəticədə böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət törətmiş səkkiz yaşından on dörd yaşadək azyaşlı uşaqları olan qadınlara münasibətdə cəzanın çəkilməsinin təxirə salınması əvəzinə, onlar azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilirlər.

Sorğu verənin qənaətinə görə CM-in 79.1-ci maddəsində azyaşlı uşaq anlayışının on dörd yaşadək deyil, məhz səkkiz yaşadək müddət çərçivəsində məhdudlaşdırılması Konstitusiyada təsbit olunmuş bir sıra normalarla ziddiyyət yaradaraq, göstərilən əsaslarla həmin kateqoriyadan olan şəxslərin (səkkiz yaşından on dörd yaşınadək olan azyaşlıların və onların analarının) konstitusiya hüquqlarının kobud şəkildə pozulmasına səbəb olur. Maddənin mövcud vəziyyətdə qalması Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinin, 26-cı maddəsinin II hissəsinin, 28-ci maddəsinin I hissəsinin, 147-ci maddəsinin və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinin tələblərinə uyğun deyil.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Ombudsmanın CM-in 79.1-ci maddəsinə münasibətdə humanizm dəyərlərindən irəli gələn yanaşması cinayət qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi işi baxımından təqdirəlayiq olmaqla gələcəkdə qanunverici tərəfindən nəzərə alınmasını istisna etmir.

Bununla belə, qanunvericiliyin tənzimlənməsində hüquq və məqsədəuyğunluq məsələləri biri-birindən ayrılmalıdır. Məqsədəuyğunluq məsələlərinin həlli Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinə aid deyil və müstəsna olaraq qanunyaradıcılıq fəaliyyətində iştirak edən subyektlərin və nəticə etibarını ilə qanunvericinin yanaşmasından asılıdır. Hüquqi məsələlərin Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən dəyərləndirilməsi isə öz səlahiyyətləri daxilində hüquqi mübahisədə toxunulan normaların ayrılıqda və qarşılıqlı təhlilinin aparılmasını tələb edir.

İlk əvvəl qeyd olunmalıdır ki, Konstitusiya digər məsələlərlə yanaşı, şəxsiyyətin vəziyyətini, o cümlədən əsas hüquqlarını, azadlıqlarını və vəzifələrini müəyyənləşdirməklə dövlətdə qanun və

digər normativ-hüquqi aktların qəbulunun başlıca mənbəyi və əsası kimi çıxış edir. Konstitusiyanın özündə onun qüvvəsini və əhəmiyyətini qeyd edən normalar da mövcuddur. Sorğuda istinad olunan Konstitusiyanın 147-ci maddəsi, habelə 149-cu maddəsinin I və III hissələri də həmin normaların sırasındadır.

Belə ki, Konstitusiyanın 147-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Azərbaycan Respublikasında ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malikdir və qanunvericilik sisteminin əsasıdır. Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə görə isə normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalıdır. Qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır.

Konstitusiyanın 147-ci maddəsi və 149-cu maddəsinin I və III hissələri mühüm və danılmaz normalar olsa da, bu normaların tələblərinin yerinə yetirilməsi barədə hər hansı nəticəyə gəlinməsi üçün birlikdə tətbiq olunan digər konstitusiya normalarına əməl olunmasına, bunun üçün isə onların məzmununa və mahiyyətinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu baxımdan CM-in 79.1-ci maddəsinin Konstitusiyaya uyğun olub-olmamasının araşdırılması üçün Ombudsman tərəfindən istinad edilmiş Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinin, 26-cı maddəsinin II hissəsinin və 28-ci maddəsinin I hissəsinin məzmunu və mahiyyətinin müəyyənləşdirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə əsasən hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir. Kişi ilə qadının eyni hüquqları və azadlıqları vardır. Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Göründüyü kimi, Konstitusiyada bəyan olunmuş bərabərlik hüququ hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyini ifadə edir. Bu hüquq qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər hüquq və azadlıqlardan

ayrılıqda işləmir və hər hansı şəxsi həmin hüquq və azadlıqlarından istifadə zamanı diskriminasiyadan qoruyur.

Qeyd olunmalıdır ki, bərabərlik hüququ tarixən feodal imtiyazlarına müqabil yaranaraq tədricən insan, cəmiyyət və dövlət arasında olan münasibətləri tənzimləyən çox vacib prinsipin əsasını qoymuşdur. Hüquq bərabərliyi, eyni zamanda, konstitusionalizmin təməl prinsiplərindən və demokratiyanın ayrılmaz elementlərindən biri kimi tanınır.

Təsadüfi deyildir ki, bərabərlik hüququ bu və ya digər ifadə formalarında beynəlxalq hüquq aktlarında da özünəməxsus önəmli yer tutur (İnsan hüquqları haqqında ümumi Bəyannamənin 7-ci maddəsi, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 14-cü maddəsi, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyanın 14-cü maddəsi və həmin Konvensiyanın 12 sayılı protokolunun 1-ci maddəsinin 2-ci bəndi və s.).

Bərabərlik hüququ mahiyyətə qanun və məhkəmə qarşısında hamının məhz hüquq və azadlıqlarının bərabərliyini ifadə etsə də, insanların mexaniki bərabərləşdirilməsini nəzərdə tutmur. Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin III hissəsinin müddəalarına görə bu hüququn pozulmasından yalnız o halda bəhs etmək mümkündür ki, hər hansı şəxsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyi obyektiv hüquqi meyarlar baxımından məhdudlaşdırılmış olsun.

Ombudsmanın sorğusunda CM-in 79-cu maddəsində şəxsiyyət əleyhinə ağır və ya xüsusilə ağır cinayət törətməyə görə beş ildən çox müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum edilmiş qadınlar istisna olmaqla, on dörd yaşınadək uşağı olan qadınların bərabərlik hüququnun pozulmasından bəhs olursa da, bunun hüquqi meyarları göstərilir, halbuki bu məsələ hüquq bərabərliyinin pozulub-pozulmamasının müəyyənləşdirilməsi üçün həlledicidir.

Bununla belə, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, CM-in müddəalarında, o cümlədən 79.1-ci maddədə müəyyən sosial qruplara aid olunan şəxslər arasında mümkün olan fərqləndirmə bərabərlik hüququnun pozulması kimi qiymətləndirilməməlidir. Cinayət qanunvericiliyi ilə qadınlara, xüsusən də hamilə və 8 yaşınadək uşaqları olan qadınlara, 65 yaşından yuxarı olan kişilərə, I və II qrup əlillərə və digər şəxslərə verilən imtiyazlar (pozitiv ayrı-seçkilik) heç

də qalan şəxslərin konstitusiyaya hüquqlarını pozmur və sadəcə həssas sosial qruplara dövlətin xüsusi münasibətini ifadə edir.

Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, CM qəbul edildikdən sonra qanunverici tərəfindən ona bir neçə dəfə dəyişikliklər edilmişdir. 01 oktyabr 2007-ci il tarixdə qəbul olunmuş 424-IIIQD sayılı Qanunla CM-in 79-cu maddəsində dəyişikliklər edilərək, «şəxsiyyət əleyhinə ağır və ya xüsusilə ağır cinayət törətməyə görə beş ildən çox müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum edilmiş qadınlar istisna olmaqla, uşağı olan qadınların» ifadəsində «məhkum edilmiş qadınlar» sözləri «məhkum edilmiş şəxslər» sözləri ilə əvəz olunmuş, «uşağı olan qadınlar» sözlərindən sonra isə «habelə səkkiz yaşına çatmamış uşağını təkbaşına böyüdən kişilər» sözləri əlavə edilmişdir. Bu dəyişikliklərin nəticəsi olaraq maddənin əhatəsi cinsindən asılı olmayaraq bütün şəxslərə —həm qadınlara, həm də kişilərə aid olunmuş və burada mümkün olan cinsi qeyri-bərabərlik aradan götürülmüşdür.

Bundan başqa göstərilməlidir ki, 8 yaşınadək uşaqları olan bəzi məhkum edilmiş şəxslərin cəzasının çəkilməsinin təxirə salınmasının mümkünlüyünü nəzərdə tutan CM-in 79.1-ci maddəsi dispozitiv xarakter daşıyır və məsələ ilə bağlı məhkəmənin vəzifəsini deyil, məhz hüququnu müəyyənləşdirir. Belə olan halda isə Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə istinadən məhkum olunmuş qadınların hüquqlarının pozulması barədə fikir hüquqi baxımdan əsaslı görünür.

Sorğuda CM-in 79-cu maddəsinin hüquqi mübahisələndirilməsi üçün istinad olunmuş Konstitusiyanın 26-cı maddəsinin II hissəsinə müvafiq olaraq dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir.

Bu normadan görüldüyü kimi, Azərbaycan Respublikasında hər bir şəxsin öz hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququna dövlət təminatı verilir. Belə hüququn və təminatın mövcudluğu ölkəmizdə insan hüquq və azadlıqlarının bəyan olunması ilə kifayətlənməsinə və bunların həqiqətən həyata keçirilməsinin dövlət tərəfindən dəstəklənməsinə dəlalət edir və eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının ATƏT-in üzvü kimi həmin beynəlxalq təşkilatın

Vyana Yekun Sənədinə müvafiq olaraq üzərinə götürdüyü öhdəliyin icrasına yanaşmasının göstəricisi kimi çıxış edir.

Hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququnun reallaşması üçün ölkəmizdə bir sıra qanunlar (məsələn, «Vətəndaşların müraciətlərinə baxılması qaydası haqqında», Mülki, Cinayət, Mülki Prosesual və Cinayət-Prosesual Məcəllələri və s.) qəbul edilmiş və qanunvericilik, icra hakimiyyəti, yerli özünüidarə (bələdiyyə) orqanlarından başqa həmin məsələ ilə bilavasitə məşğul olan xüsusi təsisatlar (o cümlədən prokurorluq orqanları, məhkəmələr, Ombudsman və s.) yaradılmışdır.

Hər hansı şəxsin hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququnun pozulub-pozulmamasına dair mübahisəyə münasibətin bildirilməsi yalnız həmin hüququn həyata keçirilməsinə maneçilik törədilməsinin mövcudluğunda mümkündür (məsələn, pozulmuş hüquq və ya azadlıqların bərpasına yönəldilmiş müraciətə dövlət və ya bələdiyyə orqanları tərəfindən baxılmaması və yaxud baxılaraq qanuna uyğun tədbir görülməməsi və s. hallar).

Sorğuda CM-in 79.1-ci maddəsində şəxsiyyət əleyhinə ağır və ya xüsusilə ağır cinayət törətməyə görə beş ildən çox müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum edilmiş qadınlar istisna olmaqla, 8 yaşınadək uşaqları olan qadınlara münasibətdə Konstitusiyanın 26-cı maddəsinin II hissəsində nəzərdə tutulmuş hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə dövlət təminatının pozulmasının hansı meyarlarla əsaslandırılması göstərilmədiyindən, bu konstitusiya normasının pozulub-pozulmamasına dair hər hansı təsdiqedicisi bir nəticəyə gəlmək qeyri-mümkündür.

Sorğuda CM-in 79-cu maddəsinin hüquqi mübahisələndirilməsi üçün, həmçinin şəxsiyyət əleyhinə ağır və ya xüsusilə ağır cinayət törətməyə görə beş ildən çox müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum edilmiş qadınlar istisna olmaqla, uşağı olan qadınların azadlıq hüququnun və bununla da bu hüququ nəzərdə tutan Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin I hissəsinin pozulmasına istinad olunmuşdur.

Bununla əlaqədar qeyd olunmalıdır ki, hər kəsin azadlıq hüququ əsas insan hüquqlarından biri kimi bütün dünyada hamılıqla və birmənalı qəbul olunmuşdur (İnsan Hüquqları haqqında ümumi Bəyannamənin 3-cü maddəsi, «Mülki və siyasi hüquqlar haqqında»

Beynəlxalq Paktın 9-cu maddəsi, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyanın 5-ci maddəsi və s.).

Konstitusiyada azadlıq hüququ beynəlxalq hüquq normalarına uyğun təsbit edilmiş və bu hüququn mütləq hüquq olmadığına görə onun məhdudiyətləri müəyyənləşdirilmişdir. Nəzərə alınmalıdır ki, Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən azadlıq hüququ yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada tutulma, həbsəalma və ya azadlıqdan məhrum etmə yolu ilə məhdudlaşdırıla bilər.

Belə məhdudlaşdırma cinayətin və ya inzibati xətalərin törədilməsində şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxslər barəsində tutulma zamanı, müvafiq olaraq qətimkan tədbirinin və ya inzibati tənbehin seçilməsi zamanı, habelə cinayət törədilməsində təqsirli bilinmiş şəxslər barəsində cəzanın təyin edilməsi zamanı qanunvericilik səviyyəsində müəyyənləşdirilmiş xüsusi qaydalar üzrə səlahiyyətli vəzifəli şəxslər tərəfindən tətbiq olunur.

Ölkəmizdə həbs, tutulma və ya azadlıqdan məhrum etmə qaydalarını, habelə bu qaydalara uyğun azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılmasına müvəkkil edilmiş şəxslərin dairəsini qüvvədə olan qanunvericilik aktları (Cinayət-Prosessual Məcəlləsi, İnzibati Xətalər Məcəlləsi, «Prokurorluq haqqında», «Polis haqqında» Qanunlar və s.) müəyyənləşdirir.

Odur ki, hər hansı şəxsin tutulması, həbsə alınması və ya azadlıqdan məhrum edilməsi Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş hallardan kənar və qüvvədə olan qanun normalarında müəyyənləşdirilmiş qaydaların ziddinə baş verərsə, bu, hər hansı şəxsin azadlıq hüququnun pozulması kimi qiymətləndirilməlidir. Lakin CM-in 79.1-ci maddəsində on dörd yaşınadək uşaqları olan məhkum edilmiş qadınların cəzasının çəkilməsinin təxirə salınmasının nəzərdə tutulmaması özü-özlüyündə Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin I hissəsində təsbit edilmiş hər kəsin azadlıq hüququnun pozulması kimi deyil, cinayət törətmiş şəxsin məsuliyyətindən irəli gələn və qanun əsasında cinayətkara qarşı tətbiq olunan müvəqqəti məhdudlaşdırma kimi qəbul edilməlidir.

Belə məhdudlaşdırma cinayətin törədilməsi ilə yaranmış münaqişələrin tənzimlənməsi üçün dövlət tərəfindən görülən tədbirlərin əsas şərti kimi çıxış edən mütənasiblik prinsipinə əməl

olunmasını təmin etməlidir. Cinayət qanunvericiliyində bu mütənasiblik qanunçuluq, ədalət, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirlilik, təqsirə görə məsuliyyət, cəzanın qaçılmazlığı və humanizm prinsipləri, seçilmiş cəza növünün zəruriliyi və məqsədə uyğunluğu, habelə hüquq məhdudiyətinin zamana görə kifayətliliyi əsasında müəyyən olunur.

Xüsusi qeyd olunmalıdır ki, CM-in müddəaları (o cümlədən 79-cu maddə) müəyyən siyasi-hüquqi münasibətlərin, hüquq normalarının, ideyaların, baxışların sistemi kimi səciyyələndirilən və dövlət tərəfindən yürüdülmən cinayət-cəza siyasəti ilə bağlıdır. Bu siyasətin əsas məzmunu məqsəd və vəzifələrin işlənilib hazırlanmasından, ictimai təhlükəsizliyin və cinayətkarlığın aradan qaldırılması və ya sosial baxımdan qəbul oluna biləcək səviyyədə saxlanması təmin edilməsi üçün zəruri vasitə və üsulların seçilməsindən ibarətdir. Cinayət-cəza siyasəti kompleks xarakteri daşıyır və digərləri ilə yanaşı, ilk növbədə cinayətkarlıqla mübarizənin aparılması üzrə cinayət-hüquqi, cinayət-prosessual, cəza-icra normalarının müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur.

Cinayət-cəza siyasəti və CM-in müddəaları bir-birilə sıx əlaqədardır. Bu Məcəllə Konstitusiyaya, beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş normalarına və prinsiplərinə əsaslanaraq nəinki cinayətin anlayışını, onun növlərini, subyektlərini, cinayətlərin tərkiblərini, həmçinin cəzanın anlayışını, məqsədini, növlərini və tətbiqi şərtlərini, o cümlədən cəzanın çəkilməsinin təxirə salınması ilə bağlı məsələləri müəyyənləşdirir.

Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 17-ci bəndinə əsasən cinayətlərin və başqa hüquq pozuntularının müəyyən edilməsi, onların törədilməsinə görə məsuliyyətin təyin edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən müəyyən edilən ümumi qaydalara aid olunmuşdur.

Belə qaydalar ayrı-ayrı qanunvericilik sahələri üzrə tənzimlənen müvafiq hüquq münasibətlərinin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq müxtəlif (özünə xas olan) formada müəyyənləşdirilməsini istisna etmir, bəzi hallarda isə (məsələn, mülki və cinayət qanunvericilik sahələrində) fərq qoyulmasını zəruri edir. Eyni zamanda, dövlətin suverenliyini nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikasında qəbul olunan

qanunlar digər ölkələrin qanunlarına deyil, məhz Konstitusiyanın müddəalarına zidd olmamalıdır (Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin III hissəsi).

Sorğuda CM-in 79-cu maddəsində şəxsiyyət əleyhinə ağır və ya xüsusilə ağır cinayət törətməyə görə beş ildən çox müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum edilmiş qadınlar istisna olmaqla, uşağı olan qadınlar üçün cəzanın çəkilməsinin təxirə salınmasının mümkünlüyünü mülki qanunvericiliyimizdə və ya Rusiyanın cinayət qanunvericiliyində olduğu kimi uşaqların on dörd yaş həddi ilə əlaqələndirilməsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin səlahiyyətlərinə müdaxilə edilməsinə gətirib çıxara bilər.

Bundan başqa sorğuda mübahisələndirilən məsələyə digər ölkələrin qanunvericilik təcrübəsi baxımından yanaşılması zamanı nəzərə alınmalıdır ki, hər bir ölkədə müəyyən beynəlxalq hüquqi standartlar çərçivəsində konstitusiya müddəalarından, qanunvericilik sisteminin xüsusiyyətlərindən və daxili məqsədüuyğunluqdan asılı olaraq hüquqi münasibətlərin tənzimlənməsində özünə xas olan mövqelər seçilir. Bunun üçün də dünya ölkələrində qanunvericilik sistemi (onun tərkibi və məzmunu) heç də hər zaman eynilik təşkil etmir.

Qeyd olunmalıdır ki, inkişaf etmiş əksər ölkələrdə məhkum edilmiş şəxslər üçün cəza çəkilməsinin təxirə salınması nadir hallarda (məsələn, az ağır cinayət törətmiş və yetkinlik yaşına çatmamış uşaqlar üçün) nəzərdə tutulur. Lakin yaşından asılı olmayaraq uşağı olan məhkum edilmiş şəxslər (istər qadınlar, istərsə də kişilər) üçün cəza çəkilməsinin təxirə salınması, bir qayda olaraq, nəzərdə tutulmur. Bununla belə, MDB iştirakçıları olan dövlətlərdə uşağı olan məhkum edilmiş şəxslərin (qadınların, bəzi hallarda isə, həmçinin kişilərin) cəza çəkməsinin təxirə salınması halları cinayət qanunvericiliyində nəzərdə tutulsa da, uşaqların yaş həddi ilə bağlı meyarlar fərqlidir. Məsələn, məhkum edilmiş şəxslərin cəza çəkməsinin təxirə salınmasının mümkünlüyü uşaqların Qazaxıstan və Rusiyada — 14, Azərbaycan, Qırğızıstan, Moldova, Tacikistan və Türkmənistanda — 8, Ukraynada — 7, Gürcüstanda — 5, Belarusda — 3 yaşına çatması ilə bağlıdır.

Sorğu verən, həmçinin belə bir fikir irəli sürmüşdür ki, CM-in 79.1-ci maddəsinin müddəalarında məhkum olunmuş qadınların səkkiz

yaşından on dörd yaşınadək olan uşaqlarının hansı yaş kateqoriyasına (azyaşlı, həddi-buluğa çatan) aid olunması məlum deyil.

Bununla bağlı nəzərə alınmalıdır ki, CM-in bu və ya digər maddəsində uşaqların yaş kateqoriyasının müəyyənləşdirilməsi cinayət qanunvericiliyinin predmetinə aid oluna bilməz. Ümumiyyətlə vurğulanmalıdır ki, CM-də yaşla bağlı kateqoriyaların göstərilməsi cinayətin subyektləri ilə bağlıdır, yəni, cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməli olan şəxslərin müəyyənləşdirilməsində zəruridir. Təsadüfi deyildir ki, CM-in 20-ci maddəsində cinayət törənənədək 16 yaş tamam olmuş şəxsin bütün hallarda, 14 yaş tamam olmuş şəxsin isə bəzi hallarda cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinin mümkünlüyü nəzərdə tutulur.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, CM-in 79.1-ci maddəsi Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 28-ci maddəsinin I hissəsinə, 147-ci maddəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğundur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII, IX və X hissələrini, «Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu **qərara alır**:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 79.1-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 28-ci maddəsinin I hissəsinə, 147-ci maddəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun hesab edilsin.

2. Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti» və «Bakinski raboçi» qəzetlərində, «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir oluna bilməz.

Sədrlik edən: Fərhad ABDULLAYEV

1.6. 21 iyun 2010-cu il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin 3-cü hissəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

Bakı şəhəri, 21 iyun 2010-cu il

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi F.Abdullayev (sədrlik edən), hakimlər F.Babayev, S.Həsənova, İ.Nəcəfov, S.Salmanova (məruzəçi-hakim), Ə.Sultanovdan ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi İ.İsmayılovun,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri M.Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının əməkdaşı H.Seyidin,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Mülki proses, əmək və ekologiya hüququ kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor A.Qasımovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi, hüquq elmləri namizədi B.Əsədovun, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin Kadrlar İdarəsinin rəis müavini, hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Z.Dadaşovun, Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi Əməyin ödənilməsi və əmək münasibətləri sektorunun müdiri Ə.Məhərrəmovun, Azərbaycan Respublikası Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyasının Hüquq şöbəsinin müdir əvəzi L.Acalovanın iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq

məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) 31 mart 2010-cu il tarixli sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin üçüncü hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I hissəsinə, 35-ci maddəsinin VI hissəsinə, 38-ci maddəsinin III hissəsinə, 71-ci maddəsinə, 147-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Salmanovanın məruzəsini, sorğuverənin və cavabverənin nümayəndələrinin, ekspertin, mütəxəssislərin çıxışlarını dinləyib, işin materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi:**

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra — "Konstitusiya Məhkəməsi") sorğu verərək 01 fevral 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin (bundan sonra — "Əmək Məcəlləsi") 247-ci maddəsinin 3-cü hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra — "Konstitusiya") 25-ci maddəsinin I hissəsinə, 35-ci maddəsinin VI hissəsinə, 38-ci maddəsinin III hissəsinə, 71-ci maddəsinə, 147-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Əmək Məcəlləsinin göstərilən normasına əsasən yaşı 18-dən az olan işçilərlə əmək müqaviləsi bağlayarkən onların əmək və peşə vərdişlərinin artırılması üçün işəgötürən tərəfindən təmin edilməli olan əlavə şərtlər, öhdəliklər nəzərdə tutulmalıdır. Yaşı 18-dən az olan işçilərin iş günü ərzində peşə hazırlığına sərf etdikləri vaxt işəgötürənin razılığı ilə iş vaxtı kimi nəzərə alınır. Sorğuverənin qənaətinə görə Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin 3-cü hissəsi 18 yaşınadək işçilərin bərabər mənafeələrə bərabər münasibət bəslənməsi prinsipini pozaraq əmək və sosial təminat hüquqlarının dairəsini məhdudlaşdırır, normativ-hüquqi akta qarşı irəli sürülən haqq-ədalət meyarlarına cavab vermir və Konstitusiyanın yuxarıda göstərilən maddələrinə uyğun deyildir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, sorğuda qaldırılan məsələnin həlli ilə bağlı, ilk növbədə Konstitusiyanın, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquqi aktların və əmək qanunvericiliyinin bəzi normaları nəzərdən keçirilməlidir.

Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I və III hissələrinə əsasən hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir. Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Konstitusiyanın 35-ci maddəsinə əsasən hər kəsin əməyə olan qabiliyyəti əsasında sərbəst surətdə özünə fəaliyyət növü, peşə, məşğuliyyət və iş yeri seçmək hüququ vardır. Əmək müqavilələri sərbəst bağlanır, heç kəs əmək müqaviləsi bağlamağa məcbur edilə bilməz. Hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək, heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz işinə görə dövlətin müəyyənləşdirdiyi minimum əmək haqqı miqdarından az olmayan haqq almaq hüququ vardır (35-ci maddənin II, IV, VI hissələri).

Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə görə Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz.

Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olaraq normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafelərə bərabər münasibətə) əsaslanmalı, qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır.

Hər hansı ayrı-seçkilik olmadan əmək hüquqlarının həyata keçirilməsi beynəlxalq hüquqi aktlarda da aparıcı yer tutur. İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 23-cü maddəsinin ikinci bəndində, İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq

Paktın 7-ci maddəsində hər kəsin hər hansı ayrı-seçkilik olmadan bərabər əməyə görə bərabər haqq almaq hüququ təsbit olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının 06 yanvar 2004-cü il tarixli Qanunla tərəfdar çıxdığı Dəyişdirilmiş Avropa Sosial Xartiyasının "Uşaqların və gənclərin müdafiə hüququ" adlanan 7-ci maddəsinin 6-cı bəndinə əsasən uşaqların və gənclərin müdafiə hüququnun səmərəli həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə Tərəflər öz üzərlərinə, həmçinin gənc işçilərin normal iş saatlarında işəgötürənin razılığı ilə peşə hazırlığına sərf etdikləri vaxtı iş gününün tərkib hissəsi kimi müəyyən etmək öhdəliyi götürmüşlər.

Milli qanunvericilikdə fiziki şəxslərin əməyə olan qabiliyyətlərinin tətbiqi ilə bağlı yaranan əmək münasibətlərini tənzimləyən aparıcı normativ-hüquqi akt Əmək Məcəlləsidir. Bu Məcəllə fiziki şəxslərin əmək hüquqlarının və bu hüquqların həyata keçirilməsini təmin edən qaydaların minimum normalarını müəyyən edir.

Əmək Məcəlləsinin 2-ci maddəsi Məcəllənin əsasını təşkil edən prinsipləri, o cümlədən əmək münasibəti tərəflərinin hüquq bərabərliyini, onların mənafehlərinin haqq-ədalətlə və qanunun aliliyinin təmin olunması ilə qorunmasını əks etdirir. Qeyd olunan prinsiplərə əsasən əmək münasibətlərində tərəflər — işçi və işəgötürən bərabər hüquq və vəzifələrə malikdir. Əmək Məcəlləsi həm işçinin, həm də işəgötürənin hüquqlarını müdafiə edir və tərəflərdən hər hansı birinə üstünlük verilməsi yolverilməzdir.

Əmək Məcəlləsinin 7-ci maddəsinin 5-ci bəndində qeyd olunur ki, işçiyə yeni peşəöyrətmənin və ya ixtisasa yiyələnmənin şərtləri, qaydaları, müddəti və tərəflərin öhdəlikləri əldə edilən razılıq əsasında bağlanan müvafiq müqavilə və yaxud əmək müqaviləsi ilə tənzimlənir. Başqa sözlə, işçinin peşə və ixtisas artırma ilə bağlı hüququnun reallaşması işçi ilə işəgötürənin qarşılıqlı razılığı əsasında baş verir. Məcəllənin 9-cu maddəsinə əsasən əmək müqaviləsi üzrə işçinin əsas hüquqlarından biri peşə hazırlığını artırmaq, yeni ixtisasa yiyələnmək və ixtisasını artırmaqdır.

Əməyin hüquqi tənzimlənməsinin əsas prinsiplərindən biri də əmək sahəsində ayrı-seçkiliyin yolverilməzliyidir. Əmək Məcəlləsinin 16-cı maddəsinə əsasən əmək münasibətlərində vətəndaşlığına, cinsinə, irqinə, dininə, milliyətinə, dilinə, yaşayış yerinə, əmlak vəziyyətinə,

ictimai-sosial mənşəyinə, yaşına, ailə vəziyyətinə, əqidəsinə, siyasi baxışlarına, həmkarlar ittifaqlarına və ya başqa ictimai birliklərə mənsubiyyətinə, qulluq mövqeyinə, həmçinin işçinin işgüzar keyfiyyətləri, peşəkarlıq səriştəsi, əməyinin nəticələri ilə bağlı olmayan digər amillərə görə işçilər arasında hər hansı ayrı-seçkiliyə yol verilməsi, həmin amillər zəminində bilavasitə və ya dolayısı ilə imtiyazların və güzəştlərin müəyyən edilməsi, habelə hüquqların məhdudlaşdırılması qəti qadağandır. Eyni zamanda, nəzərə alınmalıdır ki, ayrı-ayrı kateqoriya şəxslərə əmək münasibətlərində müəyyən güzəştlərin, imtiyazların verilməsi ayrı-seçkilik hesab edilmir. Bu, cəmiyyətin sosial müdafiəyə daha çox ehtiyacı olan üzvlərinə, o cümlədən qadınlara, əlillərə, sağlamlıq imkanları məhdud, yaşı 18-dən az olan şəxslərə dövlətin xüsusi qayğısı ilə şərtlənir.

Qanunvericinin belə şəxslərə imtiyazlı münasibətinin ifadə edildiyi "Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının 02 iyul 2001-ci il tarixli Qanununun 9-cu maddəsinə əsasən dövlət əlavə iş yerləri və ixtisaslaşdırılmış müəssisələr, təşkilatlar (o cümlədən əlillərin və sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək şəxslərin əməyi üçün müəssisə və təşkilatlar) yaratmaq yolu ilə xüsusi proqramlar üzrə təlim təşkil etməklə və başqa tədbirlər görməklə sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşların kateqoriyalarına (20 yaşınadək gənclərə, yetkinlik yaşına çatmamış uşaqları tərbiyə edən tək və çoxuşaqlı valideynlərə, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqları tərbiyə edən valideynlərə, pensiya yaşına iki ildən az qalmış şəxslərə, əlillərə, sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək şəxslərə, cəzaçəkmə yerlərindən azad edilmiş vətəndaşlara, məcburi köçkünlərə, müharibə veteranlarına, şəhid ailələrinə) əlavə təminatlar verir.

Əmək Məcəlləsində belə kateqoriyaya aid olan sosial qruplardan biri kimi yaşı 18-dən az olan şəxslərin əməyindən istifadənin fərqli qaydaları müəyyən olunmuşdur. Məcəllənin "Yaşı 18-dən az olan işçilərin əməyindən istifadənin xüsusiyyətləri" adlanan otuz səkkizinci fəslində bu kateqoriya şəxslərin işə qəbulu, iş vaxtı, işdən azad edilməsi ilə bağlı digərlərindən fərqli imtiyazlı qaydalar nəzərdə tutulmuşdur. Belə imtiyazlardan biri də onların əmək və peşə vərdişlərinin artırılması ilə bağlıdır. Sözügedən fəslə daxil olan 247-ci

maddənin 2-ci hissəsinə görə işəgötürən tərəfindən bu Məcəllə ilə yaşı 18-dən az olan işçilər üçün müəyyən edilmiş təminatlara əməl olunması məcburidir. Həmin maddənin 3-cü hissəsi müəyyən edir ki, yaşı 18-dən az olan işçilərlə əmək müqaviləsi bağlayarkən onların əmək və peşə vərdişlərinin artırılması üçün işəgötürən tərəfindən təmin edilməli olan əlavə şərtlər, öhdəliklər nəzərdə tutulmalıdır. Lakin 3-cü hissənin ikinci cümləsində göstərilir ki, yaşı 18-dən az olan işçilərin iş günü ərzində peşə hazırlığına sərf etdikləri vaxt işəgötürənin razılığı ilə iş vaxtı kimi nəzərə alınır. Sonuncu müddəanın məzmunundan belə çıxır ki, əgər işəgötürən razılıq verməzsə, peşə hazırlığına sərf edilən vaxt iş vaxtı kimi nəzərə alın bilməz.

Əmək qanunvericiliyində belə məzmunlu normanın əks olunması yaşı 18-dən az olan şəxsləri digər şəxslərdən daha əlverişsiz vəziyyətdə qoymaqla, ilk növbədə həmin normanın daxil olduğu fəslin məqsədləri və əmək qanunvericiliyində nəzərdə tutulan tərəflərin hüquq bərabərliyi prinsipi ilə uzlaşmır. Belə ki, Əmək Məcəlləsi yaşı 18-dən yuxarı olan şəxslərə münasibətdə iş saatlarında peşə hazırlığına sərf edilən vaxtın iş vaxtı kimi nəzərə alınmasını birbaşa olaraq işəgötürənin iradəsindən deyil, tərəflərin razılaşmasından asılı etmişdir (Əmək Məcəlləsinin 7-ci maddəsi). Lakin mübahisələndirilən norma 18 yaşınadək şəxslərin iş saatlarında peşə hazırlığına sərf edilən vaxtın iş vaxtı kimi nəzərə alınmamasını birtərəfli qaydada işəgötürənin iradəsindən asılı etmişdir. Halbuki, 247-ci maddənin əks olunduğu Əmək Məcəlləsinin 38-ci fəslinin adından və məzmunundan da görüldüyü kimi həmin fəsil yaşı 18-dən az olan işçilərin əmək hüququ ilə bağlı daha əlverişli təminat mexanizmlərinin yaradılması məqsədlərinə xidmət edir.

Həmçinin qeyd olunmalıdır ki, Əmək Məcəlləsinin 179-cu maddəsinin 2-ci hissəsinin "h" bəndi işəgötürən tərəfindən istehsalatdan ayrılmaqla ixtisasartırma kurslarına göndərilmiş işçinin iş yerinin və orta əmək haqqının saxlanması barədə məcburi göstəriş nəzərdə tutur. Bu mənada istehsalatdan ayrılmaqla ixtisasartırma kurslarına göndərilmiş bütün işçilərin orta əmək haqları saxlanıldığı halda, yaşı 18-dən az olan işçilərin iş günü ərzində peşə hazırlığına sərf etdikləri vaxtın iş vaxtı kimi nəzərə alınmasının işəgötürənin razılığından asılı edilməsi məntiqi baxımdan da əsaslı görünür.

Beləliklə, Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin 3-cü hissəsinin ikinci cümləsindəki "işəgötürənin razılığı ilə" ifadəsi yaşı 18-dək olan şəxsləri digər şəxslərlə münasibətdə əlverişsiz vəziyyətdə qoymaqla Konstitusiyanın 25-ci maddəsində müəyyən olunmuş hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyi təminatını pozmuş olur. Eyni zamanda, göstərilən müddəə Konstitusiyanın 149-cu maddəsində təsbit edilmiş normativ-hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalı olması, qanunların Konstitusiyaya zidd olmaması kimi mühüm prinsiplərə uyğun hesab edilə bilməz. Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin 3-cü hissəsinin ikinci cümləsinin mövcud redaksiyası nəinki bərabər mənafeələrə, hətta digərləri ilə müqayisədə daha həssas yanaşma tələb edən 18 yaşınadək şəxslərin mənafeyinə qeyri-bərabər münasibəti özündə ehtiva edir.

Digər tərəfdən, Azərbaycan Respublikasının hüquq sisteminin tərkib hissəsi olan Dəyişdirilmiş Avropa Sosial Xartiyasının yuxarıda qeyd olunan 7-ci maddəsinin 6-cı bəndindən də görünür ki, Azərbaycan Respublikası öz üzərinə iş saatlarında gənc işçilərin işəgötürənin razılığı ilə peşə hazırlığına sərf etdikləri vaxtın iş vaxtı kimi müəyyən edilməsi barədə öhdəlik götürmüşdür. Xartiyanın bu müddəası ilə bağlı bir mühüm məqam xüsusi vurğulanmalıdır ki, burada da işəgötürənin razılığı tələb olunur, lakin belə razılıq birmənalı şəkildə peşə hazırlığına ayrılan vaxtın iş vaxtı kimi müəyyən edilməsinə deyil, iş saatlarında gənc işçilərin peşə hazırlığına buraxılmasına münasibətdə nəzərdə tutulur. Başqa sözlə, həmin müddəalara əsasən əgər işəgötürən gənc işçinin iş saatlarında peşə hazırlığına getməsinə razılıq vermişdirsə, buna ayrılan vaxtı iş vaxtı kimi nəzərə almalıdır.

Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən bu Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir.

Konstitusiyanın 148-ci maddəsinin II hissəsinə görə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının hüquq sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir.

Əmək Məcəlləsinin 1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyi sistemi, həmçinin əmək, sosial-iqtisadi məsələlərlə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bağladığı və ya tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən ibarətdir.

Konstitusiyanın 151-ci maddəsinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemində daxil olan normativ-hüquqi aktlar ilə (Konstitusiya və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin 3-cü hissəsinin ikinci cümləsindəki "işəgötürənin razılığı ilə" müddəası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olmayan hesab edilməlidir. Eyni zamanda, bu hal göstərilən müddəanın Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin X hissəsinə müvafiq olaraq qüvvədən düşməsinə əsas olduğundan Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu mübahisələndirilən normanın əlavə olaraq Konstitusiyanın sorğuda göstərilən 35-ci maddəsinin VI hissəsinə, 38-ci maddəsinin III hissəsinə, 71-ci maddəsinə, 147-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına zərurət olmadığını hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII, IX və X hissələrini, "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

1. Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin 3-cü hissəsinin ikinci cümləsindəki "işəgötürənin razılığı ilə" müddəası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilsin.

2. Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar "Azərbaycan", "Respublika", "Xalq qəzeti", "Bakinski raboçi" qəzetlərində və "Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı"nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədrlik edən: Fərhad ABDULLAYEV

1.7. 01 dekabr 2010-cu il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

**«Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası
Qanununun 8.1 və 8.3-cü maddələrinin Azərbaycan
Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun
yoxlanılmasına dair
Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi
Plenumunun Qərarı**

Bakı şəhəri, 01 dekabr 2010-cu il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədrlik edən), Fikrət Babayev, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov, Sona Salmanova (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi İsmayıl İsmayılovun,

sorguverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının əməkdaşı Adil Vəliyevin,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Mülki proses, əmək və ekologiya hüququ kafedrasının professor əvəzi, hüquq elmləri doktoru Mayis Əliyevin,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi, hüquq elmləri namizədi Bağır Əsədovun, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin Pensiya siyasəti şöbəsinin müdir müavini Ürfət Mürşüdoğvun, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun Hüquq şöbəsinin müdiri vəzifəsini müvəqqəti icra edən Günay Bağırovanın və Əmək pensiyaları siyasəti şöbəsinin müdiri Elşən Məmmədəliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə

müvəkkilinin (ombudsmanın) 30 iyul 2010-cu il tarixli sorğusu əsasında «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25, 38, 71 və 147-ci maddələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə, 8.3-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Salmanovanın məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanların nümayəndələrinin, mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi:**

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra — Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu verərək «Əmək pensiyaları haqqında» 07 fevral 2006-cı il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra — «Əmək pensiyaları haqqında» Qanun) 8.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra - Konstitusiya) 25, 38, 71 və 147-ci maddələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə, 8.3-cü maddəsinin Konstitusiyanın 25-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

«Əmək pensiyaları haqqında» Qanunun 8.1-ci maddəsinə əsasən beş və daha çox uşaq doğub onları səkkiz yaşınadək tərbiyə etmiş və azı 10 il sığorta stajı olan qadınların bu Qanunun 7-ci maddəsinə uyğun olaraq müəyyən olunmuş yaş həddi hər uşağa görə 1 il azaldılmaqla yaşa görə əmək pensiyası hüququ vardır.

Sorğuverənin qənaətinə görə həmin maddənin «uşaq doğub onları səkkiz yaşınadək tərbiyə etmiş» müddəası bəzi kateqoriya qadınların sosial təminat hüququnun qanunla müəyyən edilmiş güzəştlərindən kənar qalmasına və ayrı-seçkiliyə səbəb olur. Belə ki, qanunverici yalnız beş və daha çox uşaq doğub onları səkkiz yaşınadək tərbiyə etmiş qadınlara münasibətdə yaşa görə əmək pensiyası hüququnu əldə etməyə imkan verən yaş həddinin hər uşağa görə 1 il azaldılmasını nəzərdə tutur. Beş və daha çox uşaq övladlığa götürən və onları səkkiz

yaşınadək tərbiyə etmiş analar və ya uşaqları səkkiz yaşınadək tərbiyə etmiş ögey analar isə qeyd olunan güzəştlərdən kənarda qalmış olurlar.

«Əmək pensiyaları haqqında» Qanunun 8.3-cü maddəsinə görə ana vəfat etdiyinə və ya ana ilə nikaha xitam verildiyinə, yaxud ana valideynlik hüququndan məhrum edildiyinə görə 5 və daha çox uşağı növbəti nikah bağlamadan, təkbaşına səkkiz yaşınadək böyüdən ataların, habelə 5 və daha çox uşağı övladlığa götürüb təkbaşına səkkiz yaşınadək böyüdən ataların, həmçinin 5 və daha çox uşağı səkkiz yaşınadək böyüdən qəyyum kişilərin azı 10 il sığorta stajı olduqda bu Qanunun 7-ci maddəsinə uyğun olaraq müəyyən olunmuş yaş həddi 5 il azaldılmaqla yaşa görə əmək pensiyası hüququ vardır.

Sorğuda, həmçinin göstərilmişdir ki, övladlığa beş və daha çox uşaq götürən və qəyyum kişilərə güzəştlərin nəzərdə tutulduğu halda qadınlar barəsində bu güzəştlərin nəzərə alınmaması cinsi ayrı-seçkiliyə səbəb olur.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edir.

Konstitusiyaya Azərbaycan dövlətini demokratik, hüquqi, dünyəvi və unitar respublika bəyan etməklə, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsinin dövlətin ali məqsədi olmasını təsbit etmişdir (Konstitusiyanın 7-ci maddəsinin I hissəsi və 12-ci maddəsinin I hissəsi). Bu müddəaların həyata keçirilməsi o deməkdir ki, dövlət hər şeydən əvvəl insanlar üçün mövcud olur və onların tələbatlarının real olaraq əks olunması, qorunması və müdafiə edilməsi sahəsində müvafiq öhdəliklər daşıyır.

Konstitusiyanın 16-cı maddəsinin I hissəsində göstərilir ki, Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır.

Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə görə Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz.

Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olaraq normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalı, qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır.

Digər sosial hüquqlarla yanaşı, Konstitusiyanın 38-ci maddəsinin I hissəsində hər kəsin sosial təminat hüququ müəyyən edilmişdir. Sosial təminat hüququnu, o cümlədən onun əsas elementlərindən biri kimi pensiya hüququnu təsbit edən Konstitusiyanın 38-ci maddəsinin III hissəsinə əsasən hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir.

Lakin sosial hüquqların hüquqi təbiəti ilə əlaqədar nəzərə alınmalıdır ki, Konstitusiyada təsbit olunmuş digər hüquqlarla (şəxsi, iqtisadi, siyasi və mədəni) bərabər sosial hüquqların eyni qaydada qorunmasına və müdafiəsinə təminat verilməsinə baxmayaraq, həmin hüquqların təmin edilməsində və həyata keçirilməsində bir sıra səciyyəvi xüsusiyyətlər mövcuddur. Belə ki, şəxsi, iqtisadi və müəyyən mənada siyasi və mədəni hüquqlardan fərqli olaraq sosial hüquqların səmərəli həyata keçirilməsi dövlətin bu hüquqları təmin edə biləcək maliyyə imkanları ilə əlaqəlidir. Qeyd olunan xüsusiyyət, həmçinin beynəlxalq aktlarda da öz əksini tapmışdır. Belə ki, «İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında» Beynəlxalq Paktın 2-ci maddəsinin mənasına görə həmin hüquqların dövlətlərin mövcud imkanlarının maksimal həddi çərçivəsində təmin edilməsi öhdəliyi müəyyən edilmişdir.

Xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, qanunverici pensiyaların növlərinin, onların hesablanması, pensiyaların təyin və əldə edilməsinin, həmçinin bəzi kateqoriya vətəndaşlara güzəştli şərtlərlə pensiyanın təyin edilməsinin ümumi əsaslarının və qaydalarının tənzimlənməsində müstəqildir (sərbəstdir). Lakin bütün hallarda belə tənzimləmə bərabərlik hüququna, o cümlədən Konstitusiyada normativ hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalı və Konstitusiyaya zidd olmaması tələblərinə uyğun həyata keçirilməlidir. Bu mənada qanunvericinin hər hansı hüquq münasibətlərinin, o cümlədən sosial təminat hüquq

münasibətlərinin tənzimlənməsində hüquqi müəyyənlik prinsipinə əməl etməsi tələb olunur. Eyni zamanda, pensiya təminatına dair hüquqi tənzimləmə mühüm konstitusiyaya prinsipləri əsasında qurulmalı, sosial yönümlü bazar iqtisadiyyatında əməyin və digər ictimai faydalı fəaliyyətin sosial dəyəri kimi rolunun və əhəmiyyətinin nəzərə alınması ilə həyata keçirilməlidir.

Azərbaycan Respublikasında vətəndaşların əmək pensiyası hüquqlarının yaranmasının əsaslarını, bu hüquqların həyata keçirilməsi qaydalarını və əmək pensiyası təminatı sistemini müəyyən edən əsas qanunvericilik aktı «Əmək pensiyaları haqqında» Qanundur.

Həmin Qanunun 4-cü maddəsində əmək pensiyalarının növləri və tərkibləri (yaşa görə əmək pensiyası, əlilliyə görə əmək pensiyası və ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyası) müəyyən edilmişdir. Bu Qanunun «Yaşa görə əmək pensiyası» adlanan II fəslində yaşa görə əmək pensiyasının təyin edilməsinin şərtləri və qaydaları, o cümlədən güzəştli şərtlərlə əmək pensiyası hüququ olan şəxslərin dairəsi barədə müddəalar əks olunmuşdur.

«Əmək pensiyaları haqqında» Qanunun 7-ci maddəsinə əsasən 62 yaşına çatmış kişilərin və 57 yaşına çatmış qadınların azı 12 il sığorta stajı olduqda (bu Qanunun qüvvəyə mindiyi günədək yaşa görə əmək pensiyası təyin edilmiş şəxslər istisna olmaqla) yaşa görə əmək pensiyası hüququ vardır (həmçinin maddənin qeydinə müvafiq olaraq kişilərin yaş həddi 2010-cu il yanvarın 1-dən başlayaraq 2012-ci il yanvarın 1-dək, qadınların yaş həddi 2010-cu il yanvarın 1-dən başlayaraq 2016-cı ilin yanvarın 1-dək hər il altı ay artırılır).

Qanunun 8.1-ci maddəsinə görə beş və daha çox uşaq doğub onları səkkiz yaşınadək tərbiyə etmiş və azı 10 il sığorta stajı olan qadınların bu Qanunun 7-ci maddəsinə uyğun olaraq müəyyən olunmuş yaş həddi hər uşağa görə 1 il azaldılmaqla yaşa görə əmək pensiyası hüququ vardır. Qeyd olunan normanın məzmunundan görüldüyü kimi qanunverici həmin qadınların güzəştli şərtlərlə əmək pensiyası hüququnun yaranması üçün üç şərt müəyyən etmişdir: beş və daha çox uşaq doğmaq, həmin uşaqları səkkiz yaşınadək tərbiyə etmək və azı 10 il sığorta stajının olması. Bu şərtlərdən biri olmadıqda Qanunun 8.1-ci maddəsinə əsasən qadınların güzəştli şərtlərlə əmək pensiyası hüququ yaranmır.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, qanunverici pensiyaların növlərinin, onların hesablanmasının, təyin və əldə edilməsinin, habelə bir sıra mühüm əhəmiyyət kəsb edən obyektiv hallardan asılı olaraq bəzi kateqoriya şəxslərə güzəştli şərtlərlə pensiya hüququ verilməsinin əsaslarını müəyyən etməkdə sərbəstdir. Lakin qeyd olunan fərqləndirmə Konstitusiyada təsbit edilmiş bərabərlik hüququna müvafiq olaraq o halda və tərzdə mümkündür ki, bu şərtlər obyektiv hallara əsaslansın, özünü doğrultsun, konstitusiya əhəmiyyətli məqsədlərə xidmət etsin və bu məqsədlərə nail olmaq üçün istifadə olunan hüquqi vasitələrə mütənasib olsun.

Hüquqi dövlətin təməl prinsiplərindən hesab olunan hüquq bərabərliyi prinsipi Konstitusiyanın 25-ci maddəsində əks olunmaqla, məhz dövlət tərəfindən heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermədən hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verilməsini nəzərdə tutur. Pensiya təminatı sahəsində hüquq və azadlıqların həyata keçirilməsində bütün növ ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasına təminat verən hüquq bərabərliyi prinsipi eyni kateqoriyaya aid olan şəxslərin pensiya hüququnun fərqləndirilməməsinə xidmət edir. Əks halda sosial təminat sahəsində qanunverici tərəfindən müəyyən olunmuş güzəştlərin eyni hüquqi vəziyyətdə olan şəxslərə eyni qaydada tətbiq edilməməsi sosial ədalətin və tarazlığın pozulmasına səbəb ola bilər. Eyni zamanda, sosial təminat sahəsində münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi zamanı eyni hüquqi vəziyyətdə olan subyektlər arasında ayrı-seçkiliyə yol verilməsi belə tənzimləmənin bütün subyektlərə münasibətdə qüsur olmasına gətirib çıxara bilər.

Qeyd olunmalıdır ki, «Əmək pensiyaları haqqında» Qanunun 8.1-ci maddəsi beş və daha çox uşaq doğub onları səkkiz yaşınadək tərbiyə etmiş qadınların pensiya hüququ əldə etməsi üçün güzəştli şərtlər müəyyən etməklə öz-özlüyündə Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin II və III hissələri, 38-ci maddəsinin I və III hissələri və 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət yaratmır. Lakin yuxarıda göstərilənlərə əsasən, Qanunun bu normasında nəzərdə tutulmuş güzəştli şərtlərlə pensiya hüququnun yalnız beş və ya daha çox uşaqları doğmuş qadınlara şamil edilməsi, qanunların «bərabər mənafelərə bərabər münasibətə» əsaslanması konstitusiya prinsipi

baxımından beş və ya daha çox uşağı övladlığa götürən qadınları və ögey anaları qeyri-bərabər hüquqi vəziyyətə salır.

Cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir. Analıq, atalıq, uşaqlıq qanunla mühafizə edilir (Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin I hissəsi, 34-cü maddəsinin III hissəsi).

«Uşaq hüquqları haqqında» 19 may 1998-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsinə əsasən dövlət orqanları, bütün fiziki və hüquqi şəxslər öz fəaliyyətində uşaqların mənafeələrini üstün tutmalı, onların hüquqlarının təmin olunmasına şərait yaratmalıdırlar. Azərbaycan Respublikasının normativ-hüquqi aktları və müvafiq orqanların qərarları uşaq mənafeələrinə zidd olmamalı və onların icrası uşaqların həyatına, inkişafına və tərbiyəsinə zərər gətirməməlidir.

Mövcud sahəvi qanunvericilikdə övladlığa götürülənlərlə doğma uşaqların, övladlığa götürənlərlə doğma valideynlərin hüquqi statusları bərabərləşdirilməklə yanaşı, övladlığa götürülmə müəyyən hüquqi nəticələr yaradan hüquqi fakt qismində çıxış edir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 134.1-ci maddəsinə görə övladlığa götürülənlər və onların övladları övladlığa götürənlərə və onların qohumlarına münasibətdə, eləcə də övladlığa götürənlər və onların qohumları övladlığa götürülənlərə (onların övladlarına) münasibətdə öz şəxsi qeyri-əmlak və əmlak hüquq və vəzifələrinə görə mənşəcə qohumlara bərabər tutulurlar.

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1159.1-ci maddəsinə əsasən qanun üzrə vərəsəlik zamanı birinci növbəli bərabər pay hüquqlu vərəsələr — ölən uşaqları, miras qoyanın ölümündən sonra doğulmuş uşaq, arvad (ər), valideynlər (övladlığa götürənlər) sayılır. Həmin Məcəllənin 1159.1.2-ci maddəsinə görə övladlığa götürülən və onun övladları övladlığa götürənin vərəsələri və ya qohumları kimi övladlığa götürənin uşaqlarına və onların övladlarına bərabər tutulurlar.

Qeyd olunmalıdır ki, 2006-cı ilin yanvar ayınadək qüvvədə olmuş «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 14-cü maddəsində də çoxuşaqlı, əlil uşağı olan anaların və uşaqlarını təkbaşına böyüdən ataların və qəyyumların güzəştli şərtlərlə pensiya almaq hüququ nəzərdə tutulurdu. Həmin maddədə bu məsələ

qismən — yalnız ögey analara münasibətdə müsbət həll edilmişdi. Maddənin üçüncü abzasında müəyyən edilirdi ki, bu maddənin şərtləri ilə yaşa görə pensiya təyin olunarkən vəfat etmiş ananın övladlığa götürülməmiş uşaqları təzə ailədə səkkiz yaşına çatanadək faktik tərbiyə edilərsə, ögey ananın doğma uşaqlarına bərabər tutulur.

Sorğuda göstərilən digər məsələ ilə əlaqədar Konstitusiya Məhkəməsi qeyd edir ki, «Əmək pensiyaları haqqında» Qanunun 8.3-cü maddəsində beş və daha çox uşağı səkkiz yaşınadək böyüdən qəyyum kişilərə güzəştli şərtlərlə pensiya hüququnun nəzərdə tutulması, qadınlar barəsində isə belə güzəştlərin nəzərə alınmaması kişi və qadınlar arasında bərabərliyin təminatının pozulması kimi qiymətləndirilməlidir.

Azərbaycan Respublikası 1995-ci ildə tərəfdar çıxdığı BMT-nin 1979-cu il tarixli «Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğvi haqqında» Konvensiya ilə öz üzərinə cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarını aradan qaldırmaqla, kişi və qadınlara ictimai həyatın siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni və digər sahələrində bərabər imkanlar yaratmaqla gender bərabərliyinin təmin edilməsi öhdəliyini götürmüşdür.

Konstitusiyanın 25-ci maddəsində cinsi ayrı-seçkiliyin qadağan olunması ilə bağlı əks olunmuş prinsipin təminatlarını tənzimləyən «Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında» 10 oktyabr 2006-cı il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununun 15.2-ci maddəsinə əsasən, dövlət kişi və qadınların sosial təminat hüququnun həyata keçirilməsində, ünvanlı dövlət sosial yardımının və digər sosial güzəştlərin verilməsində bərabər imkanların yaradılmasına təminat verir. Bu mənada həm Konstitusiyada, həm də göstərilən Qanunda kişi və qadınların sosial təminat hüquqları arasında cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkilik birmənalı şəkildə qadağan edilmişdir.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, hüquq bərabərliyi prinsipi baxımından sosial təminat hüquq münasibətlərinin subyektləri tərəfindən pensiya hüquqlarının səmərəli həyata keçirilməsi, xüsusilə də «Əmək pensiyaları haqqında» Qanunda beş və daha çox uşaq övladlığa götürmüş qadınların, ögey anaların, beş və daha çox uşaq böyüdən qəyyum qadınların güzəştli

şərtlərlə pensiya hüququnun əldə etməsinin eyni qaydada təxirəsalınmadan tənzimlənməsini tələb edir.

Konstitusiyanın 7-ci maddəsində təsbit olunmuş hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipinə görə Konstitusiya Məhkəməsi normayaradıcı, yəni, hər hansı hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsinə dair normativ hüquqi akt qəbul edən, o cümlədən hər hansı normativ hüquqi akta əlavə və dəyişikliklərin edilməsi təşəbbüsünə malik olan orqan deyil, səlahiyyətli subyektlərin sorğu və müraciətləri, fərdi şikayətlər əsasında qanunverici, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarəetmə orqanları tərəfindən qəbul olunmuş aktlar üzərində konstitusiya nəzarətini həyata keçirən ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanıdır.

Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 16-cı bəndinə əsasən əmək münasibətlərini və sosial təminatla dair ümumi qaydaları Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi müəyyən edir. Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin II və III hissələrinin, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinin tələblərinə müvafiq olaraq beş və daha çox uşağı övladlığa götürüb səkkiz yaşınadək böyüdən anaların, beş və daha çox uşağı səkkiz yaşınadək tərbiyə etmiş ögey anaların yaşa görə pensiyası «Əmək pensiyaları haqqında» Qanunun 8.1-ci maddəsinə; beş və daha çox uşağı səkkiz yaşınadək böyüdən qəyyum qadınların yaşa görə pensiyası «Əmək pensiyaları haqqında» Qanunun 8.3-cü maddəsinə bu Qərarda əks olunan hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla uyğunlaşdırılması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII, IX və X hissələrini, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

1. «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə uyğun hesab edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin II və III hissələrinin, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinin tələblərinə müvafiq olaraq beş və daha çox uşağı övladlığa götürüb səkkiz

yaşınadək böyüdən anaların, beş və daha çox uşağı səkkiz yaşınadək tərbiyə etmiş ögey anaların yaşa görə pensiya hüququ «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1-ci maddəsinə; beş və daha çox uşağı səkkiz yaşınadək böyüdən qəyyum qadınların yaşa görə pensiya hüququ «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.3-cü maddəsinə bu Qərarda əks olunan hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla uyğunlaşdırılması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilsin.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti», «Bakinski raboçi» qəzetlərində, «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

5. Qərar qəttidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədrlik edən: Fərhad ABDULLAYEV

1.8. 2 dekabr 2010-cu il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.8-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

Bakı şəhəri, 2 dekabr 2010-cu il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədrlik edən), Sona Salmanova, Fikrət Babayev, Südabə Həsənova (məruzəçi-hakim), Rövsən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi İsmayıl İsmayılovun,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi İlqar Cəfərovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Konstitusiya hüququ kafedrasının baş müəllimi Elşad Nəsirovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin, Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin və Dövlət Miqrasiya Xidmətinin əməkdaşları Əbülfət Məhərrəmov, Ceyran Kazımova və Xəyalə Abbasovanın iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı qaydasında açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) 30 iyul 2010-cu il tarixli sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.8-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25,

71, 79, 147-ci maddələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Həsənovanın məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanların nümayəndələrinin, mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi:**

Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra — Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu verərək Azərbaycan Respublikasının 11 iyul 2000-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsinin (bundan sonra — İXM) 53.8-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra — Konstitusiya) 25, 71, 79, 147-ci maddələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

İXM-in 53.8-ci maddəsinə əsasən işəgötürən tərəfindən qanunvericiliyin tələbləri pozulmaqla fərdi icazə alınmadan əcnəbinin və ya vətəndaşlığı olmayan şəxsin işə cəlb edilməsinə görə otuz min manatdan otuz beş min manatadək miqdarda cərimə edilməsi müəyyən edilmişdir.

Sorğuverənin qənaətinə görə mübahisələndirilən normada nəzərdə tutulan «işəgötürən» ifadəsi, hüquqi, fiziki və vəzifəli şəxsi əhatə etdiyindən və cərimənin miqdarının yuxarı həddi İXM-in ümumi hissəsinin müddəaları ilə müəyyən edildiyindən qeyd olunan inzibati xəttə görə «otuz min manatdan otuz beş min manatadək miqdarda» cərimənin onlara tətbiq olunması fiziki və vəzifəli şəxslərin hüquqlarını pozaraq normativ hüquqi akta qarşı irəli sürülən haqq-ədalət meyarlarına cavab vermir və Konstitusiyanın yuxarıda göstərilən maddələrinə uyğun gəlmir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıların qeyd olunmasını zəruri hesab edir.

İnzibati xətlər qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüququn normalarına və prinsiplərinə əsaslanır. Bu qanunvericiliyin vəzifələri insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını, onların sağlamlığını,

əhalinin sanitariya-epidemioloji salamatlığını, ictimai mənəviyyəti, mülkiyyəti, şəxslərin iqtisadi maraqlarını, ictimai qaydanı və ictimai təhlükəsizliyi, ətraf mühiti, idarəçilik qaydalarını qorumaqdan, qanunçuluğu möhkəmləndirməkdən, inzibati xətaların qarşısını almaqdan ibarətdir.

İXM-in 3-cü maddəsinə əsasən yalnız bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş inzibati xətaların törədilməsində təqsirli hesab edilən və inzibati xəta tərkibinin bütün digər əlamətlərini daşıyan əməli (hərəkət və ya hərəkətsizlik) törətmiş şəxs inzibati məsuliyyətə cəlb olunur və tənbeh edilir.

İXM-in 12-ci maddəsinə görə bu Məcəllə ilə qorunan ictimai münasibətlərə qəsd edən, hüquqa-zidd olan, təqsirli sayılan (qəsdən və ya ehtiyatsızlıq üzündən törədilən) və inzibati məsuliyyətə səbəb olan əməl (hərəkət və ya hərəkətsizlik) inzibati xəta hesab olunur.

Inzibati xəta törədərkən on altı yaşı tamam olmuş fiziki şəxslər inzibati məsuliyyətə cəlb olunurlar. Əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasının ərazisində törətdikləri inzibati xətalara görə ümumi əsaslarla inzibati məsuliyyətə cəlb olunurlar. Vəzifəli şəxslər öz qulluq vəzifələrinin yerinə yetirilməməsi və ya lazımınca yerinə yetirilməməsi ilə bağlı inzibati xətalara görə inzibati məsuliyyətə cəlb olunurlar. Hüquqi şəxslər, o cümlədən xarici hüquqi şəxslər bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş inzibati xətalara görə ümumi əsaslarla inzibati məsuliyyətə cəlb olunurlar (İXM-in 15.1, 15.6, 16 və 17-ci maddələri).

Konstitusiyanın 69-cu maddəsinin I hissəsinə müvafiq olaraq əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasında olarkən, qanunla və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilə ilə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları ilə bərabər bütün hüquqlardan istifadə edə bilər və bütün vəzifələri yerinə yetirməlidirlər.

Əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin əmək hüquqlarının həyata keçirilməsinin əsasları Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyi ilə tənzimlənir. Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin (bundan sonra — Əmək Məcəlləsi) 13-cü maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq qanunla və ya Azərbaycan Respublikasının

tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr ilə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasında olarkən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları ilə bərabər bütün əmək hüquqlarından istifadə edə bilər və bu hüquqlara müvafiq olan vəzifələr daşıyırlar.

İşəgötürənlər əcnəbiləri və vətəndaşlığı olmayan şəxsləri, onlara qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının ərazisində haqqı ödənilən əmək fəaliyyətini həyata keçirmələri üçün fərdi icazə verildikdən sonra işə cəlb edə bilirlər (Əmək Məcəlləsinin 13-cü maddəsinin 4-cü bəndi).

Eyni zamanda, əmək qanunvericiliyində işəgötürənin əsas vəzifələri və məsuliyyəti, habelə əmək sahəsində dövlət nəzarətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətləri müəyyən edilmişdir. Əmək Məcəlləsinin 12-ci maddəsinin 2-ci bəndinə görə işçilərin hüquqlarını pozan, əmək müqaviləsi üzrə öz öhdəliklərini yerinə yetirməyən, 15 yaşına çatmamış şəxsləri işə götürən, uşaqları onların həyatına, sağlamlığına və mənəviyyatına təhlükə törədə bilən fəaliyyətə cəlb edən, habelə bu Məcəllənin tələblərinə əməl etməyən işəgötürən qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada müvafiq məsuliyyətə cəlb edilir. Həmin Məcəllənin 15-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən əmək qanunvericiliyinə əməl olunmasına dövlət nəzarətini həyata keçirən orqan səlahiyyəti çərçivəsində əmək qanunvericiliyinin pozulmasında təqsirkar şəxslərdən yol verdikləri hüquq pozuntularının aradan qaldırılmasını tələb etmək, onları Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi ilə müəyyən olunmuş hallarda və qaydada inzibati məsuliyyətə cəlb etmək və digər məsuliyyətə cəlb olunması üçün müvafiq orqanlar qarşısında məsələ qaldırmaq hüququna malikdir.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, əmək qanunvericiliyinin tələblərinə görə, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər işəgötürən tərəfindən yalnız qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada müvafiq icra hakimiyyəti orqanından icazə aldıqdan sonra işə cəlb oluna bilirlər. Qanunverici işəgötürənin üzərinə bu vəzifəni qoymaqla yanaşı, həmin vəzifənin yerinə yetirilməməsinə görə inzibati məsuliyyət də müəyyən etmişdir.

Sözügedən inzibati məsuliyyət İXM-in 53.8-ci maddəsində müəyyən olunmuşdur. Həmin maddənin mətnində əmək qanunvericiliyinin tələblərinin pozulmasına görə inzibati tənbeh növü olan cəriməyə məruz qalan subyekt qismində işəgötürən göstərilmişdir. Əmək Məcəlləsinin 3-cü maddəsinə əsasən işəgötürən — tam fəaliyyət qabiliyyətli olub işçilərlə əmək müqaviləsi (kontraktı) bağlamaq, ona xitam vermək, yaxud onun şərtlərini dəyişdirmək hüququna malik mülkiyyətçi və ya onun təyin (müvəkkil) etdiyi müəssisənin rəhbəri, səlahiyyətli orqanı, habelə hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxsdir.

Göründüyü kimi, əmək qanunvericiliyinin tələbləri pozulmaqla, o cümlədən fərdi icazə alınmadan əcnəbinin və ya vətəndaşlığı olmayan şəxsin işə cəlb edilməsinə görə məsuliyyəti hüquqi, fiziki və vəzifəli şəxslər daşıyırlar.

Lakin İXM-in 53.8-ci maddəsində hüquq pozuntusuna görə nəzərdə tutulan inzibati məsuliyyət işəgötürənə aid edilmiş və bu xəyata əsasən tətbiq olunacaq inzibati tənbeh növü olan cərimənin məbləğinin hüquqi, fiziki və vəzifəli şəxsə tətbiqi dəqiq göstərilməmişdir.

Qeyd olunan maddədə «işəgötürən» ifadəsi yalnız hüquqi şəxs anlamında qəbul edildiyi təqdirdə fiziki və vəzifəli şəxslər törətdikləri eyni inzibati xəyata görə məsuliyyətdən kənarda qalmış olurlar, bu isə öz növbəsində inzibati xətalara qanunvericiliyinin vəzifələrinə, inzibati tənbehin isə məqsədlərinə nail olunmasına xidmət etmir.

Belə ki, inzibati tənbeh məsuliyyət tədbiridir və inzibati xəta törədən şəxsi qanunlara əməl edilməsi ruhunda tərbiyələndirmək, habelə həm inzibati xəta törətmiş şəxs, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni inzibati xəta törədilməsinin qarşısını almaq məqsədi daşıyır (İXM-in 22-ci maddəsi).

Bundan başqa, İXM-də inzibati tənbeh növlərindən biri kimi inzibati cərimənin anlayışının verilməsi ilə yanaşı, onun meyarları, inzibati xətalara görə təyin edilən inzibati cərimənin aşağı və yuxarı hədləri də dəqiq müəyyən edilmişdir.

İXM-in 25.1-ci maddəsinə əsasən inzibati cərimə bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş hallarda hakim, səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) tərəfindən təyin edilən və təqsirkar şəxsdən dövlətin xeyrinə məcburi

tutulan pul məbləğidir. İXM-in 25.5-ci maddəsinə görə manatla hesablanan və inzibati xətalara görə fiziki şəxslərdən alınan inzibati cərimənin miqdarı üç min manatdan, vəzifəli şəxslərdən alınan cərimənin miqdarı on min manatdan, hüquqi şəxslərdən alınan cərimənin miqdarı əlli min manatdan artıq ola bilməz.

Qeyd olunmalıdır ki, bu cür fərqləndirmə törədilən xətanın xarakteri, xəta törədənin şəxsiyyəti, onun təqsirlilik dərəcəsi, əmlak vəziyyəti, məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar nəzərə alınmaqla inzibati tənbeh növü olan cərimənin təyin edilməsinin və onun həcmnin müəyyənləşdirilməsinin fərdiləşdirilməsinə yönəlmişdir.

Lakin İXM-in 53.8-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan cərimənin məbləği Məcəllənin 25.5-ci maddəsində müəyyən edilən və fiziki şəxsdən tutula bilən cərimənin miqdarından on dəfə, vəzifəli şəxsə münasibətdə isə üç dəfə artıqdır.

Eyni zamanda, İXM-in 53.8-ci maddəsində «işəgötürən» ifadəsi özündə hüquqi, fiziki və vəzifəli şəxs anlayışlarını ehtiva etdiyindən, qeyd olunan inzibati xətaya görə Məcəllənin 25.5-ci maddəsinə əsasən fiziki şəxslərə üç min manat məbləğində, vəzifəli şəxslərə isə on min manat məbləğində inzibati tənbeh növü olan cərimənin tətbiq edilməsi istisna olunmur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, məsələnin bu cür həlli fiziki və vəzifəli şəxslərə münasibətdə normativ hüquqi aktların haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanması prinsipinə uyğun gəlmir. Belə ki, İXM-in 53.8-ci maddəsinin sanksiyası ilə nəzərdə tutulan cərimənin yuxarı həddi (otuz beş min manat) həmin Məcəllənin ümumi hissəsi ilə hüquqi şəxslərə təyin olunan cərimənin maksimum həddini (əlli min manat) deyil, onun yalnız 70 faizini təşkil edir. Lakin həmin inzibati xətaya görə mübahisələndirilən maddənin sanksiyasında fiziki və vəzifəli şəxslər barəsində inzibati cərimənin miqdarı müəyyən olunmadığı üçün onlara İXM-in 25.5-ci maddəsində bu şəxslər üçün nəzərdə tutulan cərimənin yuxarı həddi təyin edilə bilər. Bu isə öz növbəsində Konstitusiyada təsbit olunmuş hamının qanun qarşısında bərabərliyi, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasının qadağan edilməsi prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxara bilər.

Göstərilənlərlə yanaşı, vurğulanmalıdır ki, İXM-in xüsusi hissəsində müxtəlif subyektlər tərəfindən törədilən inzibati xətalara görə məsuliyyət nəzərdə tutan əksər maddələrin sanksiyalarında hüquqi, fiziki və vəzifəli şəxslərin məsuliyyəti differensiasiya olunmuşdur. Təsadüfi deyil ki, əmək qanunvericiliyinin pozulmasına görə ayrı-ayrı inzibati xətalara nəzərdə tutan Məcəllənin 53.1, 53.9 və 53.10-cu maddələrində «işəgötürən» qismində çıxış edən hüquqi və vəzifəli şəxslərin məsuliyyəti ayrı-ayrılıqda müəyyən olunmuşdur.

Lakin bu qaydadan fərqli olaraq, İXM-in 53.8-ci maddəsində nəzərdə tutulan inzibati xətanın subyektini kimi «işəgötürən» qismində hüquqi şəxslərlə yanaşı, fiziki və vəzifəli şəxslərin də çıxış etməsinə baxmayaraq, həmin maddənin sanksiyasında onların məsuliyyəti fərqləndirilməmiş, hər üç subyektə münasibətdə inzibati cərimənin məbləği eyniləşdirilmişdir.

Belə hal İXM-in ümumi hissəsinin müddəaları ilə xüsusi hissəsinin müddəaları arasında qeyri-müəyyənlik və ziddiyyət yaratmaqla bu Məcəllənin müəyyən etdiyi — insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına hörmət edilməsi, qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, ədalətlik və inzibati xətalara qarşısının alınmasına yönəlmiş prinsipləri pozmuş olur.

İnzibati xətalara qanunvericiliyinin əsas prinsiplərindən biri insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına ali dəyərin verilməsidir. İXM insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının dövlət orqanları (vəzifəli şəxslər) tərəfindən pozulmasının qarşısının alınması və onlara hörmət olunmasını təmin edir (İXM-in 5.1 və 5.2-ci maddələri). İXM-in 7.1-ci maddəsinə görə inzibati xəta törətmiş şəxslər qanun qarşısında bərabərdirlər.

İXM-in ədalətlik prinsipini özündə əks etdirən 9.1-ci maddəsinə əsasən, inzibati xəta törətmiş şəxs haqqında tətbiq edilən tənbeh ədalətli olmalı, yəni, inzibati xətalara xarakterinə, onun törədilməsi hallarına uyğun, qanuni və əsaslı olmalıdır.

Nəzərə alınmalıdır ki, hüququn müxtəlif sahələrinin hüquqi tənzimlənməsi Konstitusiyada demokratik, hüquqi dövlətin təbiətini və mahiyyətini əks etdirən, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatını nəzərdə tutan prinsiplərə əsaslanmalıdır. Konstitusiya prinsipləri isə öz aralarında ayrılmaz əlaqədədir və hüquq

subyektlərinin öz qanuni mənafeələrini həyata keçirməsi, qoruması və müdafiəsi üçün eyni əhəmiyyət kəsb edən hüquqi başlanğıcların vahid məcmusunu formalaşdırırlar.

İXM-də əks olunmuş prinsiplərin əsasını Konstitusiyanın müddəaları, o cümlədən Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I və V hissələri, 71-ci maddəsinin I və II hissələri təşkil edir. Qeyd olunan normalara əsasən hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir. Hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilir.

Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz.

Bu prinsiplər insan hüquqları ilə bağlı olan beynəlxalq aktlarda, o cümlədən «insan hüquqları haqqında» Ümumi Bəyannamədə, «İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında» və «Vətəndaş və siyasi hüquqlar haqqında» Beynəlxalq Paktlarda, «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Avropa Konvensiyasında öz əksini tapmışdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, qanunverici inzibati xətanın və başqa hüquq pozuntularının müəyyən edilməsində, onların törədilməsinə görə məsuliyyətin təyin edilməsində müvafiq səlahiyyətlərə malikdir. Lakin bütün hallarda belə tənzimləmə hüquq bərabərliyi prinsipinə, o cümlədən Konstitusiyada normativ hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanması və Konstitusiyaya zidd olmaması tələblərinə uyğun həyata keçirilməlidir (Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I və III hissələri). Hüquqi müəyyənliyə dair tələblər hüququn üstünlüyü, normativ-hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə əsaslanmasına dair konstitusiyaya prinsiplərindən irəli gəlir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi müəyyənlik prinsipinin mahiyyəti və əhəmiyyəti barədə formalaşdırdığı hüquqi mövqeyinə görə hüquqi müəyyənlik prinsipi hüququn aliliyinin əsas aspektlərindən biri kimi çıxış edir. Hər bir qanunun və ya onun hər hansı bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi

olduqca vacibdir. Bunun təmin edilməsi üçün hüquq normaları birmənalı və aydın olmalıdır. Bu, öz növbəsində, hər kəsə onun hüquq və azadlıqlarını müdafiə edəcəyinə, hüquq tətbiq edən hərəkətlərinin isə proqnozlaşdırıla bilən olacağına əminlik verməlidir. Hüquq normasının məzmununun qeyri-müəyyənliyi hüquq tətbiqetmədə məhdudiyyətsiz mülahizə üçün imkan yaratmaqla hər bir normativ-hüquqi aktın əsasında dayanmalı olan qanunun aliliyi, qanun və məhkəmə qarşısında bərabərlik və ədalət prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxarır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun «Azərbaycan Respublikasında hərbi xidmətə çağırışın əsasları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 21-ci maddəsinin və Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 180.3-cü maddəsinin müddələrinin şərh edilməsinə dair» 22 sentyabr 2008-ci il tarixli Qərarı).

Bununla yanaşı, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir daha vurğulayır ki, qanunverici orqan tərəfindən hər hansı bir inzibati xəyata görə inzibati tənbeh növü müəyyən edilərkən Konstitusiyada öz əksini tapan qanunun aliliyinin tərkib hissəsi olan mütənasiblik və tarazlıq prinsipləri də nəzərə alınmalıdır.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, İXM-in 53.8-ci maddəsi Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I və V hissələrinə, 71 -ci maddəsinin I və II hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilməlidir.

Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 17-ci bəndinə əsasən cinayətlərin və başqa hüquq pozuntularının müəyyən edilməsi, onların törədilməsinə görə məsuliyyətin təyin edilməsinə dair ümumi qaydaları Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi müəyyən edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, İXM-in 53.8-ci maddəsi Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I və V hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunlaşdırılaraq həmin maddədə nəzərdə tutulan inzibati xəyata görə inzibati tənbehin fiziki, hüquqi və vəzifəli şəxslər üçün ayrı-ayrılıqda müəyyən olunması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunmalıdır.

Bu tövsiyənin həyata keçirilməsi müəyyən müddət tələb etdiyindən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin X hissəsinə uyğun olaraq İXM-in 53.8-ci maddəsinə 2011-ci il iyunun 1-dən qüvvədən düşməsinə məqsədəmvafiq hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə və «Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65, 67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

1. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalara Məcəlləsinin 53.8-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I və V hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olmadığından 2011-ci il iyunun 1-dən qüvvədən düşmüş hesab edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalara Məcəlləsinin 53.8-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I və V hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunlaşdırılaraq həmin maddədə nəzərdə tutulan inzibati xəyata görə inzibati tənbehin fiziki, hüquqi və vəzifəli şəxslər üçün ayrı-ayrılıqda müəyyən edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilsin.

3. Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti», «Bakinski raboçi» qəzetlərində və «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir oluna bilməz.

Sədrlik edən: Fərhad ABDULLAYEV

1.9. 14 iyun 2011-ci il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN QƏRARDADI

**Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə
Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorgusuna və
Bakı şəhəri Suraxanı rayon məhkəməsinin
müraciətinə dair**

Bakı şəhəri, 14 iyun 2011-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hakimlər Fərhad Abdullayev (sədrlik edən), Sona Salmanova, Fikrət Babayev, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov (məruzəçi-hakim), Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Vüqar Zeynalovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) 10 yanvar 2011-ci il tarixli 1/87-11 sayılı sorgusuna və Bakı şəhəri Suraxanı rayon məhkəməsinin 05 yanvar 2011-ci il tarixli 21661 nömrəli müraciətinə baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra - Konstitusiya) 130-cu maddəsinin VII hissəsini və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Qanun) 32-ci maddəsinə rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 15 mart 1999-cu il tarixli, 41 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmiş “Nəqliyyat vasitəsini idarə etmək hüququ verən sürücülük vəsiqəsini almaq istəyən şəxslərdən imtahanların qəbul edilməsi və onlara sürücülük vəsiqəsinin verilməsi qaydaları

haqqında” Əsasnamənin 2.13-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin (bundan sonra - İXM) 456.2-ci maddəsinə, Konstitusiyanın 71 və 79-cu maddələrinə, habelə 149-cu maddəsinin I, III və V hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsindən (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) xahiş etmişdir.

Bundan başqa, Bakı şəhəri Suraxanı rayon məhkəməsi Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin VI hissəsini və “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Qanunun 33-cü maddəsinə rəhbər tutaraq İXM-in 456.2-ci maddəsində göstərilən “xüsusi hüququn məhdudlaşdırılması müddəti qurtardıqda, yaxud həmin müddət bu Məcəllənin 455.5-ci maddəsinə uyğun olaraq azaldıqda, barəsində həmin inzibati tənbeh növü tətbiq edilmiş şəxsdən alınan sənədlər ona qaytarılır” müddəasının şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Göstərilən sorğu və müraciət Konstitusiyaya Məhkəməsi Palatasının 11 fevral 2011-ci il tarixli Qəraradları ilə Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilərək, həmin sorğu və müraciətdə qaldırılan məsələlər eyni xarakterli olduğundan onlar bir konstitusiyaya icraatına birləşdirilmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu və müraciətlə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

“Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 11 fevral 2011-ci il tarixli 66-IVQD nömrəli Qanunu ilə İXM-nə aşağıdakı məzmununda 456.3-cü maddə əlavə edilmişdir:

“456.3. Nəqliyyat vasitəsini idarə etmə hüququnun məhdudlaşdırılması müddəti qurtardıqda sürücülük vəsiqəsi aşağıdakı qaydada qaytarılır:

456.3.1.nəqliyyat vasitəsini idarə etmə hüququ bir ildən çox müddətə məhdudlaşdırılmış şəxslərə nəqliyyat vasitəsini idarə etmə vərdişləri üzrə təcrübi imtahanı müvəffəqiyyətlə verdiyi gün;

456.3.2.nəqliyyat vasitəsini idarə etmə hüququ bir il və daha az müddətə məhdudlaşdırılmış şəxslərə imtahansız həmin müddət bitdiyi gün”.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən “Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə dəyişikliklər və əlavələr

edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2011-ci il 11 fevral tarixli 66-IVQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi və “Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2000-ci il 29 avqust tarixli 389 nömrəli Fərmanında dəyişikliklər edilməsi haqqında” 03 mart 2011-ci il tarixli Fərman imzalanmışdır.

Bundan sonra Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 09 iyun 2011-ci il tarixli 93 nömrəli Qərarı ilə “Nəqliyyat vasitəsini idarə etmək hüququ verən sürücülük vəsiqəsi almaq istəyən şəxslərdən imtahanların qəbul edilməsi və onlara sürücülük vəsiqəsinin verilməsi qaydaları haqqında Əsasnamə”yə dəyişiklik edilmişdir.

Həmin Qərara görə “Nəqliyyat vasitəsinin idarə etmək hüququ verən sürücülük vəsiqəsi almaq istəyən şəxslərdən imtahanların qəbul edilməsi və onlara sürücülük vəsiqəsinin verilməsi qaydaları haqqında Əsasnamə”nin 2.13-cü bəndi aşağıdakı redaksiyada verilmişdir:

“Nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququnun məhdudlaşdırılması müddəti qurtarıqda, sürücülük vəsiqəsi aşağıdakı qaydada qaytarılır:

nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququ bir ildən çox müddətə məhdudlaşdırılmış şəxslərə nəqliyyat vasitəsini idarəetmə vərdisləri üzrə təcrübə imtahanı müvəffəqiyyətlə verdiyi gün;

nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququ bir il və ya daha az müddətə məhdudlaşdırılmış şəxslərə imtahansız, həmin müddət bitdiyi gün”.

Yuxarıda qeyd edilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, qanunvericiliyə edilmiş əlavə və dəyişikliklər ilə Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunda və Bakı şəhəri Suraxanı rayon məhkəməsinin müraciətində göstərilən qanunvericilikdəki uyğunsuzluq və qeyri-müəyyənlik halları aradan qaldırılmışdır.

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Qanunun 49-cu maddəsinə müvafiq olaraq məhkəmə iclasının gedişində sorğu, müraciət və ya şikayətin icraata qəbul edilməsindən imtina olunması əsasları aşkar edildikdə, habelə sorğu, müraciət və ya şikayət geri götürüldükdə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu iş üzrə icraata xitam verir.

Beləliklə, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) 10 yanvar 2011-ci il tarixli 1/87-11 sayılı sorğusuna və Bakı şəhəri Suraxanı rayon məhkəməsinin 05 yanvar 2011-ci il tarixli 21661 nömrəli müraciətinə xitam verilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2, 49, 62, 68 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) 10 yanvar 2011-ci il tarixli 1/87-11 sayılı sorğusuna və Bakı şəhəri Suraxanı rayon məhkəməsinin 05 yanvar 2011-ci il tarixli 21661 nömrəli müraciəti üzrə konstitusiya işinin icraatına xitam verilsin.

2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsmana) və Bakı şəhəri Suraxanı rayon məhkəməsinə göndərilsin.

3. Qərardad “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

Sədrlik edən:

Fərhad ABDULLAYEV

1.10. 15 iyul 2011-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 316-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

Bakı şəhəri, 15 iyul 2011-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədrlik edən), Sona Salmanova, Fikrət Babayev, Südabə Həsənova, Ceyhun Qaracayev, Rövşən İsmayılov, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Vüqar Zeynalovun,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin məsləhətçisi Vasif Əmiraslanovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Mülki hüquq kafedrasının baş müəllimi, hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Sərvər Süleymanlının iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiyaya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) 21 aprel 2011-ci il tarixli sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 316-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13, 29, 147 və 149-cu maddələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanların nümayəndələrinin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş

materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi**:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra — Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu verərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra — Mülki Məcəllə) 316-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra — Konstitusiyaya) 13, 29, 147 və 149-cu maddələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Mülki Məcəllənin 316-cı maddəsinə əsasən əgər ipoteka saxlayan tələbdən və ya ipotekadan imtina edirsə, kreditor mülkiyyətçiyə çevrilir. İmtina bu şərtlə hüquqi qüvvəyə malik olur ki, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində və ya daşınar əmlakın rəsmi reyestrində qeydə alınsın.

Sorğuverənin fikrincə, sözü gedən maddənin ipoteka saxlayanın ipotekadan imtinası nəticəsində «kreditor mülkiyyətçiyə çevrilir» müddəası mülki qanunvericiliyin ipoteka institutunu tənzimləyən normaları ilə uzlaşmır. Belə ki, ipoteka saxlayan və kreditor eyni şəxs olduğundan ipoteka saxlayanın ipotekadan və ya tələbdən imtinası nəticəsində onun özünün mülkiyyətçiyə çevrilməsi ipoteka qoyanın mülkiyyət hüququnun pozulması ilə nəticələnər.

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) bu baxımdan hesab edir ki, Mülki Məcəllənin 316-cı maddəsinin «kreditor mülkiyyətçiyə çevrilir» müddəası Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 29-cu maddəsinin I, II, III, IV hissələrinə, 147-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I, III və VII hissələrinə uyğun gəlmir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edir.

Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur. Mülkiyyət dövlət mülkiyyəti, xüsusi mülkiyyət və bələdiyyə mülkiyyəti növündə ola bilər.

Hüquqi dövlət və demokratik cəmiyyətdə mülkiyyət toxunulmazdır. Mülkiyyətin tam həcmdə müdafiəsi hüquqi dövlətə xas olan ali dəyərlərdən biri kimi qiymətləndirilir. Konstitusiyaya

mülkiyyət hüququnu təsbit etməklə onun effektiv vasitələrlə təmin olunmasına da zəmanət vermişdir. Məhz buna görə mülkiyyət hüququ əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları arasında göstərilmişdir.

Konstitusiyanın 29-cu maddəsinə görə hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır. Mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir. Mülkiyyət hüququ, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur. Hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər. Mülkiyyət hüququ mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir. Heç kəs məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz.

Mülkiyyət hüququnun əhəmiyyətli elementlərindən biri olan sərəncam hüququnun həyata keçirilməsi əmlakın mənsubluğunun, vəziyyətinin və ya təyinatının dəyişdirilməsi ilə nəticələnir. Əmlaka dair sərəncam hüququ əmlakın (əşyanın) hüquqi müqəddəratını təyin etməyin hüquqi cəhətdən təmin edilmiş imkanıdır. Bu hüquq əşyanın hüquqi və faktiki cəhətdən taleyinin müəyyən olunmasına imkan verir. Sərəncam aktı əmlakın məxsusluğunu, vəziyyətini və ya təyinatını dəyişdirməyə yönələn hüquqi faktdır. Sərəncam vermək hüququ mülkiyyətçiyə öz əmlakı barəsində istənilən mülki-hüquqi əqd, o cümlədən girov və ya ipoteka müqaviləsi bağlamaq imkanını verir.

İpoteka — öhdəliyin icrasının təmin edilməsi üsulu olaraq daşınmaz əşyaların və rəsmi reyestrdə üzərində mülkiyyət hüquqları qeydə alınan daşınar əşyaların girovudur.

Mülki hüquqda daşınmaz əşyaların ipoteka qoyulması ilə bağlı iki sistem mövcuddur: biri irəliləmə (hypothec) sistemi, digəri isə dərəcə (mortgage) sistemidir.

İrəliləmə (hypothec) sisteminə görə daşınmaz əşyanın ipotekası daşınmaz əşyanın dəyərini bütöv olaraq əhatə edir və daşınmaz əşyanın dəyərinin bir hissəsi üzərində ipoteka qurula bilməz. İpoteka saxlayan daşınmaz əşyaya tutma yönəltməklə əldə edilən bütün satış pulu hesabına tələbinin qarşılınmasını istəyə bilər.

Dərəcə (mortgage) sisteminin xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, daşınmaz əşyanın dəyəri hissələrə bölünə bilər və ipoteka daşınmaz əşyanın dəyərinin bölünən hissələrdən birinə şamil edilə bilər. Yəni, ipotekanın mütləq daşınmaz əşyanın bütün dəyərini əhatə etməsi

zərurəti yoxdur. Bu sistemdə kreditorun tələbi, daşınmaz əşyanın dəyərinin bir hissəsi ilə təminat altına alınır.

Mülki Məcəllənin 269-cu maddəsində girov və ipoteka hüququnun anlayışı verilmişdir. Həmin maddəyə görə ipoteka hüququ ipoteka qoyanın əşyası barəsində ipoteka saxlayanın əşya hüququdur və eyni zamanda, borclunun ipoteka saxlayan qarşısında pul və ya başqa öhdəliyinin icrasının təmin edilməsi üsuludur. Girov və ipoteka hüququ əşya hüquqlarının məhdudlaşdırılmasından ibarətdir. Girov daşınar əşyalara (ipoteka obyektinə olan daşınar əşyalardan başqa) əşya hüquqlarının məhdudlaşdırılmasıdır. Mülki Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş hallarda hüquqların da girov qoyulması mümkündür. İpoteka daşınmaz əşyalara, habelə rəsmi reyestrə qeydə alınmalı olan daşınar əşyalara əşya hüquqlarının məhdudlaşdırılmasıdır. Girov və ipoteka girov qoyanın (borclunun) girov saxlayan (kreditor) qarşısında əsas öhdəliyinin icrasının təmin edilməsi üçün əlavə (akcessor) əşya hüququdur. Əşyaya girov və ipoteka hüququ əşyaya mülkiyyət hüququna aid olan hər şeyə şamil edilir.

Göründüyü kimi, girov və ipoteka hüququ ikili xarakter daşıyır və bir tərəfdən girov saxlayanda əşya hüququ yaradır, digər tərəfdən borclunun əsas öhdəliyinin icrasının təmin edilməsi üsuludur.

İpoteka müqavilə üzrə əmələ gəlir. İpoteka müqaviləsinə görə bir tərəf (ipoteka qoyan) əsas öhdəliyin icrasını təmin etmək məqsədilə öz mülkiyyətində olan daşınmaz və ya daşınar əşyanı ipoteka qoyur, digər tərəf (ipoteka saxlayan) isə borclunun həmin öhdəliyi icra etmədiyi halda ipoteka ilə yüklü edilmiş əşyanın dəyərindən digər kreditorlara nisbətən üstün qaydada hüquqi təminat almaq hüququ əldə edir.

Göründüyü kimi, ipoteka müqaviləsində iki tərəf iştirak edir: ipoteka qoyan və ipoteka saxlayan. Əşyanı ipoteka qoyan yalnız onun mülkiyyətçisi ola bilər və o adətən əsas öhdəlik üzrə borclu şəxs qismində çıxış edir. İkinci tərəf — ipoteka saxlayan ipoteka hüququ olan şəxsdir və ona kreditor da deyilir. İpoteka kreditoru (ipoteka saxlayan) dedikdə, borclunun onun qarşısında pul və ya başqa öhdəliyinin icrasının təmin edilməsi üçün ipoteka predmeti olan əşyaya tələb yönəltmək, həmin tələbi göstərilən əşya hesabına təmin etmək ixtiyarına malik olan şəxs başa düşülür. Bütün hallarda kreditor

və ipoteka saxlayan eyni şəxs olurlar, yəni, ipoteka saxlayan rolunda yalnız kreditor çıxış edə bilər.

Girov və ipoteka hüququnun əsas təyinatı ondan ibarətdir ki, borclu (girov və ya ipoteka qoyan) öz öhdəliyini icra etmədikdə kreditor (girov və ya ipoteka saxlayan) girov qoyulmuş və ya ipoteka ilə yüklü edilmiş əşyanın dəyərindən öz borcunun ödənilməsində başqa kreditora nisbətən üstünlük hüququna malikdir.

Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericiliyində ipoteka qoyan və ipoteka saxlayanın bir sıra hüquq və vəzifələri nəzərdə tutulmuşdur.

Mülki hüquqda ipoteka saxlayanın tələbdən və ya ipotekadan imtinası ipoteka institutunun mühüm və ayrılmaz sahəsi olmaqla, ipoteka saxlayanın əsas hüquqlarından biri kimi göstərilmişdir. Tələbdən və ya ipotekadan imtina institutunun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, ipoteka saxlayan (kreditor) ipoteka ilə təmin edilmiş öz tələbindən və ya bunun nəticəsində yaranmış ipotekadan imtina edə bilər. Belə imtina nəticəsində ipoteka qoyulan əmlakın hüquqi vəziyyəti də müəyyənləşdirilir. Mülki hüquqda, bir qayda olaraq, tələbdən və ya ipotekadan imtina nəticəsində ipotekanı mülkiyyətçi əldə edir.

İpoteka institutunun mahiyyətinə uyğun olaraq tələbdən və ya ipotekadan imtina nəticəsində mülkiyyətçinin ipotekanı əldə etməsi bir sıra xarici ölkələrin mülki qanunvericiliyində də nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn, Almaniyanın Mülki Qanunnaməsinin 1668-ci paragrafına görə kreditor ipotekadan imtina etdikdə mülkiyyətçi ipotekanı əldə edir. Qanunnamənin 1665-ci paragrafında, həmçinin qeyd olunur ki, kreditor ipotekadan imtina etdikdə borclu öz öhdəliyini icra etməkdən azad olunur, belə ki, kreditor ipotekadan imtina etməsəydi tələb ipoteka hesabına ödənilə bilərdi.

Eyni zamanda, Fransanın Mülki Məcəlləsinin 2180-ci maddəsinə görə də imtina aktı ipoteka hüquq münasibətlərinə xitam verilməsi əsaslarından biridir.

Bir sıra ölkələrin mülki qanunvericiliyində ipotekadan imtina institutunun təhlili göstərir ki, kreditorun tələbdən və ipotekadan imtinası ipotekanın mülkiyyətçiyə keçməsinə və bununla da mülkiyyətçinin ipotekasının yaranmasına səbəb olur.

Mülki Məcəllənin 308.2-ci maddəsində mülkiyyətçinin ipotekası anlayışı açıqlanmışdır. Həmin maddəyə əsasən mülkiyyətçinin ipotekası o deməkdir ki, təmin edilməsi üçün ipotekanın mövcud olduğu tələb əmələ gəlmir, ona xitam verilir və ya həmin tələb əşyanın mülkiyyətçisinə keçdikdə ipoteka da ona keçir. Bu halda digər hüquqların növbəliliyi dəyişmir.

Buna baxmayaraq, Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericiliyində tələbdən və ya ipotekadan imtina institutu mülki hüquqda formalaşmış ümumi qaydadan fərqli müəyyən olunmuşdur. Belə ki, bu qaydaya görə ipoteka saxlayan (kreditor) ipotekadan və ya tələbdən imtina edərsə, ipotekanı mülkiyyətçi (ipoteka qoyan) əldə etməli olduğu halda, Mülki Məcəllənin 316-cı maddəsinə görə isə kreditor mülkiyyətçiyə çevrilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericiliyi ipoteka predmeti olan əşya üzərində mülkiyyət hüququnun bilavasitə kreditora (ipoteka saxlayana) keçməsinə yol vermir. Belə ki, Mülki Məcəllənin 319.1-ci maddəsinə görə, borclunun ipoteka ilə təmin olunmuş öhdəliklərini yerinə yetirmədiyi və ya yerinə yetirilməsini gecikdirdiyi hallarda daşınmaz əmlaka mülkiyyət hüququnun bilavasitə kreditora keçməsi barədə razılaşma etibarsızdır. Beləliklə, hətta ipoteka ilə təmin edilmiş tələb ödənilmədiyi halda belə ipoteka qoyanın mülkiyyət hüququnun kreditora keçməsi istisna olunur.

Göründüyü kimi, mülki hüquqda əks olunmuş ipoteka və ipotekadan imtina institutunun mahiyyətinin əksinə olaraq Mülki Məcəllənin 316-cı maddəsi ilə əmlakın birbaşa kreditora keçməsi müəyyən olunmuşdur.

Bu baxımdan, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, ipoteka saxlayanın tələbdən və ya ipotekadan imtinası nəticəsində kreditorun mülkiyyətçiyə çevrilməsi mülkiyyət hüququnun ümumi qaydaları, o cümlədən ipoteka institutunun mahiyyəti ilə uzlaşmır və sözü gedən maddənin tətbiqi ipoteka qoyanın Konstitusiyada təsbit olunmuş mülkiyyət hüququnun pozulmasına gətirib çıxara bilər.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) Mülki Məcəllənin 316-cı maddəsinə dair sorğusu bu normanın

gələcəkdə tətbiqi nəticəsində mülki hüquq subyektlərinin Konstitusiyada və mülki qanunvericilikdə təsbit olunmuş mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsinə yönəlmişdir.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Mülki Məcəllənin 316-cı maddəsinin ipoteka institutunun mahiyyətinə və Plenumun bu Qərada formalaşdırdığı hüquqi mövqeyinə uyğunlaşdırılması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII, IX və X hissələrini, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 316-cı maddəsinin ipoteka institutunun mahiyyətinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bu Qərada formalaşdırdığı hüquqi mövqeyinə uyğunlaşdırılması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilsin.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti», «Bakinski raboçi» qəzetlərində, «Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

4. Qərar qəttidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədrlik edən: Fərhad ABDULLAYEV

1.11. 20 oktyabr 2011-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

Bakı şəhəri, 20 oktyabr 2011-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədrlik edən), Sona Salmanova, Fikrət Babayev, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev (məruzəçi-hakim), Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Vüqar Zeynalovun,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin məsləhətçisi Vasif Əmiraslanovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Mülki hüquq kafedrasının baş müəllimi, hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Sərvər Süleymanlının iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) 2011-ci il 02 may tarixli sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim Ceyhun Qaracayevin məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanların nümayəndələrinin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi**:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsinə (bundan sonra — Konstitusiyası Məhkəməsi) sorğu verərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra — Mülki Məcəllə) 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra — Konstitusiyası) 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda, həmçinin Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsinin həmin Məcəllənin 152.1, 1166 və 1176-cı maddələrinin tələbləri ilə uzlaşmadığı göstərilmişdir.

Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində qeyd edilir ki, vəsiyyəət edənin uşaqlarının, valideynlərinin və arvadının (ərinin) vəsiyyətnamənin məzmunundan asılı olmayaraq mirasda məcburi payı vardır. Bu pay qanun üzrə vərəsəlik zamanı onlara çatması payın yarısını (məcburi pay) təşkil etməlidir. Həmin maddədə vəsiyyətnamənin məzmunundan asılı olmayaraq mirasda məcburi pay almaq hüququ olan şəxslərin dairəsi müəyyən edilmişdir.

Sorğuverənin fikrincə «mirasda məcburi pay» hüququ Konstitusiyanın 13, 29-cu maddələri ilə ziddiyyət təşkil edir və Mülki Məcəllənin 152.1-ci maddəsi ilə müəyyən olunan mülkiyyət hüququnu əsassız olaraq məhdudlaşdırır.

Eyni zamanda, sorğuverən hesab edir ki, məcburi pay bəzən miras qoyanın iradəsinin tam əksinə də alınə bilər. Vəsiyyəət edən vəsiyyətnamədə mirasdan məcburi pay almaq hüququ olan vərəsəni, ümumiyyətlə vərəsəlik hüququndan məhrum edərsə, onun bu vəsiyyəət sərəncamı həmin şəxsi mirasdan məcburi pay almaq hüququndan məhrum etmir. Vərəsə isə məcburi pay almaq hüququndan vəsiyyətnamə ilə deyil, Mülki Məcəllənin 1203.2-ci maddəsinə əsasən miras qoyanın hələ öz sağlığında onun iddiası əsasında məhkəmə tərəfindən məhrum edilə bilər. Sorğuverənin qənaətinə görə mirasda məcburi pay almaq hüququnun göstərilən qaydada həll edilməsi Mülki

Məcəllənin 1166 (vəsiyyət anlayışı) və 1176-cı (vəsiyyət üzrə vərəsəlik hüququndan məhrumətmə) maddələrinə ziddir. Belə ki, qanun üzrə vərəsələr sırasına daxil olan şəxs istənilən halda qanun üzrə ona çatası miras əmlakın ən azı yarısını məcburi pay kimi almalıdırsa, onda Mülki Məcəllədə vəsiyyət edənin qanun üzrə vərəsələrdən birini, bir neçəsini və ya hamısını vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrum edə bilməsi və bunu əsaslandırmağa borclu olmaması müddəası əhəmiyyətsiz olur.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda qaldırılan məsələyə dair aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Maddi nemətlərin fərdi mənsubiyyətini təsbit edən mülkiyyət hüququ Konstitusiyaya və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq aktlarda təsbit olunan əsas hüquqlardan biridir. Konstitusiyanın 13-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur. Konstitusiyanın 29-cu maddəsinə müvafiq olaraq hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır. Mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir. Mülkiyyət hüququ, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur. Heç kəs məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz.

Göründüyü kimi, mülkiyyət hüququ toxunulmazdır və onun məhdudlaşdırılmasının xüsusi şərtləri mövcuddur.

Mülkiyyət hüququ hamılıqla qəbul edilmiş ali insani dəyərləri özündə əks etdirən demokratik cəmiyyətin, hüquqi dövlətin təməlindən biri hesab edilir. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Konvensiyanın (bundan sonra — Konvensiya) 1 saylı Protokolunun 1-ci maddəsinə əsasən hər bir fiziki və hüquqi şəxs öz mülkiyyətindən maneəsiz istifadə hüququna malikdir.

Mülki Məcəllənin 152.1-ci maddəsinə görə mülkiyyət hüququ mülkiyyətçiyə ona mənsub əmlaka (əşyaya) öz istədiyi kimi sahib olmaq, ondan istifadə etmək və ona dair sərəncam vermək üzrə dövlət tərəfindən tanınan və qorunan hüququdur.

Lakin fərdin əksər konstitusion hüquqları kimi, mülkiyyət hüququ da müəyyən hallarda məhdudlaşdırıla bilər. Belə ki, Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin II hissəsinə görə hər kəsin hüquq və azadlıqları bu Konstitusiyada və qanunlarda müəyyən edilmiş əsaslarla, habelə

digərlərinin hüquq və azadlıqları ilə məhdudlaşır. Mülkiyyət hüququna münasibətdə belə məhdudiyət Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin III hissəsində, eyni zamanda, Mülki Məcəllənin 152.5-ci maddəsində də göstərilmişdir.

Mülkiyyətdən insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları, cəmiyyətin və dövlətin mənafeləri, şəxsiyyətin ləyaqəti əleyhinə istifadə edilməsinin Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin III hissəsi ilə qadağan olunması mülkiyyətə qoyulan əsas məhdudiyətlərdən biri kimi qiymətləndirilə bilər. Mülki qanunvericiliyə görə mülkiyyətçi qanunvericiliklə və ya başqa şəkildə, o cümlədən müqavilə məhdudiyətləri ilə müəyyənləşdirilmiş hədlərdə əmlaka (əşyaya) sərbəst surətdə sahib ola bilər, ondan istifadə edə bilər və ona dair sərəncam verə bilər, həmin əmlaka başqa şəxslərin sahibliyinə yol verməyə bilər, ona mənsub əmlak barəsində öz mülahizəsi ilə istənilən hərəkətləri edə bilər, bir şərtlə ki, həmin hərəkətlər digər şəxslərin hüquqlarını pozmasın, yaxud hüquqdan sui-istifadə halı olmasın.

Beləliklə, şəxsə mənsub olan mülkiyyət hüququ digərlərinin konstitusiya hüquqlarını pozmaq məqsədi ilə qismən məhdudlaşdırıla bilər.

Öz növbəsində, Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin V hissəsi vərəsəlik hüququna təminat verir. Konstitusiyanın bu maddəsi geniş anlamda vəsiyyət etmə hüququ ilə bərabər, eyni zamanda, miras alma hüququna da təminat yaradır. Belə ki, vərəsəlik hüququna təminat miras qoymağı, yəni, bir tərəfdən vəsiyyət edə bilməyi və digər tərəfdən vərəsə olaraq mirası qəbul edib ona sahib olmanı nəzərdə tutur.

Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericiliyinə görə vərəsəlik anlayışı altında, ölmüş şəxsin əmlakının qanun üzrə və ya vəsiyyət üzrə, yaxud hər iki əsasla başqa şəxslərə (vərəsələrə) keçməsi başa düşülür. Vərəsəlik münasibətləri miras qoyanla vərəsələr arasında qanunda nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə, yaxud miras qoyanın iradəsinə əsaslanan vəsiyyət üzrə yaranır (Mülki Məcəllənin 1133-cü maddəsi).

Vərəsəlik hüquq institutu ailə ilə əmlak hüquq normaları qrupu arasında mövcud olan mülki hüquq münasibətlərini tənzimləyir. Vərəsəlik institutu müəyyən dərəcədə hər iki normalar qrupunun (ailə və əmlak) spesifik xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. Belə ki,

vərəsəlik hüquq institutunun bu xüsusiyyəti həm ona aid olan qaydaların xeyli hissəsinin məcburi xarakter daşımada, həm də müqavilə azadlığının xüsusi şərtlərlə məhdudlaşdırılmasında özünü göstərir.

Vərəsəlik hüququnun mövcud olduğu ölkələrin hüquq sistemləri bu hüquq institutunun iki fərqli prinsip üzərində qurulmasını nəzərdə tutur: fərdilik və ailə-təminat prinsipləri.

Fərdilik prinsipi mülkiyyətçinin mənafeyini üstün tutur və vərəsəliyin tam olaraq miras qoyanın iradəsindən asılı olduğunu nəzərdə tutur. Bu prinsip fərdin yaşadığı dövrdə, eləcə də ölümündən sonra mülkiyyətinin (əmlak nemətlərinin) aqibətini müəyyən etmək səlahiyyətinə malik olmasını ehtiva edir. Beləliklə, mülkiyyət hüququnun əsas şərtləri təmin olunmuş olur. Bu prinsipin mənasına görə fərd üçün mülkiyyəti üzərində tam sərəncam vermək imkanı yaradılmadıqda o, sadəcə əmlakın istifadəçisinə çevrilə bilər və yaşadığı dövrdə əmlakı çoxaltmaq və keyfiyyətə yeniləşdirmək səyləri olmaz.

Vərəsəlik hüququnda ailə-təminat prinsipi vətəndaş cəmiyyətinin özəyini təşkil edən ailə üzvlərinin mənafeyinin digər şəxslərin mənafeyindən üstün olmasını nəzərdə tutur. Bu prinsipə əsasən yaxın qohumluqla (uşaq, ər, arvad, valideynlər) miras qoyana bağlı olan şəxslərə, miras qoyanın iradəsindən asılı olmayaraq mirasdan məcburi pay ayrılır.

Təbii ki, mülkiyyətçi yaşadığı dövrdə ona məxsus olan əmlak üzərində sərəncam vermək hüququna malikdir. Bununla belə, mülkiyyətçi övladları, habelə digər yaxın ailə üzvləri qarşısında müəyyən qədər cavabdehlik daşıyır. Ailə münasibətləri bir ailə üzvünün düşünülməmiş, digər ailə üzvlərinin mənafeələrini nəzərə almadan verilən qərarından qorunmuş olur. Hər bir kəs yaşadığı dövrdə əmlak əldə edə, ondan istifadə edə və onun barəsində istədiyi kimi sərəncam verə bilər. Lakin bu əmlak üzərində şəxsin mülkiyyət hüququ onun vəfatından sonra bitir və o, hər hansı bir subyekt kimi hüquq münasibətlərində iştirak etmir. Belə olan halda, ailə-təminat prinsipinin məntiqinə əsasən mülkiyyətçiyə yaşadığı dövrdə məxsus olan əmlak (əmlakın müəyyən hissəsi) üzərində sərəncam vermək hüququ onun vəfatından sonra yaxın ailə üzvlərinə məxsus olmalıdır.

Bu prinsip qanun üzrə vərəsəlik zamanı növbəlik, irsi transmissiya qaydalarında özünü göstərir və mirasın daha yaxın şəxslər dairəsinə çatmasına xidmət edir. Beləliklə, vəsiyyəət azadlığını məhdudlaşdıran mirasda məcburi pay hüququ ailə maraqlarının qorunmasına xidmət edir.

Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericiliyində vərəsəlik hüquq institutu hər iki prinsipin vəhdəti əsasında yaradılıb.

Mülki Məcəllənin 1133.1-ci maddəsinə əsasən ölmüş şəxsin (miras qoyanın) əmlakı başqa şəxslərə (vərəsələrə) qanun üzrə və ya vəsiyyəət üzrə və ya hər iki əsasla keçir.

Qanun üzrə vərəsəlik (ölmüş şəxsin əmlakının qanunda göstərilmiş şəxslərə keçməsi) o zaman qüvvədə olur ki, miras qoyan vəsiyyətnamə qoymur, yaxud vəsiyyətnamə tamamilə və ya qismən etibarsız sayılır (Mülki Məcəllənin 1133.2-ci maddəsi).

Qeyd edilməlidir ki, mülkiyyəət hüququ kimi, vəsiyyəət etmə və varis olma hüququnun da sosial ədalət baxımından hədləri (sərhədləri) vardır. Vəsiyyəət edənin iradəsini (və ya vəsiyyəət azadlığını) məhdudlaşdıran Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsinə əsasən, vəsiyyəət edənin uşaqlarının, valideynlərinin və arvadının (ərinin) vəsiyyətnamənin məzmunundan asılı olmayaraq mirasda məcburi payı vardır. Deməli, vəsiyyəət edən vəsiyyətnamə əsasında bu şəxsləri mirasdan məcburi pay almaq hüququndan məhrum edə bilməz. Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində məcburi pay hüququ olan şəxslərin dairəsini bu cür müəyyən etməklə, yəni, qanun üzrə vərəsələrdən məhz birinci növbə vərəsələri göstərməklə, qanunverici ailə münasibətlərinin qorunub saxlanması və himayə edilməsi məqsədini güdür.

Mirasda məcburi pay — sosial-iqtisadi və əxlaqi yükü (əhəmiyyəti) olan vərəsəlik hüququnun ənənəvi hissəsidir. Məcburi pay hüququ ölən şəxsin yaxınlarının müəyyən kateqoriyasına (yəni, məcburi vərəsələrinə) münasibətdə sosial təminat rolunu oynayır.

Göründüyü kimi, Mülki Məcəllə ilə şəxsin mülkiyyəətinin bir hissəsi üzərində vəsiyyətnamə əsasında sərəncam vermək hüququ, həm də ailə üzvlərinin mirasdan məcburi pay almaq hüququ təmin edilmişdir. Beləliklə, qanunverici vərəsəlik hüququnda sosial ədalət prinsipindən çıxış edərək, dövlətlə fərd arasında münasibətləri, gender əlaqələrini, gənclə ahıl insan, sabit ailə və digər münasibətləri

tarazlayaraq hüquq münasibətləri iştirakçısı olan müəyyən kateqoriyalı imtiyazlı şəxslərə (uşaqlar, qadınlar, fiziki qüsurlu insanlar) digərləri ilə nisbətdə bərabər hüquqi imkanlar yaradır.

Sosial ədalət prinsipi özlüyündə ayrı-ayrı insanların, sosial qrupların maraqlarının qarşılıqlı güzəştidir, çünki məhz qarşılıqlı güzəşt və hüquq münasibətlərində subyektlərin imkanlarının nisbətən bərabərləşməsi müasir şəraitdə cəmiyyətin idarə edilməsinin mahiyyətini təşkil edir. Məhz buna görə cəmiyyətdə hüququn sosial ədalət funksiyası bütövlükdə ədalət prinsipinin təbiətinə uyğun gəlir.

Vəsiyyət hüququnu məhdudlaşdıran mirasda məcburi pay hüququ öz kökləri ilə Roma hüququna gedib çıxır. Roma hüququnda bu hüquq kifayət qədər geniş şəxslər dairəsini əhatə edirdi: «ehtiyac içində olan» dul qadın (yəni, şəxsi əmlakı olmayan və ərinin ölümündən sonra özünü təmin edə bilməyən qadın); bilavasitə hakimiyyət altında olanlar, yalnız onların adları vəsiyyətnamədə çəkildikdə (heredes sui); emansipasiya olunmuş uşaqlar; doğma qardaş və bacılar (əgər onların adları vəsiyyətnamədə persona turpis çəkilməmişdirsə, yəni, ləyaqətsiz olmayıblarsa) və bəzi digər kateqoriyadan olan şəxslər. Hətta Roma hüquqşünaslarının təcrübəsində belə bir baxış da formalaşmışdır ki, öz vərəsələrini təmin etməyən vəsiyyət edən şəxs kəməğil hesab olunurdu, ona görə də onun yaxın qohumları belə ədalətsizlik nəticəsində özlərini təhqir edilmiş hesab etməklə, həmin şəxsə qarşı vərəsəlik hüquqları ilə bağlı iddia verə bilərdilər (querela inofficiosi testamenti).

Müasir Avropa ölkələrinin əksəriyyətində vərəsəlik hüquq institutunda məcburi pay hüququ ailə münasibətlərini qoruyan vacib sosial təminat kimi qəbul edilir. İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Marks Belçikaya qarşı iş üzrə 1979-cu il 13 iyun tarixli qərarında göstərilmişdir ki, aliment öhdəlikləri və ya vərəsəlikdə məcburi pay hüququ Konvensiyanın üzvləri olan əksər ölkələrin qanunvericiliyində mövcuddur və əmlaka vərəsəlik hüququ ailə həyatının tərkib hissəsidir. Həmin iş üzrə hakim Pinheiro Farinhan Xüsusi rəyində qeyd etmişdir ki, «ailə münasibətləri ilə bağlı olan insanlar arasında mütləq pay hüququ ailə maraqlarını müdafiə edən, bu münasibətlərdən yaranan mənəvi və sosial xarakterli vəzifələrin formasını göstərir».

Rusiya Federasiyası Konstitusiyaya Məhkəməsinin bir neçə fərdi şikayətlərlə bağlı işlərində: 1995-ci il 17 may tarixli 31-0 sayılı vətəndaş Q.V.Qrişa, 2011-ci il 22 mart tarixli 421-0-0 sayılı vətəndaş İ.İ.Qolubyevanın şikayətlərinin qəbul olunmasından imtina haqqında qəraradlarında göstərilmişdir ki, vəsiyyəət azadlığını məhdudlaşdıran vərəsəlikdə məcburi pay qaydaları mülki qanunvericiliyə xüsusi müdafiyyəə ehtiyacı olan şəxslərin maddi təminatı məqsədi ilə əlavə edilmişdir.

Yuxarıda qeyd olunanlara əsaslanaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, sosial ədalətlik prinsipi baxımından Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsi ilə müəyyən olunmuş məcburi pay institutu şəxsin Konstitusiyaya ilə təsbit olunmuş mülkiyyəət hüququna dair normaları ilə ziddiyyəət təşkil etmir.

Sorğuda qaldırılan digər məsələ ilə əlaqədar Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıları qeyd edir.

Mülki Məcəllənin 1166-cı maddəsinə görə fiziki şəxs ölməsi halı üçün öz əmlakını və ya onun bir hissəsini həm vərəsələr sırasından, həm də kənar adamlar sırasından bir və ya bir neçə şəxsə vəsiyyəət etməklə qoya bilər.

Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericiliyinə əsasən vərəsəlik münasibətlərinin yaranmasında əsas kimi miras qoyanın vəsiyyəti qanun üzrə vərəsəlikdən daha üstün tutulur. Lakin miras qoyan vəsiyyətnamə qoymadığı halda, qanun üzrə vərəsəlik qüvvədə olur. Vərəsəlik münasibətlərində vəsiyyətnaməyə üstünlük verilməsi fərdin mülkiyyəət hüququnun təmin edilməsinə yönəldilmişdir. Belə ki, qanunvericiliyə əsasən miras qoyanın öz sağlığında mülkiyyəti üzərində sərəncam vermək imkanı vardır.

Vəsiyyəət — yetkinlik yaşına çatmış fəaliyyəət qabiliyyəətli fiziki şəxsin ölməsi halı üçün öz əmlakının və ya onun bir hissəsinin həm vərəsələr sırasından, həm də kənar adamlar sırasından bir və ya bir neçə şəxsə qoyulması barədə öz iradəsinin yazılı formada ifadəsidir (Mülki Məcəllənin 1166, 1167 və 1179-cu maddələri).

Bununla belə, Mülki Məcəllənin 1176.1-ci maddəsinə görə vəsiyyəət edən qanun üzrə vərəsələrdən birini, bir neçəsini və ya hamısını vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrum edə bilər və bunu əsaslandırmağa borclu deyildir. Göründüyü kimi, bu maddə vəsiyyəət

azadlığı prinsipinə əsaslanmışdır və mülkiyyətçinin vəsiyyət edərkən mülkiyyət üzərində azad sərəncam vermək hüququnu təmin edir. Belə ki, vərəsənin mirasdan məhrum edilməsi üçün vəsiyyət edənin vəsiyyətnamədə heç bir izah vermədən məhrum etmək iradəsini göstərməsi kifayətdir. Əgər vəsiyyət edən vərəsələrdən hər hansı birinin vərəsəlik hüququndan məhrum edilməsini vəsiyyətnamədə nəzərdə tutursa, bu qadağa mirasın məcburi pay hissəsinə tətbiq edilmir və yalnız miras əmlakından həmin vərəsəyə düşən payı əhatə edir.

Lakin mülki qanunvericilik mirasda məcburi pay hüququnu da mütləq (məhdudiyətsiz) hüquq kimi tanıyır. Mülkiyyət hüququnun ayrılmazlığını nəzərə alaraq, mülki qanunvericilik, mülkiyyətçiyə hələ öz sağlığında məhkəməyə müraciət edərək vərəsəni və ya bütövlükdə vərəsələri məcburi pay almaq hüququndan məhrum etməsinə icazə verir (Mülki Məcəllənin 1203.2-ci maddəsi). Qeyd olunmalıdır ki, Mülki Məcəllənin 1203.1-ci maddəsinə əsasən məcburi pay hüququndan məhrum etmə, ümumiyyətlə, vərəsəlik hüququndan məhrum etməyə səbəb olan hallar olduqda mümkündür. Beləliklə, miras qoyan öz sağlığında, vərəsəlik hüququndan məhrum etməyə səbəb olan halları iddia ərizəsində göstərməklə məhkəməyə təqdim edərək, məhkəmə qərarı vasitəsi ilə vərəsələri məcburi pay almaq hüququndan məhrum edə bilər.

Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən vəsiyyət edənin qanun üzrə vərəsələrdən birini, bir neçəsini və ya hamısını vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrum edə bilməsi və bunu əsaslandırmağa borclu olmaması vəsiyyət azadlığı prinsipi baxımından əhəmiyyətli xarakter daşıyır. Hətta miras qoyanın hələ öz sağlığında məhkəməyə müraciət edərək vərəsəni və ya bütövlükdə vərəsələri məcburi pay almaq hüququndan məhrum edə bilməsi imkanı vəsiyyət azadlığını tam qoruyaraq, bir tərəfdən vərəsələrin qanuni maraqlarını müdafiə edir, digər tərəfdən mülkiyyət hüququnun təminatına (şəxsin mülkiyyəti üzərində tam sərəncam vermək hüququ) xidmət edir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, vəsiyyət edənin qanun üzrə vərəsələrdən birini, bir neçəsini və ya hamısını vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrum etməsi həmin şəxsləri məcburi pay almaq hüququndan məhrum etməsi kimi

qəbul edilməməlidir. Eyni zamanda, vəsiyyəət edənin həmin şəxsləri məcburi pay almaq hüququndan məhrum etməsi Mülki Məcəllənin 1203.2-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan qaydada tətbiq edilə bilər.

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsi hüquq sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi olan sosial ədalətlik prinsipi baxımından Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinin I, II, III və V hissələrinə uyğundur.

Mirasda məcburi pay almaq hüququ olan şəxslərin dairəsi və vərəsələrin məcburi payının həcmnin dəyişdirilməsi məsələsini zamanın tələbi baxımından Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi öz səlahiyyəti çərçivəsində müəyyən edə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII və IX hissələrini, «Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsi hüquq sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi olan sosial ədalətlik prinsipi baxımından Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinin I, II, III və V hissələrinə uyğun hesab edilsin.

Mirasda məcburi pay almaq hüququ olan şəxslərin dairəsi və vərəsələrin məcburi payının həcmnin dəyişdirilməsi məsələsini zamanın tələbi baxımından Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi öz səlahiyyəti çərçivəsində müəyyən edə bilər.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti», «Bakinski raboçi» qəzetlərində, «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

4. Qərar qəttidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

1.12. 31 may 2012-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 107.4-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

Bakı şəhəri, 31 may 2012-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Fikrət Babayev (məruzəçi-hakim), Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi İsmayıl İsmayılovun,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi Fuad Məmmədovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Cinayət prosesi kafedrasının dosenti, hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Rauf Rüstəmovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) 27 yanvar 2012-ci il tarixli sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 107.4-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin I hissəsinə, 26-cı maddəsinə, 47-ci maddəsinin I və II hissələrinə, 60-cı maddəsinin I hissəsinə, 71-ci maddəsinin I, II və IX hissələrinə, 79-cu maddəsinə, 125-ci maddəsinin VII hissəsinə,

127-ci maddəsinin II və VIII hissələrinə və 149-cu maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim F.Babayevin məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanların nümayəndələrinin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi**:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra — Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu verərək Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra — CPM) 107.4-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına (bundan sonra — Konstitusiya) uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

CPM-in 107.4-cü maddəsinə əsasən hakimə (məhkəmə tərkibinə) və ya andlı iclasçıya etiraz məhkəmə baxışını ləngitmək məqsədilə edilmişsə, yaxud etirazın dəlilləri uydurma olarsa (həqiqətə uyğun deyildirsə), etiraz etmiş şəxs məhkəmənin qərarına əsasən iki yüz iyirmi manat cərimə edilə bilər.

Sorğuverənin fikrincə, CPM-in 107.4-cü maddəsinin «iki yüz iyirmi manat cərimə» müddəası Konstitusiyanın bəzi maddələrinin müddəaları ilə ziddiyyət təşkil edir və cinayət mühakimə icraatında iştirak edən şəxslərin cinayət-prosessual qanunvericiliyi ilə müəyyən olunan etiraz etmək hüququnu əsassız olaraq məhdudlaşdırır.

Sorğuverənin qənaətinə görə, cinayət-prosessual qanunvericiliyinə əsasən məhkəmə prosesinin iştirakçılara, o cümlədən təqsirləndirilən şəxsə məhkəməyə etiraz etmək hüququ verilir. CPM-in 107.3.3-cü maddəsinə əsasən hakimə, yaxud andlı iclasçıya tam olaraq etiraz yalnız məhkəmə istintaqı başlananadək edilə bilər. Həmin maddəyə görə hakimə və ya andlı iclasçıya məhkəmə istintaqı başlandıqdan sonra isə yalnız cinayət prosesinin etiraz edən hər hansı iştirakçısı müvafiq şəxsin prosesdə iştirakını istisna edən halların bilavasitə etiraz etməkdən əvvəl ona məlum olduğunu sübut etdikdə verilə bilər. Belə olan halda isə məhkəmə baxışını ləngitmək məqsədilə etiraz etmək praktiki olaraq mümkün deyil.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda qaldırılan məsələyə dair aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 60-cı maddəsinə görə hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir. Konstitusiyanın bu maddəsi ilə vətəndaşların həm Konstitusiya ilə təsbit edilmiş, həm də Azərbaycan Respublikasının qanunlarında və digər normativ hüquqi aktlarında nəzərdə tutulmuş hüquqlarının və azadlıqlarının məhkəmələrin müdafiəsi altında olduğuna təminat verilir.

Məhkəmə təminatı bir tərəfdən, hər kəsin pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpası məqsədilə məhkəməyə müraciət etmək hüququnu, digər tərəfdən isə məhkəmələrin müraciətlərə, vəsatətlərə, etirazlara baxmaq və onlara dair ədalətli, qərəzsiz və əsaslandırılmış qərar qəbul etmək vəzifəsini müəyyən edir.

Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Konvensiyada (bundan sonra — Konvensiya) öz əksini tapmışdır. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin tələbinə görə hər kəs, onun hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən və ya ona qarşı hər hansı cinayət ittihamı irəli sürülərkən, qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsi ilə, ağılabatan müddətdə işinin ədalətli və açıq araşdırılması hüququna malikdir.

Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, Konvensiya ədalətli məhkəmə araşdırmasının təminatlarının iki əsas qrupunu nəzərdə tutur:

- orqanik təminatlar — bu təminatlar məhkəmə araşdırmasını mümkün (əlçatan) etməyə yönəlmişdir. Bu məqsədlə dövlət hakimiyyəti orqanlarının üzərinə bir sıra vəzifələr qoyulur: məhkəmənin qanun əsasında yaradılması; qərəzsizlik; işlərin icraatının açıq aparılması;
- funksional təminatlar — bərabərlik prinsipinin təmin olunmasına yönəlmişdir. Bərabərlik prosesin bütün mərhələlərində gözlənilməlidir.

Cinayət mühakimə icraatının qarşısında duran vəzifələrin səmərəli şəkildə həll edilməsinin zəruri şərtlərindən biri cinayət prosesində icrası məcburi olan qərarlar qəbul etmək səlahiyyəti olan şəxslərin obyektivliyi və qərəzsizliyidir. Cinayət mühakimə icraatında iştirak edən şəxslərin cinayət prosesində obyektivliyinin və qərəzsizliyinin təmin edilməsinin mühüm vasitələrindən biri cinayət prosesində etirazlar institutunun mövcudluğudur. Cinayət prosesində hakimə

(məhkəmə tərkibinə) əsaslı etiraz olunması və yaxud hakim öz-özünə etiraz etməsi obyektiv və qərəzsiz məhkəmə aktlarının qəbul edilməsinə şərait yaradır və cinayət prosesi iştirakçılarının və digər şəxslərin ədalət mühakiməsinə və məhkəmə aktlarına inamını artırmış olur.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (bundan sonra — Avropa Məhkəməsi) Lindon, Otchakovsky-Laurens və July Fransaya qarşı iş üzrə 22 oktyabr 2007-ci il tarixli Qərarında qeyd etmişdir ki, məhkəmənin qərəzsizliyi Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin mənasına görə məhkəmədə qabaqcadan formalaşmış yanlış fikirlərin və qabaqcadan hasil olan qənaətlərin olmamasını ehtiva edir. Məhkəmənin qərəzsiz olmasının müəyyən edilməsinin iki metodu mövcuddur: 1) konkret hakimin işə dair şəxsi fikrinin və ya marağının müəyyən edilməsi cəhdi; 2) hakimin bu məsələyə dair hər hansı qanuni şübhələri istisna etməyə imkan verən zəmanətləri təmin edə bilib-bilməməsinin müəyyən edilməsi.

Bu baxımdan, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, cinayət prosesində hakimin qərəzsizliyi işin tam, obyektiv və hərtərəfli araşdırılmasına, ədalətli qərar qəbul olunmasına, eləcə də ədalət mühakiməsinin səmərəli həyata keçirilməsinə xidmət edir. Cinayət-prosessual qanunvericiliyində əksini tapan hakimə etiraz institutu isə hakimin qərəzsizliyini təmin edən vasitələrdən biridir.

CPM-in XII fəslə cinayət prosesində etirazlara həsr olunmuşdur. Cinayət-prosessual qanunvericiliyində etiraz edilməli olan şəxslərin dairəsi dəqiq müəyyən edilmişdir.

Cinayət prosesində etiraz bu və ya digər şəxsin prosesdə iştirakını qanunsuz hesab edərək onun prosesdən kənarlaşdırılması üçün irəli sürülən şikayətdir. Etiraz etmək hüququ məhkəmədə iştirak edən şəxslərdən özünə və işin materiallarına qarşı qərəzsiz və obyektiv olmağı tələb edir.

CPM-in 109.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq hakimə (məhkəmə tərkibinə) edilən etiraz əsaslandırılmalıdır. Etirazda konkret əsaslar olmadıqda, o, işə baxan məhkəmə tərəfindən baxılmamış saxlanılır.

Bununla yanaşı, qanunverici hakimə edilən etirazın əsaslı sayılması və şərtsiz təmin edilməsi üçün hər hansı şəxsin cinayət prosesində

hakim qismində iştirakını istisna edən bir sıra hallar müəyyən etmişdir.

Qeyd olunan hallar cinayət prosesual qanunvericiliyində qanunilik və subyektivlik prinsipləri əsasında bölünmüşdür.

Qanunilik prinsipi şəxsin hakim vəzifəsinə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada təyin edilməməsində, eləcə də hakimin Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun müvafiq cinayət işinə və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materiala baxılması üçün lazımı səlahiyyətlərə malik olmamasında ifadə olunur (CPM-in 109.1.1 və 109.1.2-ci maddələri).

Subyektivlik prinsipi isə hakimin həmin cinayət işi və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər material üzrə zərər çəkmiş şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh və ya onların qanuni nümayəndəsi, yaxud nümayəndəsi olmasında, hakimin həmin cinayət işi və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər material üzrə şahid qismində dindirilməsində və ya dindirilə bilməsində və s. özünü göstərir (CPM-in 109.1.3-109.1.8-ci maddələri).

Göstərilənlərlə yanaşı, cinayət-prosessual qanunvericiliyi hakimlərə və ya məhkəmənin bütün tərkibinə etiraz etmək hüquqlarının olduğunu tərəflərə izah etmək vəzifəsini hakimin üzərinə qoymuşdur. Belə ki, CPM-in 322.1.7-ci maddəsinə görə məhkəmə baxışının açılışı ilə əlaqədar məhkəmə iclasında sədrlik edən cinayət prosesinin iştirakçılarına onların hakimə, hakimlərə və ya məhkəmənin bütün tərkibinə etiraz etmək hüquqlarının olduğunu izah etməli, hansı halların etiraza səbəb olduğunu, etirazın nəyə gətirib çıxaracağını, icraatda olan konkret iş üzrə etiraz etmək üçün hansı halların ola biləcəyini proses iştirakçılarının nəzərinə çatdırmalıdır.

Əgər sədrlik edən tərəfindən etiraz etmək hüququ aydın şəkildə cinayət prosesinin iştirakçılarına izah edilməmişdirsə, bu hal məhkəmənin qərəzsizliyini şübhə altına almaqla prosesin ümumilikdə qanuniliyinə təsir göstərir.

Eyni zamanda, CPM-in 107.3.3-cü maddəsinə əsasən hakimə, yaxud andlı iclasçıya tam olaraq etiraz yalnız məhkəmə istintaqı başlananadək edilə bilər. Həmin maddəyə görə hakimə və ya andlı iclasçıya məhkəmə istintaqı başlandıqdan sonra isə yalnız cinayət prosesinin etiraz edən hər hansı iştirakçısı müvafiq şəxsin prosesdə

iştirakını istisna edən halların bilavasitə etiraz etməkdən əvvəl ona məlum olduğunu sübut etdikdə verilə bilər.

Qeyd olunduğu kimi, cinayət prosesi iştirakçısı tərəfindən hakimə (məhkəmə tərkibinə) edilmiş istənilən etiraz əsaslandırılmalıdır. Etirazın əsaslandırılması dedikdə, barəsində etiraz edilmiş hakimin (hakimlərin) cinayət prosesində iştirakını istisna edən CPM-də nəzərdə tutulmuş konkret halın (halların) mövcud olmasının təsdiq edilməsi başa düşülür (CPM-in 109.1-ci maddəsi).

Etirazın əsaslandırılması həm də CPM-in 107.4-cü maddəsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Həmin maddəyə görə hakimə (məhkəmə tərkibinə) və ya andlı iclasçıya etiraz məhkəmə baxışını ləngitmək məqsədilə edilmişsə, yaxud etirazın dəlilləri uydurma olarsa (həqiqətə uyğun deyildirsə), etiraz etmiş şəxsin məhkəmənin qərarına əsasən iki yüz iyirmi manat cərimə edilə bilməsi nəzərdə tutulur.

Göründüyü kimi, qanunvericilikdə hakimin qərəzsizliyinin təmin edilməsi və məhkəmə araşdırılmasının obyektiv və hərtərəfli aparılması üçün həm hakimin özü-özünə, həm də cinayət prosesi iştirakçılarının hakimə etiraz etmək hüququ tənzimlənmişdir. Bu hüquqdan sui-istifadə edilməsinin və məhkəmə baxışının ləngidilməsinin qarşısını almaq məqsədilə cinayət-prosessual qanunvericiliyində yuxarıda qeyd olunan cərimə tədbiri nəzərdə tutulmuşdur. Eyni zamanda, etirazda konkret əsaslar olmadıqda hakimə onu baxılmamış saxlamaq hüququ verilmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyanın 60-cı maddəsində təsbit edilmiş məhkəmə müdafiəsi təminatının mütləq olmadığını nəzərə alaraq hesab edir ki, CPM-in 107.4-cü maddəsində göstərilən cərimə tədbiri mahiyyət etibarilə Konstitusiyanın müddəaları ilə ziddiyyət təşkil etmir.

Buna baxmayaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu CPM-in 107.4-cü maddəsinin Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş qərəzsizlik və Konstitusiyadan irəli gələn hüquqi müəyyənlik prinsipləri baxımından nəzərdən keçirilməsini zəruri hesab edir.

Belə ki, Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyinə görə cinayət prosesindən danışıqdan əvvəl, məhkəmənin təqsirləndirilən

şəxsdə etibarlıq hissini yaratması məsələsi demokratik cəmiyyətdə fundamental əhəmiyyət kəsb edir. Bununla bağlı, Konvensiyanın 6-cı maddəsi məhkəmədən qərəzsiz olmağını tələb edir. Qərəzsizlik, bir qayda olaraq, qənaətin qabaqcadan formalaşmasını və ya qərəzli olmağı qadağan edir və bu müxtəlif vasitələrlə yoxlanıla bilər (Kiprianu Kiprə qarşı iş üzrə 15 dekabr 2005-ci il tarixli qərar).

Cinayət-prosessual qanunvericiliyinin qeyd olunan 107.4-cü maddəsindən göründüyü kimi, hakimə və ya andlı iclasçıya etiraz etmiş şəxs iki halda məhkəmə qərarına əsasən iki yüz iyirmi manat məbləğində cərimə oluna bilər: 1) etiraz məhkəmə baxışını ləngitmək məqsədi ilə edildikdə; 2) etirazın dəlilləri uydurma olduqda.

Lakin cinayət-prosessual qanunvericiliyi dəlilləri əsassız olan etirazla uydurma olan etiraz arasındakı fərqin, eləcə də etirazın məhz ləngitmək məqsədilə verilməsinin hansı meyarlar əsasında müəyyən edilməli olmasını təsbit etməmişdir. Müvafiq olaraq, etirazı uydurma və ya məhkəmə araşdırmasını ləngitmək məqsədilə verilmiş hesab edən məhkəmənin qənaətinin qərəzsizliyində şübhələr yarana bilər.

Eyni zamanda, qeyd olunduğu kimi cinayət-prosessual qanunvericiliyi hakimə etirazda konkret əsaslar olmadıqda, onu baxılmamış saxlamaq hüququ vermişdir. Belə olan halda hakimin hansı meyarlar əsasında etirazın uydurma olması qənaətinə gələrək cərimə təyin edə bilməsi, hansı meyarlar əsasında isə etirazı əsassız hesab edərək baxılmamış saxlaması cinayət-prosessual qanunvericiliyində müəyyənləşdirilməmişdir. Qanunvericilikdə mövcud olan bu qeyri-müəyyənlik hakimin qərəzsizliyini şübhə altına alaraq mövcud olan prosessual ədalət prinsipinə xələl gətirə bilər.

Bu baxımdan, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, ümumi hüquqi tənzimləmə sistemində, müəyyənlik, aydınlıq, hüquq normalarının birmənalı və ardıcıl olması tələbləri cinayət və cinayət-prosessual qanunvericilikləri çərçivəsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Həmçinin qeyd olunmalıdır ki, CPM-in müddəalarının dəqiq və aydın olmasını tələb edən hüquqi müəyyənlik prinsipi hüququn aliliyinin ayrılmaz elementi olaraq, həm qanunvericilik, həm də hüquq tətbiqetmə fəaliyyətində, insan hüquqlarının səmərəli müdafiəsinin və prosessual ədalət prinsipinin təmin olunması üçün zəmanət yaradır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu «Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 53.4-cü maddəsinin və Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 112.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair» 17 mart 2011-ci il tarixli Qərarında qanunverici tərəfindən hər hansı ictimai münasibətlərin tənzimlənməsinə dair normativ hüquqi aktlar qəbul edilərkən hüquqi dövlətin ali prinsiplərindən olan hüquqi müəyyənlik prinsipinə diqqət yetirilməsinin vacibliyini vurğulamışdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi müəyyənlik prinsipinin mahiyyəti və əhəmiyyəti barədə formalaşdırdığı hüquqi mövqeyinə görə, hüquqi müəyyənlik prinsipi hüququn aliliyinin əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi çıxış edir. Hər bir qanunun və ya onun hər hansı bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi olduqca vacibdir. Bunun təmin edilməsi üçün hüquq normaları birmənalı və aydın olmalıdır. Bu isə öz növbəsində hər kəsə onun hüquq və azadlıqlarının müdafiə olunacağına, hüquq tətbiq edən hərəkətlərinin isə proqnozlaşdırıla bilən olacağına əminlik verməlidir.

Avropa Məhkəməsinin Amann İsveçrəyə qarşı iş üzrə qəbul etdiyi 16 fevral 2000-ci il tarixli qərarında qeyd edilmişdir ki, müvafiq münasibətləri tənzimləyən milli qanunvericilik «anlaşıqlı», «aydın» və «proqnozlaşdırıla bilən» olmalıdır. Eyni qayda Məhkəmənin Edvards Maltaya qarşı iş üzrə 24 oktyabr 2006-cı il tarixli qərarının 60-cı bəndində və Vrbica Xorvatiyaya qarşı iş üzrə 1 aprel 2010-cu il tarixli qərarında da öz əksini tapmışdır.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, cinayət prosesi iştirakçılarının müdafiə hüquqlarının tərkib hissəsi olan etiraz etmək hüququnun səmərəliliyinin təmin olunması üçün CPM-in 107.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cərimənin tətbiq edilməsi əsasları məhkəmə müdafiəsi təminatı və hüquqi müəyyənlik prinsipləri baxımından təkmilləşdirilməlidir. Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 6-cı bəndinə əsasən isə məhkəmə icraatı qaydalarının müəyyən edilməsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin səlahiyyətinə aid edilmişdir.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticəyə gəlir:

CPM-in 107.4-cü maddəsi Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğun hesab edilməlidir;

CPM-in 107.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cərimənin tətbiq edilməsi əsaslarının məhkəmə müdafiəsi təminatı və hüquqi müəyyənlik prinsipləri baxımından təkmilləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 107.4-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğun hesab edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 107.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cərimənin tətbiq edilməsi əsaslarının məhkəmə müdafiəsi təminatı və hüquqi müəyyənlik prinsipləri baxımından təkmilləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunsun.

3. Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti», «Bakinski raboçi» qəzetlərində və «Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

5. Qərar qəttidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

1.13. 27 iyun 2012-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN QƏRARDADI

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 419.14 və 427.10-cu maddələrinin və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 421-2.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin V hissəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 27 iyun 2012-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Fikrət Babayev, Südabə Həsənova, Rövsən İsmayılov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi hakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi İsmayıl İsmayılovun,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi Eldar Əsgərovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Cinayət prosesi kafedrasının dosenti, hüquq elmləri doktoru Mitət Qəfərovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi, Cinayət kollegiyasının sədri Şahin Yusifovun və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Mirzəli Abbasovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə

müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 419.14 və 427.10-cu maddələrinin və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 421-2.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin V hissəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanların nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) (bundan sonra – İnsan hüquqları üzrə müvəkkil) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 130-cu maddəsinin VII hissəsinə və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 32-ci maddəsinə rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsindən (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – CPM) 419.14 və 427.10-cu maddələrinin və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra – MPM) 421-2.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin V hissəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, CPM-in 419.14 və 427.10-cu maddələrində qeyd olunan “birinci və ya apellyasiya instansiyası məhkəməsində icraat zamanı”, “müvafiq olaraq birinci, apellyasiya və ya kassasiya instansiyası məhkəməsində baxış zamanı” müddəaları, habelə MPM-in 421-2.1-ci maddəsində əks olunan “iş birinci və ya apellyasiya instansiyası məhkəmələrində baxılması zamanı prosesual normaların kobud pozulmasına yol vermiş hakimlər barəsində” müddəası Konstitusiyanın 125-ci maddəsinin V hissəsinə əsasən qanunvericiliklə müəyyən olunmuş məhkəmə quruluşu və məhkəmə

icraatı qaydasında hakimlər üçün nəzərdə tutulan səlahiyyətlərdən kənara çıxır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin Konstitusiyaya Məhkəməsinə ünvanladığı 12 aprel 2012-ci il tarixli sorğusunda qaldırılan məsələ məhkəmə quruluşu, hakimlərin statusu və məhkəmə icraatı qaydalarına aiddir.

Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 5 və 6-cı bəndlərinə əsasən məhkəmə quruluşu və hakimlərin statusu, habelə məhkəmə icraatına dair ümumi qaydaların müəyyən edilməsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin səlahiyyətinə aid edilmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, sorğuda qaldırılan məsələ Azərbaycan Respublikasında son illərdə həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları, habelə demokratik, hüquqi dövlətdə hakimlərin müstəqilliyinin və qərəzsizliyinin təmin olunması baxımından diqqətə layiqdir.

Buna baxmayaraq, qaldırılan məsələlər Azərbaycan Respublikası Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin VII hissəsində nəzərdə tutulmuş Konstitusiyaya Məhkəməsinin səlahiyyət dairəsinə aid edilməmişdir.

Belə ki, Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada həmin maddənin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərində göstərilən məsələlərin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən həll edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu verə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin VII hissəsinin və III hissəsinin 1-ci bəndinin mənasına görə Konstitusiyaya Məhkəməsi İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin sorğusuna əsasən Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktlarının Konstitusiyaya uyğunluğu məsələsinə o halda baxa bilər ki, mübahisələndirilən aktlarla insan hüquq və azadlıqları bilavasitə pozulmuş olsun.

Göründüyü kimi, İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin sorğusunda qaldırılan məsələ bilavasitə insan hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı deyildir.

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, hazırkı vəziyyətdə İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin 12 aprel 2012-ci il tarixli sorğusu üzrə konstitusiyaya işinin icraatına xitam verilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsini, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 49, 62 və 68-ci maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin (Ombudsmanın) 12 aprel 2012-ci il tarixli sorğusu üzrə konstitusiyaya işinin icraatına xitam verilsin.

2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində İnsan hüquqları üzrə müvəkkilə (Ombudsmana) göndərsin.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

1.14. 20 iyul 2012-ci il Qərarı

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN QƏRARDADI

Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 384.1.4-cü maddəsinin həmin Məcəllənin 109.3-cü və 109.4-cü maddələrinə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin V hissəsinə, 60-cı maddəsinin I hissəsinə, 125-ci maddəsinin I və III hissələrinə və 127-ci maddəsinin III hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 20 iyul 2012-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədrlik edən), Sona Salmanova, Fikrət Babayev, İsa Nəcəfov (məruzəçi hakim), Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev və Rafael Qvaladzedən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi İsmayıl İsmayılovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) 31 may 2011-ci il tarixli № 1/6539-11 sayılı sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra Konstitusiya) 130-cu maddəsinin VII hissəsinə və “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 32-ci maddəsinə rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra CPM) 384.1.4-cü maddəsinin, həmin Məcəllənin 109.3-cü və 109.4-cü maddələrinə, Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin V hissəsinə, 60-cı maddəsinin I hissəsinə, 125-ci

maddəsinin I və III hissələrinə və 127-ci maddəsinin III hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğu Konstitusiyaya Məhkəməsi Palatasının 01 iyul 2011-ci il tarixli qərarı ilə Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilərək baxılması üçün Plenumun 26 iyul 2011-ci il tarixli iclasına təyin olunmuşdur. Lakin sorğuya baxılma ərəfəsində CPM-nin qeyd olunan maddəsində dəyişikliklərin edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi qarşısında məsələ qaldırılması müəyyən olunduğundan konstitusiyaya işinə baxılması təxirə salınmışdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə bağlı aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

“Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il 29 iyun tarixli 418-IVQD nömrəli Qanunu ilə (“Azərbaycan” qəzetində 20 iyul 2012-ci il tarixdə dərc edilmişdir) CPM-də mübahisə olunan 384.1.4-cü maddə ləğv edilmişdir.

Qeyd edilənlərə əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, cinayət prosesual qanunvericiliyində edilmiş dəyişikliklər nəticəsində Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunda göstərilən qeyri-müəyyən hal aradan qaldırılmışdır.

“Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 49-cu maddəsinə əsasən məhkəmə iclasının gedişində sorğu, müraciət və şikayətin icraata qəbul edilməsindən imtina olunması əsasları aşkar edildikdə, habelə sorğu, müraciət və ya şikayət geri götürüldükdə Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu iş üzrə icraata xitam verir.

Beləliklə Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) 31 may 2011-ci il tarixli № 1/6539-11 sayılı sorğusu üzrə icraata xitam verilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 49, 62, 68 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) 31 may 2011-ci il tarixli № 1/6539-11 sayılı sorğusu üzrə konstitusiyaya işinin icraatına xitam verilsin.
2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsmana) göndərilsin.
3. Qərardad “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

Sədrlik edən: Fərhad ABDULLAYEV

1.15. 9 iyul 2013-cü il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 17.2.3-cü maddəsinin və 182-ci maddəsinin bəzi müddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

Bakı şəhəri, 9 iyul 2013-cü il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova (məruzəçi-hakim), Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Mahir Muradov və İsa Nəcəfovdan ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Elməddin Hüseynovun,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi Fuad Məmmədovun,

mütəxəssis Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi, hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Bağır Əsədovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 17.2.3-cü maddəsinin və 182-ci maddəsinin bəzi müddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 36.4-cü maddəsinə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25, 60, 71-ci maddələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusu ilə əlaqədar konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Salmanovanın məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssisin çıxışlarını dinləyib, ekspert Bakı

Dövlət Universitetinin Mülki hüquq kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor M.Dəmirçiyevanın rəyini elan edib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi**:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra — Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin (bundan sonra — AM) 17.2.3-cü maddəsinin və 182-ci maddəsinin bəzi müddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 36.4-cü maddəsinə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra — Konstitusiyaya) 25, 60, 71-ci maddələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, AM-in 17.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqlarının olmasından asılı olmayaraq ərin (arvadın) ərizəsi əsasında nikaha xitam verilməsi aşağıdakı hallarda müvafiq icra hakimiyyəti orqanında aparılır:

17.2.1. ər (arvad) məhkəmə qaydasında itkin düşmüş hesab edildikdə;

17.2.2. ər (arvad) məhkəmə qaydasında fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edildikdə;

17.2.3. ər (arvad) cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olunduqda.

Ər-arvaddan birinin ərizəsi üzrə nikahın pozulmasının qeydə alınmasını tənzimləyən AM-in 182.1-ci maddəsinə əsasən bu Məcəllənin 17.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə nikahı pozmaq haqqında ərizə vermiş ər (arvad) həmin ərizəyə arvadın (ərin) xəbərsiz itkin düşmüş və ya ruhi xəstəlik, yaxud kəmağıllıq nəticəsində fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edilməsinə dair məhkəmə qətnaməsini, yaxud da arvadın (ərin) azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilməyə məhkum olduğu barədə hökmdən çıxarışı əlavə etməlidir.

AM-in 182.2-ci maddəsinə görə bu Məcəllənin 17.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə nikahı pozmaq haqqında ərizə təqdim edildikdə, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı nikahın pozulmasını ərizə verilən gün ərizəçinin iştirakı ilə qeydə alır, 3 gün müddətində bu

barədə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkən ərə (arvada) və ya fəaliyyət qabiliyyəti olmayan ərin (arvadın) qəyyumuna, yaxud xəbərsiz itkin düşmüş hesab edilən ərin (arvadın) əmlakını idarə edənə məlumat göndərir.

Sorğuverənin qənaətinə görə, AM-in 17.2.3 və 182.1-ci maddələrində müəyyən olunmuş «ər (arvad) cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olunduqda» müddəası şəxsin Konstitusiyanın 25, 60, 71-ci maddələrində və 149-cu maddəsinin I və III hissələrində təsbit olunmuş hüquqlarını pozur, habelə hüquq bərabərliyi, bərabər mənafeələrə bərabər münasibət bəslənilməsi, normativ hüquqi akta qarşı irəli sürülən haqq-ədalət meyarları prinsiplərinə cavab vermir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar ilk növbədə nikahın anlayışının verilməsini, nikah hüququnun konstitusiya mahiyyətinin, prinsiplərinin və təminatlarının açıqlanmasını zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin I hissəsinə əsasən cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir.

Hər kəsin qanunla nəzərdə tutulmuş yaşa çatdıqda ailə qurmaq hüququ vardır. Nikah könüllü razılıq əsasında bağlanılır. Heç kəs zorla evləndirilə (ərə verilə) bilməz. Nikah və ailə dövlətin himayəsindədir. Ər ilə arvadın hüquqları bərabərdir. (Konstitusiyanın 34-cü maddəsi).

Konstitusiyanın qeyd edilən normaları insan hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquqi aktlarda da əksini tapmışdır. Belə ki, «Vətəndaş və siyasi hüquqlar haqqında» Beynəlxalq Paktın 23-cü maddəsinin 4-cü bəndinə əsasən Paktda iştirak edən dövlətlər nikah bağlanarkən, nikah vəziyyətində olarkən və onun pozulması zamanı ərlə arvadın hüquq və vəzifələrinin bərabərliyinin təmin edilməsi üçün lazımi tədbirləri görməlidirlər.

«İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Konvensiyanın (bundan sonra — Konvensiya) 7 saylı Protokolunun 5-ci maddəsinə görə ərlə arvad bərabər hüquqlara malikdirlər və uşaqları ilə münasibətlərdə, habelə nikaha daxil olmaq, nikahda olmaq və boşanma ilə bağlı bərabər mülki-hüquqi cavabdehlik daşıyırlar.

Konstitusiyada və beynəlxalq hüquqi aktlarda əks olunmuş ailə və nikah münasibətlərinin hüquqi tənzeni ailə qanunvericiliyində təsbit olunan prinsiplərə əsaslanır.

AM-in 1.3-cü maddəsinə əsasən ailə qanunvericiliyi ailənin möhkəmləndirilməsi zəruriyyətindən, ailə münasibətlərinin qarşılıqlı məhəbbət və hörmət hissləri əsasında qurulmasından, ailənin işinə hər kəsin qarışmasının yolverilməzliyindən, ailə üzvlərinin ailə qarşısında qarşılıqlı yardım və məsuliyyətindən, onların hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunmasından və bu hüquqların məhkəmədə müdafiəsi imkanlarından irəli gəlir.

Azərbaycan Respublikasının ailə qanunvericiliyi ailənin ümumbəşəri prinsiplər, ailə münasibətlərinin qadın və kişinin könüllü nikah ittifaqı, bütün ailə üzvlərinin maddi mülahizələrdən azad olan qarşılıqlı məhəbbəti, dostluğu və hörmət hissləri əsasında qurulması, ailədə uşaqların ictimai tərbiyə ilə əlaqədar şəkildə vətənə sədaqət ruhunda tərbiyə edilməsi və s. özünün ən mühüm vəzifələrindən sayaraq, nikahın bağlanması və ailə münasibətləri üçün bir sıra şərtlər müəyyən etmişdir.

AM-in 2.2-ci maddəsi ailə münasibətlərinin hüquqi tənzeni qadınla kişinin nikahının könüllülüyü, ər-arvadın hüquq bərabərliyi, ailədaxili məsələlərin qarşılıqlı razılıq əsasında həll olunması, uşaqların ailə tərbiyəsinin üstünlüyü, onların rifahına və inkişafına qayğı, ailənin yetkinlik yaşına çatmayan və əmək qabiliyyəti olmayan üzvlərinin hüquq və mənafelərinin müdafiəsinin təmin olunması prinsiplərinə uyğun həyata keçirildiyini müəyyən edir.

AM-in 2.3-cü maddəsinə görə nikah kişi ilə qadının ailə qurmaq məqsədilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanında qeydiyyatata alınan könüllü ittifaqdır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun «Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 307.2.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair» 2 noyabr 2010-cu il tarixli Qərarında əks olunmuş hüquqi mövqeyə müvafiq olaraq, kişi və qadının nikah ittifaqının könüllülüyü və iradə sərbəstliyi prinsipinə əsasən hər bir kişinin və qadının öz rəyi ilə könüllü surətdə, kənar şəxslərin təsiri olmadan özünə ər və arvad seçmək hüququ vardır. Nikaha daxil olan kişi və qadının qarşılıqlı könüllü razılığı nikahın bağlanması əsas şərtidir.

Konstitusiyanın, beynəlxalq hüquqi aktların və ailə qanunvericiliyinin yuxarıda qeyd olunan normalarını təhlil edərək Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, nikahın könüllülüyü, nikaha daxil olan şəxslərin iradə ifadəsinin sərbəstliyi, ailənin möhkəmləndirilməsi zəruriyyəti, ər və arvadın hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunması və onların bu hüquqlarının məhkəmədə müdafiəsi imkanları, ər-arvadın hüquq bərabərliyi, ailə daxili məsələlərin qarşılıqlı razılıq əsasında həll olunması, yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların hüquq və mənafelərinin müdafiəsi və s. prinsiplər nikahın bütün mərhələlərini (nikaha daxil olma, ailə münasibətlərini və nikaha xitam verilməsini) əhatə edir.

Nikaha xitam verilməsi dedikdə, ailə hüquq nəzəriyyəsində müəyyən hüquqi faktların yaranması ilə əlaqədar ər-arvadın qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada bağlanmış nikahdan əmələ gələn münasibətlərinə xitam verilməsi başa düşülür. Belə olan halda, nikaha xitam verilməsi ər (arvadın) qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş öhdəlikləri istisna olmaqla, onların gələcək zaman üçün hüquq və vəzifələrinə xitam verən hüquqi faktdır.

Ailə qanunvericiliyi nikaha ər-arvadın qarşılıqlı razılığı əsasında müvafiq icra hakimiyyəti orqanında, belə razılıq olmadıqda və ər-arvadın barışdırılması tədbirləri nəticə vermədikdə onun məhkəmə qaydasında həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

AM nikaha xitam verilməsinin qaydalarını müəyyən edərkən nikahın könüllülüyü, ər-arvadın hüquq bərabərliyi, həmçinin nikahın pozulmasının azadlığı, ər və arvadın hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunması prinsipləri, habelə uşaqların hüquqlarının müdafiəsi baxımından çıxış edir.

Qanunverici nikah münasibətlərinə xitam verilməsinə səbəb olan hüquqi faktlardan asılı olaraq nikaha xitam verilməsini aşağıdakı əsaslara görə səciyyələndirmişdir:

- ər (arvad) öldükdə;
- ər (arvad) məhkəmə qaydasında ölmüş elan edildikdə;
- ərin (arvadın) və ya onların hər ikisinin ərizəsi əsasında;
- məhkəmə qaydasında fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edilən ər (arvadın) qəyyumunun ərizəsi əsasında.

Ailə qanunvericiliyi nikahın pozulmasının iki qaydasını müəyyən edir – məhkəmə qaydasında və müvafiq icra hakimiyyəti orqanında (inzibati qaydada). AM-in 16-cı maddəsinə görə nikaha xitam verilməsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanı, bu Məcəllənin 19-21-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda isə məhkəmə tərəfindən həyata keçirilir.

AM-in 19-21-ci maddələri nikahın məhkəmə qaydasında pozulmasından bəhs edir. Həmin maddələrdə qanunverici məhkəmə qaydasında nikaha xitam verilməsinin iki əsas şərtini müəyyən etmişdir: ər-arvadın yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqlarının olması; tərəflərdən birinin nikahın pozulmasına razılığının olmaması.

Müvafiq icra hakimiyyəti orqanında nikaha xitam verilməsi nikahın pozulmasının sadələşdirilmiş formasıdır və məzmununa görə bu qaydada nikaha xitam verilməsinə ər-arvad arasında mübahisə olmadıqda yol verilir.

Ailə qanunvericiliyi müvafiq icra hakimiyyəti orqanında nikaha xitam verilməsinin iki halını nəzərdə tutmuşdur:

1) ər-arvadın yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqları olmadıqda, nikaha onların razılığı əsasında xitam verilməsi (AM-in 17.1-ci maddəsi);

2) yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqlarının olmasından asılı olmayaraq ər (arvadın) ərizəsinə əsasən AM-in 17.2-ci maddəsində göstərilən üç əsasdan biri olduqda.

AM-in 17.2-ci maddəsinə görə yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqlarının olmasından asılı olmayaraq ər (arvadın) ərizəsi əsasında ər (arvad) məhkəmə qaydasında itkin düşmüş hesab edildikdə, ər (arvad) məhkəmə qaydasında fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edildikdə və ər (arvad) cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olduqda nikaha xitam verilməsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanında aparılır.

Göründüyü kimi, ailə qanunvericiliyinin yuxarıda qeyd olunan normasında göstərilən əsaslardan biri olduqda ər (arvadın) ərizəsi əsasında nikaha sadələşdirilmiş qaydada xitam verilir. Belə olan hallarda isə qarşı tərəfin razılığının olmaması və (və ya) yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların olması müvafiq icra hakimiyyəti orqanında nikaha xitam verilməsinə mane olmur.

Nikahın məhkəmə qaydasında pozulmasını tənzimləyən AM-in 19.1-ci maddəsinə görə bu Məcəllənin 17.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, ər-arvadın yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqları olduqda və ya ər (arvad) nikahın pozulmasına razı olmadıqda nikah məhkəmə qaydasında pozulur.

Qeyd olunanlardan aydın olur ki, nikaha müvafiq icra hakimiyyəti orqanında xitam verilməsini yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqların olmaması və hər iki tərəfin razılığının olması ilə şərtləndirən AM-in 17.1-ci maddəsindən fərqli olaraq, AM-in 17.2.3-cü maddəsi bu halları nəzərə almadan müvafiq icra hakimiyyəti orqanında nikaha xitam verilməsinə imkan yaradır.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, ailə münasibətləri iştirakçılarının (ərin və ya arvadın) hər hansı biri cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olunduqda digər tərəfin ərizəsi əsasında müvafiq icra hakimiyyəti orqanında nikaha xitam verilməsi Konstitusiyanın və AM-in yuxarıda qeyd olunan prinsiplərinin pozulması ilə nəticələne bilər.

Belə ki, ailə qanunvericiliyinin nikaha daxil olan şəxslərin iradə ifadəsinin sərbəstliyi, ailənin möhkəmləndirilməsi zəruriyyəti, ailədaxili məsələlərin qarşılıqlı razılıq əsasında həll olunması, yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların hüquq və mənafelərinin müdafiəsi prinsiplərinin əsas məqsədi ailənin və onun mənəvi dəyərlərinin qorunub saxlanılmasına, ailə münasibətləri iştirakçılarının hər birinin fikrinə hörmətlə yanaşılmasına, ailədə olan yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların hüquqlarının qorunmasına yönəlmişdir.

Lakin yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqlarının olmasından və ərin (arvadın) razılığının olub-olmamasından asılı olmayaraq ər (arvad) cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olunduqda, tərəflərdən birinin ərizəsi əsasında nikaha müvafiq icra hakimiyyəti orqanında xitam verilməsi əri (arvadı) nikahı məhkəmədə müdafiə etmək imkanından və ailənin qorunub saxlanılması üçün sonuncu imkandan məhrum edir, eləcə də yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların mənafelərinin pozulmasına gətirib çıxara bilər.

Beləliklə, ər (arvad) cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olunduqda, nikaha xitam verilməsinin onların yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqlarının olmasından və ər (arvada) razılığının olmasından asılı olaraq, məhkəmə qaydasında (AM-in 19-21 maddələrinə əsasən) həyata keçirilməsi Konstitusiyanın və ailə qanunvericiliyinin yuxarıda göstərilən prinsipləri baxımından məqsədəuyğun olardı.

Konstitusiyanın 12-ci maddəsində insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi təsbit edilmişdir.

Hüquqi və demokratik dövlətə xas olan dəyərlərə əsaslanan Konstitusiya insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını təsbit etməklə, onların qorunmasına və müdafiəsinə yönəlmiş təminatları da müəyyənləşdirmişdir.

Bu baxımdan, Konstitusiyada hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ (26-cı maddə), hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat hüququ təsbit edilmişdir (60-cı maddə).

Konstitusiyanın 60-cı maddəsi ilə vətəndaşların həm Konstitusiya ilə təsbit edilmiş hüquqlarının və azadlıqlarının, həm də Azərbaycan Respublikasının qanunlarında və digər normativ hüquqi aktlarında nəzərdə tutulmuş hüquqlarının və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsinə təminat verilir. Eyni zamanda, məhkəmə təminatı hər kəsin pozulmuş hüquqlarının və azadlıqlarının bərpası məqsədilə məhkəməyə müraciət etmək hüququ ilə yanaşı, məhkəmələrin həmin müraciətlərə baxmaq və onlara dair ədalətli qərar qəbul etmək vəzifəsini müəyyən edir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun məhkəmə müdafiəsi hüququ ilə bağlı formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən ədalət mühakiməsinin müvafiq məhkəmə tərəfindən qüvvədə olan hüquqi prosedurlar üzrə məhkəmə müdafiə hüququnun (ədalətli məhkəmə araşdırılması hüququnun) məcburi təmin edilməklə həyata keçirilməsi qanunun aliliyi baxımından mühüm şərtlərdən biridir. Bu hüquq mütləq hüquq olmasa da, onun üzərinə qoyulan məhdudiyətlər

qanunda nəzərdə tutulmalı və hüququn mahiyyətinə xələl gətirə biləcək dərəcədə maneələr törətməməlidir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun X.İ.Qasımovun şikayəti üzrə 13 dekabr 2005-ci il tarixli Qərarı).

Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinə görə hər kəs onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən və ya ona qarşı hər hansı cinayət ittihamı irəli sürülərkən, qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsilə, əqlabatan müddətdə işin ədalətli və açıq araşdırılması hüququna malikdir.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi Zumtobel Avstriyaya qarşı iş üzrə 21 sentyabr 1993-cü il tarixli qərarında vurğulamışdır ki, Konvensiyanın iştirakçısı olan hər bir dövlət öz yurisdiksiyası çərçivəsində hər kəsə mülki məsələlərin həllində məhkəmə nəzarəti formasına xas olan əlamətlərə malik icraat vasitəsi ilə baxılması hüququna təminat verməlidir.

Göründüyü kimi, nikah və ailə hüququ hər kəsin təbii, ayrılmaz konstitusiya hüququ olduğundan Konstitusiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqların bütün təminatlarının, o cümlədən məhkəmə təminatının müdafiəsi altına düşür.

Nikahın və ailənin məhkəmə təminatı ailə qanunvericiliyinin əsaslarından birini təşkil edir. Belə ki, ailə qanunvericiliyi ər və arvadın hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunmasından və bu hüquqların məhkəmədə müdafiəsi imkanlarından irəli gəlir.

Lakin yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqlarının olmasından və ərin (arvadın) razılığının olub-olmamasından asılı olmayaraq ər (arvad) cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olunduqda, digər tərəfin ərizəsi əsasında nikaha müvafiq icra hakimiyyəti orqanında xitam verilməsi ərin (arvadın) ailə və nikah hüquqlarını məhkəmədə müdafiə etmək imkanından məhrum edir.

Digər tərəfdən, müvafiq icra hakimiyyəti orqanında nikaha xitam verilərkən ərin (arvadın) bundan xəbəri olmur və o, yalnız nikaha xitam verildikdən sonra bu məsələ ilə əlaqədar məlumatlandırılır.

Belə ki, AM-in 182.1-ci maddəsinə görə bu Məcəllənin 17.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə nikahı pozmaq haqqında ərizə vermiş ər (arvad) həmin ərizəyə arvadın (ərin) azı 3 il müddətinə

azadlıqdan məhrum edilməyə məhkum olunduğu barədə hökmdən çıxarışı əlavə etməlidir.

Bununla yanaşı, AM-in 182.2-ci maddəsində göstərilir ki, bu Məcəllənin 17.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə nikahı pozmaq haqqında ərizə təqdim edildikdə, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı nikahın pozulmasını ərizə verilən gün ərizəçinin iştirakı ilə qeydə alır, 3 gün müddətində bu barədə azadlıqdan məhrumetmə növündə cəza çəkən ər (arvada) məlumat göndərir.

Eyni müddəa Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin «Vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatı Qaydası»nın təsdiq edilməsi haqqında» 31 oktyabr 2003-cü il tarixli, 145 sayılı Qərarının 5.11.2-ci maddəsində də əksini tapmışdır.

Göründüyü kimi, nikahına xitam verilmiş ər (arvad) nəinki məhkəmədə öz mülahizələrini bildirərək nikahını və ailəsini qorumaq hüququndan, eləcə də müvafiq icra hakimiyyəti orqanının nikahın pozulması haqqında qərarından məhkəməyə şikayət vermək hüququndan məhrum olur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu cəmiyyətin əsas özəyi kimi nikahın və ailənin dövlətin xüsusi himayəsində olması konstitusiya prinsipinin əhəmiyyətini bir daha vurğulayaraq qeyd edir ki, ailə və nikah insanın ayrılmaz təbii hüququdur və şəxs bu hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına yalnız məhkəmə qaydasında yol verilə bilər.

Nikah və ailə hüquqlarının məhkəmə təminatı ailə qanunvericiliyinin əsasını təşkil edən «ər və arvadın hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunması və bu hüquqların məhkəmədə müdafiəsi imkanları» prinsipindən və Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsində təsbit olunan hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsi hüququndan irəli gəlir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqlarının olmasından, ər (arvadın) razılığının olub-olmamasından asılı olmayaraq ər (arvad) cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olunduqda tərəflərdən birinin ərizəsi əsasında nikaha müvafiq icra hakimiyyəti orqanında xitam verilməsi həmin hüquq münasibətlərində iştirak edən subyektləri Konstitusiyanın 17 və 34-cü maddələrində təsbit olunmuş hüquqlarının məhkəmə

müdafiəsindən məhrum etdiyinə görə Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsi ilə ziddiyyət təşkil edir.

Bununla yanaşı, bir sıra ölkələrin qanunvericiliyinin təhlili bu məsələdə Azərbaycan Respublikasının ailə qanunvericiliyindən fərqli yanaşmanın mövcud olduğunu göstərir. Belə ki, Ukrayna Respublikasının Ailə Məcəlləsinə edilmiş dəyişikliklərə əsasən ər (arvad) cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olunduqda ərin (arvadın) ərizəsi əsasında müvafiq icra hakimiyyəti orqanında nikaha xitam verilməsini nəzərdə tutan norma Məcəllədən çıxarılmışdır. Almaniya Federativ Respublikasının Mülki Məcəlləsi də nikahın pozulmasının yalnız məhkəmə qaydasında mümkün olduğunu müəyyən edir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

- AM-in 17.2.3-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verən 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilməlidir;
- nikahın pozulmasının qeydə alınması qaydalarını müəyyən edən AM-in 182.1-ci maddəsinin «yaxud da arvadın (ərin) azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilməyə məhkum olduğu barədə hökmdən çıxarışı» müddəası, həmin Məcəllənin 182.2-ci maddəsinin «azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkən ərə (arvada) və ya» müddəası və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin «Vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatı Qaydası»nın təsdiq edilməsi haqqında» 31 oktyabr 2003-cü il tarixli, 145 sayılı Qərarının 5.11.2-ci maddəsinin «azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkən ərə (arvada) və ya» müddəası qüvvədən düşmüş hesab edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsini və «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65, 67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı**:

1. Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 17.2.3-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hər kəsin hüquq və

azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verən 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilsin.

2. Nikahın pozulmasının qeydə alınması qaydalarını müəyyən edən Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 182.1-ci maddəsinin «yaxud da arvadın (ərin) azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilməyə məhkum olunduğu barədə hökmdən çıxarışı» müddəası, həmin Məcəllənin 182.2-ci maddəsinin «azadlıqdan məhrumetmə növündə cəza çəkən ərə (arvada) və ya» müddəası və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin «Vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatı Qaydası»nın təsdiq edilməsi haqqında» 31 oktyabr 2003-cü il tarixli, 145 sayılı Qərarının 5.11.2-ci maddəsinin «azadlıqdan məhrumetmə növündə cəza çəkən ərə (arvada) və ya» müddəası qüvvədən düşmüş hesab edilsin.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti», «Bakinski raboçi» qəzetlərində, «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

1.16. 16 sentyabr 2014-cü il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 448.5-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı

Bakı şəhəri, 16 sentyabr 2014-cü il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov (məruzəçi-hakim), Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Zaur Quliyevin,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Elmi-analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi Fuad Məmmədovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Cinayət prosesi kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru Firuzə Abbasovanın,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri Şahin Yusifovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Abid Abidinbəyovun, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun İstintaqa nəzarət idarəsinin rəis müavini Ramiz Nəbiyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 448.5-ci maddəsinin

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsinin I hissəsinə və 149-cu maddəsinin III hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.İsmayılovun məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanların nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **müəyyən etdi**:

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra — Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra — CPM) 448.5-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra — Konstitusiya) 28-ci maddəsinin I hissəsinə və 149-cu maddəsinin III hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda qeyd olunur ki, CPM-in 448.5-ci maddəsi ədalətlik və qanunçuluq kimi ümumhüquq prinsiplərinə xələl gətirir, eləcə də Konstitusiyada təsbit olunmuş azadlıq hüququnun pozulmasına səbəb olur. Sorğuverən, həmçinin «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Konvensiyanın (bundan sonra — Konvensiya) 5-ci maddəsinə və ondan irəli gələn presedent hüququna istinad etməklə hesab edir ki, mübahisələndirilən maddə Konvensiyanın həmin maddəsinin müddəalarına ziddir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

CPM-in 448.5-ci maddəsinin tələbinə görə həbs qismində qətimkan tədbirinin seçilməsinin və ya həbsdə saxlama müddətinin uzadılmasının rədd edilməsi haqqında hakimin qərarı elan edildikdən dərhal sonra ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror məhkəmənin qərarı ilə razı olmadığını və həmin qərardan apellyasiya instansiyası məhkəməsinə protest verəcəyini bildirdikdə, hakim öz qərarına təqsirləndirilən şəxsin müvəqqəti olaraq 7 gün müddətində ev dustaqlığı və ya həbsdə saxlanması barədə müddəə əlavə edir.

Qeyd edilən normanın məzmununa görə, hakim tərəfindən həbs qismində qətimkan tədbirinin seçilməsinə (onun müddətinin uzadılmamasına) dair qərarın elan edilməsinə baxmayaraq, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror bu qərardan apellyasiya protesti verəcəyini bildirməklə, faktiki olaraq hakimdən öz qərarının ləğvini tələb etmək səlahiyyətinə malik olur. Nəticədə şəxsin Konstitusiyanın 28-ci və Konvensiyanın 5-ci maddələrində təsbit olunmuş azadlıq hüququ məhdudlaşdırılır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda qaldırılan məsələnin düzgün həll edilməsi üçün azadlıq hüququnun məzmununa, bu hüquqa dair məhdudiyətlərin mümkün hədlərinə və məhdudiyətlərin tətbiqinin şərtlərinə aydınlıq gətirilməsini əhəmiyyətli hesab edir.

Konstitusiyanın 24-cü maddəsinin I hissəsinin və 28-ci maddəsinin, «Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Qanununun (bundan sonra — «Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında» Konstitusiyaya Qanunu) 4-cü maddəsinin mənasına görə azadlıq hüququ əsas insan hüquqları sırasına daxil olmaqla hər kəsə doğulduğu andan məxsusdur, ayrılmazdır və ən əhəmiyyətli sosial neməti özündə əks etdirir.

Azadlıq hüququ insanın muxtariyyətinə özbaşına müdaxilənin yolverilməzliyini təmin edir və həm fərdin hərtərəfli inkişafı, həm də cəmiyyətin demokratik təşkili üçün şərait yaradır. Azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılması yalnız Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin və onunla birbaşa əlaqəli olan «Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında» Konstitusiyaya Qanununun 4-cü maddəsinin tələblərinə, ümumhüquq prinsiplərinə, habelə zərurilik və mütənəsiblik meyarlarına riayət etməklə və bu hüququn mahiyyətini dəyişməməklə tətbiq oluna bilər.

Qanunverici azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılmasının hüquqi qaydasını və əsaslarını müəyyən etməklə, dövlətin ədalət mühakiməsi yolu ilə cəmiyyət üçün əhəmiyyət kəsb edən dəyərlərinin mühafizə edilməsi və hər bir şəxsin azadlıq hüququnun təmin edilməsi arasında yarana biləcək kolliziyaları həll etmiş olur. (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun «Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual

Məcəlləsinin 158.3-cü maddəsinin bəzi müddələrinin, 158.4 və 290.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair» 10 oktyabr 2011-ci il tarixli Qərarı).

Azadlıq hüququnun səciyyəvi əlamətlərindən biri şəxsin saxlanılmasına və həbs olunmasına dair qərarın məhkəmə nəzarəti qaydasında qəbul edilməsidir. Bu əlamət «Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında» Konstitusiya Qanununun 4.3-cü maddəsində konstitusion hüquq kimi ifadə olunaraq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu hüquq müstəqil mənaya malik olmaqla nə qanunda azadlığın məhdudlaşdırılmasının müəyyən müddətlərinin, nə də şəxs tərəfindən həbslə əlaqədar məhkəmə qaydasında şikayət vermə imkanının təsbit edilməsi ilə əvəz oluna bilməz. Belə ki, həmin maddə baxımından məhkəmə nəzarəti olmadan uzun müddət ərzində şəxsin azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılması yolverilməzdir.

Şəxsin saxlanılması və ya həbs edilməsinə dair məhkəmə nəzarəti proseduru ədalətliliyin tələblərinə cavab verdikdə, tərəflərin çəkişməsi prinsipinə əsaslandıqda, səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən isə qətimkan tədbirinin seçilib-seçilməməsinə dair qəbul olunmuş qərar tərəflər üçün məcburi olduğu təqdirdə səmərəli hesab edilə bilər.

Bu, öz növbəsində məhkəmə tərəfindən qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya həbsdə saxlama müddətinin uzadılması üçün faktiki və hüquqi əsasların tədqiq edilməsini nəzərdə tutur. Həbs qətimkan tədbirinin özbaşına və ya hər hansı formal şərtlərdən çıxış edərək həll edilməməsi üçün şəxsə öz mövqeyini məhkəməyə çatdırmaq imkanı təmin edilməlidir. Məhkəmə isə belə qərarın qəbul olunması üçün həm ittiham tərəfinin, həm də müdafiə tərəfinin təqdim etdiyi əsasların qiymətləndirilməsi nəticəsində öz müstəqil qərarını qəbul etməlidir.

Analoji mövqeləri İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (bundan sonra — Avropa Məhkəməsi) də ifadə etmişdir. Avropa Məhkəməsinin qənaətinə görə, Konvensiyanın 5-ci maddəsində təsbit olunmuş azadlıq və toxunulmazlıq hüququ, Konvensiyanın 2, 3 və 4-cü maddələri ilə birlikdə, fərdin fiziki toxunulmazlığını qoruyan əsas hüquqlar arasında birinci sırada durur və bu baxımdan onun əhəmiyyəti çox böyükdür. Onun əsas məqsədi şəxsin azadlıqdan özbaşına və ya əsassız olaraq məhrum edilməsinin qarşısını almaqdır.

(Assanidze Gürcüstana qarşı iş üzrə Böyük Palatanın 8 aprel 2004-cü il tarixli Qərarı, § 171 və İlaşku və başqaları Moldova və Rusiyaya qarşı iş üzrə Böyük Palatanın 8 iyul 2004-cü il tarixli Qərarı, § 461).

Avropa Məhkəməsinin bu sahədə presedent hüququna nəzər salarkən üç cəhəti müəyyən etmək olar: 5-ci maddənin 1-ci bəndində sadalanan hallar tam (bitkin) xarakter daşıyır və məhdud çərçivədə şərh olunmalıdır və həbs tədbirinin geniş şərh olunaraq digər maddələrlə (xüsusən Konvensiyanın 8-11-ci maddələri) əsaslandırılmasına icazə verilmir; həbsə almanın prosessual və maddi hüquq baxımından qanuniliyi dönə-dönə vurğulanır, qanunun aliliyinə ciddi riayət edilməsi tələb olunur; zəruri məhkəmə nəzarətinin dərhal və təxirə salınmadan həyata keçirilməsinin (Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndləri) əhəmiyyəti qeyd edilir. (Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı iş üzrə Böyük Palatanın 3 oktyabr 2006-cı il tarixli Qərarı, §30).

Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndi özbaşına həbslərə qarşı təminatların hüquqi bazasının bir hissəsi olaraq, struktur baxımından iki ayrıca şaxə ilə bağlıdır: tutulmadan sonrakı ilkin mərhələlər (bu zaman tutulmuş şəxs dövlət orqanlarının ixtiyarına verilir) və şəxsin cinayət məhkəməsi tərəfindən işinə baxılmasını gözlədiyi müddət (bu müddətdə şübhəli şəxs həbsdə saxlanıla, yaxud müəyyən şərtlərlə və ya qeyd-şərtsiz azad edilə bilər). Bu iki şaxə fərqli hüquqları nəzərdə tutur və məntiqi cəhətdən və ya zaman baxımından zahirən bir-biri ilə əlaqəli deyil. (T.W. Maltaya qarşı iş üzrə Böyük Palatanın 29 aprel 1999-cu il tarixli Qərarı, § 49).

Avropa Məhkəməsi məhkəmə nəzarətinin avtomatik xarakterli olmasının vacibliyini dəfələrlə qeyd etmişdir. (Medvedev və başqaları Fransaya qarşı iş üzrə 29 mart 2010-cu il tarixli Qərar, § 118; Akvilina Maltaya qarşı iş üzrə Böyük Palatanın 29 aprel 1999-cu il tarixli Qərarı, § 49). Məhkəmə nəzarətinin digər əhəmiyyətli cəhəti onu həyata keçirən vəzifəli şəxsin icra hakimiyyətindən və tərəflərdən müstəqil olması və şəxsi dinlədikdən və onun tutulmasının və ya həbsə alınmasının qanuniliyi və əsaslılığı məsələsini yoxladıqdan sonra onu azad etmək haqqında məcburi qüvvəyə malik qərar qəbul etmək səlahiyyətinə malik olmasıdır. (Şisser Avstriyaya qarşı iş üzrə 4

dekabr 1979-cu il tarixli Qərar, § 31; Assenov Bolqarıstana qarşı iş üzrə 28 oktyabr 1998-ci il tarixli Qərar, § 146).

Avropa Məhkəməsi yuxarıda qeyd olunan Assenov Bolqarıstana qarşı iş üzrə Qərarında belə qənaətə gəlmişdir ki, əgər məhkəmə nəzarətini həyata keçirən vəzifəli şəxs həbs qətimkan tədbirinin seçilib-seçilməsinə dair məcburi hüquqi qüvvəyə malik qərarlar qəbul etmək səlahiyyətində deyilsə və onun müvafiq qərarları prokuror tərəfindən ləğv edilə bilsə, həmin vəzifəli şəxs Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndinin mənası baxımından kifayət qədər müstəqil deyil (§ 148).

Beləliklə, Konstitusiyanın 28-ci maddəsi, «Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında» Konstitusiya Qanununun 4-cü maddəsi və Avropa Məhkəməsi tərəfindən Konvensiyanın 5-ci maddəsinə verilmiş rəsmi şərh qanunverici tərəfindən cinayət prosessual qanunvericiliyində nəzərdə tutulan qətimkan tədbirlərinin tənzimlənməsi zamanı azadlıq hüququna dair mümkün məhdudiyətlərin xarakterini, hədlərini və şərtlərini müəyyənləşdirir. Buna müvafiq olaraq, həbs, azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılmasında ifadə olunduğu üçün təcrübədə yuxarıda müəyyən olunan mövqelərə zidd tətbiq edilə bilməz.

Bununla bağlı formalaşan məhkəmə təcrübəsinə görə, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror həbs qismində qətimkan tədbirinin seçilməsinin və ya həbsdə saxlama müddətinin uzadılmasının rədd edilməsi haqqında hakimin qərarı ilə razılaşmayaraq, həmin qərardan apellyasiya instansiyası məhkəməsinə protest verəcəyini bildirməklə şəxsin müvəqqəti olaraq 7 (yeddi) gün müddətində həbsdə saxlanılmasını tələb etdikdə, məhkəmələr Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin II hissəsini, 28-ci maddəsinin, 149-cu maddəsinin III hissəsini və 151-ci maddəsinin, Konvensiyanın 5-ci maddəsinin, CPM-in 2.3 və 2.4-cü maddələrini rəhbər tutaraq, həmin Məcəllənin 448.5-ci maddəsinin tətbiq etmərlər.

Beləliklə, CPM-in 448.5-ci maddəsində təsbit olunmuş qayda həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi zamanı mütləq xarakter daşıyan məhkəmə nəzarəti təminatlarını əhəmiyyətli dərəcədə azaldır və bununla da Konstitusiyanın 28-ci maddəsi, habelə «Azərbaycan

Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında» Konstitusiya Qanununun 4-cü maddəsi ilə ziddiyyət təşkil edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu, həmçinin qeyd edir ki, CPM-in 448.5-ci maddəsi CPM-in digər oxşar normalarından əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Belə ki, CPM-in 353.5.1 və 357.0.1-ci maddələrinin məzmununa görə məhkəmənin hökmü ilə şəxsə bəraət verildikdə birinci instansiya məhkəməsinin hökmü şübhə altına qoyulmur və elan edildikdən dərhal sonra şəxs məhkəmə iclası zalında həbsdən azad olunur. Lakin bu qaydanın tətbiqi prokurorun hökmdən protest vermək səlahiyyətini istisna etmir (CPM-in 84.6.11-ci maddəsi), habelə apellyasiya instansiyası məhkəməsini cinayət işi üzrə qətimkan tədbirinin seçilməsi üçün əsasların olub-olmadığını araşdırmaq vəzifəsindən azad etmir (CPM-in 391.2.4-cü maddəsi).

Prokurorun artıq elan edilmiş bəraət hökmündən verilmiş protesti əsasında şəxsin hökmə zidd olaraq həbsdən azad edilməsinin icrasının təxirə salınmasının mümkünlüyü Çexiya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 20 aprel 2010-cu il tarixli Qərarı ilə azadlıq hüququna zidd hesab edilmiş və Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin həmin müddəası qüvvədən salınmışdır. Həmin Qərarla, həmçinin belə fikir ifadə olunmuşdur ki, bu cür qaydanın mövcudluğu prokurorun məhkəmə qərarından verilmiş apellyasiya protestinin hipotetik təmininin mümkünlüyünə söykənərək, birinci instansiya məhkəməsinin qəbul etdiyi qərarı əsassız olaraq şübhə altına ala və onun statusuna mənfi təsir edə bilər.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, CPM-in 448.5-ci maddəsi Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin I hissəsinə və 149-cü maddəsinin III hissəsinə uyğun olmayan hesab edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cü maddəsinin VII və IX hissələrini, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cü maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu **qərara aldı:**

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 448.5-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci

maddəsinin I hissəsinə və 149-cu maddəsinin III hissəsinə uyğun olmayan hesab edilsin.

2. Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar «Azərbaycan», «Respublika», «Xalq qəzeti», «Bakinski raboçi» qəzetlərində və «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

4. Qərar qəttidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

1.17. 14 may 2015-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

QƏRARI

**Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1, 439.2 və
439.7-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılması və həmin
maddələrin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair**

Bakı şəhəri, 14 may 2015-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Rafael Qvaladze (məruzəçi-hakim), Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Teymur Ocaqverdovun,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun, Göyçay rayon Məhkəməsinin hakimi Elxan Babayevin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdir müavini Rövşən Muradovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Azad Talibovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi İlqar Dəmirovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Mehti Əsədovun, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının baş direktoru Rəşad Orucovun və Hüquq departamentinin direktoru Rəna Məlikovanın iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI və VII hissələrinə müvafiq olaraq konstitusiya icraatı üzrə açıq

məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu və Göyçay rayon Məhkəməsinin həmin maddələrin bəzi müddələrinin şərh edilməsi ilə bağlı müraciəti əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) (bundan sonra – Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 19-cu maddəsinin III hissəsinə, 149-cu maddəsinin III və VII hissələrinə, habelə “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Qanununun (bundan sonra – “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiya Qanunu) 25-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin “əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici valyutada da müəyyənləşdirə bilərlər” və həmin Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin “əgər xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilməlidir, ödənişin xarici valyutada aparılmalı olduğunun şərtləşdirildiyi hallardan başqa, o, manatla ödənilir” müddəaları Azərbaycan Respublikasının ərazisində manatdan başqa pul vahidlərinin ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsinin qadağan edilməsi

ilə bağlı Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinin tələbləri ilə ziddiyyət təşkil edir.

Bundan başqa, sorğuverənin fikrincə, Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin “yenidən hesablama ödəniş anında ödəniş yerinin məzənnə qiyməti üzrə aparılır” müddəası Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsinin tələblərinə uyğun olmamaqla fiziki və hüquqi şəxslərin maddi durumuna, sosial rifah halına mənfi təsir edir.

Sorğuverən, həmçinin hesab edir ki, Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin “yenidən hesablama ödəniş anında ödəniş yerinin məzənnə qiyməti üzrə aparılır” müddəası ilə Mülki Məcəllənin 439.7-ci maddəsinin “öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxta uyğun məzənnə üzrə yerinə yetirməlidir” müddəası arasında daxili uzlaşmanın olmaması, eyni məsələ ilə bağlı fərqli mövqeyin ortaya çıxmasına səbəb olur. Bu isə “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiya Qanununun 25.1-ci maddəsinin “normativ hüquqi aktlar daxilən uzlaşdırılmalı, məntiqli qurulmalı və normayaratma texnikasına uyğun olmalıdır” müddəası ilə ziddiyyət təşkil edir.

Eyni zamanda, Göyçay rayon Məhkəməsi icraatında olan mülki iş üzrə tətbiq edilməli olan Mülki Məcəllənin 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin şərh edilməsinin zəruri olması qənaətinə gələrək Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmişdir.

Müraciətdə göstərilir ki, Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsindən fərqli olaraq, həmin Məcəllənin 439.2-ci maddəsində tərəflərdən birinin xarici fiziki və ya hüquqi şəxs olduğu halda pul öhdəliyinin xarici valyutada müəyyənləşdirilməsi birbaşa göstərilmədiyindən, təcrübədə maddi hüquq normalarının tətbiqində çətinliklər yaranır.

Bundan başqa müraciətdənin fikrincə, Mülki Məcəllənin 439.7-ci maddəsinin “ödəniş müddəti çatanadək” müddəasının kredit müqaviləsi üzrə aylıq faizin ödənilməsi günü, yaxud kredit müqaviləsi üzrə borcun ödənilməsi müddəti ehtiva etməsi, “öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxt” dedikdə, aylıq faizlərin ödənilməsi günü, yaxud kredit müqaviləsinin bağlanıldığı və ya kredit məbləğinin verildiyi günün başa düşülməsi, həmçinin pul vahidinin dəyərinin (məzənnənin) dəyişməsi ilə valyuta dəyişməsinin nədən ibarət olması kontekstində şərh edilməsinə ehtiyac vardır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 17-ci maddəsinin I hissəsinə uyğun olaraq sorğu və müraciət eyni predmetə aid olduğundan bir icraatda birləşdirilmişdir.

Sorğu və müraciətlə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Konstitusiya əsas norma və prinsipləri müəyyən etməklə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin əsasını təşkil edir. Bu norma və prinsiplər isə digər qanunvericilik aktlarında inkişaf etdirilir.

Bununla əlaqədar olaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu və müraciətdə qaldırılan məsələlərə dair Konstitusiyanın və qanunvericiliyin müvafiq müddələrinin təhlil edilməsini zəruri hesab edir. Belə təhlil isə sorğu və müraciətdə qaldırılan məsələlərin ardıcılığı qaydasında aparılmalıdır.

İlk növbədə, kreditlərin xarici valyutada verilməsinin Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinə zidd olub-olmaması məsələsinə aydınlıq gətirilməlidir.

Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin I hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının pul vahidi manatdır. Həmin maddənin III hissəsinə görə Azərbaycan Respublikasının ərazisində manatdan başqa pul vahidlərinin ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsi qadağandır.

Bu normanın “pul vahidlərinin ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsi” müddəası pulun hansı hallarda ödəniş vasitəsi kimi çıxış etməsinin və ödəniş vasitəsinin hüquqi anlayışının müəyyən edilməsini tələb edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, pulun ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsi hallarına hər hansı malın, işin, xidmətin və s. müqabilində ödənişin həyata keçirilməsi, habelə icbari ödənişlərin (vergi, sosial sığorta və s.) aparılması aid olunur.

Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinin tələbi də ölkə ərazisində manatdan başqa digər pul vahidlərinin məhz ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsini qadağan edir. Bununla belə, Konstitusiyanın həmin tələbi fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən xarici valyutanın sərbəst istifadə edilməsini, həmçinin xarici valyutada bank əməliyyatlarının həyata keçirilməsini istisna etmir. Əksinə, mülki dövriyyə iştirakçıları arasında əmanət və borc münasibətlərində xarici valyutadan istifadə edilməsinə məhdudiyət qoyulması Konstitusiya ilə mülkiyyət hüququna verilmiş təminatla ziddiyyət yaratmış olardı.

Belə ki, Konstitusiyanın mülkiyyət hüquqlarını təsbit edən 29-cu maddəsinin III hissəsinə görə, hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər. Mülkiyyət hüququ mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir.

Konstitusiyanın tələblərinə əsaslanaraq valyuta, bank və mülki qanunvericilik kredit və əmanət üzrə münasibətlərin obyektini kimi xarici valyutanın dövrüyyəsini nəinki istisna edir, əksinə, onun mülkiyyətçilərinin hüquqlarının müdafiəsinə təminat verir.

Belə ki, “Valyuta tənzimi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinin 3-cü bəndinin “a” yarım-bəndində xarici valyutanın anlayışı verilərək göstərilmişdir ki, müvafiq xarici dövlətin və ya dövlətlər qrupunun ərazisində tədavüldə olan və qanuni ödəniş vasitəsi sayılan, eləcə də tədavüldən çıxarılmış və ya çıxarılan, lakin həmin ərazidə tədavüldə olan pul nişanlarına dəyişdirilə bilən banknotlar, xəzinə biletləri və sikkələr şəklində pul nişanları xarici valyutadır.

Həmin Qanunun 1-ci maddəsinin 3-cü bəndinin “b” yarım-bəndində isə göstərilmişdir ki, xarici valyuta anlayışına xarici dövlətlərin pul vahidlərində, beynəlxalq pul və hesablaşma vahidlərində hesablarda olan vəsaitlər də daxildir.

Qanunun 1-ci maddəsinin 4-cü bəndinin “a” və “b” yarım-bəndlərində “valyuta sərvətləri”nə xarici valyuta və xarici valyutada qiymətli kağızlar da aid edilmişdir.

Qeyd edilən Qanunun 4-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında valyuta sərvətləri həm rezidentlərin, həm də qeyri-rezidentlərin mülkiyyətində ola bilər. Onlar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, valyuta sərvətləri ilə hər hansı əqdlər bağlamaq və əməliyyatlar aparmaq hüququna malikdirlər. Azərbaycan Respublikasında digər mülkiyyət obyektləri ilə yanaşı, valyuta sərvətləri üzərində mülkiyyət hüququ da dövlət tərəfindən müdafiə olunur.

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanun) 2.1.1-ci maddəsinə görə əmanət - hesablanmış faizlər də daxil

olmaqla bankın milli və xarici valyutada qəbul etdiyi və müvafiq qanunvericiliyə və ya müqaviləyə əsasən geri ödəməli olduğu pul vəsaitləridir.

Həmin Qanunun 27.1-ci maddəsində isə nəzərdə tutulmuşdur ki, xarici valyutada olan əmanətlər üzrə kompensasiya əmanətlərin valyutasında ödənilir.

“Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda (bundan sonra – “Banklar haqqında” Qanun) “pul” anlayışı xarici valyutanı da ehtiva edir. Belə ki, həmin Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən bank krediti - bağlanmış müqaviləyə uyğun olaraq qaytarılmaq, müəyyən müddətə (müddətin uzadılması hüququ ilə) və faizlər (komisyon haqlar) ödənilmək şərti ilə, təminatla və ya təminatsız müəyyən məbləğdə borc verilən pul vəsaitidir.

Göründüyü kimi, yuxarıda göstərilən qanunlarda istifadə olunan “pul” və “valyuta” terminləri milli valyuta ilə yanaşı, həm də xarici valyutanı nəzərdə tutur.

Mülki qanunvericilik də “pul” termini ilə tək-cə milli valyutanı deyil, həmçinin xarici valyutanı da ehtiva edir.

Belə ki, Mülki Məcəllənin 4-cü maddəsi əmlak və qeyri-əmlak dəyəri olan, qanunvericiliklə mülki dövriyyədən çıxarılmamış maddi və ya qeyri-maddi nemətləri mülki hüquq münasibətlərinin obyektini kimi tanıyır.

Mülki Məcəllənin 135.1-ci maddəsinə əsasən bu Məcəlləyə uyğun olaraq yalnız fiziki obyektlər əşya sayılırlar. Pullar və qiymətli kağızlar da əşyadır.

Həmin pullar mülki hüquq münasibətlərinin obyektini qismində sərbəst surətdə özgəninkiləşdirilə və ya bir şəxsdən başqasına keçə bilər.

Belə ki, əşyaların mülki dövriyyəsi bəhs edən Mülki Məcəllənin 136.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, əşyalar dövriyyədən çıxarılmayıbsa və ya onların dövriyyəsi məhdudlaşdırılmayıbsa, universal hüquq varisliyi qaydasında (vərəsəlik, hüquqi şəxsin yenidən təşkili) və ya başqa üsulla əşyalar sərbəst surətdə özgəninkiləşdirilə və ya bir şəxsdən başqasına keçə bilər.

Mülki Məcəllənin 136-cı maddəsində əşyaların mülki hüquq münasibətlərinin obyektini olmaq qabiliyyəti müəyyən edilmişdir.

Həmin maddədə əşyalar üç qrupa ayrılmışdır:

- mülki dövriyyədən çıxarılmamış əşyalar;
- mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış əşyalar;
- mülki dövriyyədən çıxarılmış əşyalar.

Mülki Məcəllənin 136.2-ci maddəsində müəyyən edilmişdir ki, mülki dövriyyədə olmasına yol verilməyən əşyalar (mülki dövriyyədən çıxarılmış əşyalar) qanunvericilikdə birbaşa göstərilməlidir.

Mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış əşyalar “Mülki dövriyyənin müəyyən iştirakçılara mənsub ola bilən və dövriyyədə olmasına xüsusi icazə əsasında yol verilən (mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış) əşyaların siyahısı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə, mülki dövriyyədən çıxarılmış əşyalar isə “Mülki dövriyyədə olmasına yol verilməyən (mülki dövriyyədən çıxarılmış) əşyaların siyahısı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmişlər.

Hər iki Qanunda xarici valyutanın Azərbaycan Respublikasının ərazisində dövriyyəsinə məhdudiyət qoyulmamışdır. Bu isə bir daha təsdiq edir ki, Azərbaycan Respublikasının ərazisində xarici valyuta ödəniş vasitəsi rolunda çıxış etmədiyi hallarda özgəninkiləşdirilə və ya bir şəxsdən başqasına keçə bilər.

Mülki Məcəllənin 739.1-ci maddəsinə əsasən borc müqaviləsinə görə, iştirakçılardan biri (borc verən) pula və ya digər əvəz edilən əşyalara mülkiyyət hüququnu digər iştirakçıya (borc alana) keçirməyi öhdəsinə götürür, digər iştirakçı (borc alan) isə aldığılarını müvafiq olaraq pul və ya eyni keyfiyyətdə və miqdarda olan eyni növlü əşyalar şəklində borc verənə qaytarmağı öhdəsinə götürür.

Məcəllənin 739.2-ci maddəsinə görə isə borc müqaviləsinin predmeti hər hansı pul məbləği olduqda, o, kredit müqaviləsi adlandırılır.

Mülki Məcəllənin 944.1-ci maddəsində deyilir ki, bank əmanəti (depozit) müqaviləsinə görə bir tərəf (bank) başqa tərəfdən (əmanətçidən) və ya başqa tərəf (əmanətçi) üçün daxil olmuş pul məbləğini (əmanəti) qəbul edərək müqavilədə nəzərdə tutulmuş şərtlərlə və qaydada əmanət məbləğini əmanətçiyə qaytarmağı və onun üçün faizlər ödəməyi öhdəsinə götürür..

Qeyd edildiyi kimi “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 2.1.1 və 27.1-ci maddələrinin mənasına görə, qorunan əmanətə hesablanmış faizlər də daxil olmaqla, bankın milli və xarici valyutada qəbul etdiyi və müvafiq qanunvericiliyə və ya müqaviləyə əsasən geri ödəməli olduğu pul vəsaitləri aiddir və sığorta hadisəsi halında xarici valyutada olan əmanətlər üzrə kompensasiya əmanətin valyutasında ödənilir.

Qanunvericiliyin yuxarıda göstərilən müddələrinin mənasından görüldüyü kimi, kredit və əmanət müqaviləsi üzrə verilmiş pul kredit verənin (əmanətçinin) mülkiyyətində olan istənilən valyutada ola bilər və müqavilənin predmetini təşkil etməklə qaytarılmalı olan mülkiyyət kimi çıxış edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bank qanunvericiliyinə əsasən bank kreditləri faizlə verir, yəni, əmanət münasibətlərində olduğu kimi kredit məbləği də faiz şəklində müvafiq artımla qaytarılmalıdır. Təbii ki, əmanətlər üzrə ödənilən faizlər kimi, kredit üzrə faizlər də adətən əsas borc məbləğinin valyutasında müəyyən edilir, çünki bank qanunvericiliyinə əsasən banklar valyuta risklərini tənzimləyərkən aktiv və öhdəliklər üzrə ödənilən faizləri açıq valyuta mövqelərinin hesablanmasına daxil edirlər.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qanunvericiliyin yuxarıda göstərilən müddələrinə əsaslanaraq belə nəticəyə gəlir ki:

- Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinin “ödəniş vasitəsi” müddəası görülmüş iş, göstərilmiş xidmət, satılmış mal və s. müqabilində ödənişin həyata keçirilməsi, habelə icbari ödənişlərin (vergi, sosial sığorta və s.) aparılması hallarını nəzərdə tutur;
- manat ödəniş vasitəsi ilə yanaşı, fiziki obyekt kimi əşya hesab edilir (Mülki Məcəllənin 135.1-ci maddəsi);
- xarici valyuta həmçinin əşya olmaqla, sərbəst surətdə özgəninkiləşdirilə və ya bir şəxsdən başqasına keçə bilər (Mülki Məcəllənin 135.1 və 136.1-ci maddələri);
- kredit və ya əmanət müqavilələri üzrə təqdim edilmiş pul (manat və ya xarici valyuta) müqavilənin predmetini təşkil etməklə, ödəniş vasitəsi kimi deyil, qaytarılmalı olan mülkiyyət kimi çıxış edir (Mülki Məcəllənin 739.1-ci maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, bu nəticələr baxımından Mülki Məcəllənin 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin mahiyyətinə də qiymət verilməlidir.

Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinə əsasən pul öhdəliyi manatla ifadə edilməlidir. Əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici valyutada da müəyyənləşdirə bilirlər.

Bu maddə təhlil olunarkən nəzərə alınmalıdır ki, kredit müqaviləsi pul öhdəliyinin əmələ gəlməsinin əsaslarından biridir. Pul öhdəliyi alqı-satqı, icarə, podrat, xidmət və digər müqavilələr əsasında da əmələ gələ bilər. Həmin müqavilələr üzrə pul ödəniş vasitəsi kimi çıxış edir və onları tənzimləyən Mülki Məcəllənin normalarında söhbət pulun məhz ödənilməsindən gedir.

Alqı-satqı, icarə, podrat və s. pul öhdəliklərindən fərqli olaraq, kredit və ya əmanət müqavilələri üzrə təqdim edilmiş pul (manat və ya xarici valyuta) ödəniş vasitəsi kimi deyil, qaytarılmalı olan mülkiyyət kimi çıxış edir. Başqa sözlə kredit müqaviləsində pul nə verildiyi, nə də qaytarıldığı zaman ödəniş vasitəsi funksiyasını yerinə yetirmir, mülkiyyət kimi verilir və mülkiyyət kimi geri qaytarılır.

Belə nəticə, həmçinin bank qanunvericiliyinin tələblərindən də irəli gəlir.

Belə ki, “Banklar haqqında” Qanunun 1-ci maddəsində də müəyyən olunur ki, banklar kreditləri öz adından və öz hesabına verirlər.

Beləliklə, borcun predmeti kimi məhz pul özü çıxış edir və onun ödəniş vasitəsi kimi istifadəsi anlamına gətirilməsini düzgün hesab etmək olmaz.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin “pul öhdəliyi manatla ifadə edilməlidir” müddəəsi əqdin predmetini pulun özü təşkil etdiyi hallara şamil olunmur və bu maddə Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsində təsbit olunmuş Azərbaycan Respublikasının ərazisində ödəniş vasitəsi kimi yalnız manatın işlədilməsi müddəasını inkişaf etdirir.

Bu baxımdan, Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin ikinci cümləsində “əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici

valyutada da müəyyənləşdirə bilərlər” müddəası ölkə ərazisində ödəniş vasitəsi kimi xarici valyutanın istifadəsini deyil, tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxs olduqda, müqavilənin qiymətini (dəyərini) xarici valyutada müəyyənləşdirmək hüququnu təsbit edir.

Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin birinci cümləsinə görə əgər xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilməlidir, ödənişin xarici valyutada aparılmalı olduğunun şərtləşdirildiyi hallardan başqa, o, manatla ödənilir.

Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin ikinci cümləsindən fərqli olaraq, Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin birinci cümləsində xarici valyutada olan pul öhdəliyinin tərəflərindən birinin xarici fiziki və ya hüquqi şəxs olması müəyyənləşdirilməmişdir. Həmçinin bu maddə müəyyən edir ki, xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilməlidir və ödənişin xarici valyutada aparılması müqavilədə nəzərdə tutulmursa, o, manatla ödənilir və yenidən hesablama ödəniş anında ödəniş yerinin məzənnə qiyməti ilə aparılır. Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsindən çıxış edərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu norma əqdin predmeti kimi yalnız pulun özü çıxış etdiyi hallara şamil olunur.

Qeyd edilməlidir ki, oxşar qayda xarici dövlətlərin qanunvericiliyində də mövcuddur.

Belə ki, Rusiya Federasiyasının Mülki Məcəlləsinin 317-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə əsasən pul öhdəliklərində öhdəliyin xarici valyuta və ya şərti maliyyə vahidində (ekü, “xüsusi borclanma hüquqları” və s.) müəyyən olunmuş məbləğə ekvivalent məbləğdə rublla ödənilməsi nəzərdə tutula bilər. Bu halda, rublla ödənilməli olan məbləğ müvafiq valyutanın və ya şərti pul vahidlərinin ödəniş gününə mövcud olan rəsmi məzənnəsi əsasında müəyyən edilir, bu şərtlə ki, digər məzənnə, yaxud onun müəyyənləşdirilməsinin digər tarixi qanunda və ya tərəflərin razılaşmasında təsbit edilməsin.

Xarici ölkələrin mülki qanunvericiliyində pul öhdəliyi üzrə ödənişin icrası dispoitiv hüquq kimi müəyyən olunmuşdur. Belə ki, tərəflər arasında hər hansı bir razılıq yoxdursa, borclu müqavilə əsasında həyata keçirməli olduğu ödənişi, ödənişin icra ediləcəyi yerin milli valyutasında ödəyə bilər.

“Beynəlxalq kommertiya müqavilələrinin prinsipləri haqqında” sənədin (UNİDROİT Prinsipləri) 6.1.10-cu maddəsində qeyd olunur ki, pul öhdəliyi ilə bağlı müqavilələrdə tərəflər ödənişin hansı valyuta vasitəsi ilə icra edəcəklərini göstərmədiyi təqdirdə, ödəniş, ödənişin icra olunacağı yerin milli valyutasında həyata keçirilməlidir.

Həmçinin “Avropa müqavilə hüququnun Prinsipləri haqqında” sənədin 7:108-ci maddəsi müəyyən edir ki, tərəflər pul öhdəliyinin icrasını istənilən valyutada razılaşıra bilərlər. Lakin tərəflər arasında belə razılıq olmadığı halda, pul öhdəliyində göstərilmiş xarici valyuta məbləği ödənişin icra olunacağı yerin milli valyutasında ödəniş gününün məzənnəsi ilə həyata keçirilə bilər.

Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin ikinci cümləsi də məhz yuxarıda göstərilən yanaşmaya tam uyğundur.

Mülki Məcəllənin 439.7-ci maddəsinə əsasən əgər ödəniş müddəti çatanaq pul vahidinin dəyəri (məzənnə) artmış və ya azalmışsa və ya valyuta dəyişmişsə, borclu ödənişi, əgər bu Məcəllədə və ya müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxta uyğun məzənnə üzrə yerinə yetirilməlidir. Valyuta dəyişdikdə, mübadilə münasibətlərinin əsasını valyutanın dəyişdiyi gün həmin pul vahidləri arasında mövcud olmuş məzənnə təşkil etməlidir.

Maddənin mətnindən görüldüyü kimi, bu maddə iki halı tənzimləyir:

- 1) pul vahidinin (məzənnənin) dəyərinin artması və ya azalması;
- 2) valyutanın dəyişməsi.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, hər iki hal manatda olan pul öhdəliklərinə aiddir. Belə ki, Konstitusiyaya görə Azərbaycan Respublikasının pul vahidi manatdır. Digər tərəfdən, Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsi xarici valyutada olan pul öhdəliyinin manatla icrası zamanı öhdəliyin icrasının ödəniş anında ödəniş yerinin məzənnə qiyməti ilə aparılmasını birmənalı müəyyən edir.

Mülki Məcəllənin 439.7-ci maddəsi isə o halları tənzimləyir ki, manatda olan hər hansı müqavilə üzrə pul öhdəliyinin icrası anına məzənnə dəyişikliyi baş verir və bunun nəticəsində manatın dəyəri xarici valyutaya nisbətə artır və ya azalır. Tərəflər arasında müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmadıqda, borclu yalnız öhdəliyin

əmələ gəlmiş vaxta müəyyənləşdirilmiş müqavilə qiymətini ödəyir. Yəni, məzənnə dəyişikliyi nəticəsində manatın dəyəri azalarsa, kreditor borcludan müqavilə üzrə artıq məbləğin ödənilməsinə tələb edə bilməz və ya əksinə, dəyəri artarsa, borclu manatda daha az məbləğin ödənilməsinə iddia edə bilməz.

Həmin maddənin “ödəniş müddəti çatanadək” və “öhdəliyin əmələ gəlmiş vaxt” müddəaları isə Mülki Məcəllənin 386.1, 427.3 və 445-ci maddələrinin tələbləri baxımından şərh edilməlidir.

Belə ki, Mülki Məcəllənin 386.1-ci maddəsinə görə öhdəliyin zərər vurulması, əsassız varlanma və ya bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş digər əsaslar nəticəsində əmələ gəlməsi halları istisna olmaqla, öhdəliyin əmələ gəlməsi üçün onun iştirakçıları arasında müqavilə olmalıdır. Bu, belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, tərəflər arasında müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklər, yəni, “öhdəliyin əmələ gəlmiş vaxt” müqavilənin bağlanması vaxtı ilə üst-üstə düşür.

Mülki Məcəllənin 427.3-cü maddəsində göstərilir ki, əgər öhdəlik onun icrası gününü və ya icra edilməli olduğu vaxt dövrünü nəzərdə tutursa və ya müəyyənləşdirməyə imkan verirsə, öhdəlik həmin gün və ya bu cür dövr ərzində istənilən an icra edilməlidir. Göründüyü kimi, öhdəliklər üzrə “ödəniş müddəti çatanadək” müddəası öhdəliyin müqavilədə müəyyən edilmiş icra vaxtının çatmasını nəzərdə tutur. Öhdəliyin icra vaxtı borclu tərəfindən gecikdirilərsə, Mülki Məcəllənin 445-ci maddəsinə müvafiq qaydada kreditor zərərin ödənilməsinə tələb edə bilər.

Pul vahidinin dəyişməsi dedikdə, ölkənin pul vahidinin digər valyuta ilə fiziki əvəz edilməsi başa düşülür (məsələn, Avropa İttifaqına üzv olan dövlətlərin milli valyutası avro ilə əvəz olunur). Ölkənin valyutası digər valyuta ilə əvəz edildikdə, ödəniş yeni valyuta ilə mübadilə əməliyyatının aparıldığı məzənnə əsasında aparılmalıdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumuna təqdim olunmuş sənədlərdən göründüyü kimi, xarici valyutada olan kreditlər üzrə borcların ödənilməsi zamanı borcalanların maliyyə yükünün müqavilədə nəzərdə tutulmuş ödəniş qrafikindən çox fərqlənməməsi üçün banklar tərəfindən aylıq ödənişlərin əvvəlki səviyyədə aparılmasına imkan verən restrukturizasiya tədbirləri həyata keçirilir

və bununla da borcalanların borc yükünün bir hissəsi banklar tərəfindən qarşılır.

Bununla belə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu əhalinin maraqlarını nəzərə alaraq, xarici valyutada verilmiş kreditlər üzrə kredit müddətinin uzadılması, faiz dərəcələrinin aşağı salınması və digər güzəştli şərtlərin tətbiqi üzrə tədbirlərin bankların maliyyə imkanlarından asılı olaraq həyata keçirilməsini məqsədmüvafiq hesab edir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki:

- Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin “əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici valyutada da müəyyənləşdirə bilərlər” və həmin Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin “əgər xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilməlidir, ödənişin xarici valyutada aparılmalı olduğunun şərtləşdirildiyi hallardan başqa, o, manatla ödənilir” müddəaları Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinin tələbləri ilə ziddiyyət təşkil etmir;

- Konstitusiyanın 19-cu maddəsinin III hissəsinin “ödəniş vasitəsi” müddəası görülmüş iş, göstərilmiş xidmət, satılmış mal və s. müqabilində ödənişin həyata keçirilməsi, habelə icbari ödənişlərin (vergi, sosial sığorta və s.) aparılması hallarını nəzərdə tutur;

- Mülki Məcəllənin 439.1-ci maddəsinin “pul öhdəliyi manatla ifadə edilməlidir” müddəası kredit (borc) müqavilələri üzrə pul öhdəliklərinin predmetini xarici valyuta da təşkil edə bildiyindən, həmin öhdəliklərdən irəli gələn münasibətlərə şamil olunmur;

- Mülki Məcəllənin 439.2-ci maddəsinə uyğun olaraq, kredit (borc) müqaviləsi üzrə əsas borc və faizlər kredit müqaviləsində şərtləşdirildiyi hallarda müqavilədə nəzərdə tutulan valyutada ödənilir. Müqavilədə belə şərt olmadıqda, borclu kredit üzrə əsas borcu və faizləri ödəniş yerində tətbiq olunan məzənnə əsasında manatla ödəmək hüququna malikdir;

- Mülki Məcəllənin 439.7-ci maddəsi manatla olan pul öhdəliklərinə şamil olunur və bu zaman həmin maddənin “ödəniş müddəti çatanadək” müddəası müqavilədə öhdəliyin müəyyən edildiyi

icra müddətini, müqavilədən irəli gələn “öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxt” müddəası isə müqavilənin bağlandığı vaxtı nəzərdə tutur;

- əhalinin maraqlarını nəzərə alaraq, xarici valyutada verilmiş kreditlər üzrə kredit müddətinin uzadılması, faiz dərəcələrinin aşağı salınması və digər güzəştli şərtlərin tətbiqi üzrə tədbirlərin bankların maliyyə imkanlarından asılı olaraq həyata keçirilməsi məqsədmüvafiq hesab edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI və VII hissələrini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1-ci maddəsinin “əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici valyutada da müəyyənləşdirə bilərlər” və həmin Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin “əgər xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilməldirsə, ödənişin xarici valyutada aparılmalı olduğunun şərtləndirildiyi hallardan başqa, o, manatla ödənilir” müddəaları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin III hissəsinin tələbləri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin III hissəsinin “ödəniş vasitəsi” müddəası görülmüş iş, göstərilmiş xidmət, satılmış mal və s. müqabilində ödənişin həyata keçirilməsi, habelə icbari ödənişlərin (vergi, sosial sığorta və s.) aparılması hallarını nəzərdə tutur.

3. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1-ci maddəsinin “pul öhdəliyi manatla ifadə edilməlidir” müddəası kredit (borc) müqavilələri üzrə pul öhdəliklərinin predmetini xarici valyuta da təşkil edə bildiyindən, həmin öhdəliklərdən irəli gələn münasibətlərə şamil olunmur.

4. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.2-ci maddəsinə uyğun olaraq, kredit (borc) müqaviləsi üzrə əsas borc və

faizlər kredit müqaviləsində şərtləşdirildiyi hallarda müqavilədə nəzərdə tutulan valyutada ödənilir. Müqavilədə belə şərt olmadıqda, borclu kredit üzrə əsas borcu və faizləri ödəniş yerində tətbiq olunan məzənnə əsasında manatla ödəmək hüququna malikdir.

5. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.7-ci maddəsi manatla olan pul öhdəliklərinə şamil olunur və bu zaman həmin maddənin “ödəniş müddəti çatanadək” müddəası müqavilədə öhdəliyin müəyyən edildiyi icra müddətini, müqavilədən irəli gələn “öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxt” müddəası isə müqavilənin bağlandığı vaxtı nəzərdə tutur.

6. Əhalinin maraqlarını nəzərə alaraq, xarici valyutada verilmiş kreditlər üzrə kredit müddətinin uzadılması, faiz dərəcələrinin aşağı salınması və digər güzəştli şərtlərin tətbiqi üzrə tədbirlərin bankların maliyyə imkanlarından asılı olaraq həyata keçirilməsi məqsədmüvafiq hesab edilsin.

7. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

8. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

9. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: *Fərhad ABDULLAYEV*

1.18. 17 mart 2016-cı il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 17 mart 2016-cı il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze (məruzəçi-hakim), Mahir Muradov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdir müavini Rövşən Muradovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının hakimi Azər Hüseynovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının hakimi Nurəddin Mustafayevin, Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi Hüquq Baş idarəsinin Məhkəmə işlərinin təşkili idarəsinin rəisi Ramiz Qasımzadənin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə

müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanların nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin (bundan sonra – Vergi Məcəlləsi) 65.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, Vergi Məcəlləsinin 52.1-ci maddəsinə əsasən, vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə vergi ödəyicisinin məsuliyyətə cəlb edilməsi haqqında qərarın çıxarılmasından sonra müvafiq vergi orqanı vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyətə cəlb edilən şəxsdən bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş maliyyə sanksiyalarını bu Məcəllənin 65-ci maddəsi ilə müəyyən edilən qaydada və ya məhkəmə qaydasında alır.

Vergi Məcəlləsinin 65.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, vergi ödəyicisi vergi öhdəliyini bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş müddətdə yerinə yetirmədikdə vergi orqanı bu Məcəlləyə müvafiq olaraq hesablanmış və ya yenidən hesablanmış vergilərin, faizlərin və tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarının 5 gün müddətində ödənilməsinə dair vergi ödəyicisinə bildiriş göndərir.

Həmin Məcəllənin 65.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, vergi orqanının hesabladığı və ya yenidən hesabladığı vergilər, faizlər və ya tətbiq etdiyi maliyyə sanksiyaları üzrə vergi orqanı vergi

ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarında borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması haqqında kredit təşkilatına və ya bank əməliyyatları aparən şəxsə icra sənədi olan sərəncam verir.

Sorğuverənin fikrincə, Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I və II hissələrinin, 29-cu maddəsinin, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 152-ci maddəsinin tələblərinə zidd olaraq Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsinin göstərişləri vergi ödəyicisinin mülkiyyət hüququnu pozaraq, məhkəmənin qərarı olmadan onun əmlakına sərbəst sərəncam vermək hüququnu məhdudlaşdırır.

Sorğuverən, həmçinin hesab edir ki, göstərilən maddəyə əsasən vergi ödəyicisi ona hesablanmış vergi və maliyyə sanksiyalarına görə 100 faizdən artıq, əlavə 5 faiz vergi və digər ödənişləri ödəməyə məcbur edilir və bu Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin II hissəsi ilə ziddiyyət təşkil etməklə azad sahibkarlığın inkişafına maneə yaratmış olur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə bağlı aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur, mülkiyyət dövlət mülkiyyəti, xüsusi mülkiyyət və bələdiyyə mülkiyyəti növündə ola bilər. Mülki Məcəllənin 155.3-cü maddəsinə əsasən isə dövlət büdcəsinin vəsaiti Azərbaycan Respublikasının mülkiyyətidir.

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.1.1-ci maddəsində göstərilmişdir ki, dövlət büdcəsinin gəlirləri dövlət vergilərindən ibarətdir. Həmin Qanunun 8-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin məqsədi ölkənin iqtisadi, sosial və digər strateji proqramlarının və problemlərinin həlli, dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada maliyyə vəsaitinin toplanmasını və istifadəsini təmin etməkdir. Həmçinin bu Qanunun 9.2-ci maddəsinə əsasən, dövlət büdcəsi gəlirlərinin yığını Vergi Məcəlləsinə və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq həyata keçirilir.

Vergi Məcəlləsinin 11-ci maddəsində müəyyən edilmişdir ki, vergi – dövlətin və bələdiyyələrin fəaliyyətinin maliyyə təminatı məqsədilə vergi ödəyicilərinin mülkiyyətində olan pul vəsaitlərinin özgəninkiləşdirilməsi şəklində dövlət büdcəsinə və yerli büdcələrə köçürülən məcburi, fərdi, əvəzsiz ödənişdir.

Qanunun tələblərindən göründüyü kimi, fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən ödənişin məcburiliyi, onun fərdiliyi və əvəzsizliyi vergiləri digər icbari ödənişlərdən fərqləndirən əsas əlamətlərdir.

Qanunla müəyyən edilmiş vergiləri, habelə Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada hesablanmış faizləri, tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarını və digər məcburi ödənişləri ödəmək vergi ödəyicisinin vəzifəsi kimi müəyyən edilmişdir (Vergi Məcəlləsinin 16.1.1-ci maddəsi).

Vergi Məcəlləsinin 23.1.6-cı maddəsi ilə müəyyən edilmiş müddətlərdə ödənilməmiş vergilərin, faizlərin, maliyyə sanksiyalarının və inzibati cərimələrin qanunla müəyyən edilmiş qaydada dövlət büdcəsinə ödənilməsinə təmin etmək vergi orqanlarının hüquqlarına aid edilmişdir. Həmin Məcəllənin 24.0.1-ci maddəsinə əsasən, vergi orqanları vergilərin tam və vaxtında ödənilməsinə nəzarət etməyə borcludurlar.

Vergi Məcəlləsinin 63.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, vergi ödəyicisi ona hesablanmış verginin məbləği ilə razı olmadığı halda, verginin ödənilməsinə dayandırmadan bilavasitə vergi nəzarətini həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanına və ya məhkəməyə şikayət verə bilər. Vergi ödəyicisinin şikayətə baxılan müddət ərzində maliyyə sanksiyasını ödəməmək hüququ vardır.

Qeyd edildiyi kimi, Vergi Məcəlləsinin 65.1-ci maddəsinə əsasən, vergi ödəyicisi vergi öhdəliyini bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş müddətdə yerinə yetirmədikdə vergi orqanı bu Məcəlləyə müvafiq olaraq hesablanmış və ya yenidən hesablanmış vergilərin, faizlərin və tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarının 5 gün müddətində ödənilməsinə dair vergi ödəyicisinə bildiriş göndərir.

Həmin Məcəllənin 65.2-ci maddəsinə görə isə vergi öhdəliyi Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş müddətdə yerinə yetirilmədikdə vergi orqanı vergilər üzrə borcların alınması üsulu kimi vergi ödəyicisinin

milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarına münasibətdə aşağıdakı sərəncamlardan birini verir:

- vergilər üzrə borcun vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından dövlət büdcəsinə alınması haqqında;

- vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatı üzrə dondurulması haqqında.

Göstərilən maddənin tələblərinə görə, vergi orqanının sərəncamları kredit təşkilatı və ya bank əməliyyatı aparan şəxslər üçün məcburi olan icra sənədi sayılır. Həmin sərəncamlardan hər hansı birinin seçilməsi vergilərin bilavasitə vergi orqanı tərəfindən və ya vergi ödəyicisinin özü tərəfindən hesablanmasından da asılıdır.

Belə ki, vergilər üzrə borcun vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından dövlət büdcəsinə alınması haqqında sərəncam aşağıdakı hallarda verilir:

- vergi ödəyicisi tərəfindən hesablanmış və bəyan edilmiş vergilər bu Məcəllənin 65.1-ci maddəsi nəzərə alınmaqla müəyyən edilmiş müddətdə ödənilmədikdə;

- vergi orqanının hesabladığı vergilər, faizlər və tətbiq etdiyi maliyyə sanksiyaları üzrə vergi ödəyicisi tərəfindən Vergi Məcəlləsinin 65.1-ci maddəsində göstərilən bildirişin alındığı tarixdən 30 təqvim günü müddətində məhkəməyə şikayət verilmədikdə;

- məhkəmənin müvafiq qərarı olduqda;

- vergi orqanının hesabladığı vergilər, faizlər və tətbiq etdiyi maliyyə sanksiyaları üzrə borca münasibətdə vergi ödəyicisinin yazılı razılığı olduqda (Vergi Məcəlləsinin 65.2.1-ci maddəsi).

Müəyyən edilmiş müddətdə icra edilməyən vergilər üzrə borc vergi orqanının hesabladığı vergilərdən, faizlərdən və tətbiq etdiyi maliyyə sanksiyalarından ibarət olduqda və vergi ödəyicisinin həmin borcun alınması haqqında yazılı razılığının olmadığı digər hallarda vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatı üzrə dondurulması haqqında sərəncam verilir.

Məhkəmə qərarı olmadan vergi orqanı tərəfindən birtərəfli qaydada vergi ödəyicisinin cari və ya digər hesablarına sərəncamların

qoyulmasının Konstitusiyada təsbit olunmuş mülkiyyət hüququnun pozulmasına dair sorğunun dəlilləri ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyanın müddəalarına və özünün bu məsələyə dair formalaşdırdığı hüquqi mövqelərinə bir daha nəzər yetirilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin I hissəsinə əsasən, hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır. Həmin maddənin III hissəsində isə təsbit edilmişdir ki, hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər. Mülkiyyət hüququ mülkiyyətçinin təkbəşinə və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir. Qeyd olunan maddənin IV hissəsinə əsasən, heç kəs məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz. Əmlakın tam müsadirəsinə yol verilmir. Dövlət ehtiyacları üçün mülkiyyətin özgəninkiləşdirilməsinə yalnız qabaqcadan onun dəyərini ədalətli ödəmək şərti ilə yol verilə bilər.

Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin I hissəsində qeyd edilmişdir ki, qanunla müəyyən edilmiş vergiləri və başqa dövlət ödənişlərini tam həcmdə və vaxtında ödəmək hər bir kəsin borcudur. Həmin maddənin II hissəsinə əsasən isə heç kəs qanunla nəzərdə tutulmuş əsaslar olmadan və qanunda göstərilmiş həcmdən əlavə vergilər və başqa dövlət ödənişləri ödəməyə məcbur edilə bilməz.

Konstitusiya hüquq və azadlıqlarla yanaşı, onlardan irəli gələn vəzifələri də müəyyən edir və hüquqların həyata keçirilməsinə mümkün qanuni və əsaslı müdaxilələri istisna etmir. Lakin hər hansı hüquqa, o cümlədən mülkiyyət hüququna qanuni müdaxilə mütənasib olmalı, cəmiyyətin və ya dövlətin ümumi maraqları ilə fərdin konstitusiya hüquqlarının qorunması arasında ədalətli tarazlığa nail olmaqla həyata keçirilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Vergi Məcəlləsinin 49.3 və 49.6-cı maddələrinin şərh edilməsi haqqında” 6 avqust 2002-ci il tarixli Qərarında qeyd olunmuşdur ki, dövlət büdcəsinə köçürülməli pul məbləği vergi ödəyicisinin öz şəxsi mülkiyyətində olsa da, o, həmin pula istədiyi kimi sərəncam vermək hüququna malik deyil və bu pulu mütəmadi olaraq dövlətə köçürməlidir. Əks halda, digər

şəxslərin, habelə dövlətin hüquqları və qanunla qorunan maraqları pozulmuş olardı.

Vergi ödəmək vəzifəsində cəmiyyətin ümumi maraqları əks olunub. Dövlət təkcə vergi ödəyicilərinin deyil, həm də cəmiyyətin digər üzvlərinin hüquqlarını və qanuni maraqlarını müdafiə etmək məqsədilə vergi münasibətlərinin tənzimlənməsi üzrə tədbirlər görmək hüququna malikdir və belə tədbirləri həyata keçirməlidir.

Buna görə də vergi tutulması, vergi ödəyicisinin mülkiyyətindən əsassız məhrum edilməsi kimi deyil, onun konstitusiya vəzifələrindən irəli gələn əmlakının müəyyən hissəsinin qanuni götürülməsi kimi qiymətləndirilməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bu hüquqi mövqeyi Mülki Məcəllənin bank hesabı ilə bağlı münasibətləri tənzimləyən LII fəslinin normaları ilə üst-üstə düşür.

Belə ki, pul vəsaitinin hesabdan silinməsi əsaslarını müəyyən edən Mülki Məcəllənin 964.2-ci maddəsinin məzmununa görə, müştərinin sərəncamı olmadan onun hesabından pul vəsaitinin silinməsi aşağıdakı əsaslardan biri olduqda həyata keçirilə bilər:

- pul vəsaitinin silinməsi barədə məhkəmənin qərarı olduqda;
- qanunla müəyyənləşdirilmiş hallarda;
- bankla müştəri arasında müqavilədə nəzərdə tutulmuş hallarda.

Həmin maddənin məzmunundan görüldüyü kimi, bank hesabından pul vəsaitinin silinməsi əsaslarından biri qanunvericilikdə müəyyənləşdirilmiş halların mövcudluğudur.

Belə hallar, həmçinin “Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 14-cü maddəsində, “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 5.1-ci maddəsində də göstərilmişdir.

“İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 82.2-ci maddəsinə əsasən, inzibati aktı qəbul etmiş inzibati orqan tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərar qəbul edir. Bu halda tələbin icraya yönəldilməsi üçün məhkəmə qərarının qəbul edilməsi tələb olunmur. Tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərar icra edilməsi üçün birbaşa icra məmuruna göndərilir və sonuncu tərəfindən məhkəmə qərarı olmadan icra hərəkətləri həyata keçirilir.

Qeyd edildiyi kimi, qanunverici vergilərin, habelə Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada hesablanmış faizlərin, tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarının və digər məcburi ödənişlərin ödənilməsinə vergi ödəyicilərinin vəzifəsi kimi müəyyən etmişdir. Bu vəzifənin icra olunmaması nəticəsində büdcəyə dəymiş ziyanın yerinin doldurulması məqsədilə, qanunverici Vergi Məcəlləsində məcburiyyət tədbirləri və vasitələri müəyyən etmişdir.

Belə ki, Vergi Məcəlləsinin 23.1.7 və 65.2-ci maddələrinin tələblərinə əsasən, vergi orqanı vergilər, faizlər və maliyyə sanksiyaları üzrə borcların vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından dövlət büdcəsinə alınması haqqında kredit təşkilatına və ya bank əməliyyatları aparan şəxsə icra (ödəniş) sənədi olan sərəncam verir.

Bu zaman vergi ödəyicisinin cari və ya digər hesablarındakı pul vəsaitinin vergi orqanı tərəfindən hesablanmış vergilərin, faizlərin və tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarının 105 faizi həcmində məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması baş verir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, belə dondurulma vergi ödəyicisinin mülkiyyət hüququnun pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz.

Əvvəlki qərarlarında formalaşdırdığı hüquqi mövqelərə əsaslanaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu bir daha vurğulayır ki, dövlət büdcəsinə köçürülməli pul məbləği vergi ödəyicisinin öz şəxsi mülkiyyətində olsa da, o həmin pula istədiyi kimi sərəncam vermək hüququna malik deyil.

Bu isə onu göstərir ki, Konstitusiyaya vergi ödəyicisinin müəyyən pul məbləğində dövlət büdcəsinə ödənilməli olan və bu səbəbdən də onun öz mülahizəsinə uyğun olaraq sərəncam verə bilmədiyi əmlak ilə şəxsi mülkiyyətində olan və Konstitusiyanın 29-cu maddəsi ilə təminat verilən əmlakı fərqləndirir.

Burada, həmçinin nəzərə almaq lazımdır ki, Konstitusiyanın 60-cı və Vergi Məcəlləsinin 62-ci maddələri ilə vergi ödəyicisinin vergi orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin qərar və hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) məhkəməyə şikayət vermək hüququna təminat verilir.

Vergi ödəyicisinin hüquqlarının müdafiəsi vasitəsi kimi sonrakı məhkəmə nəzarətinin mövcudluğu da vergi ödənişlərinin mübahisəsiz tutulması qaydasının Konstitusiyanın tələblərinə zidd olmamasına dəlalət edir.

Verginin məcburi tutulması öz-özlüyündə mülkiyyət hüququnu pozmadığı üçün vergi orqanı tərəfindən onun tutulmasına yönələn Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsində göstərilmiş tədbirlər də mülkiyyət hüququnun pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz.

Vergi ödəyicisinin cari və ya digər hesablarında olan pul vəsaitinin onun vergi borcundan daha artıq həcmdə - 105 faizi həcmində məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması ilə bağlı sorğunun dəlinə gəldikdə isə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 15-ci bəndinə müvafiq olaraq, maliyyə fəaliyyətinin əsaslarına, vergilərə, rüsumlara və ödənişlərə dair ümumi qaydaları qanunverici müəyyən edir.

Konstitusiyanın müddəalarına əsaslanan Vergi Məcəlləsi Azərbaycan Respublikasında vergi sistemini, vergitutmanın ümumi əsaslarını, vergilərin müəyyən edilməsi, ödənilməsi və yığılması qaydalarını, vergi ödəyicilərinin və dövlət vergi orqanlarının, habelə vergi münasibətlərinin digər iştirakçılarının vergitutma məsələləri ilə bağlı hüquq və vəzifələrini, vergi nəzarətinin forma və metodlarını, vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyəti, dövlət vergi orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) şikayət edilməsi qaydalarını müəyyən edir (Vergi Məcəlləsinin 1.1-ci maddəsi).

Vergi Məcəlləsinin 59.1-ci maddəsinə əsasən, vergi və ya cari vergi ödəməsi bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş müddətdə ödənilmədikdə, ödəmə müddətindən sonrakı hər bir ötmüş gün üçün vergi ödəyicisindən və ya vergi agentindən ödənilməmiş vergi və ya cari vergi ödəməsi məbləğinin 0,1 faizi məbləğində faiz tutulur.

Vergi Məcəlləsinin 59.2-ci maddəsinə görə isə bu Məcəllənin 59.1-ci maddəsində müəyyən edilmiş faiz vergi ödənişlərinə münasibətdə bütün ötmüş müddətə, ancaq bir ildən çox olmamaq şərti ilə tətbiq edilir.

Qeyd olunan maddənin mənasından görüldüyü kimi, faizlərin hesablanması nəticəsində mübahisələndirilən vergi borcunun məbləği

hər gün dəyişə bilər. Hətta bir il ərzində ödənilməmiş hər hansı bir vergi məbləğinə görə hesablanmış faizlər 36,5-36,6 faizə qədər arta bilər. Məhz bu səbəbdən dövlət büdcəsinin məruz qala biləcəyi itkilərin (ödənilməmiş vergilərlə yanaşı, hesablanmış faizlərin də) bərpa olunması imkanını qorumaq məqsədilə vergi qanunvericiliyi cari və ya digər hesablarda olan pul vəsaitinin vergi borcundan 5 faiz daha artıq həcmdə dondurulmasını məqsədmüvafiq hesab etmişdir.

Belə faiz məbləği Vergi Məcəlləsinin digər normasında da nəzərə tutulmuşdur. Belə ki, Vergi Məcəlləsinin 60.1.2-ci maddəsinin 2-ci abzasına əsasən, vergi ödəyicisinin valyuta hesabından vəsait mübahisəsiz qaydada tutulduğu halda bank həmin gün Mərkəzi Bankın müəyyən etdiyi rəsmi məzənnə ilə sərəncamda göstərilən məbləğin 105 faizindək hesabdakı valyuta vəsaitini dondurur. Valyuta vəsaiti vergi ödəyicisi tərəfindən manata konvertasiya edildikdən sonra sərəncam icra olunur.

Göründüyü kimi, qanunverici Vergi Məcəlləsinin ayrı-ayrı maddələrində müxtəlif səbəblərdən yarana biləcək itkiləri kompensasiya etmək üçün borc və ya sərəncamda göstərilən məbləğdən 5 faiz artıq məbləğin dondurulmasını nəzərdə tutmuşdur.

Bu isə Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin II hissəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir. Həmin maddənin tələblərinə görə, heç kəs qanunla nəzərdə tutulmuş əsaslar olmadan və qanunda göstərilmiş həcmdən əlavə vergilər və başqa dövlət ödənişləri ödəməyə məcbur edilə bilməz.

Konstitusiyanın 73-cü maddəsində təsbit olunmuş vergilərin və başqa dövlət ödənişlərinin yalnız qanunla müəyyən edilməsi prinsipi onu nəzərdə tutur ki, vergilər və başqa ödənişlər qanunvericiliyə uyğun olaraq qəbul olunmuş və qüvvəyə minmiş qanunla müəyyən edilmiş olsun. Vergi ödənişlərinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatı üzrə dondurulması isə Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur və bu Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin tələblərinə tam uyğundur.

Göstərilənlərə əsaslanaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, vergi orqanı tərəfindən vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarında borc məbləğinin

105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması haqqında kredit təşkilatına və ya bank əməliyyatları aparan şəxsə icra sənədi olan sərəncam verilməsini nəzərdə tutan Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsi Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğun hesab edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII və IX hissələrini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Vergi orqanı tərəfindən vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarında borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması haqqında kredit təşkilatına və ya bank əməliyyatları aparan şəxsə icra sənədi olan sərəncam verilməsini nəzərdə tutan Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğun hesab edilsin.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: *Fərhad ABDULLAYEV*

1.19. 02 iyun 2016-cı il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 saylı və 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 saylı Qərarlarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 2 iyun 2016-cı il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi Aparatının Hüquq mühafizə orqanlarının maliyyəsi şöbəsinin sektor müdiri Vüqar Şəfiyevin və Hüquq şöbəsinin sektor müdiri Ceyran Qənbərovanın,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Konstitusiya hüququ kafedrasının baş müəllimi Elşad Nəsirovun,

mütəxəssis Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin Hüquq idarəsinin rəisi, ədliyyə polkovniki Rauf Kişiyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 saylı və 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 saylı

Qərarlarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 37-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I və V hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusu ilə əlaqədar konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanların nümayəndələrinin və mütəxəssisin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək “Təqvim ilində, habelə həqiqi hərbi xidmətdə olduğu dövrün digər təqvim illərində növbəti məzuniyyətdən istənilən səbəbdən istifadə etməyən hərbi qulluqçuya (müddətli həqiqi hərbi xidmət hərbi qulluqçularından başqa) həmin təqvim ili, habelə həqiqi hərbi xidmətdə olduğu dövrün digər təqvim illəri üçün istifadə edilməmiş növbəti məzuniyyətə görə kompensasiyanın ödənilməsi qaydasının və məbləğinin müəyyən edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 sayılı Qərarının (bundan sonra – Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 sayılı Qərarı) və “1994-cü il fevralın 1-dən 2010-cu il iyunun 12-dək həqiqi hərbi xidmətdən ehtiyata və istefaya buraxılmış hərbi qulluqçulara (müddətli həqiqi hərbi xidmət hərbi qulluqçularından başqa) həmin dövrün təqvim illərində istifadə edilməmiş növbəti məzuniyyətə görə kompensasiyanın ödənilməsi qaydasının və məbləğinin müəyyən edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 sayılı Qərarının (bundan sonra – Nazirlər Kabinetinin 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 sayılı Qərarı) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 37-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I və V hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 sayılı və 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 sayılı Qərarlarında digər hərbi qulluqçulardan fərqli olaraq hərbi tribunallarda (hərbi məhkəmələrdə) xidmət etmiş, xidmətdən ehtiyata və ya istefaya buraxılmış hərbi qulluqçuların (hakimlərin, dəftərxana rəislərinin, mühafizə rəislərinin, təsərrüfat hissəsi rəislərinin və s.) vəziyyətinə aydınlıq gətirilməmiş, onların məzuniyyətdə olmadıqları təqvim illərinə (1994-cü il fevralın 1-dən 2010-cu il iyunun 12-dək) görə qanunla müəyyən edilmiş kompensasiyanın hansı dövlət orqanı tərəfindən verilməli olması müəyyən edilməmişdir.

Sorğuverən orqanın fikrincə, yaranmış bu qeyri-müəyyənlik oxşar vəziyyətdə olub kompensasiya ala bilən şəxslərlə müqayisədə hərbi tribunallarda (hərbi məhkəmələrdə) xidmət etmiş hərbi qulluqçuların (hakimlərin, dəftərxana rəislərinin, mühafizə rəislərinin, təsərrüfat hissəsi rəislərinin və s.) məzuniyyətdə olmadıqları təqvim illərinə görə qanunla müəyyən edilmiş kompensasiyanı ala bilməməsi ayrı-seçkiliyi ifadə edərək Konstitusiyada təsbit olunmuş bərabərlik, istirahət, sosial təminat və s. hüquqların pozulmasına səbəb olur.

Sorğunun məzmununu və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 32.5.7-ci maddəsinin tələblərini nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, mövcud konstitusiya işinin predmetini Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 sayılı və 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 sayılı Qərarlarının Konstitusiyanın 37-ci maddəsi ilə uyğunluğunun yoxlanılması təşkil edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

“Hərbi qulluqçuların statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa və Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 3 oktyabr tarixli 377-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Hərbi xidmətkeçmə haqqında” Əsasnaməyə əlavə edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 11 may tarixli 1005-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 10 iyun tarixli 281 nömrəli Fərmanının 1.3-cü bəndinin icrasını təmin etmək məqsədi ilə Nazirlər Kabineti 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 sayılı Qərarı qəbul etmişdir.

Bundan sonra Nazirlər Kabineti Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu verərək “Hərbi qulluqçuların statusu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 11-ci maddəsinin 1-ci bəndinin iyirminci abzasının və Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 3 oktyabr tarixli 377-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Hərbi xidmətkeçmə haqqında” Əsasnamənin 121-ci maddəsinin ikinci hissəsinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu 28 mart 2014-cü il tarixli Qərarı ilə “Hərbi qulluqçuların statusu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 11-ci maddəsinin 1-ci bəndinin iyirminci abzasında və Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 3 oktyabr tarixli 377-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Hərbi xidmətkeçmə haqqında” Əsasnamənin 121-ci maddəsinin ikinci hissəsində nəzərdə tutulan təqvim illəri üçün istifadə edilməmiş növbəti məzuniyyətə görə kompensasiya almaq hüququnun 2010-cu ilin 12 iyun tarixinədək ehtiyata və istefaya buraxılmış hərbi qulluqçulara da şamil olunması qərarına gəlmişdir. Eyni zamanda, həmin Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunmuş hüquqi mövqələrə uyğun olaraq 2010-cu ilin 12 iyun tarixinədək ehtiyata və istefaya buraxılmış hərbi qulluqçulara həqiqi hərbi xidmətdə olduqları dövrün təqvim illəri üçün istifadə edilməmiş növbəti məzuniyyətə görə kompensasiyanın məbləğinin və ödəmə qaydalarının müəyyən edilməsi Nazirlər Kabinetinə tövsiyə edilmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 28 mart 2014-cü il tarixli Qərarında əks olunmuş hüquqi mövqeyi nəzərə alaraq Nazirlər Kabineti 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 sayılı Qərar qəbul etmişdir.

Lakin sorğuda da göstəriləndiyi kimi, Nazirlər Kabinetinin müvafiq Qərarlarında digər hərbi qulluqçulardan fərqli olaraq hərbi tribunalların hakimləri, hərbi kollegiyaya daxil olan Ali Məhkəmənin üzvləri və onların aparatlarında xidmət etmiş, xidmətdən ehtiyata və ya istefaya buraxılmış hərbi qulluqçulara istifadə edilməmiş növbəti məzuniyyətə görə kompensasiyanın ödənilməsi məsələsinə aydınlıq gətirilməmişdir.

Sorğuda qaldırılan məsələ ilə əlaqədar Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyanın və bəzi qanunvericilik aktlarının normalarının təhlil edilməsini məqsədmüvafiq hesab edir.

Konstitusiyanın 37-ci maddəsinə əsasən, hər kəsin istirahət hüququ vardır. Əmək müqaviləsi ilə işləyənlərə qanunla müəyyən edilmiş, lakin gündə 8 saatdan artıq olmayan iş günü, istirahət və bayram günləri, ildə azı bir dəfə 21 təqvim günündən az olmayan ödənişli məzuniyyət verilməsi təmin edilir.

İstirahət hüququ, o cümlədən ödənişli məzuniyyətdən istifadə etmək hüququ “İnsan hüquqları haqqında” Ümumi Bəyannamənin 24-cü maddəsində, “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktın 7-ci maddəsinin “d” bəndində və “Ödənişli məzuniyyətlər haqqında” Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 1970-ci ildə qəbul etdiyi 132 sayılı Konvensiyanın 3-cü maddəsinin birinci bəndində öz əksini tapmışdır.

İstirahət hüququnu realizə etməklə fərd əmək münasibətlərindən irəli gələn vəzifələrin icrasından azad edilir və bu vaxtdan istədiyi kimi istifadə edərək, ilk növbədə, öz mənəvi və fiziki qüvvələrinin, əmək qabiliyyətinin bərpa edilməsinə və sağlamlığının möhkəmləndirilməsinə nail olur. Bununla yanaşı, istirahət hüququnun digər vacib təyinatı şəxsiyyətin qabiliyyət və istedadlarının inkişafından və təkmilləşdirilməsindən, şəxsi və ictimai həyatda iştirakının təmin edilməsindən ibarətdir.

Sorğuda qaldırılan məsələnin araşdırılması ilə bağlı hərbi qulluqçu statusuna malik olan şəxslərin dairəsi müəyyənləşdirilməli və hərbi tribunalların hakimləri, hərbi kollegiyaya daxil olan Ali Məhkəmənin üzvləri və onların aparatlarında xidmət etmiş şəxslərin bu statusa malik olub-olmaması məsələsinə aydınlıq gətirilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 28 mart 2014-cü il tarixli Qərarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən, qanunverici özünün konstitusiya səlahiyyətləri çərçivəsində hərbi qulluqçuların xüsusi hüquqi statusunu təsbit edərkən həm onların hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi üçün müəyyən əlavələr və ya məhdudiyətlər müəyyənləşdirir, həm də bu şəxslərin üzərinə hərbi qulluğun vəzifələrindən, prinsiplərindən və funksiyalarından, eləcə də hərbi qulluq keçən şəxslərin fəaliyyət xüsusiyyətlərindən irəli gələn əlahiddə vəzifələr qoyur.

“Hərbi qulluqçuların statusu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci və 3-cü maddələrinə görə, hərbi qulluqçu statusuna

Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində, Azərbaycan Respublikasının sərhəd qoşunlarında və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq yaradılmış başqa silahlı birləşmələrdə həqiqi hərbi xidmətdə olan Azərbaycan Respublikası vətəndaşları və başqa dövlətlərin vətəndaşları, habelə toplanışlarda olan hərbi vəzifəlilər malikdirlər. Vətəndaşlar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrinə çağırıldıqları, könüllü qaydada və ya bağlaşma üzrə Silahlı Qüvvələrdə xidmətə daxil olduqları, toplanışlara çağırıldıqları, hərbi təhsil müəssisələrinə daxil olduqları gündən hərbi qulluqçu statusu əldə edirlər.

2001-ci il 30 noyabr tarixinədək qüvvədə olmuş “Hərbi tribunallar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Hərbi tribunallar haqqında” Qanun) 1-ci maddəsinin 1-ci hissəsində göstərilmişdi ki, hərbi tribunallar Azərbaycan Respublikasının məhkəmələridir, vahid məhkəmə sisteminə daxildir və Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində fəaliyyət göstərirlər. Qanunverici bu müddəada konkret olaraq hərbi tribunalların fəaliyyətinin Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrinin daxilində təşkil olunmasını qeyd etmişdi.

Həmin Qanunun 6-cı maddəsində hərbi tribunalların hakimliyinə, hərbi kollegiyaya daxil olan Ali Məhkəmə üzvlüyünə və xalq iclasçılığına namizədlərə irəli sürülən tələblər müəyyən edilmişdi. Belə ki, həmin maddəyə əsasən 25 yaşına çatan, həqiqi hərbi xidmətdə olan, ali hüquq təhsili və zabit heyətinə aid əsgəri rütbəsi olan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları Azərbaycan Respublikası Qanunvericiliyində müəyyən edilmiş qaydada hərbi tribunalların hakimləri, hərbi kollegiyaya daxil olan Ali Məhkəmənin üzvləri seçilirdilər. Həqiqi hərbi xidmətdə olan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı yaşından asılı olmayaraq hərbi tribunalın xalq iclasçısı seçilə bilərdi. 25 yaşına çatan, hərbi xidmətdə olan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi hərbi kollegiyasının xalq iclasçıları seçilə bilərdilər. Hərbi tribunalların, hərbi kollegiyaya daxil olan Ali Məhkəmə üzvlərinin seçilməsinə və səlahiyyətinə aid digər məsələlər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada həll edilirdi.

Qeyd olunan maddənin məzmunundan göründüyü kimi, qanunverici hərbi tribunalların hakimliyinə, hərbi kollegiyaya daxil olan Ali Məhkəmənin üzvlüyünə, hətta hərbi tribunalın xalq iclasçılığına namizədlərə əsas tələb kimi onların həqiqi hərbi xidmətdə olmalarını müəyyən etmişdi.

Beləliklə, təhlil olunan maddənin mənasına görə, həmin dövrdə qüvvədə olan qanunvericiliyə əsasən həqiqi hərbi xidmətdə olmayan şəxs hərbi tribunallarda hakim, hərbi kollegiyaya daxil olan Ali Məhkəmənin üzvü vəzifəsinə təyin edilə bilməzdi və hərbi tribunalın xalq iclasçısı seçilə bilməzdi.

Bununla yanaşı, “Hərbi tribunallar haqqında” Qanunun 21-ci maddəsində hərbi tribunalların strukturu, ştatları və komplektləşdirilməsi barədə müddəalar nəzərdə tutulmuşdu. Belə ki, həmin maddəyə əsasən, hərbi tribunalların aparatının strukturunu və ştatlarını Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi ilə razılaşdırmaqla müəyyən edirdi. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi hərbi kollegiyası aparatının strukturunu və ştatlarını Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Rəyasət heyəti Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi ilə razılaşdırmaqla müəyyən edirdi. Hərbi tribunalların və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi hərbi kollegiyasının maliyyə və maddi-texniki təminatı, mühafizəsi Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin vəsaiti hesabına həyata keçirilirdi.

Göründüyü kimi, hərbi tribunalların və Ali Məhkəmənin hərbi kollegiyasının maliyyə və maddi-texniki təminatı bilavasitə Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin vəsaiti hesabına həyata keçirilirdi.

Qanunvericiliyin yuxarıda göstərilən normalarının təhlilindən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 sayılı və 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 sayılı Qərarlarında nəzərdə tutulmuş “hərbi qulluqçu” müddəası hərbi tribunalların hakimlərini, hərbi kollegiyaya daxil olan Ali Məhkəmənin üzvlərini və onların aparatlarında xidmət etmiş hərbi qulluqçuları da ehtiva edir.

Belə olan halda Nazirlər Kabinetinin mübahisələndirilən qərarları ilə hərbi tribunalların hakimlərinə, hərbi kollegiyaya daxil olan Ali Məhkəmənin üzvlərinə və onların aparatlarında xidmət etmiş hərbi

qulluqçulara istifadə edilməmiş növbəti məzuniyyətə görə kompensasiyanın ödənilməsi istisna edilmir.

Bu baxımdan, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 sayılı və 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 sayılı Qərarları Konstitusiyanın 37-ci maddəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir.

Lakin Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, hərbi tribunalların hakimlərinə, hərbi kollegiyaya daxil olan Ali Məhkəmənin üzvlərinə və onların aparatlarında xidmət etmiş hərbi qulluqçulara 1994-cü il fevralın 1-dən “Hərbi tribunallar haqqında” Qanun qüvvədə olduğu dövrdə istifadə edilməmiş növbəti məzuniyyətə görə kompensasiyanın ödənilməsi qaydasının Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilməsi məqsədemüvafiq olardı.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsini və “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 sayılı və 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 sayılı Qərarları ilə hərbi tribunalların hakimlərinə, hərbi kollegiyaya daxil olan Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin üzvlərinə və onların aparatlarında xidmət etmiş hərbi qulluqçulara istifadə edilməmiş növbəti məzuniyyətə görə kompensasiyanın ödənilməsi istisna edilmədiyindən, həmin Qərarlar Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 37-ci maddəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir.

2. Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

1.20. 21 oktyabr 2016-cı il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

QƏRARI

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin IV hissəsinə, 35-ci maddəsinin VI hissəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 21 oktyabr 2016-cı il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rafael Qvaladze, Rövsən İsmayılov, İsa Nəcəfov, Mahir Muradov, Ceyhun Qaracayev (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Elməddin Hüseynovun,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Əmək qanunvericiliyi sektorunun müdiri Adil Vəliyevin,

mütəxəssis Azərbaycan Respublikası Əmək və əhalinin sosial müdafiəsi nazirliyinin Əmək siyasəti şöbəsinin müdir müavini Əbülfəz Məhərrəmovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) 25 iyul 2016-cı il tarixli sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci

maddəsinin IV hissəsinə, 35-ci maddəsinin VI hissəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim C.Qaracayevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssisin çıxışlarını dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu verərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 965.2.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiyaya) 25-ci maddəsinin IV hissəsinə, 35-ci maddəsinin VI hissəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, Mülki Məcəllənin 965.2-ci maddəsində hesabdakı pul vəsaiti müştərinin sərəncamlarını və ona qarşı irəli sürülmüş bütün tələbləri yerinə yetirməyə kifayət etmədikdə hesabdan pul vəsaitinin silinmə ardıcılığı sadalanmışdır. Həmin Məcəllənin 965.2.2-ci maddəsinə görə, ikinci növbədə əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə işdənçıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ödənilməsi üzrə və müəlliflik müqaviləsinə görə haqların ödənilməsi üzrə hesablaşmalar üçün pul vəsaitinin köçürülməsini və ya verilməsini nəzərdə tutan sənədlər və yaxud bu sənədlər əsasında verilən icra sənədi üzrə hesabdan silmə, habelə bu məqsədlər üçün verilmiş bank kreditlərinin hesabdan silinməsi həyata keçirilir.

Sorğuda qeyd olunur ki, göstərilən maddədə “əmək haqqı” ifadəsinin “işdənçıxma müavinətlərinin” ifadəsindən sonra yazılması, bu ifadəyə “və” bağlayıcısı ilə birləşməsi belə bir anlama əsas verir ki, həmin maddədə istifadə olunan “əmək haqqı” ifadəsi “işdənçıxma” sözüə aiddir.

Bu isə sorğuverənin qənaətinə görə, əmək müqaviləsi ilə işləmiş şəxslərə işdənçıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ödənilməsini

nəzərdə tutduğu halda əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə əmək haqqının ödənilməsini ehtiva etmir. Təcrübədə belə hüquqi qeyri-müəyyənliyin yaranması işləyən şəxslərin hüquqlarının effektiv müdafiəsinə mane olur və nəticədə sosial ədalət prinsipi pozulur.

Sorğuverən hesab edir ki, Mülki Məcəllənin 965.2.2-ci maddəsi əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə əmək haqqının ödənilməsini ehtiva etmədiyindən Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin IV hissəsi, 35-ci maddəsinin VI hissəsi və 149-cu maddələrinin I və III hissələri ilə uyğunsuzluq təşkil edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, sorğu ilə bağlı Konstitusiyanın, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquqi aktların və əmək qanunvericiliyinin bəzi normaları nəzərdən keçirilməlidir.

Konstitusiyasının 16-cı maddəsinin I hissəsinə əsasən, Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsinin qayğısına qalır.

Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I və III hissələrinə görə, hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir. Dövlət irqindən, milliyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Konstitusiyanın 35-ci maddəsinə görə, hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək, heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz işinə görə dövlətin müəyyənləşdirdiyi minimum əmək haqqı miqdarından az olmayan haqq almaq hüququ vardır.

Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olaraq normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafelərə bərabər münasibətə) əsaslanmalı, qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır.

Hər hansı ayrı-seçkilik olmadan əmək hüquqlarının həyata keçirilməsi beynəlxalq hüquqi aktlarda da əks olunmuşdur. İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 23-cü maddəsinin 2-ci

bəndində, İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 7-ci maddəsində hər kəsin hər hansı ayrı-seçkilik olmadan eyni əmək üçün bərabər haqq almaq hüququ təsbit olunmuşdur.

Avropa Sosial Xartiyasında və Əmək haqqının mühafizəsi haqqında Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 95 saylı Konvensiyasında işçilərin əmək haqqı almaq hüquqlarının heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan mühafizə edilməsi xüsusilə vurğulanmışdır.

Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin (bundan sonra – Əmək Məcəlləsi) 2-ci maddəsinin 3-cü hissəsinə müvafiq olaraq, bu Məcəllə əmək münasibətlərində tərəflərin: hüquq bərabərliyinin təmin edilməsi; mənafehlərinin haqq-ədalətlə və qanunun aliliyinin təmin olunması ilə qorunması; maddi, mənəvi, sosial, iqtisadi və digər həyatı tələbatlarını ödəmək məqsədi ilə əqli, fiziki və maliyyə imkanlarından sərbəst istifadə etməsinin təmin edilməsi; əsasən əmək müqaviləsi (kontrakt) üzrə öhdəliklərinin icrasına hüquqi təminat yaradılması prinsiplərinə əsaslanır.

Əmək Məcəlləsinin qeyd olunan prinsiplərinə əsasən, əmək münasibətlərində tərəflər - işçi və işəgötürən bərabər hüquq və vəzifələrə malikdir. Əmək Məcəlləsi həm işçinin, həm də işəgötürənin hüquqlarını müdafiə edir və tərəflərdən hər hansı birinə üstünlük verilməsi yolverilməzdir.

Əmək Məcəlləsinin 154-cü maddəsinin 1-ci hissəsində əmək haqqının anlayışı verilmişdir. Həmin maddəyə əsasən əmək haqqı – müvafiq iş vaxtı ərzində əmək funksiyasını yerinə yetirmək üçün əmək müqaviləsi ilə müəyyən edilmiş, işçinin gördüyü işə (göstərdiyi xidmətlərə) görə işəgötürən tərəfindən pul və ya natura formasında ödənilən gündəlik və ya aylıq məbləğ, habelə ona edilən əlavələrin, mükafatların və digər ödəmələrin məcmusudur.

Əmək Məcəlləsi ilə əməyin ödənilməsinin təminatları da nəzərdə tutulmuşdur. Məcəllənin 178-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə görə, işəgötürən maliyyə vəziyyətindən asılı olmayaraq işçiyə onun gördüyü işin müqabilində müəyyən edilmiş əmək haqqını bu Məcəllənin 172-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş müddətlərdə ödəməyə borcludur.

Əmək qanunvericiliyinin yuxarıda qeyd olunan normalarından da görüldüyü kimi, əmək müqaviləsi ilə işləmiş və işləyən şəxslərə əmək haqqının ödənilməsində heç bir fərq qoyulmamışdır.

Qeyd olunduğu kimi, Mülki Məcəllənin 965-ci maddəsində hesabdan pul vəsaitinin silinməsinin növbəliyindən bəhs olunur. Məcəllənin 965.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, hesabdakı pul vəsaitinin məbləği hesaba qarşı irəli sürülən bütün tələbləri ödəməyə kifayət etdikdə hesabdan bu vəsaitin silinməsi müştərinin sərəncamlarının və hesabdan silməyə dair digər sənədlərin daxil olduğu ardıcılıqla (təqvim ardıcılığı) həyata keçirilir, bu şərtlə ki, qanunda ayrı qayda nəzərdə tutulmasın.

Həmin Məcəllənin 965.2-ci maddəsi isə hesabdakı pul vəsaiti müştərinin sərəncamlarını və ona qarşı irəli sürülmüş bütün tələbləri yerinə yetirməyə kifayət etmədikdə hesabdan pul vəsaitinin silinməsi ardıcılığını müəyyən edir.

Qeyd olunan maddədə birinci növbədə həyata və ya sağlamlığa vurulmuş zərərin ödənilməsi haqqında tələblər, habelə alimentlərin tutulması haqqında tələblər (965.2.1-ci maddə); ikinci növbədə əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə işdənçıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ödənilməsi üzrə və müəlliflik müqaviləsinə görə haqların ödənilməsi (965.2.2-ci maddə); üçüncü növbədə dövlət büdcəsinə, məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə büdcədənkenar dövlət fonduna və bələdiyyələrin büdcələrinə ödənişlər (965.2.3-cü maddə); dördüncü növbədə verilmiş kreditlər üzrə bankın tələblərinin yerinə yetirilməsini nəzərdə tutan ödənişlər (965.2.4-cü maddə); beşinci növbədə başqa pul tələbləri (965.2.5-ci maddə); altıncı növbədə təqvim ardıcılığı qaydasında digər ödəniş sənədləri (965.2.6-cı maddə) üzrə hesabdan silmə həyata keçirilir.

Göründüyü kimi, qanunverici bu maddədə pul vəsaitinin silinməsinin növbəliyini müəyyən edərkən dövlətin sosial ədalət prinsipinə əsaslanaraq ödəniləcək məbləğin ilk növbələrdə şəxslərin tələblərinin təmin olunmasını nəzərdə tutmuşdur. Qanunverici bu ardıcılığı müəyyən edərkən hətta dövlət büdcəsinə olan ödənişlərdən və digər dövlət və bələdiyyə ödənişlərindən də şəxslərə olan ödənişləri üstün tutmuşdur.

Bu baxımdan sorğuverənin qeyd etdiyi kimi Mülki Məcəllənin mübahisələndirilən norması heç bir halda əmək müqaviləsi ilə işləmiş və işləyən şəxslər arasında fərq qoyaraq əmək müqaviləsi ilə işləmiş şəxslərə işdənçıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ikinci

növbədə, əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə isə əmək haqqının beşinci növbədə ödənilməsini nəzərdə tutma bilməz.

Əks hal dövlətin sosial ədalət prinsipinin pozulmasına və əmək müqaviləsi ilə işləmiş və işləyən şəxslər arasında ayrı-seçkiliyə səbəb olar.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, sosial dövlətin prinsipi ədalətli sosial quruluşun təmin edilməsini dövlətin hüquqi vəzifəsi kimi təsdiq edir. Bu prinsip ədalətli, iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq hamının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsini bəyan edən Konstitusiyanın preambulasından irəli gəlir. Məhz dövlətin effektiv sosial siyasəti cəmiyyətdə əmin-amanlığın və firavanlığın bərqərar edilməsini təmin edir. Konstitusiyaya sosial dövlətin təsvirini verməsə də dövlətin məqsədi kimi iqtisadiyyatın inkişafının müxtəlif mülkiyyət növlərinə əsaslanaraq xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət etməsini nəzərdə tutur. Konstitusiyanın müddəalarına görə dövlət sosial-iqtisadi hüquqlar sahəsində həyata keçirilən siyasətlə vətəndaş cəmiyyətinin yaradılmasına, bazar iqtisadiyyatında insanın dövlət tərəfindən sosial müdafiə olunmasına və sosial ədalət prinsipinə xidmət etməyi öz üzərinə götürmüşdür.

Qeyd etmək lazımdır ki, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) təcrübəsində əməyin ödənilməsi ilə bağlı mübahisələrə baxarkən mülkiyyət hüququnun müdafiəsini təmin edən Avropa Konvensiyasının 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə istinad edilir. Məhkəmə tərəfindən işə baxılması ona əsaslanır ki, əmək haqqının ödənilməsi mülkiyyətin əldə edilməsinin “qanuni gözlənti”sini təşkil edir. Bununla bağlı mübahisələndirilən ödəmə müqavilə və ya normativ aktla müəyyən edilməli və işgötürənin öhdəlikləri yerinə yetirilməlidir.

Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna əsasən, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin 1-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş “mülkiyyət” anlayışı müstəqil məzmununa malik olub maddi əşyalara sahiblik ilə məhdudlaşmır və milli qanunvericilikdəki formal təsnifatdan asılı deyil. Maddi əşyalar kimi əmlakı təşkil edən bəzi digər hüquqlar və maraqlar da “mülkiyyət hüququ” kimi tanınmalı və bu maddənin məzmununu baxımından “mülkiyyət” hesab olunmalıdır.

(İatridis Yunanıstana qarşı iş üzrə 25 mart 1999-cu il tarixli Qərar, № 31107/96, § 54).

“Mülkiyyət” anlayışı “mövcud mülkiyyətlə” məhdudlaşmır və tələblər də daxil olmaqla ərizəçinin ən azından mülkiyyət hüququndan səmərəli şəkildə istifadəsinin əldə olunmasına ağılabatan və “qanuni gözləntisi” olan əmlakı da əhatə edə bilər. “Gözlənti” mübahisə obyektini olan mülki maraqla bağlı hüquqi müddəaya və ya hüquqi akta əsaslandığı halda “qanunidir”. Hər bir işdə, işin bütün halları nəzərə alınmaqla, bu halların ərizəçiyə 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi ilə qorunan maddi marağa hüquq verib-verməməsi müəyyən olunmalıdır (Saghinadze və başqaları Gürcüstana qarşı iş üzrə 27 may 2010-cu il tarixli Qərar, № 18768/05, § 103).

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

- Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin tələbləri baxımından Mülki Məcəllənin 965.2.2-ci maddəsinin “əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə işdənçıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ödənilməsi” müddəası əmək müqaviləsi ilə həm işləyən şəxslərə, həm də işdənçıxmış şəxslərə müavinət və əmək haqqının ödənilməsinə nəzərdə tutur.

- Bu Qərarın nəticə hissəsinin birinci bəndində göstərilən əsaslara görə, Mülki Məcəllənin 965.2.2-ci maddəsi Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin IV hissəsi, 35-ci maddəsinin VI hissəsi və 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII və IX hissələrini, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin tələbləri baxımından Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsinin “əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə işdənçıxma müavinətlərinin və əmək haqqının ödənilməsi” müddəası

əmək müqaviləsi ilə həm işləyən şəxslərə, həm də işdənçıxmış şəxslərə müavinət və əmək haqqının ödənilməsini nəzərdə tutur.

2. Bu Qərarın nəticə hissəsinin birinci bəndində göstərilən əsaslara görə, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin IV hissəsi, 35-ci maddəsinin VI hissəsi və 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

1.21. 31 iyul 2017-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

Q Ə R A R I

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.3-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 6 iyul 2017-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova (məruzəçi-hakim), Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin Mülki qanunvericilik sektorunun müdiri Nadir Sultanovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Mülki proses və kommertiya hüququ kafedrasının dosent əvəzi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Əsmər Əliyevanın,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının Hüquq departamentinin böyük hüquq məsləhətçisi Elnur Musayevin, Azərbaycan Respublikası Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının

Hüquq və icraat departamentinin hüquqşünası Rüşət Məmmədخانlının və Azərbaycan Əmanətlərin Sığortalanması Fondunun icraçı direktor müavini Ramil Tahirovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.3-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusu əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Həsənovanın məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanın nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu verərək “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Əmanətlərin Sığortalanması haqqında” Qanun) 27.3-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 26.1-ci maddəsinə əsasən, Əmanətlərin Sığortalanması Fondu (bundan sonra – Fond) tərəfindən hər bir iştirakçı bankda sığortalanmış əmanət üzrə əmanətin 100 faizi həcmində, lakin 30 (otuz) min manatdan çox olmamaq şərtilə kompensasiya ödənilir.

Həmin Qanunun 27.1-ci maddəsinə görə, milli valyutada olan əmanətlər üzrə kompensasiya manatla, xarici valyutada olan

əmanətlər üzrə isə əmanətlərin valyutasında ödənilir. Qanunun 27.3-cü maddəsinə əsasən isə bir əmanətçinin bir bankda, o cümlədən bankın yerli filiallarında və şöbələrində bir neçə əmanəti olduqda, yaxud həm milli, həm də xarici valyutada əmanətləri olduqda, onlar toplanır və bir əmanət kimi manatla kompensasiya olunur.

Sorğuverən qeyd edir ki, fiziki şəxslərin bir bankda, o cümlədən bankın yerli filial və şöbələrində Qanunun tələblərinə uyğun məbləğdə və faiz dərəcəsinə həm milli, həm də bir və ya bir neçə xarici valyutada qoyduğu sığortalanmış əmanətlər bankın gələcəkdə ödəmə qabiliyyətini itirdiyi zaman Fond tərəfindən toplanır və bir əmanət kimi manatla kompensasiya olunaraq əmanətçilərə qaytarılır.

Sorğuverənin qənaətinə görə, kredit və əmanət müqaviləsi üzrə verilmiş pul kredit verənin mülkiyyətində olan istənilən valyutada ola bilər və müqavilənin predmetini təşkil etməklə qaytarılmalı olan mülkiyyət kimi çıxış etməlidir.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 27.3-cü maddəsi əmanətçilərin Konstitusiyanın 13 və 29-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş mülkiyyət hüququnu pozur, normalar arasında daxili uzlaşmanı istisna etməklə Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin normativ hüquqi aktların haqq-ədalətə əsaslanmalı olması tələbinə cavab vermir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə bağlı aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 13-cü maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur. Konstitusiyanın 29-cu maddəsinə görə, hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır. Mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir və mülkiyyət hüququ, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur. Hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər.

Qeyd olunmalıdır ki, dövlət vətəndaşların iqtisadi vəziyyətini daha da yaxşılaşdırmaq, fiziki şəxslərdən əmanətə qəbul olunmuş pul vəsaitinin itirilməsi riskinin qarşısını almaq, maliyyə və bank sisteminin sabitliyini və inkişafını təmin etmək məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirmişdir.

Yuxarıda göstərilənlərə nail olmaq, eləcə də əmanətçilərin mülkiyyət hüquqlarının təmin edilməsi məqsədilə sığorta hadisəsi baş verdikdə əmanətlər üzrə kompensasiyanın ödənilməsinə nəzərdə tutan “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” 2006-cı il 29 dekabr tarixli Qanun qəbul edilmişdir. Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 9 fevral tarixli Fərmanına əsasən Əmanətlərin Sığortalanması Fondu yaradılmışdır.

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun preambulasında qeyd edilmişdir ki, bu Qanun Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən banklarda fiziki şəxslərin əmanətlərinin kollektiv icbari sığortalanması sisteminin yaradılması və fəaliyyəti, o cümlədən əmanətlər üzrə kompensasiya ödənilməsi qaydalarını müəyyən edir.

Həmin Qanunun 1-ci maddəsinə görə, əmanətlərin sığortalanması sisteminin yaradılmasının məqsədi banklar və xarici bankların yerli filialları ödəmə qabiliyyətini itirdikdə, fiziki şəxslərdən əmanətə qəbul olunmuş pul vəsaitinin itirilməsi riskinin qarşısını almaq, maliyyə və bank sisteminin sabitliyini və inkişafını təmin etməkdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda qaldırılan məsələyə aydınlıq gətirilməsi, eləcə də “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun mahiyyətinin dəyərləndirilməsi üçün bu Qanunda istifadə olunan bəzi anlayışların mənalara diqqət yetirilməsini vacib hesab edir:

- əmanət – hesablanmış faizlər də daxil olmaqla, bankın milli və xarici valyutada qəbul etdiyi və müvafiq qanunvericiliyə və ya müqaviləyə əsasən geri ödəməli olduğu pul vəsaitləridir (2.1.1-ci maddə);
- qorunan əmanət – sığorta hadisəsi baş verdikdə Fond tərəfindən qorunan əmanətçiyə kompensasiya olunan əmanətidir (2.1.2-ci maddə);
- iştirakçı bank – bu qanunla müəyyən edilmiş qaydada Fonda sığorta haqları ödəmək öhdəlikləri daşıyan bank və ya xarici bankın yerli filialıdır (2.1.6-cı maddə);
- sığorta hadisəsi – iştirakçı bankın məcburi ləğv edilməsi və ya müflis elan olunması, yaxud qanunvericiliyə müvafiq olaraq əmanətlər üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə moratorium tətbiq edilməsi barədə məhkəmə qərarının qüvvəyə minməsi və

bankın əmanətçilər qarşısında öz öhdəliklərini qanun və ya müqavilə şərtlərinə uyğun yerinə yetirə bilməməsi faktının maliyyə bazarlarına nəzarət orqanı tərəfindən təsdiq edilməsidir (2.1.9-cu maddə);

- kompensasiya – sığorta hadisəsi baş verdikdə, qorunan əmanətçilərə ödənilən pul vəsaitidir (2.1.11-ci maddə).

Fondun hüquqi statusu adıçəkilən Qanunun 3-cü maddəsində müəyyən edilmişdir. Bu maddəyə görə, Fond hüquqi şəxsdir, qeyri-kommersiya təşkilatıdır və öz əmlakının mülkiyyətçisidir. Fondun əsas məqsədi mənfəət götürmək deyil və onun fəaliyyəti nəticəsində əldə etdiyi bütün mənfəət sığorta ehtiyatlarının artırılmasına yönəldilir. Fond öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanuna, digər qanunvericilik aktlarına və Fondun Qaydalarına əsaslanır. Bu Qaydalar Fondun Himayəçilik Şurası tərəfindən qəbul edilir və bütün iştirakçı banklar üçün məcburi xarakter daşıyır. Fiziki şəxslərin əmanətlərinin cəlb edilməsi üçün bank lisenziyasına malik olan bütün banklar və xarici bankların yerli filialları Fondun məcburi iştirakçılarıdır. İştirakçı bankların Azərbaycan Respublikası ərazisindən kənarında yerləşən filiallarındakı əmanətlər Fond tərəfindən sığorta olunmur və onlar üzrə kompensasiya ödənilmir.

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunda nəzərdə tutulmuş sığorta hadisəsi baş verdikdə, əmanətçilər barədə məlumatlar qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada Fonda verilir. Sığorta hadisəsi baş vermiş bankın qorunan əmanətçilərinə kompensasiya ödənilməsi Fondun əsas funksiyası və vəzifəsidir. Fond iştirakçı bankın öhdəlikləri üzrə kompensasiya ödədikdə həmin məbləği reqres qaydasında bankdan tələb edir (Qanunun 4.1.8-ci maddəsi).

Qeyd olunduğu kimi, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 27-ci maddəsində sığorta hadisəsi baş verdikdə kompensasiyanın ödənilməsi qaydaları müəyyənləşdirilmişdir. Belə ki, həmin Qanunun 27.1-ci maddəsinə əsasən, milli valyutada olan əmanətlər üzrə kompensasiya manatla, xarici valyutada olan əmanətlər üzrə isə əmanətlərin valyutasında ödənilir. Əmanətlər ABŞ dolları və ya Avroda olmadıqda, kompensasiya bu valyutaların biri ilə sığorta hadisəsinin baş verdiyi günə Mərkəzi Bankın müvafiq

valyutalar üzrə müəyyən etdiyi rəsmi məzənnələr əsasında hesablanmış çarpaz məzənnə üzrə hesablanır və ödənilir.

Bu maddənin məzmununa görə, əgər bir əmanətçinin bir neçə bankda qoyulmuş xarici valyutada əmanətləri olarsa, sığorta hadisəsi baş verdikdə əmanətlər Qanunun 26.1-ci maddəsinin tələbinə uyğun olaraq ayrı-ayrılıqda həmin əmanətin valyutasında kompensasiya edilir.

Göründüyü kimi, qanunverici geniş mülahizə sərbəstliyindən istifadə edərək bu məsələyə liberal yanaşmış, sığorta hadisəsi baş verdiyi zaman iştirakçı banka qoyulmuş əmanətlər üzrə kompensasiyanın ödənilməsinə həmin əmanətin valyutasında nəzərdə tutmuşdur.

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 27.3-cü maddəsinin tələbinə görə isə bir əmanətçinin bir bankda, o cümlədən bankın yerli filiallarında və şöbələrində bir neçə əmanəti olduqda, yaxud həm milli, həm də xarici valyutada əmanətləri olduqda onlar toplanır və bir əmanət kimi manatla kompensasiya olunur.

Bununla bağlı qeyd edilməlidir ki, Qanunun 11-ci maddəsinə görə, Fondun sığorta ehtiyatları aşağıdakı mənbələr hesabına formalaşır:

- iştirakçı bankların üzvlük haqları;
- iştirakçı bankların təqvim haqları;
- iştirakçı bankların əlavə haqları;
- iştirakçı banklar tərəfindən ödənilən dəbbə pulları;
- qrant, ianələr;
- kompensasiyanın ödənilməsi üçün çatışmayan məbləğdə alınmış borc vəsaitləri və s.

Beləliklə, Fondun sığorta ehtiyatları yuxarıda qeyd olunan mənbələr hesabına formalaşır, yəni, əmanətçilər əmanətlərinin sığortalanmasına görə heç bir haqq ödəmirlər.

Fondun sığorta ehtiyatlarından biri olan iştirakçı bankların təqvim haqları həmin Qanunun 13.6-cı maddəsinə uyğun olaraq əmanətlərin valyutasında ödənilir. Təqvim haqları iştirakçı bankların Fondun reyestrinə daxil edildiyi gündən başlayaraq bank lisenziyasının ləğv edildiyi günədək ödənilir. Fondun digər gəlirləri olan iştirakçı bankların üzvlük haqları və Fondun likvid (nəgd pula tez çevrilən) aktivləri son hesabat dövründə qorunan əmanətlərin bir faizindən

aşağı düşdükdə və ya kompensasiyaların ödənilməsi üçün vəsaitin kifayət etməməsi ehtimalı yarandıqda Mərkəzi Bankın aktivləri və ya dövlət hesabına borc vəsaitləri cəlb edilir ki, bu vəsaitlər də yalnız milli pulla ödənilir. Bu səbəbdən də Fondun vəsaitlərinin böyük hissəsi manatla formalaşır.

Qanunun 26.1-ci maddəsi də qorunan əmanətlərin limitini manatla müəyyən etdiyindən fərqli valyutalarda qoyulan əmanətlərin vahid valyutaya çevrilməsi daha məqbul hesab olunur. Belə qayda, həmçinin əmanətçilərə ödənilən kompensasiyaların daha qısa müddətdə ödənilməsinə şərait yaratmış olur. Bu baxımdan, qanunvericinin Qanunun 27.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan qaydada ödəniləcək kompensasiyaların limitinin hesablanmasını asanlaşdırmaq mövqeyi başa düşüləndir.

Sorğu, həmçinin Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılması və həmin maddələrin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 14 may 2015-ci il tarixli Qərarında əks olunmuş “kredit və əmanət müqaviləsi üzrə verilmiş pul kredit verənin (əmanətçinin) mülkiyyətində olan istənilən valyutada ola bilər və müqavilənin predmetini təşkil etməklə qaytarılmalı olan mülkiyyət kimi çıxış edir” hüquqi mövqeyi ilə əsaslandırılmışdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğuverənin bu qənaəti ilə bağlı qeyd edir ki, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanun bankla əmanətçi arasında olan münasibətlərə şamil edilmir. Bu Qanun yalnız iştirakçı bankda sığorta hadisəsinin baş verməsi ilə əlaqədar əmanətçilərə kompensasiyanın ödənilməsi məsələlərini tənzimləyir. Həmin Qanunun normalarının təhlilindən görünür ki, banka qoyulmuş əmanətə görə kompensasiya yalnız sığorta hadisəsi, yəni, bankın müflis elan olunması, məcburi ləğv edilməsi və s. baş verdikdə və öz öhdəliklərini yerinə yetirə bilməməsi faktı təsdiq edildikdə ödənilir. Belə halda qoyulmuş əmanətin əvəzinə kompensasiya bank tərəfindən deyil, Fond tərəfindən verilir. Əgər belə sığorta hadisəsi baş verməmişdirsə, qoyulan əmanət bankla bağlanan bank əmanəti müqaviləsində nəzərdə tutulmuş müddət bitdikdə bank tərəfindən

hansı valyutada qoyulmuşdursa, həmin valyutada da mülkiyyət kimi geri qaytarılmalıdır.

Belə ki, bank və əmanətçilər arasında münasibətlər Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 51-ci fəslinin normaları və “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir. Mülki Məcəllənin 944.1-ci maddəsinə görə, bank əmanəti (depozit) müqaviləsinə görə bir tərəf (bank) başqa tərəfdən (əmanətçidən) və ya başqa tərəf (əmanətçi) üçün daxil olmuş pul məbləğini (əmanəti) qəbul edərək müqavilədə nəzərdə tutulmuş şərtlərlə və qaydada əmanət məbləğini əmanətçiyə qaytarmağı və onun üçün faizlər ödəməyi öhdəsinə götürür. Həmçinin “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 2.1.1-ci maddəsinin məzmununa görə, bankla əmanətçi arasında münasibətlər tərəflər arasında bağlanmış bank əmanəti müqaviləsinin şərtləri ilə tənzimlənir. Göründüyü kimi, hər iki norma əmanətçi ilə bank arasında münasibətlərin tənzimlənməsini bank əmanəti müqaviləsinin şərtləri ilə əlaqələndirmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, sığorta hadisəsi baş verdikdə Fond tərəfindən hər bir iştirakçı bankda sığortalanmış əmanət üzrə kompensasiyanın ödənilməsi heç də bank əmanətinin qaytarılması və ya Fondun bankın öhdəliyini öz üzərinə götürməsi anlamını verməməlidir. Fond tərəfindən kompensasiya əmanətçinin pul vəsaitini itirməsi riskinin qarşısını almaq məqsədi ilə yarana biləcək məhdudiyətlərin əvəzi kimi ödənilir. Beləliklə, Fondun əsas məqsədi qoyulan əmanətlərin mülkiyyət kimi geri qaytarılması deyil, əmanətçilərin banklarda olan əmanətlərini sığortalamaqla onlara dəyər biləcək maddi və mənəvi ziyanı ən qısa müddətdə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada kompensasiya etməklə ölkənin maliyyə və bank sisteminin inkişafına dəstək olmaqdır.

Bununla yanaşı, qeyd olunmalıdır ki, kompensasiya almaq sığorta hadisəsi riskinə məruz qalmış əmanətçinin hüququdur. Əmanətçiyə kompensasiya almaq hüququ və ödənilməsi şərtləri izah olunur və o, kompensasiya almaqdan imtina etdikdə banka qarşı tələb irəli sürmək hüququnu saxlayır. Əmanətçinin banka qarşı irəli sürdüyü tələbə isə bank əmanəti müqaviləsinin şərtlərinə uyğun baxılır.

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 25.2-ci maddəsinə əsasən, qorunan əmanətçi Fondan aldığı kompensasiya ilə əmanəti arasındakı fərq məbləğində qanunvericiliyə müvafiq qaydada banka qarşı tələb irəli sürə bilər.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda qaldırılan məsələ ilə bağlı beynəlxalq təcrübəyə diqqət yetirilməsini məqsədə müvafiq hesab edir. Belə ki, bir sıra ölkələrdə (Rusiya, Ukrayna, Qazaxıstan, Türkiyə, Malayziya, Cənubi Koreya, ABŞ, Kanada, Avropa Birliyi ölkələrində və s.) qorunan əmanətlər üzrə kompensasiyalar əmanətin valyutasından asılı olmayaraq, əsasən milli valyuta ilə ödənilir. Bəzi dövlətlərin (Böyük Britaniya, Belçika, Sinqapur, Fransa, Yaponiya və s.) qanunvericiliyinə görə isə xarici valyutada qoyulmuş əmanətlər bir qayda olaraq sığortalanmır və kompensasiya edilmir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, əmanətçilər sığorta hadisəsi baş verəcəyi təqdirdə kompensasiyaların ödəniş şərtləri barədə əvvəlcədən məlumatlandırıldıqları üçün kompensasiyanın milli valyutada ödənilməsi onların konstitusiyaya hüquqlarının pozulması kimi qiymətləndirilməməlidir. Belə ki, bank əmanəti müqaviləsində sığorta hadisəsi baş verdikdə kompensasiyanın ödənilməsi qaydası və şərtləri barədə müddəalar əks olunmalıdır.

Eyni zamanda, kompensasiyaların ödənilməsində milli valyutaya üstünlük verilməsi Azərbaycan Respublikasının pul vahidi olan manatın sabitliyinə nail olunması, onun alıcılıq qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsini təmin edən valyuta siyasəti ilə bağlıdır.

Sorğuverənin “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 27.1-ci maddəsi ilə 27.3-cü maddəsi arasında daxili uzlaşmanın olmaması dəlili ilə bağlı qeyd olunmalıdır ki, həmin Qanunun 27.1-ci maddəsinə münasibətdə 27.3-cü maddəsi xüsusi hallarda kompensasiyaların ödənilməsini nəzərdə tutur. Qanunun 27.1-ci maddəsi ilə 27.3-cü maddəsinin tənzimləmə obyektini kompensasiyaların ödənilməsi olsa da, kompensasiyaların ödənilməsi halları fərqlidir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, iştirakçı bankda sığorta hadisəsi baş verdikdə kompensasiyanın ödənilməsi əmanətlərin mülkiyyət kimi geri qaytarılması deyil, əmanətçilərə dəyərlə biləcək maddi ziyanı

kompensasiya etmək məqsədi daşdığı üçün “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 27.3-cü maddəsi Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I hissəsi, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə uyğunsuzluq təşkil etmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. İştirakçı bankda sığorta hadisəsi baş verdikdə kompensasiyanın ödənilməsi əmanətlərin mülkiyyət kimi geri qaytarılması deyil, əmanətçilərə dəyər biləcək maddi ziyanı kompensasiya etmək məqsədi daşdığı üçün “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.3-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsi, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə uyğunsuzluq təşkil etmir.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

1.22. 14 mart 2018-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

Q Ə R A R I

*Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin
157 və 158-ci maddələrinin bəzi müddəalarına dair*

Bakı şəhəri, 14 mart 2018-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Rafael Qvaladze (məruzəçi-hakim), İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin məsləhətçisi Kəmalə Paşayevanın,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Konstitusiya hüququ kafedrasının baş müəllimi Elşad Nəsirovun,

mütəxəssislər Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi İkrəm Şirinovun, Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin üzvü, vəkil Muxtar Mustafayevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 157 və 158-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 25-ci maddəsinin I, III və V hissələrinə, 28-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 29-cu maddəsinin II hissəsinə, 59-cu maddəsinə, 71-ci maddəsinin I və II

hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusu əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Prosesual Məcəllə) 157 və 158-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 25-ci maddəsinin I, III və V hissələrinə, 28-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 29-cu maddəsinin II hissəsinə, 59-cu maddəsinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda Mülki Prosesual Məcəllənin 157 və 158-ci maddələri, iddianı təmin etmənin ləğv olunmasını nəzərdə tutan 162-ci maddəsi, iddianı təmin etmək haqqındakı qəraraddan şikayət verilməsi qaydasını nəzərdə tutan 163-cü maddəsi barədə ətraflı məlumat verilmiş və qeyd edilmişdir ki, həmin maddələrin bəzən təcübədə düzgün tətbiq edilməməsi fiziki və hüquqi şəxslərin bir sıra konstitusiya hüquqlarının pozulmasına səbəb olur. Sorğuverənin qənaətinə görə, yaranan ziddiyyətləri aradan qaldırmaq, onlara aydınlıq gətirmək, vahid məhkəmə təcübəsini formalaşdırmaq, beləliklə də fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqlarının və qanuni mənafələrinin daha səmərəli təmin edilməsi üçün məsələyə Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən hüquqi qiymət verilməsi zərurəti yaranmışdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusunda qaldırılan məsələlər vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması üçün əhəmiyyət kəsb edərək insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə yönəlmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğunun mahiyyətindən çıxış edərək, iddianın təmin edilməsi ilə bağlı mülki prosessual qanunvericiliyin bir sıra normalarının şərh edilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinə əsasən, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının inzibati qaydada və məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, məhkəmə müdafiəsi hüququ əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları sırasında olmaqla yanaşı, Konstitusiyada təsbit edilmiş digər hüquq və azadlıqların təminatı qismində çıxış edir (M.Hüseynovun şikayəti üzrə 2015-ci il 4 mart tarixli Qərar).

Məhkəmə müdafiəsi hüququnun məzmununa gəldikdə isə o, bir tərəfdən hər kəsin pozulmuş hüquqlarının və azadlıqlarının bərpası məqsədilə məhkəməyə müraciət etmək hüququnu, digər tərəfdən isə məhkəmələrin həmin müraciətlərə ağlabatan müddətdə baxmaq və onlara dair ədalətli qərar qəbul edərək, onların vaxtında icra edilməsi vəzifəsini müəyyən edir (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun V.Ozerovun şikayəti üzrə 2011-ci il 15 aprel tarixli, C.İsmayılzadənin şikayəti üzrə 2014-cü il 6 iyun tarixli və “Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 231.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2014-cü il 4 iyul tarixli Qərarları).

Qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının icrası məhkəməyə müraciət etmək hüququnun tərkib hissəsi olmaqla xüsusi önəm daşıyır. Belə ki, məhkəmə qərarının vaxtında və düzgün icra olunmaması bütövlükdə məhkəmə müdafiəsi hüququnun həyata keçirilməsini səmərəsiz və qəbul olunmuş qərarı əhəmiyyətsiz edir. Konstitusiyaya və beynəlxalq hüquq aktlarının tələblərinə görə ədalət mühakiməsi məhkəmə qərarlarının effektiv icrası nəticəsində hüquqların səmərəli şəkildə bərpa olunmasını təmin etməlidir (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7, 10, 24 və 26-cı maddələrinin Azərbaycan

Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin bəzi müddəaları baxımından şərh edilməsinə dair” 2015-ci il 2 sentyabr tarixli Qərarı).

Konstitusiyanın tələblərinə əsaslanan Mülki Prosesual Məcəllənin 2.1-ci maddəsində qeyd edilmişdir ki, mülki işlər və iqtisadi mübahisələr üzrə məhkəmə icraatının vəzifələri hər bir fiziki və yaxud hüquqi şəxsin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, qanunlarından və digər normativ hüquqi aktlarından irəli gələn hüquq və mənafeələrinin məhkəmədə təsdiq olunmasıdır.

Mülki prosesual qanunvericilik qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarının icrasının məcburiliyini müəyyən etməklə yanaşı, bəzi hallarda qəbul ediləcək məhkəmə aktlarının gələcəkdə icrasını təmin edən müvafiq tədbirlərin görülməsinin mümkünlüyünü də nəzərdə tutur. Belə tədbirlər sırasında iddianı təmin etmə tədbirləri xüsusi yer tutur.

İddianın təmin edilməsi institutu ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin mühüm elementlərindən biri olmaqla, məhkəmə qətnaməsinin gələcəkdə icrasının təminatı kimi çıxış edir.

İddia tələblərinin təmin edilməsinə olan tələbat mübahisələrin prosesual qaydada həll edilməyə başladığı dövrdən yaranmışdır. İddianın təmin edilməsi məqsədilə Roma hüququ cavabdehdən mübahisənin mahiyyəti üzrə hakimin qərar qəbul etməsinə qədər məhkəməyə gəlməsi və iştirak etməsinə zəminlik edəcək şəxsi təqdim etməsini tələb edirdi. Bu cür zəmanətin olmaması cavabdehin şəxsən saxlanmasına gətirib çıxara bilərdi.

Sovet dövrünə qədər qüvvədə olan mülki qanunvericiliyə görə, iddianın təmin edilməsi üçün daşınar əmlak üzərində həbsqoyma, daşınmaz əmlak üzərinə qadağa tətbiq edilməsi, ölkəni tərk etməmək barədə iltizam, zəminlik və s. təminat növləri tətbiq edilə bilərdi.

Sosialist quruluşu bazar iqtisadiyyatının mövcudluğunu faktiki olaraq heçə endirdi və bu mülki məhkəmə icraatı üçün iddianın təmin edilməsi qaydalarının əhəmiyyətinin azaldılmasına gətirib çıxardı. Qeyd edilməlidir ki, 2000-ci ilə qədər qüvvədə olmuş Mülki Prosesual Məcəllənin tələblərinə görə, məhkəmə öz təşəbbüsü ilə iddianı təmin etmək üçün tədbirlər görə bilərdi.

Qüvvədə olan Mülki Prosesual Məcəllənin 157.1-ci maddəsinə əsasən, hakim işdə iştirak edən şəxsin ərizəsi ilə iddianı (bankın

öhdəliklərinin könüllü restrukturizasiyası zamanı bank və (və ya) onun aktivləri ilə bağlı verilmiş iddia istisna olmaqla) təmin etmək üçün tədbirlər görə bilər. İddiyanın təmin edilməsinə prosesin istənilən mərhələsində yol verilir.

İddiyanın təmin edilməsi üzrə tədbirlər yalnız iddiaçının təşəbbüsü ilə və yalnız cavabdehə münasibətdə tətbiq edilmir. Buna görə də Mülki Prosesual Məcəllənin 157-ci maddəsində iddiyanın təmin edilməsi üçün tədbirlər görülməsinə dair ərizə ilə məhkəməyə müraciət etmək hüququna malik olan subyektlərin dairəsi “işdə iştirak edən şəxs” ifadəsi ilə müəyyən edilmişdir. İddiyanı təmin etmə tədbirinin mahiyyəti və prosesual təyinatı nəzərə alınmaqla buraya tərəflər, üçüncü şəxslər, ərizəçilər, maraqlı şəxslər, pozulmuş və ya barəsində mübahisə edilən hüquqlarının müdafiəsi üçün məhkəməyə müraciət etmək hüququ olan ictimai təşkilatlar, dövlət orqanları və digər orqanlar daxildir (Mülki Prosesual Məcəllənin 46-cı maddəsi).

İddiyanı təmin etmək haqqında ərizə ayrıca yazılı sənəd kimi işi icraata qəbul etmiş məhkəməyə verilməlidir. Mülki Prosesual Məcəllənin 149.4-cü maddəsinə uyğun olaraq iddiyanı təmin etmə tədbirlərinin görülməsi haqqında vəsatət iddia ərizəsində də göstərilə bilər.

İddia ərizəsi məhkəmənin icraatına qəbul olunana qədər və işin mahiyyəti üzrə qətnamənin çıxarılmasından sonra iddiyanı təmin etmək üçün tədbirlərin görülməsinə yol verilmir. Bu qayda birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsindən apellyasiya şikayəti verildiyi hallara şamil olunmur.

Mülki Prosesual Məcəllənin 159.1-ci maddəsinə əsasən, iddiyanı təmin etmək haqqında ərizəyə mübahisəni həll edən hakim tərəfindən, daxil olduğu gündən sonra təxirə salınmadan baxılır. Maddənin mənasına görə, iddiyanı təmin etmək haqqında ərizəyə onun daxil olduğu gündən sonrakı iş günündən gec olmayaraq baxılır.

İşdə iştirak edən şəxslərə məlumat verilmədən ərizəyə baxılması (ex parte) iddiyanın təmin edilməsi üzrə tədbirin qarşı tərəf üçün “gözlənilməzlik effekti” yaratması kimi vacib xüsusiyyətə əsaslanır.

Konstitusiyanın 127-ci maddəsinin II hissəsinə görə, hakimlər işlərə qərəzsiz, ədalətlə, tərəflərin hüquq bərabərliyinə, faktlara əsasən və qanuna müvafiq baxırlar.

İddianı təmin etmək üçün istənilən növ tədbir, tətbiq edildiyi şəxsə münasibətdə həmin şəxsin və digər şəxslərin hüquqlarını məhdudlaşdırır və bəzən onlara əsaslı dərəcədə zərər dəyməsinə səbəb olur. Buna görə Konstitusiyada təsbit olunmuş prosessual hüquq bərabərliyi prinsipindən çıxış edərək, işdə iştirak edən şəxs ərizədə iddianı təmin etmək üçün tədbirlərin görülməsi zərurətini kifayət qədər əsaslandırmalıdır. Lakin iddianı təmin etmək haqqında ərizə ilə müraciət edən şəxsin üzərinə sübutların təqdim edilməsi ilə bağlı həddindən artıq vəzifə də qoyulmamalıdır. Sadəcə olaraq, hakim belə bir qənaətə gəlməlidir ki, işdə iştirak edən şəxsin ərizəsində göstərilən dəlillər belə tədbirlərin görülməsi üçün əsasların olmamasını deyil, daha çox mövcudluğunu sübut edir. Belə sübutlara cavabdehin vicdansızlığına dəlalət edən istənilən məlumatları, məsələn, tərəflərin yazışmalarını, cavabdehin prosesi aşkar surətdə uzatmağa yönəlmiş hərəkətlərini, əmlak və maliyyə vəsaitlərini digər şəxslərin üzərinə rəsmiləşdirməyə yönəlmiş hərəkətlərini, əmlakın satışı barədə elanların verilməsini və s. aid etmək olar.

Mülki Prosessual Məcəllənin 157.2-ci maddəsinə görə, qətnamənin gələcəkdə icrasını təmin etmək məqsədi ilə iddianı təmin etmək barədə hakimin qəbul etdiyi qərardad müvəqqəti xarakter daşıyır və işi qabaqcadan mahiyyəti üzrə həll etmir.

Maddənin məzmunundan göründüyü kimi, iddianın təmin edilməsi mülki iş üzrə çıxarılacaq məhkəmə qətnaməsinin gələcəkdə icrasını təmin etmək məqsədilə tətbiq olunan prosessual tədbirdir. Buna görə də məhkəmə iddianın təmin edilməsinə dair ərizəyə baxarkən əmin olmalıdır ki, bu və ya digər iddia tədbirinin tətbiq edilməməsi gələcəkdə qətnamənin icrasını çətinləşdirə və ya qeyri-mümkün edə bilər.

Mülki Prosessual Məcəllənin 157.2-ci maddəsinin “müvəqqəti xarakter daşıyır” müddəası onu nəzərdə tutur ki, iddia rədd edildikdə məhkəmənin qəbul etdiyi iddianı təmin etmə tədbirləri qətnamə qanuni qüvvəyə minənə qədər saxlanılır. Lakin məhkəmə, qətnamə ilə eyni zamanda və ya qətnamə çıxarıldıqdan sonra iddianın təmin olunmasını ləğv etmək haqqında qərardad çıxara bilər (Mülki Prosessual Məcəllənin 162.3-cü maddəsi). İddia təmin edildikdə onun təmin edilməsi üçün görülmüş tədbirlər məhkəmə aktının icrasına

qədər öz qüvvəsini saxlayır (Mülki Prosesual Məcəllənin 162.4-cü maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qənaətinə görə, iddianın təmin edilməsi mülki iş üzrə çıxarılacaq məhkəmə qətnaməsinin gələcəkdə icrasını təmin etmək məqsədilə tətbiq olunan prosesual tədbir olmaqla, üç əsas meyara cavab verməlidir:

- bu tədbirlər, onların tətbiqi üçün əsaslar olduğu halda kifayət qədər qısa zaman ərzində tətbiq edilməlidir;
- bu tədbirlər müvəqqəti xarakter daşmalıdır;
- tətbiq olunan tədbirlər verilmiş iddia tələblərinə mütənəsb olmalıdır.

Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin II hissəsində mütənəsblik prinsipi “hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması dövlət tərəfindən gözlənilən nəticəyə mütənəsb olmalıdır” kimi ifadə olunmuşdur.

Mütənəsblik prinsipinin yaranması roman-german konstitusionalizminin ənənələri ilə əlaqələndirilir.

Əvvəllər, 1950-1960-cı illərdə mütənəsblik konsepsiyası Avropa İttifaqının Ədalət Məhkəməsi tərəfindən baxılan bir sıra işlərdə öz əksini tapmışdır. Bu konsepsiya Avropa hüququ və praktikası tərəfindən müharibədən sonrakı Almaniyanın konstitusiya hüququna əsaslanaraq qəbul olunmuşdur. Prinsip olaraq isə XVIII əsrin sonu – XIX əsrin birinci yarısında Prussiya inzibati hüququnda meydana çıxmışdır.

Ümumi şəkildə Almaniya ictimai hüququnda işlənilib hazırlanmış və Avropa hüququnda öz təkamülünü davam etdirən mütənəsblik testi aşağıdakı məsələlərin ardıcıl surətdə həll olunmasını nəzərdə tutur:

- 1) dövlət orqanlarının fərdi hüquqların (azadlıqların) həyata keçirilməsinə müdaxiləsi yer almışdır;
- 2) bu cür müdaxilə dövlətdaxili qanunla nəzərdə tutulmuşdurmu;
- 3) müdaxilənin məqsədi legitimdirmi (qanunidirmi);
- 4) arzuolunan məqsədə bu cür müdaxilə vasitəsinin tətbiqi ilə nail olmaq olarmı, başqa sözlə desək, istifadə olunan vasitə məqsədə nail olmaq üçün yararlıdırmi;
- 5) hansısa başqa, eyni dərəcədə yararlı, lakin daha az yorucu vasitə varmı, başqa sözlə, istifadə olunan vasitə legitim məqsədə nail olmaq üçün zəruridirmi;

6) istifadə olunan vasitə uyğundurmu (dar mənada proporsionaldır).

Ən ümumi mənada isə mütənasiblik prinsipi mütləq olaraq özündə 3 əsas elementi nəzərdə tutur:

- bu prinsip insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması məsələlərini tənzimləyir;
- hüquq ancaq qanunla məhdudlaşdırıla bilər;
- məqsədə çatma vasitəsi kimi hüququn məhdudlaşdırılma dərəcəsi həmin məqsədə uyğun olmalı və hədsiz olmamalıdır.

Mütənasiblik prinsipi İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) təcrübəsində möhkəmlənmiş və sonuncu tərəfindən “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiya ilə nəzərdə tutulmuş hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasının mümkünliyünün müəyyən edilməsi üçün aktiv şəkildə istifadə olunur.

Avropa Məhkəməsi “Hakansson və Sturesson İsveçə qarşı” iş üzrə 1990-cı il 21 fevral tarixli Qərarında qeyd etmişdir ki, Konvensiyanın 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsi tətbiq olunan vasitələrlə qarşıya qoyulan məqsədin əgər əsasən mütənasibliyini tələb edir. Əgər müvafiq şəxs xüsusi və həddən artıq məhrumiyyətə məruz qalıbsa, mütənasibliyin müəyyən edilməsindən söhbət gedə bilməz.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən mütənasiblik prinsipindən aktiv istifadə edilərək bu prinsipin anlayışına və mahiyyətinə yüksək diqqət yetirilir. Plenumun qərarlarında mütənasiblik prinsipinin mahiyyəti Konstitusiyanın və qanunların bilavasitə şərhini, həmçinin Avropa Məhkəməsinin qərarlarında ifadə olunan hüquq tətbiqetmə təcrübəsi əsasında açıqlanır.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Klark Qordon Morrisin şikayəti üzrə 2017-ci il 26 may tarixli Qərarında mütənasiblik prinsipinə kifayət qədər aydınlıq gətirilmiş, məhdudiyətlər tətbiq edilərkən nəzərə alınmalı olan qanunvericilik normaları açıqlanmış və belə məhdudiyətlərin tətbiq edilməsi zamanı mütənasiblik, qanuni məqsədə uyğunluq prinsiplərinə riayət edilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır. Qərar da göstərilmişdir ki, mütənasiblik prinsipinə riayət olunmasını təmin etmək üçün məhkəmə qanunvericiliyə uyğun olaraq işə baxarkən, hər bir konkret halda məhdudiyətin müəyyən

olunmasının əsaslarını, bərlunun buna qarşı etirazlarını öz daxili inamına görə qiymətləndirməli, işi hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırmalı, məsələ ilə bağlı öz nəticələrini müvafiq məhkəmə aktında əsaslandırmalıdır.

Göstərilən prinsipin əhəmiyyəti onun yalnız konstitusiya nəzarəti orqanı tərəfindən deyil, ümumi yurisdiksiya məhkəmələri tərəfindən daha geniş istifadəsi ilə əlaqədar artmışdır. Bu tendensiya qərarın Konstitusiya və qanunun normaları ilə əsaslandırılması zamanı məhkəmələrin eyni zamanda beynəlxalq hüququn qəbul olunmuş prinsip və normalarına, Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqələrinə istinad etməsində, bununla da tətbiq edilən hüquq normalarının vahid hüquq məkanına inteqrasiya etməsində ifadə olunur.

Qüvvədə olan Mülki Prosesual Məcəllənin şübhəsiz üstünlüklərindən biri məhz iddianı təmin etmə tədbirlərinin iddiaçı tərəfindən irəli sürülmüş tələbə mütənasibliyi prinsipinin tətbiq edilməsidir.

Mülki Prosesual Məcəllənin 158-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hansı təmin etmə tədbirlərinin iddiaçı tərəfindən irəli sürülmüş tələbə mütənasib olması göstərilir. Lakin həmin maddənin mənasından aydın olur ki, məhkəmə təmin etmə tədbirlərinin tətbiq edilməsinə dair ərizələrə baxarkən ərizəçinin tələb etdiyi konkret təmin etmə tədbirinin irəli sürülmüş iddia tələbi ilə nə qədər bağlı olduğunu, ona müvafiq olub-olmadığını araşdırmalıdır. Buna görə məhkəmə, irəli sürülmüş iddia tələbindən və həmin iddia ilə bağlı mümkün məhkəmə qərarından çıxış edərək əmin olmalıdır ki, iddia tələbinin təmin olunması halında Mülki Prosesual Məcəllənin 158-ci maddəsində göstərilən tədbirlərdən hər hansı birinin qəbul olunmaması məhkəmə qərarının icrasını çətinləşdirə və yaxud qeyri-mümkün edə bilər.

Təmin etmə tədbirlərinin iddiaçı tərəfindən irəli sürülmüş əsas tələbə mütənasibliyi prinsipinin mahiyyəti bundan ibarətdir ki, hakim cavabdehin əmlakına iddia məbləğindən çox olmayan ölçüdə həbs qoya və yaxud cavabdehə və ya digər şəxslərə müstəsna olaraq irəli sürülmüş tələb həddində müəyyən hərəkətləri icra etməyi qadağan edə bilər.

Qüvvədə olan Mülki Prosesual Məcəllənin 158-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş iddianı təmin etmə tədbirlərindən başqa məhkəmə iddianın təmin olunması üçün digər tədbirləri də görə bilər.

Digər tədbir kimi əmlakın həbsdən azad edilməsi barədə iddia irəli sürülməsi halında həbs edilmiş əmlakın satışının dayandırılması, cavabdehin üzərinə əmlakın qorunub saxlanması ilə əlaqədar müəyyən vəzifələrin qoyulması və s. göstərmək olar.

Digər tədbirlər də, hər bir halda Mülki Prosesual Məcəllənin 157-ci maddəsində göstərilmiş məqsədlərə uyğun olmalıdır. Bu maddədə nəzərdə tutulmamış məqsədlər üçün məhkəmə tərəfindən iddianı təmin etmə tədbirlərinin qəbul olunmasına yol verilmir.

Qanunverici cavabdehə və başqa şəxslərə müəyyən hərəkətləri etməyi qadağan etmək növündə iddianı təmin etmə tədbirlərinin görülməsi zamanı (Mülki Prosesual Məcəllənin 158.1.2 və 158.1.3-cü maddələri) həmin qadağanı pozan fiziki və hüquqi şəxslərdən dövlətin xeyrinə cərimənin tutulmasını nəzərdə tutmuşdur (Mülki Prosesual Məcəllənin 158.5.1 və 158.5.2-ci maddələri).

Bundan əlavə, iddiaçı iddianın təmin edilməsi barədə qəraradın icra edilməməsi nəticəsində dəymiş ziyanın ödənilməsinə həmin şəxslərdən məhkəmə qaydasında tələb etməyə haqlıdır (Mülki Prosesual Məcəllənin 158.6-cı maddəsi).

Mülki Prosesual Məcəllə təmin etmə tədbirlərinin qəbul olunması haqqında qəraradın yerinə yetirilməməsi nəticəsində vurulmuş ziyan anlayışını açıqlamır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, bu halda Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 21.2-ci maddəsinin norması istifadə oluna bilər, çünki bu maddədə nəzərdə tutulmuş qaydada zərərin əvəzinin ödənilməsi mülki hüquqların universal müdafiə üsuludur. Həmin maddəyə görə zərər dedikdə, hüququ pozulmuş şəxsin pozulmuş hüququnu bərpa etmək üçün çəkdiyi və ya çəkməli olduğu xərclər, əmlakından məhrum olması və ya əmlakının zədələnməsi (real zərər), habelə hüququ pozulmasaydı, həmin şəxsin adi mülki dövriyyə şəraitində əldə edəcəyi gəlirlər (əldən çıxmış fayda) başa düşülür.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir:

- Konstitusiyanın 127-ci maddəsinin II hissəsinin, Mülki Prosesual Məcəllənin 157 və 158-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq məhkəmələr işdə iştirak edən şəxs tərəfindən ərizədə iddianı təmin etmə tədbirlərinin tətbiq edilməsinin kifayət qədər əsaslandırılmasına xüsusi diqqət yetirməli, ərizədə irəli sürülən dəlillərin əsaslı olub-olmamasına hərtərəfli qiymət verməli, iddia tələbi ilə bu tədbirlər arasında əlaqənin mövcud olmasını yoxlamalı, tətbiq olunan tədbirin irəli sürülmüş tələbə mütənasib olmasını və işdə iştirak edən bütün şəxslərin qanuni mənafelərini təmin etməklə əsaslandırılmış məhkəmə aktı qəbul etməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 127-ci maddəsinin II hissəsinin, Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 157 və 158-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq məhkəmələr işdə iştirak edən şəxs tərəfindən ərizədə iddianı təmin etmə tədbirlərinin tətbiq edilməsinin kifayət qədər əsaslandırılmasına xüsusi diqqət yetirməli, ərizədə irəli sürülən dəlillərin əsaslı olub-olmamasına hərtərəfli qiymət verməli, iddia tələbi ilə bu tədbirlər arasında əlaqənin mövcud olmasını yoxlamalı, tətbiq olunan tədbirin irəli sürülmüş tələbə mütənasib olmasını və işdə iştirak edən bütün şəxslərin qanuni mənafelərini təmin etməklə əsaslandırılmış məhkəmə aktı qəbul etməlidir.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qəttidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: *Fərhad ABDULLAYEV*

1.23. 19 fevral 2021-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 19 fevral 2021-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 32-ci maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, konstitusiya məhkəmə icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan

Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim İ.Nəcəfovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri M.Məmmədov və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi və sosial qanunvericilik şöbəsinin müdiri M.Bazıqov, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının hakimi R.Eyvazov tərəfindən təqdim edilmiş mülahizələri və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilmişdir ki, Mülki Məcəllənin 1159.1.1 və 1159.1.2-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq, qanun üzrə vəərəsəlik zamanı birinci növbədə - ölünün uşaqları, miras qoyanın ölümündən sonra doğulmuş uşaq, arvad (ər), valideynlər (övladlığa götürənlər) bərabər pay hüquqlu vəərəsələr sayılırlar. Övladlığa götürülən və onun övladları övladlığa götürənin vəərəsələri və ya qohumları kimi övladlığa götürənin uşaqlarına və onların övladlarına bərabər tutulurlar.

Həmin Məcəllənin 1193-cü maddəsinə görə, vəsiyyət edənin uşaqlarının, valideynlərinin və arvadının (ərinin) vəsiyyətnamənin məzmunundan asılı olmayaraq mirasda məcburi payı vardır. Bu pay

qanun üzrə vərəsəlik zamanı onlara çatası payın yarısını (məcburi pay) təşkil etməlidir.

Sorğuverən qeyd edir ki, göstərilən maddədə övladlığa götürənlərə və övladlığa götürülənlərə münasibətdə məcburi pay hüququ təsbit edilməmişdir. Halbuki Mülki Məcəllənin qanun üzrə vərəsə sayılan şəxslərin dairəsini müəyyən edən 1159.1.1 və 1159.1.2-ci maddələrində qeyd olunan şəxslər müvafiq olaraq doğma valideynlərə və uşaqlara bərabər tutulurlar.

Sorğuverənin qənaətinə görə, mirasdan məcburi pay almaq hüququ qanun üzrə birinci növbə vərəsələr sırasından yalnız miras qoyanın doğma valideynləri və övladları üçün deyil, o cümlədən övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlər üçün də tanınmalıdır. Belə ki, Mülki Məcəllənin sözügedən maddələri arasında bu cür uyğunsuzluq qanun üzrə birinci növbə vərəsə kimi övladlığa götürən və övladlığa götürülənlərin Konstitusiyanın 13 və 29-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş mülkiyyət hüququnu pozur, normalar arasında daxili uzlaşmanı istisna etməklə Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin normativ hüquqi aktların haqq-ədalətə əsaslanmalı olması tələbinə cavab vermir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən, dövlət vərəsəlik hüququna təminat verir. Vərəsəlik hüququna təminat miras qoymağı, bir tərəfdən vəsiyyət edə bilməyi, digər tərəfdən isə vərəsə olaraq mirası qəbul edib ona sahib olmanı nəzərdə tutur.

Vərəsəlik münasibətləri miras qoyanla vərəsələr arasında qanunda nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə, yaxud miras qoyanın iradəsinə əsaslanan vəsiyyət üzrə yaranır.

Mülki Məcəllənin 1133.1-ci maddəsinə görə, vərəsəlik qanun və ya vəsiyyət üzrə və ya hər iki əsasla həyata keçirilir. Qanun üzrə vərəsəlik (ölmüş şəxsin əmlakının qanunda göstərilmiş şəxslərə keçməsi) o zaman qüvvədə olur ki, miras qoyan vəsiyyətnamə qoymur, yaxud vəsiyyətnamə tamamilə və ya qismən etibarsız sayılır (Mülki Məcəllənin 1133.2-ci maddəsi).

Qanunvericiliyə uyğun olaraq vərəsəliyin bu növü üçün növbəlilik prinsipi əsasında bərabər pay hüquqlu vərəsələrin konkret dairəsi

müəyyən edilmiş, əvvəlki növbənin vərəsələrindən heç olmasa birinin mövcudluğu halında sonrakı növbənin vərəsəliyi istisna edilmişdir (Mülki Məcəllənin 1159 və 1160-cı maddələri).

Mülki Məcəllənin qanun üzrə vərəsə sayılan şəxslərin dairəsi və onların vərəsəliyə çağırılması növbəliliyini müəyyən edən 1159-cu maddəsində beş növbə vərəsələr nəzərdə tutulmuşdur. Qanunverici bu cür növbəliliyi müəyyən edərkən vərəsə olan şəxslərin miras qoyanla qohumluq dərəcəsinə nəzər almışdır.

Mülki Məcəllənin 1159.1.2-ci maddəsində övladlığa götürülən və onun övladlarının övladlığa götürənin vərəsələri və ya qohumları kimi övladlığa götürənin uşaqlarına və onların övladlarına bərabər tutulması təsbit edilmişdir. Bu isə qanunvericilik səviyyəsində həmin şəxslərin miras qoyanın birinci növbə vərəsələri sırasına daxil edildiyini və qanun üzrə vərəsəlik zamanı qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada miras əmlakdan bərabər pay almaq hüququnun mövcudluğunu göstərir.

Mülki Məcəllənin mirasda məcburi pay anlayışını müəyyən edən 1193-cü maddəsində qanun üzrə birinci növbə vərəsələr sırasından uşaqlar, valideynlər və arvad (ər) mirasda məcburi pay hüququ olan şəxslər kimi göstərilmişdir.

Konstitusiyə Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193 və 1200-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2021-ci il 8 yanvar tarixli Qərarında məcburi pay institutunun əhəmiyyətini vurğulayaraq qeyd etmişdir ki, qanunverici Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində məcburi pay hüququ olan şəxslərin dairəsini bu cür müəyyən etməklə, yəni, qanun üzrə vərəsələrdən məhz birinci növbə vərəsələri göstərməklə ailə münasibətlərinin qorunub saxlanması və himayə edilməsi məqsədini güdür. Mirasda məcburi pay hüququ məcburi vərəsələrə (vəsiyyət edənin uşaqları, valideynləri və arvadına (ərinə)) vəsiyyətnamənin mövcudluğundan asılı olmayaraq həcmi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada verilən minimum pay haqqıdır.

Həmin Qərarında Plenum məcburi pay institutunun Mülki Məcəllənin 1159.1.1-ci maddəsində təsbit edilmiş qanun üzrə vərəsəlik hüququ ilə qarşılıqlı və funksional əlaqəsinin mövcudluğunu qeyd etmiş və həmin maddənin mülki qanunvericiliyin məcburi pay

institutuna dair normalarına münasibətdə müəyyənləşdirici olduğunu göstərmişdir.

Bu baxımdan Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsində mirasda məcburi payın anlayışı və ona hüququ olan subyektlərin dairəsi müəyyən edilərkən Məcəllənin 1159.1.1 və 1159.1.2-ci maddələrində bərabər pay hüquqlu vərəsələr kimi nəzərdə tutulmuş övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlərin məcburi pay hüququ olan vərəsələr qismində göstərilməməsi onların mirasdan məcburi pay hüququnun olmaması kimi qəbul edilməməlidir. Əks yanaşma Konstitusiyanın, ailə və mülki qanunvericiliyin müvafiq münasibətləri tənzimləyən normalarının məqsəd və hüquqi funksiyasına, təməl prinsiplərinə zidd olmaqla cəmiyyətin özəyini təşkil edən və dövlətin xüsusi himayəsində olan ailədə etibarlı və sağlam münasibətlərin qurulmasının təmin edilməsinə çətinlik yaradar.

Ailə qanunvericiliyinin əsas məqsədi ailənin sağlam və etibarlılığını təmin etməkdir. Qanunverici ailə birliyinin mənafeyini, ilk növbədə, onun üzvlərinin mənafeyini qorumaqla təmin etmiş olur. Bunun üçün zəruri olan hüquqi mühitin yaradılması isə dövlətin üzərinə düşən vəzifədir. Bu səbəbdən Konstitusiyada ailə münasibətlərinin tənzimlənməsi ilə bağlı təməl prinsip və birbaşa göstərişlər nəzərdə tutulmuşdur.

Konstitusiyanın 17 və 34-cü maddələrinə əsasən, cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir. Uşaqların qayğısına qalmaq və onları tərbiyə etmək valideynlərin borcudur. Bu borcun yerinə yetirilməsinə dövlət nəzarət edir. Valideynləri və ya qəyyumları olmayan, valideyn qayğısından məhrum olan uşaqlar dövlətin himayəsindədirlər. Nikah və ailə dövlətin himayəsindədir. Analıq, atalıq, uşaqlıq qanunla mühafizə edilir. Dövlət çoxuşaqlı ailələrə yardım göstərir.

Sahəvi qanunvericilik aktı olan Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin (bundan sonra – Ailə Məcəlləsi) 1-ci maddəsində həmin Məcəllənin məqsədi müəyyən edilərək qeyd olunur ki, ailə qanunvericiliyi ailənin möhkəmləndirilməsi zəruriyyətindən, ailə münasibətlərinin qarşılıqlı məhəbbət və hörmət hisləri əsasında qurulmasından, ailənin işinə hər kəsin qarışmasının yolverilməzliyindən, ailə üzvlərinin ailə qarşısında qarşılıqlı yardım

və məsuliyyətindən, onların hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunmasından və bu hüquqların məhkəmədə müdafiəsi imkanlarından irəli gəlir. Qeyd edilməlidir ki, ailə qanunvericiliyinin bütün digər normaları məhz göstərilən məqsədin təmin edilməsinə yönəlmişdir.

Ailə qanunvericiliyində öz əksini tapmış göstərişlərin və prinsiplərin realizəsi, sağlam və etibarlı ailə münasibətlərinin qurulmasının təmin edilməsi üçün zəruri olan hüquqi institutlardan biri övladlığa götürmə institutudur.

Konstitusiyə Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 132.1.1 və 132.1.2-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2012-ci il 5 oktyabr tarixli Qərarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, hər bir uşaq ailədə yaşamaq və tərbiyə almaq, öz valideynlərini tanımaq və onların qayğısından istifadə etmək, onlarla birgə yaşamaq hüququna malikdir. Eyni zamanda, uşağın öz valideynləri tərəfindən tərbiyə olunmaq, öz maraqlarının təmin olunması, hərtərəfli inkişafı, onun ləyaqətinə hörmət olunması hüququ vardır.

Uşağın ailədə yaşamaq və tərbiyə almaq hüququnun həyata keçirilməsi müxtəlif vasitələrlə, o cümlədən övladlığa götürmə institutu ilə təmin edilir. Övladlığa götürmə institutunun əsas məqsədi övladlığa götürülən uşağın normal fiziki və mənəvi inkişafını təmin etməkdir. Övladlığa götürmə zamanı ailə qanunvericiliyinin əsas prinsiplərindən biri olan yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların hüquqlarının və mənafelərinin müdafiə edilməsi prinsipi rəhbər tutulur. Övladlığa götürmənin hüquqi mahiyyəti ondan ibarətdir ki, övladlığa götürmə barədə məhkəmə qərarının qanuni qüvvəyə minməsi ilə övladlığa götürənlə övladlığa götürülən arasında valideynlik münasibətləri ilə analoji hüquq münasibətləri əmələ gəlir.

Beləliklə övladlığa götürmə müəyyən hüquqi nəticələr yaradan hüquqi fakt qismində çıxış edir.

Ailə Məcəlləsinin 134.1-ci maddəsinə əsasən, övladlığa götürülənlər və onların övladları övladlığa götürənlərə və onların qohumlarına münasibətdə, eləcə də övladlığa götürənlər və onların qohumları övladlığa götürülənlərə (onların övladlarına) münasibətdə

öz şəxsi qeyri-əmlak və əmlak hüquq və vəzifələrinə görə mənşəcə qohumlara bərabər tutulurlar.

Ailə qanunvericiliyində nəzərdə tutulan bu normalar, həmçinin övladlığa götürmə məsələlərini tənzimləyən beynəlxalq hüquq sənədlərində əksini tapmışdır. “Uşaqların övladlığa götürülməsi haqqında” Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsinə əsasən, övladlığa götürmə övladlığa götürən şəxsə övladlığa götürülənə münasibətdə qanuni nikahda doğulmuş uşağa münasibətdə atanın yaxud ananın malik olduğu bütün hüquqları və vəzifələri verir. Övladlığa götürmə övladlığa götürülənə onu övladlığa götürən şəxsə münasibətdə qanuni nikahda doğulmuş uşağın öz atasına yaxud anasına münasibətdə malik olduğu bütün hüquqları və vəzifələri verir.

Göstərilən normaların məzmunundan aydın olur ki, qanunvericilik doğma valideynlə övladlığa götürənlər, eləcə də doğma övladla övladlığa götürülənlər arasında heç bir fərq qoymadan onlar üçün bərabər hüquqi təminatlar nəzərdə tutmuş, eyni şəxsi qeyri-əmlak və əmlak hüquq və vəzifələrinə malik olduqlarını müəyyən etmişdir.

Beləliklə, həm ailə qanunvericiliyi, həm də mülki qanunvericilik övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənləri doğma valideyn və övladlarla eyni hüquqi statusda tanıyaraq hüquq və vəzifələr, o cümlədən miras əmlakdan pay almaq hüquqları baxımından mənşəcə qohumlarla eyniləşdirmişdir.

Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I hissəsinə əsasən, normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafelərə bərabər münasibətə) əsaslanmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bərabərlik prinsipinin məzmununa dair formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə müvafiq olaraq, hüquqi dövlətin təməl prinsiplərindən hesab olunan hüquq bərabərliyi prinsipi Konstitusiyanın 25-ci maddəsində əks olunmaqla, məhz dövlət tərəfindən heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermədən hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verilməsini nəzərdə tutur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bu Qərarla əks olunmuş hüquqi mövqelərə uyğun olaraq qeyd edir ki, övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlər yalnız vərəsəliklə bağlı deyil, istənilən hüquq münasibətlərinin subyektləri kimi bütün hallarda doğma valideynlər və övladlarla bərabər hüquqi təminatlara malikdirlər. Bu baxımdan

Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsinə uyğun olaraq övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlər də doğma valideynlər və övladlarla bərabər qaydada mirasdan məcburi pay hüququna malikdirlər. Odur ki, qeyd edilən maddənin Konstitusiyanın müvafiq maddələri ilə uyğunsuzluq təşkil etməsi müəyyən edilməmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Klark Qordon Morrisin şikayəti üzrə 2017-ci il 26 may tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, qanunun aydın və proqnozlaşdırıla bilən olması hüquqi dövlətin vacib təzahürlərindən biri olan qanunun ümumiliyini təmin etmək zərurəti ilə uzlaşmalıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, qanunun mətninin mütləq aydınlığı (qanunvericinin bütün mümkün ola biləcək həyatı halları qanunda nəzərdə tutması) qeyri-realdır. Bu səbəbdən qanunda ümumi anlayışlardan istifadə edilməsi qaçılmazdır.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

- Mülki Məcəllənin 1193-cü maddəsi Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun hesab edilsin;

- Mülki Məcəllənin 1159-cu və Ailə Məcəlləsinin 134.1-ci maddələrinə uyğun olaraq Mülki Məcəllənin mirasda məcburi pay anlayışını nəzərdə tutan 1193-cü maddəsində “vəsiyyət edənin uşaqlarının, valideynlərinin” müddəası övladlığa götürülənləri və övladlığa götürənləri də ehtiva edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII və IX hissələrini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və

VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun hesab edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1159-cu və Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 134.1-ci maddələrinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin mirasda məcburi pay anlayışını nəzərdə tutan 1193-cü maddəsində “vəsiyyət edənin uşaqlarının, valideynlərinin” müddəası övladlığa götürülənləri və övladlığa götürənləri də ehtiva edir.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: *Fərhad ABDULLAYEV*

1.24. 23 aprel 2021-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 85.3 və 85.4-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin V hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 23 aprel 2021-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev (məruzəçi-hakim), Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 32-ci maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, konstitusiya məhkəmə icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 85.3 və 85.4-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin V hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim C.Qaracayevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Elmi-analitik sektorunun müdiri M.Məmmədovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi

Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin Hərbi qanunvericilik sektorunun müdiri E.Əsgərovun, mütəxəssis Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının hakimi Ə.Novruzovun mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının müdiri, hüquq üzrə elmlər doktoru, professor Ş.Səmədovanın rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 85.3 və 85.4-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiyaya) 12-ci maddəsinin I hissəsinə, 17-ci maddəsinin IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 84.1-ci maddəsinə əsasən, cinayət törədərkən on dörd yaşı tamam olmuş, lakin on səkkiz yaşına çatmayan şəxslər yetkinlik yaşına çatmayanlar hesab olunur. Cinayətin subyekti olan yetkinlik yaşına çatmayanlara təyin edilə bilən cəza növlərindən biri ictimai işlərdir. Cinayət Məcəlləsinin 85.3-cü maddəsinin tələbinə görə, ictimai işlər səksən saatdan üç yüz iyirmi saatadək müddətə təyin olunur və yetkinlik yaşına çatmayan məhkumun bacardığı, onun təhsildən və əsas işindən asudə vaxtlarda yerinə yetirdiyi işlərdən ibarətdir. Bu cəza növünün icra müddəti on beş yaşınadək şəxslər üçün gündə iki saatdan, on beş yaşından on altı yaşınadək şəxslər üçün isə gündə üç saatdan çox ola bilməz.

Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin (bundan sonra – Cəzaların İcrası Məcəlləsi) 35.1-ci maddəsinə görə, məhkumlar ictimai işləri yerinə yetirdikləri yerin müəssisədaxili intizam qaydalarına riayət etməli, əməyə vicdanla yanaşmalı, onlar

üçün müəyyən olunmuş yerlərdə və hökmdə müəyyən olunmuş müddətdə işləməli, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada elektron nəzarət vasitəsindən istifadə etməli, elektron nəzarət vasitəsini ictimai işlərin yerinə yetirildiyi yerlərdə gəzdirməli, həmin vasitənin işlək vəziyyətdə saxlanılması üçün ona xidmət etməli və yaşayış yerini dəyişdikdə bu barədə icra məmuruna məlumat verməlidirlər.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə müvafiq olaraq, uşaqları onların həyatına, sağlamlığına və ya mənəviyyətinə təhlükə törədə bilən fəaliyyətə cəlb etmək qadağandır. 15 yaşına çatmamış uşaqlar işə götürülə bilməzlər. Dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir. Cinayət Məcəlləsinin 85.3-cü maddəsində isə on beş yaşınadək şəxslərin təhsilindən və əsas işindən asudə vaxtlarında bacardıqları işlərin icrasına cəlb edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Sorğuverənin qənaətinə görə, ictimai işlər cəzasının işləməsi qadağan olunan 15 yaşınadək şəxslərə münasibətdə tətbiqi onların azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılmasına, sağlamlığının qorunması hüququnun, eləcə də bu kateqoriya şəxslərin əmək fəaliyyətinə cəlb edilməsinin qadağan olunması ilə bağlı Konstitusiya normalarının pozulmasına səbəb ola bilər. Halbuki, Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I və III hissələrində göstərilir ki, normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalıdır. Qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır.

Sorğuda, həmçinin qeyd olunur ki, Cinayət Məcəlləsinin 85.4-cü maddəsinə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayanlara islah işləri iki aydan bir ilədək müddətə təyin edilir. Bu zaman məhkumun qazancından məhkəmənin hökmü ilə müəyyən edilmiş miqdarda, beş faizdən iyirmi faizə qədər pul dövlət nəfinə tutulur.

İslah işləri növündə cəza məhkumun əsas iş yeri üzrə çəkilir. İslah işləri növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxslər məhkum edilməzdən əvvəl işlədikləri vəzifədə və ya işdə qalırlar. Bu şəxslər başqa vəzifəyə və ya işə yalnız əmək qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada və ümumi əsaslarla keçirilə bilirlər (Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 40 və 41.1-ci maddələri).

Sorğuverən hesab edir ki, 14 yaşından 15 yaşınadək olan yetkinlik yaşına çatmayanların işləməsi və onlara ictimai işlər və əsas iş yeri üzrə çəkilən islah işləri növündə cəzaların tətbiqini nəzərdə tutan Cinayət Məcəlləsinin 85.3 və 85.4-cü maddələri hüquqa və haqq-ədalət meyarlarına cavab verməməklə Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin V hissəsi, eləcə də digər qeyd olunan normaların tələbləri ilə ziddiyyət təşkil edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin IV və V hissələrində göstərilmişdir ki, uşaqları onların həyatına, sağlamlığına və ya mənəviyyətinə təhlükə törədə bilən fəaliyyətə cəlb etmək qadağandır. 15 yaşına çatmamış uşaqlar işə götürülə bilməzlər.

“Uşaq hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Uşaq hüquqları haqqında” Qanun) 1-ci maddəsinə uyğun olaraq, uşaqların hüquq və vəzifələri 18 yaşına (yetkinlik yaşına) çatmayan və tam fəaliyyət qabiliyyəti əldə etməyən hər bir şəxsə aid edilir. Konstitusiyaya uyğun olaraq uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə dövlət nəzarət edir. Dövlət orqanları, bütün fiziki və hüquqi şəxslər öz fəaliyyətində uşaqların mənafelərini üstün tutmalı, onların hüquqlarının təmin olunmasına şərait yaratmalıdırlar. Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları və müvafiq orqanların qərarları uşaq mənafələrinə zidd olmamalı və onların icrası uşaqların həyatına, inkişafına və tərbiyəsinə zərər gətirməməlidir (“Uşaq hüquqları haqqında” Qanunun 4 və 5-ci maddələri).

Uşaqların yaşına, səhhətinə, ümumtəhsil və peşə hazırlığı səviyyəsinə uyğun olaraq əmək hüququ vardır. Uşaqların əmək hüququnun yaranmasının və həyata keçirilməsinin şərtləri Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi (bundan sonra – Əmək Məcəlləsi) işçilərlə işəgötürənlər arasında yaranan əmək münasibətlərini, habelə onlarla müvafiq dövlət hakimiyyəti orqanları, hüquqi şəxslər arasında həmin münasibətlərdən törəyən digər hüquq münasibətlərini tənzimləyir. Həmin Məcəllənin 46-cı maddəsinin 4-cü hissəsinə görə, əmək müqaviləsi on beş yaşına çatmış fiziki şəxslərlə bağlanıla bilər. 15 yaşına çatmamış şəxslərlə bağlanılan əmək

müqaviləsi etibarsız sayılır və belə müqaviləni bağlayan işəgötürən bu Məcəllənin 312-ci maddəsinə uyğun olaraq inzibati məsuliyyətə cəlb edilir. On beş yaşından on səkkiz yaşınadək olan şəxslərlə əmək müqaviləsi bağlanarkən onların valideynlərindən və ya övladlığa götürənlərdən (qəyyumlarından) birinin və yaxud qanunla onları əvəz edən şəxslərin yazılı razılığı alınmalıdır. Həmçinin Əmək Məcəlləsinin 249-cu maddəsində göstərilmişdir ki, yaşı 15-dən az olan şəxslərin işə qəbul edilməsinə yol verilmir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunda qaldırılan məsələlər vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması üçün əhəmiyyət kəsb edərək insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə yönəlmişdir. Belə ki, qeyd olunan məsələlərə aydınlıq gətirilməsi, həmçinin cinayət törətmiş yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin cəmiyyətə yenidən inteqrasiyasına, “risk altında” olan uşaqlara dair alternativ cəza növlərinin tətbiqinin təkmilləşdirilməsinə xidmət etmiş olar.

Bu baxımdan Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda qaldırılan məsələnin düzgün həll edilməsi üçün cinayət qanunvericiliyinə müvafiq olaraq cəza institutunun mahiyyəti və məqsədinin açıqlanmasını, eləcə də yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində cinayət məsuliyyətinin və cəzanın xüsusiyyətlərinin nəzərdən keçirilməsini zəruri hesab edir.

Cinayətkarlığa qarşı tətbiq edilən cinayət hüquqi təsir vasitələrinin səmərəli olması onların hüquq pozuntusu törətmiş şəxsin fərdi xüsusiyyətlərinə, törədilmiş cinayətin ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə, xarakterinə mütənəsb olması, habelə məsuliyyətin və cəzanın fərdiləşdirilməsi ilə sıx bağlıdır. Cəza cinayətin hüquqi nəticəsi olmaqla fərdin təqsirli olaraq törətdiyi ictimai təhlükəli əmələ görə dövlət tərəfindən kəskin mənfi münasibətin göstəricisi kimi çıxış edir.

Cinayət Məcəlləsinin 41-ci maddəsinə əsasən, cəza məhkəmə hökmü ilə təyin edilən cinayət-hüquqi xarakterli tədbirdir. Cəza cinayət törətməkdə təqsirli hesab edilən şəxsə tətbiq olunur və həmin şəxs barəsində Cinayət Məcəlləsi ilə müəyyən edilən məhrumiyətlər yaradılmasından və ya onun hüquq və azadlıqlarının

məhdudlaşdırılmasından ibarətdir. Cəza sosial ədalətin bərpası, məhkumun islah edilməsi və həm məhkumlar, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısını almaq məqsədi ilə tətbiq edilir. Göstərilən normalardan aydın olur ki, cəza törədilmiş cinayətin hüquqi nəticəsi olmaqla cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulan hallarda və hədlərdə təqsirkara qarşı yönəldilir və onun həmin cəzanın icrası ilə əlaqədar məhrumiyyətlərə məruz qalması cəzanın məqsədlərinə nail olunmasına xidmət edir (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 56.1.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2012-ci il 12 yanvar tarixli Qərarı).

Cinayət törətmiş şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi və cəzalandırılması üçün qanunla müəyyən olunmuş yaş həddinə çatma və anlaqlılıq zəruri şərt hesab olunur.

Cinayət törədənədək on altı yaşı tamam olmuş şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir. On dörd yaşı tamam olmuş şəxs yalnız qəsdən adam öldürməyə, qəsdən sağlamlığa az ağır və ya ağır zərər vurmağa, adam oğurlamağa, oğurluğa, soyğunçuluğa, quldurluğa və s. əməllərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir. İctimai təhlükəli əməli (hərəkət və ya hərəkətsizliyi) törətdiyi zaman bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş yaş həddinə çatmamış şəxslər barəsində görülən tədbirlər və həmin tədbirlərin tətbiqi qaydası müvafiq qanunla müəyyən edilir (Cinayət Məcəlləsinin 20-ci maddəsi).

Göründüyü kimi, Cinayət Məcəlləsində, bir qayda olaraq, şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi və cəzalandırılması üçün cinayət törədərkən on altı yaşına çatması tələb olunur. Bir sıra hallarda isə qanunverici törədilən cinayətin xarakterini, qəsdən törədilməsini, belə əməllərin kriminal xarakterini dərk etmək qabiliyyətinə malik olmanı və digər halları nəzərə alaraq ayrı-ayrı cinayətlərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək üçün zəruri yaş həddini on dörd yaş hesab edir.

Cinayət Məcəlləsinin 84-cü maddəsinə əsasən, cinayət törədərkən on dörd yaşı tamam olmuş, lakin on səkkiz yaşına çatmayan şəxslər yetkinlik yaşına çatmayanlar hesab olunur. Yetkinlik yaşına çatmayanlar cinayət törətdikdə, onlara cəza təyin edilə bilər və ya tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq edilə bilər.

Qanunverici 14 yaşından 18 yaşına qədər olan şəxsləri yetkinlik yaşına çatmayanlar qrupuna aid edərək onların kifayət qədər əqli yetişkənliyə çatmadıqlarını və həyat təcrübələrinin az olmasını nəzərə almışdır. Bu səbəbdən də cinayət qanunvericiliyi yetkinlik yaşına çatmayanların törətdiyi cinayətə görə məsuliyyətin həlli və cəza təyini zamanı onların həyat və tərbiyə şəraitinin, psixi inkişaf səviyyəsinin, onun şəxsiyyətinin digər xüsusiyyətlərinin və kənar şəxslərin ona təsirinin nəzərə alınmasını məcburi sayır.

Qanunverici cinayətin subyekti qismində çıxış edən yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər barəsində cinayət mühakimə icraatının aparılmasının xüsusi qaydalarını, habelə bu kateqoriya şəxslərə münasibətdə tətbiq oluna biləcək məhdud sayda cəza növləri nəzərdə tutmaqla onların bu sahədə hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə xüsusi diqqətlə yanaşmışdır. Bununla bağlı Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, uşaqların müdafiəsi siyasəti Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin tərkib hissəsidir. Uşaqların hüquq və azadlıqlarının qorunması, uşaqların keyfiyyətli təhsil və yüksək standartlara cavab verən tibbi xidmətlərlə təmin edilməsi, onların qayğı ilə əhatə olunması, yüksək mənəvi və sosial mühitdə böyüməsi üçün zəruri şəraitin yaradılması, hərtərəfli şəxsiyyət və layiqli vətəndaş kimi formalaşması Azərbaycan Respublikasının dövlət uşaq siyasətinin prioritet istiqamətlərini təşkil edir.

Bu baxımdan Cinayət və Cinayət-Prosessual Məcəllələrində, eləcə də “Uşaq hüquqları haqqında” Qanunda cinayət icraatı qaydalarının uşaqlara tətbiqinin ayrıca xüsusiyyətləri nəzərdə tutulmuşdur. Adıçəkilən Qanunun 42-ci maddəsinə görə, uşaqlar barəsində məhkəməyədək icraatın, həmçinin birinci, apellyasiya və kassasiya instansiyaları icraatının xüsusiyyətləri Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi ilə müəyyən edilir. Uşaqların törətdikləri cinayətlər üzrə məhkəməyədək icraat yalnız ibtidai istintaq şəklində aparılır. Uşaqlar barəsində həbsə alma qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsinə yalnız onlara az ağır zərərli cinayətin, habelə ağır və ya xüsusilə ağır cinayətin törədilməsi istinad edildikdə yol verilir. Uşaqların azadlıqdan məhrum edilməsi ilə bağlı olan cəza tədbirləri məhkəmələr tərəfindən yalnız həmin məsələnin mükəmməl

baxılmasından sonra tətbiq edilməli və imkan daxilində aşağı həddə təyin edilməlidir.

Cinayət Məcəlləsinin 85-ci maddəsi yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində tətbiq edilən cəza növlərini məhdudlaşdıraraq cəmi 5 cəza növü (cərimə, ictimai işlər, islah işləri, azadlığın məhdudlaşdırılması və müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə) müəyyən etmiş və hər bir cəza üçün qısaltılmış müddət və ya azaldılmış məbləğlər nəzərdə tutmuşdur.

Qeyd olunmalıdır ki, yetkinlik yaşına çatmayanlara təyin edilə biləcək cəza növləri müəyyən edilərkən onların əqli və iradəvi xüsusiyyətlərinin, cinayətin törədilməsi hallarının, eləcə də cəmiyyətdə olan faydalı roluna uyğun olaraq yenidən inteqrasiyasına yardım etmiş olmasının nəzərə alınması tələbi beynəlxalq hüquq normalarından da irəli gəlir.

Belə ki, bu kateqoriya şəxslərin törətdiyi cinayətə görə tətbiq edilən cəza növləri və tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisinin 29 noyabr 1985-ci il tarixli “Yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə aid minimal standart qaydaları” (Pekin Qaydaları) və “Uşaq hüquqları haqqında” 20 noyabr 1989-cu il tarixli Konvensiyası ilə müəyyən edilir. Göstərilən beynəlxalq aktlarda məhz yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər barəsində cinayət mühakimə icraatının xüsusiyyətlərini müəyyən edən, onların hüquq və azadlıqlarına təminat verən bir sıra əsas prinsiplər və qaydalar əks etdirilmişdir.

“Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyanın 40-cı maddəsinə müvafiq olaraq, iştirakçı dövlətlər cinayət qanunvericiliyini pozmuş hesab edilən, onu pozmaqda təqsirləndirilən və ya təqsirli sayılan hər bir uşağın onunla elə bir rəftar hüququnu tanıyırlar ki, belə rəftar uşaqda ləyaqət və mənlilik hislərinin inkişafına kömək edir, uşaqda insan hüquqlarına və başqalarının əsas azadlıqlarına hörmət hissini möhkəmləndirir və bu zaman uşağın yaşını və onun reinteqrasiyasına və cəmiyyətdə faydalı rol oynamasına kömək göstərilməsinin arzu edildiyini nəzərə alır.

Beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq formalaşmış yeni yanaşmaya görə yetkinlik yaşına çatmayan şəxs cinayəti işləmiş kimi deyil, cinayəti törədəcək şəraitə düşürülmüş şəxs kimi

qiymətləndirilir. Bu yanaşma uşağı bir cinayətkar olaraq görmür və cinayətə yönəldildiyini qəbul etməklə, onu da cinayətin müəyyən mənadada qurbanı kimi qəbul edir. Lakin bu vəziyyət cinayət törətmiş uşağın cəzasız qalacağı mənasına gəlməməli, tətbiq ediləcək sanksiya uşağın vəziyyətinə və törətdiyi əmələ uyğun və mütənasib olmalıdır.

Sorğuda qaldırılan məsələ ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, yetkinlik yaşına çatmayanlara təyin edilən digər cəza növləri kimi ictimai işlər cəzası da tətbiq edilərkən bu cəzanın onların psixoloji vəziyyətinə, cəmiyyətdəki inkişafına, yenidən tərbiyə edilməsinə təsiri və həmin şəxslərin ləyaqət və mənlilik hislərini zədələməməsi kimi amillər diqqətlə nəzərdən keçirilməli və bu sahədə mövcud qanunvericilik aktlarınının tələblərinə əməl edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2017-ci il 17 oktyabr tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş “İctimai işlər cəzasına məhkum olunmuş və ictimai işlər növündə inzibati tənbeh tədbiri tətbiq edilmiş şəxslərin cəlb ediləcəyi işlərin növləri və belə işlərin keçiriləcəyi yerlərin müəyyənləşdirilməsi Qaydası”nın 4-cü bəndində barəsində ictimai işlər tətbiq edilən yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin cəlb ediləcəyi işlərin və belə işlərin icra ediləcəyi yerlərin müəyyənləşdirilməsinin xüsusiyyətləri göstərilmişdir. Bu bəndə görə, barəsində ictimai işlər tətbiq edilən yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin cəlb ediləcəyi işlər və belə işlərin keçiriləcəyi yerlər müəyyənləşdirilən zaman onların təhsilindən və ya əsas işindən sonra asudə vaxtlarında yerinə yetirə biləcəyi işlər əsas götürülməli, onların yaş dövrünə uyğun psixoloji cəhətləri nəzərə alınmalıdır. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin cəlb ediləcəyi işlər və belə işlərin həyata keçiriləcəyi yerlər müəyyənləşdirilərkən onların təhsili və ya əsas işi, cinsi mənsubiyyəti, yaş dövrünə uyğun fiziki sağlamlığı və psixoloji cəhətləri, həyatı qavrama baxışları nəzərə alınır. İctimai işlərin növləri və belə işlərin həyata keçiriləcəyi yerlər müəyyən edilən zaman kənardan hamının sərbəst şəkildə görə bilmədiyi, həmçinin belə işlərin icrasının digər şəxslər tərəfindən foto və video çəkilişlərinin aparılması mümkün olmadığı işlərə və iş yerlərinə üstünlük verilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Kollegiyasının 24 aprel 2018-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş “İctimai işlər növündə cəzanın və inzibati tənbehin icrası Qaydaları”na əsasən, ictimai işlərin icrası şəxsin yaşadığı ərazinin yerli icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi ictimai yerlərdə həyata keçirilir. İctimai işlər növündə cəzanın və inzibati tənbehin məqsədlərinə barəsində ictimai işlər tətbiq edilmiş şəxsin ictimai faydalı əməkdə iştirakı vasitəsilə nail olunur. İctimai işləri şəxsin yaşadığı yerin icra məmuru icra edir.

Beləliklə, barəsində ictimai işlər tətbiq edilən şəxslərin cəlb ediləcəyi işlərin növünün və icra ediləcəyi yerlərin müəyyənləşdirilməsi, həmin şəxslərin ictimai işlərə göndərilməsi, belə işlərin təşkili və nəzarət tədbirləri qüvvədə olan cinayət, cəzaların icrası qanunvericiliyi normalarına və müvafiq “Qaydalara” uyğun olaraq həyata keçirilir. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin qanunvericilik normalarına və beynəlxalq hüquqi aktlara zidd olaraq məcburi əmək fəaliyyətinin icrasına yönəldilməsi onların psixoloji və mənəvi inkişafına, o cümlədən cəmiyyətdə formalaşmasına mənfi təsir göstərə bilər.

Qanunverici 14 yaşı tamam olmuş yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin ictimai işlərə cəlb edilməsini mümkün hesab etməklə onlara münasibətdə digər cəza növlərinə alternativ olaraq ictimai işləri daha yüngül cəza növü kimi nəzərdə tutmuşdur. Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, ictimai işlər növündə cəza öz təbiətinə görə islah işləri növündə cəzadan fərqli olaraq əmək hüquq münasibətlərinin əlamətlərini tam şəkildə daşımayaraq cəzaların icrası münasibətlərinin dairəsinə daxildir.

Əmək hüquq münasibəti isə əmək müqaviləsi əsasında yaranan və əmək hüquq normaları ilə tənzimlənən ictimai münasibətdir. Onun bir tərəfi – işçi müəssisədaxili intizam qaydalarına tabe olmaqla əmək müqaviləsi üzrə şərtləndirilmiş əmək funksiyasını şəxsən yerinə yetirməyi öhdəsinə götürür, digər tərəfi – işəgötürən isə işçiyə iş təqdim etməyə, sağlam və təhlükəsiz əmək şəraitini təmin etməyə və onun əməyini ödəməyə borcludur.

Əmək Məcəlləsinin 3-cü maddəsinə görə, işçi – işəgötürənlə fərdi qaydada yazılı əmək müqaviləsi (kontrakt) bağlayaraq müvafiq iş yerində haqqı ödənilməklə çalışan fiziki şəxsdir. Əmək müqaviləsi

(kontraktı) işəgötürənlə işçi arasında fərdi qaydada bağlanan əmək münasibətlərinin əsas şərtlərini, tərəflərin hüquq və vəzifələrini əks etdirən yazılı müqavilədir. Əmək müqavilələri sərbəst bağlanır. Əmək münasibətləri yaratmayan və ya yaratmaq istəməyən heç kəs əmək müqaviləsi bağlamağa məcbur edilə bilməz (Əmək Məcəlləsinin 42-ci maddəsi).

Beləliklə, əmək münasibətləri muzdla, ödənişlə, işçinin mövcud əmək kollektivinə daxil edilməsi zərurəti (mövcud olduğu halda), eləcə də işin şəxsi icrası zərurəti ilə xarakterizə olunan sosial münasibətlərdir. Məhz bu münasibətlər əmək hüququ predmetinin əsasını təşkil edir.

Məhkumların ictimai işlərə cəlb edilməsi halında isə əmək münasibətlərinin vacib əlamətləri mövcud olmur. Belə ki, cəza-icra münasibətləri əsasında məhkumlar tərəfindən müəyyən işin yerinə yetirilməsi zamanı yaranan əmək münasibətlərinin əmək qanunvericiliyinin predmetinə aid edilməsinə imkan verməyən zəruri ünsürü qarşılıqlı razılaşmanın – əmək müqaviləsinin mövcud olmamasıdır.

Cəza-icra münasibətləri əsasında yaranan əmək münasibətlərindən fərqli olaraq, əmək müqaviləsi üzrə yaranmış əmək münasibətləri könüllü əməyi ehtiva edir və bu müqavilə əsasında işçinin Əmək Məcəlləsinin 9-cu maddəsində qeyd olunan sərbəst surətdə ixtisasına, sənətinə, peşəsinə uyğun əmək fəaliyyəti növü və iş yeri seçərək əmək müqaviləsi bağlamaq, əmək müqaviləsinin şərtlərini dəyişdirmək və ya onu ləğv etmək üçün işəgötürənə müraciət etmək, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş minimum məbləğdən aşağı olmayan əmək haqqı almaq və bir çox digər əsas hüquqları mövcuddur.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu cəza-icra münasibətlərinin subyektiv tərkibini, vaxt intervalını, əhatə etdiyi dövr və münasibətlərin xarakterini əsas götürərək vurğulayır ki, məhkəmə tərəfindən ittiham hökmü çıxarıldıqda dövlət və məhkum arasında yaranan əmək münasibətləri cəza-icra münasibətlərinə aid olduğundan, Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin V hissəsi ilə yetkinlik yaşına çatmayanlara ictimai işlər cəzasının tətbiq edilməsini nəzərdə tutan qanunvericilik normaları arasında ziddiyyət yaranmır. Belə ki, 15 yaşına çatmamış uşaqların işə götürülməsinin qadağan olunmasını

nəzərdə tutan normalar əmək hüququ baxımından bütün əlamətləri mövcud olan əmək münasibətlərini ehtiva edir.

Sorğuda qaldırılan digər məsələ yetkinlik yaşına çatmayanlara təyin edilən cəza növlərindən biri olan islah işləri cəzasının 15 yaşınadək şəxslərə tətbiq edilməsinin qanunvericiliyə zidd olması ilə bağlıdır. Cinayət Məcəlləsinin 85.4-cü maddəsinə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayanlara islah işləri iki aydan bir ilədək müddətə təyin edilir. Bu zaman məhkumun qazancından məhkəmənin hökmü ilə müəyyən edilmiş miqdarda, beş faizdən iyirmi faizə qədər pul dövlət nəfinə tutulur.

Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 40 və 41-ci maddələrinə müvafiq olaraq, islah işləri növündə cəza məhkumun əsas iş yeri üzrə çəkilir. İslah işləri növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxslər məhkum edilməzdən əvvəl işlədikləri vəzifədə və ya işdə qalırlar. Bu şəxslər başqa vəzifəyə və ya işə yalnız əmək qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada və ümumi əsaslarla keçirilə bilərlər.

Qeyd olunmalıdır ki, Cinayət və Cəzaların İcrası Məcəllələrinin islah işləri ilə əlaqədar normaları əmək qanunvericiliyinə göndəriş edərək, bu cəza növünün tətbiqi üçün məhkumun iş yerinin olmasını zəruri hesab edir.

Əmək Məcəlləsinin 3-cü maddəsinin 8-ci hissəsinə əsasən, iş yeri – işçinin haqqı ödənilməklə vəzifəsi (peşəsi) üzrə əmək müqaviləsi ilə müəyyən edilmiş işləri (xidmətləri) yerinə yetirdiyi yerdır.

Bu baxımdan qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olaraq, 15 yaşınadək şəxslərin əmək münasibətlərinə girməsinə yol verilmədiyindən, islah işləri növündə cəza yalnız 15 yaşı tamam olan və ya daha çox yaşı olan yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində tətbiq edilə bilər.

Eyni zamanda, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən cinayət işlərinə baxılarkən qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq onları cinayət məsuliyyətinə cəlb etmədən və ya cəzadan azad etməklə tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq edərək islah olunmalarının mümkünlüyü məsələsi hər bir halda araşdırılmalıdır. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 88.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, yetkinlik yaşına çatmayan ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır

cinayət etdikdə, tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq etməklə onun islah olunması mümkün hesab edilərsə, həmin şəxs cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər. Həmçinin böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət etməyə görə məhkum edilmiş yetkinlik yaşına çatmayan müvafiq tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq edilməklə cəzadan azad oluna bilər (Cinayət Məcəlləsinin 89.1-ci maddəsi).

Qeyd olunan alternativ tədbirlərin tətbiq edilməsində məqsəd cinayət əməli törətmiş yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə şəxsi məsuliyyət hissini inkişaf etdirərək onu cəmiyyətə qaytarmaq və cəmiyyətdə faydalı rol oynamaqla uşağın düzgün inkişafına kömək etməkdir. Cinayət qanunvericiliyi yetkinlik yaşına çatmayanların islah olunması, daha ağır cəzaların tətbiqinin qarşısının alınması, onlar tərəfindən törədilən cinayətlərin residiv müəyyən edilərkən nəzərə alınmaması, yetkinlik yaşına çatmamanın cəzanı yüngülləşdirən hal olması kimi qaydalara əsaslanır. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə təyin edilən cəzanın əsas məqsədi onun cəzalandırılması deyil, günahını dərk etməsi və gələcəkdə hüquqazidd əməllər törətməsinin qarşısının alınması, uşağın olduğu mühitdən çıxarılarq qorunması, cinayət törətmənin həyat tərzinə çevrilməsinin qarşısının alınması, yəni, uşağın sağlamlaşdırılmasıdır. Bu cür cəzalandırma hüquq və qanuni maraqlarının maksimum müdafiəsi və cəmiyyətə yenidən qazandırmaq məqsədi ilə onların fərdi profilaktik tərbiyəsinə yönəlmişdir. Belə vəziyyətdə dövlət, inancları tam formalaşmamış yetkinlik yaşına çatmayanların inkişafı və əməllərini vaxtında dərk etməsi, düzgün seçim etməsi və gələcəkdə düşünülməmiş hərəkət etməməsi üçün müvafiq tədbirlərdən istifadə edir.

Bu yanaşma Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 fevral 2017-ci il tarixli “Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcridetmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə” Sərəncamından da irəli gəlir.

Beləliklə, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu 15 yaşınadək şəxslərin əmək fəaliyyətinə cəlb olunmasının qadağan edilməsi ilə

bağlı sorğuda qaldırılan məsələyə münasibətdə göstərilənləri nəzərə alaraq aşağıdakı nəticələrə gəlir:

- Cinayət Məcəlləsinin 85.3 və 85.4-cü maddələri Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin V hissəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir;

- məhkəmələr ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət törətmiş 15 yaşınadək şəxslərə ictimai işlər cəzasının təyin edilməsi məsələsini həll edərkən, ilk növbədə, onların Cinayət Məcəlləsinin 88.1-ci maddəsinə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinə üstünlük verməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 85.3 və 85.4-cü maddələri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin V hissəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir.

2. Məhkəmələr ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət törətmiş 15 yaşınadək şəxslərə ictimai işlər cəzasının təyin edilməsi məsələsini həll edərkən, ilk növbədə, onların Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 88.1-ci maddəsinə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinə üstünlük verməlidir.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

1.25. 02 fevral 2022-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

Q Ə R A R I

“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 25-ci maddəsinə, 29-cu maddəsinin I və IV hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

2 fevral 2022-ci il Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 32-ci maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, konstitusiya məhkəmə icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 25-ci maddəsinə, 29-cu maddəsinin I və IV hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorgusu əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim İ.Nəcəfovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri M.Məmmədov və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Sosial qanunvericilik şöbəsinin müdiri A.Vəliyevin, mütəxəssis Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin mülahizələrini, ekspertlər Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Əmək və Ekologiya Hüququ kafedrasının professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru M.Əliyevin və həmin kafedranın müəllimi F.Əliyevanın rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Əmək pensiyaları haqqında” Qanun) 9.6-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 25-ci maddəsinə, 29-cu maddəsinin I və IV hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilmişdir ki, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 37.3.1-ci maddəsinə əsasən, yaşa görə əmək pensiyasının pensiya təyin olunan günədək qazanılmış sığorta hissəsi tam məbləğdə ödənilir. Pensiya təyin olunduqdan sonrakı dövr üzrə qazanılan sığorta və yığım hissələri üzrə pensiya kapitalının toplanması davam etdirilir və şəxslər işləməyən əmək pensiyaçısı kateqoriyasına keçdikdə, yaxud pensiya təyin olduğu gündən sonra 6 il və daha çox işlədikdə həmin dövr üzrə sığorta və yığım hissələrinin hesablanmasında gözlənilən pensiya ödənişi müddəti aylarının sayı pensiyaçının pensiya yaşından sonra işlədiyi ayların miqdarı qədər, lakin 72 aydan artıq olmamaqla azaldılaraq əmək pensiyası yenidən hesablanır. Sonrakı belə

hesablamalar bu maddədə göstərilən şərt nəzərə alınmaqla hər növbəti 6 ildən bir həyata keçirilir.

Göründüyü kimi, qanunvericiliyin həmin norması bütün işləyən əmək pensiyaçılarına münasibətdə istisnasız olaraq əmək pensiyalarının yenidən hesablanması şərtlərini və qaydasını müəyyən etmişdir.

Həmin Qanunun 9.6-cı maddəsinə görə isə hərbi qulluqçulara əmək pensiyası hərbi xidmət dövründə deyil, hərbi xidmətdən buraxıldıqdan sonra təyin olunur. Əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının pensiyası sonuncu təminat xərçiliyinə görə yenidən hesablanmır. Bu kateqoriyadan olan şəxslərin əmək pensiyası yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına görə yenidən hesablanma bilər.

Sorğuverənin qənaətinə görə, göstərilən maddəyə əsasən hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının yalnız fərdi hesabında qeydə alınmış sığorta kapitalına görə pensiyasının yenidən hesablanması hüququ vardır. Bundan fərqli olaraq, ehtiyatda olub, başqa sahədə, yəni qeyri-hərbi, mülki sahədə çalışan və hərbi xidmətini davam etdirməyən pensiyaçılara münasibətdə isə sosial sığorta hesabındakı pensiya kapitalına görə pensiyaya əlavə hesablanma bilməz.

Sorğuverən hesab edir ki, qanunvericilikdə belə bir vəziyyətin mövcud olması hərbi qulluqçuların Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş mülkiyyət, bərabərlik və sosial təminat hüquqlarını pozur, normalar arasında daxili uzlaşmanı istisna edərək, Konstitusiyanın 149-cu maddəsində ifadə olunmuş normativ hüquqi aktların haqq-ədalətə əsaslanması tələbinə cavab vermir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu, ilk növbədə, qeyd etməyi vacib hesab edir ki, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusunda qaldırılan məsələlər hüquq tətbiqetmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsinə, nəticədə hərbi qulluqçuların sosial təminatının yaxşılaşdırılmasına yönəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edir.

İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin

edilməsi dövlətin ali məqsədidir. Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır (Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin I hissəsi və 16-cı maddəsinin I hissəsi).

Əsas sosial-iqtisadi hüquqlardan biri olan sosial təminat hüququ Konstitusiyanın 38-ci maddəsində təsbit olunmuşdur. Həmin maddəyə əsasən, hər kəsin sosial təminat hüququ vardır. Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir (Konstitusiyanın 38-ci maddəsinin I və III hissələri).

Sosial təminat hüququ qanunla müəyyən edilmiş hallarda və hədlərdə pensiya almaq hüququnu da ehtiva edir. Pensiya hüququ sosial təminatın tərkib hissəsi və onun qanunla müəyyən olunmuş ən mühüm formasıdır. Hər kəsin pensiya hüququ konstitusion hüquq olan sosial təminat hüququnun subyektiv hüquq növü kimi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasında pensiya təminatı sistemi sosial həmrəylik və sosial sığorta prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərir. Əmək pensiyaları haqqında qanunvericiliyin əsas məqsədi pensiya təminatı sistemində bu prinsiplərin gücləndirilməsində, qazanılan pensiya hüquqları ilə toplanılan sığorta vəsaitləri arasında tarazlaşdırma mexanizminin formalaşdırılmasında ifadə olunur.

Vətəndaşların əmək pensiyası hüquqlarının yaranmasının əsasları, bu hüquqların həyata keçirilməsi qaydaları və əmək pensiyası təminatı sistemi “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunla müəyyən edilmişdir.

Həmin Qanunun 1.0.1-ci maddəsinə əsasən, əmək pensiyası - bu Qanunla nəzərdə tutulmuş qayda və şərtlərlə müəyyən edilən və məcburi dövlət sosial sığortaolunanların onlara əmək pensiyası təyin olunduqdan əvvəl aldıkları əməkhaqqı və digər gəlirlərin, yaxud sığortaolunanların ölümü ilə əlaqədar onların ailə üzvlərinin itirdikləri gəlirlərin kompensasiyası məqsədilə vətəndaşlara aylıq pul ödənişidir.

Maddənin məzmunundan görüldüyü kimi, əmək pensiyası sığortaolunanın pensiya təyin edilməzdən əvvəl aldığı əmək haqqı və digər gəlirlərinin kompensasiyası məqsədi ilə verilən pul ödənişidir.

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanuna əsasən, vətəndaşların əmək pensiyasının üç növü mövcuddur: yaşa, əlilliyə və ailə başçısını

itirməyə görə əmək pensiyası. Ümumi əsaslarla yaşa və əlilliyə görə əmək pensiyası hüququnun yaranması üçün əsas şərt müvafiq olaraq pensiya yaş həddinə çatma və ya əlillik dərəcəsinin olması ilə yanaşı minimum pensiya təyinatına imkan verən pensiya kapitalı və (və ya) minimum staj tələbini yerinə yetirməkdir. Ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyası hüququnun yaranmasının əsas şərti isə vəfat etmiş ailə başçısının əmək qabiliyyətli yaşına uyğun minimum stajının olmasıdır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.1, 1.0.2, 1.0.5 və 20.14-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2020-ci il 15 may tarixli Qərarı).

Əmək pensiyaları sığortaolunanın fərdi hesabının sığorta hissəsində ödənilmiş məcburi dövlət sosial sığorta haqları hesabına qeydə alınmış və yığım hissəsində toplanmış vəsait – pensiya kapitalı əsasında müəyyən edilərək vətəndaşlara ödənilir.

Qeyd edilməlidir ki, fərdi hesab dedikdə, dövlət sosial sığorta sistemində fərdi uçotu həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən hər bir sığortaolunana uçot dövründə daimi (dəyişməz) sosial sığorta nömrəsi ilə açılmış şəxsi hesab nəzərdə tutulur (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.7-ci maddəsi).

Pensiya kapitalı müvafiq olaraq fərdi hesabın sığorta hissəsində qeydə alınan və fərdi hesabın yığım hissəsində toplanan vəsaitlərin məbləğini nəzərdə tutur. Əmək pensiyasının sığorta hissəsi isə fərdi hesabın sığorta hissəsində qeydə alınmış pensiya kapitalının gözlənilən pensiya ödənişi müddətinin aylarının sayına nisbəti şəklində hesablanan məbləği ehtiva edir. Əmək pensiyasının yığım hissəsi dedikdə, fərdi hesabın yığım hissəsində toplanan pensiya kapitalının gözlənilən pensiya ödənişi müddətinin aylarının sayına nisbəti şəklində hesablanan məbləğ başa düşülür (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.10, 1.0.12 və 1.0.13-cü maddələri).

Gözlənilən pensiya ödənişi müddəti əmək pensiyasının sığorta və yığım hissələrinin hesablanmasında istifadə olunan göstərici olmaqla, mövcud qanunvericiliklə 144 ay (12 il) müddətində nəzərdə tutulmuşdur (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.14 və 45-ci maddələri).

Həmin Qanunun 1.0.15-ci maddəsinə əsasən, əmək pensiyasının müəyyən edilməsi dedikdə, əmək pensiyasının təyin edilməsi, onun

məbləğinin yenidən hesablanması və əmək pensiyasının bir növündən digərinə keçid nəzərdə tutulur.

Əmək pensiyasının və əmək pensiyasına əlavənin ödənilməsi (çatdırılması) qaydalarına dair müddəalar “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 37-ci maddəsində əks etdirilmişdir. Həmin Qanunun 37.3.1-ci maddəsinə əsasən, işləyən əmək pensiyaçılarına yaşa görə əmək pensiyasının pensiya təyin olunan günədək qazanılmış sığorta hissəsi tam məbləğdə ödənilir. Bu norma imperativ norma olmaqla, pensiyaçıların hansı sahədə – pensiya təyin edilməzdən əvvəl işlədiyi sahədə və ya hər hansı digər sahədə işləməsindən asılı olmayaraq pensiya təyin olunan günədək pensiyanın qazanılmış sığorta hissəsinin tam şəkildə ödənilməli olmasını təsbit edir.

Həmin maddədə pensiya təyin olunduqdan sonra işləyən əmək pensiyaçılarının pensiyasının yenidən hesablanması qaydası da müəyyən edilərək göstərilmişdir ki, pensiya təyin olunduqdan sonrakı dövr üzrə qazanılan sığorta və yığım hissələri üzrə pensiya kapitalının toplanması davam etdirilir. İşləyən əmək pensiyaçısı işləməyən əmək pensiyaçısı kateqoriyasına keçdikdə, yaxud pensiyaçı işləməyə davam etdiyi təqdirdə hər 6 ildən bir həmin dövr üzrə sığorta və yığım hissələrinin hesablanmasında gözlənilən pensiya ödənişi müddəti aylarının sayı pensiyaçının pensiya yaşından sonra işlədiyi ayların miqdarı qədər, lakin 72 aydan artıq olmamaqla azaldılaraq əmək pensiyası yenidən hesablanır.

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 37.3.1-ci maddəsinin qeyd edilən müddəalarından aydın olur ki, qanunverici pensiya təyin olunduqdan sonra işləyən əmək pensiyaçılarına münasibətdə pensiyanın yenidən hesablanmasını sığorta və yığım hissələri üzrə pensiya kapitalının toplanması ilə əlaqələndirmiş, pensiya ödənişi müddəti aylarının sayının isə pensiyaçının pensiya yaşından sonra işlədiyi ayların miqdarı qədər azaldılmaqla hesablandığını göstərmişdir.

Beləliklə, qanunverici göstərilən maddədə pensiyaya çıxmasına baxmayaraq, hər hansı sahədə əmək fəaliyyətini davam etdirən şəxslərin ödədikləri məcburi dövlət sosial sığorta haqları hesabına pensiya kapitalının sığorta, habelə yığım hissələri üzrə toplanmanın davam etdiyini, həmin şəxsin sonradan işləməyən əmək pensiyaçısı

kateqoriyasına keçdikdə və ya işləməyə davam etdiyi təqdirdə hər 6 ildən bir əmək pensiyalarının bu maddədə nəzərdə tutulmuş qaydada yenidən hesablanmalı olduğunu imperativ qaydada müəyyən etmişdir.

Nəzərə alınmalıdır ki, pensiya təminatı sisteminin hər bir iştirakçısının ödədiyi sığorta haqlarının onun alacağı pensiya məbləğinə mütənasib olmasının təmin edilməsi qüvvədə olan pensiya qanunvericiliyinin əsas məqsədlərindən biridir. Qanunvericilikdə əmək pensiyalarının təyin edilməsi üçün müəyyən edilmiş zəruri şərtlərdən olan sığortaolunanın sığorta stajı əmək pensiyası hüququnun müəyyən edilməsi zamanı nəzərə alınan iş və ya digər fəaliyyət dövrləri ilə əlaqələndirilmiş və həmin iş dövrlərinin nəzərə alınması üçün məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi əsas şərt kimi təsbit edilmişdir (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.2 və “Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Sosial sığorta haqqında” Qanun) 8-ci maddəsi).

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 8, 9 və 20-ci maddələrində bəzi kateqoriyadan olan şəxslərin əmək pensiyası hüququnun yaranmasında və hesablanmasında müəyyən güzəştlərin tətbiq olunması nəzərdə tutulmuşdur.

Həmin Qanunun 9-cu maddəsində güzəştli şərtlərlə əmək pensiyası hüququ olan şəxslər sadalanaraq, hərbi qulluqçular da (hərbi rütbələrdən məhrum edilmiş hərbi qulluqçular və müddətli həqiqi hərbi xidmət hərbi qulluqçuları istisna olmaqla) belə hüquqa malik şəxslərin dairəsinə aid edilmişdir. “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.3-cü maddəsinə görə, hərbi qulluqçular — Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrində və hərbi xidmət nəzərdə tutulmuş digər dövlət orqanlarında (dövlət orqanlarının strukturuna daxil olan qurumlarda) xidmət edən hərbi rütbəli şəxslərdir. Hərbi qulluqçulara münasibətdə dövlət qarşısında xüsusi xidmətləri olan şəxs kimi həm pensiya yaş həddində, həm də pensiya məbləğində müəyyən güzəştlər tətbiq edilir.

Pensiya məbləğində müəyyən olunan güzəşt “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 20.14-cü maddəsinə uyğun olaraq əmək pensiyasına dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına qulluq stajına görə əlavələrin tətbiq edilməsini ehtiva edir.

Güzəştli şərtlərlə əmək pensiyasının təyin edilməsi zamanı şəxsin tutduğu vəzifədəki son 12 və ya 24 ayın və ya istənilən ardıcıl gələn 60 ay üzrə əmək haqqının yaxud dövlət məvacibinin orta aylıq məbləğinin (və ya son təminat xərcliyinin) 50-100 faiz həcmində onun pensiyasına qulluq stajına görə əlavə edilir.

Təminat xərcliyi dedikdə, hərbi qulluqçuların hərbi xidmətdən buraxıldığı günə aldıkları miqdarda (sonrakı artımlar da nəzərə alınmaqla) aylıq vəzifə maaşından, rütbə maaşından, xidmət illərinə görə əlavədən, ərzaq payı əvəzinə verilən pul kompensasiyasından, vəzifə maaşından hesablanan digər əlavələrdən (büdcədənkenar vəsaitlər hesabına hesablanan əlavələr və digər ödənişlər istisna olmaqla), artımlardan ibarət olan məbləğ başa düşülür (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.5-ci maddəsi).

Beləliklə, hərbi və xüsusi rütbəli şəxslərə ödənilən əmək pensiyası iki hissədən – sığorta hissəsindən və qulluq stajına görə əlavədən ibarətdir. Hərbi qulluqçuların əmək pensiyasına qulluq stajına görə əlavə onların son təminat xərcliyi əsasında təyin edilir və təminat xərcliyindəki sonrakı artımlar əmək pensiyasının müvafiq qaydada artmasına səbəb olur (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 29.2-ci maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən, işləyən pensiyaçıların qulluq stajına görə əmək pensiyasına əlavələri almaq hüququ qanunla nəzərdə tutulmuş əlavə sosial təminatdır, onların alınması hüququ isə şəxs tərəfindən ödənilmiş sosial sığorta haqlarından deyil, onun müvafiq statusundan (dövlətlə xidməti və ya əmək münasibətlərinin mövcudluğundan) asılıdır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.3.4-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2014-cü il 14 noyabr tarixli Qərarı).

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6-cı maddəsində isə əmək pensiyası təyin edildikdən sonra hərbi xidmətini davam etdirən hərbi qulluqçuların pensiyasının yenidən hesablanması qaydası müəyyən edilmişdir. Qeyd edilən maddəyə əsasən, hərbi qulluqçulara əmək pensiyası hərbi xidmət dövründə deyil, hərbi xidmətdən

buraxıldıqdan sonra təyin olunur. Əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının pensiyası sonuncu təminat xərcliyinə görə yenidən hesablanmır. Bu kateqoriyadan olan şəxslərin əmək pensiyası yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına görə yenidən hesablanıla bilər.

Qeyd edilməlidir ki, Qanunun həm 9.6, həm də 37.3.1-ci maddələrinin müddəalarında pensiyaya çıxmış işləyən əmək pensiyaçılarının pensiyasına əlavənin deyil, məhz əmək pensiyasının yenidən hesablanması nəzərdə tutulmuşdur.

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6-cı maddəsinin məzmununa əsasən, əmək pensiyası təyin edilmiş hərbi qulluqçu hərbi xidmətini davam etdirdiyi təqdirdə onun əmək pensiyası yenidən son təminat xərcliyi nəzərə alınmaqla hesablanmayacaq.

Bu isə ondan irəli gəlir ki, pensiya təyin edildikdən sonra hərbi xidmətini davam etdirən hərbi qulluqçunun əmək pensiyasına qulluq stajına görə əlavənin yenidən son təminat xərcliyinə görə hesablanması, təminat xərcliyinin əvvəlkindən aşağı olduğu halda pensiyaçının pensiya məbləğinin azalmasına səbəb ola bilər.

Nəzərə alınmalıdır ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 27 avqust tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Təminat xərcliyinin hesablanması, hərbi xidmət müddəti və təminat xərcliyi barədə məlumatların təqdim olunması Qaydaları”nın 9-cu hissəsinə də əsasən, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6-cı maddəsinə uyğun olaraq, əmək pensiyası təyin edildikdən sonra yenidən hərbi xidmətə cəlb olunan hərbi rütbəli şəxs hərbi xidmətdən növbəti dəfə tərxis edilərkən, Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna ona dair yenilənmiş məlumat vərəqi göndərilir.

Lakin pensiya təyin edildikdən sonra hərbi xidmətini davam etdirən hərbi qulluqçuların təminat xərcliyindən məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi ümumi qaydaya uyğun olaraq davam etdirildiyindən, qanunverici həmin şəxslərin əmək pensiyasının yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına əsasən yenidən hesablanmalı olduğunu müəyyən etmişdir.

Məlum olduğu kimi, əmək pensiyaları qanunvericiliyində şəxsin əmək pensiyasının hesablanması və ya yenidən hesablanması zamanı o vəsaitlər (və vəsaitlərdəki artımlar) nəzərə alınır ki, həmin şəxs:

- “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.1 və 1.0.5-ci maddələrinə uyğun olaraq bu vəsaitləri müvafiq olaraq pensiya təyin ediləndən əvvəl (əmək haqqı və dövlət məvacibinə münasibətdə) və ya xidmətdən buraxıldığı günə (təminat xərcliyinə münasibətdə) almış olsun;

- “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.2-ci maddəsinə görə həmin vəsaitlərdən məcburi dövlət sosial sığorta haqqı ödəmiş olsun.

Qeyd edilməlidir ki, “Sosial sığorta haqqında” Qanunun 12-ci maddəsi ilə hərbi qulluqçular və xüsusi rütbəli şəxslər də məcburi dövlət sosial sığortasına cəlb olunan şəxslər kateqoriyasına aid edilmişdir.

O da nəzərə alınmalıdır ki, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 29.2-ci maddəsinə əsasən, əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra əmək fəaliyyətini davam etdirən pensiyaçıların pensiyası yenidən hesablanarkən pensianın sığorta hissəsindəki artım qədər qulluq stajına görə əmək pensiyasına əlavənin məbləği azaldılır.

Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I hissəsində təsbit olunmuş həmin qanun qarşısında bərabər olması prinsipi hüquqi dövlətin təməl prinsiplərindən hesab olunmaqla, məhz dövlət tərəfindən heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilmədən hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verilməsini nəzərdə tutur. Pensiya təminatı sahəsində hüquq və azadlıqların həyata keçirilməsində bütün növ ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasına təminat verən hüquq bərabərliyi prinsipi eyni kateqoriyaya aid olan şəxslərin pensiya hüququnun fərqləndirilməməsinə xidmət edir. Əks halda sosial təminat sahəsində qanunverici tərəfindən müəyyən olunmuş güzəştlərin eyni hüquqi vəziyyətdə olan şəxslərə eyni qaydada tətbiq edilməməsi sosial ədalətin və tarazlığın pozulmasına səbəb ola bilər.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda qeyd olunanlarla əlaqədar vurğulayır ki, əmək pensiyaları qanunvericiliyində pensiya təyin edildikdən sonra hərbi xidmətini davam etdirən hərbi qulluqçularla pensiya təyin edildikdən sonra digər sahədə fəaliyyətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının (keçmiş hərbi qulluqçuların) pensiya təminatında hər hansı qeyri-bərabərliyə yol verilmədən, hər iki kateqoriyadan olan şəxslərin pensiyasının yenidən

hesablanması qaydası “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6 və 37.3.1-ci maddələri ilə tənzimlənmişdir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

- Əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının pensiyasının yenidən hesablanması müraciət edildiyi gündən “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6-cı maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına görə həyata keçirilir. Hərbi qulluqçuların əmək pensiyasına qulluq stajına görə əlavə onlar hərbi xidmətdən ilk dəfə tərxis olunarkən son təminat xərçəliyinə əsasən müəyyən olunur;

- “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 37.3.1-ci maddəsi yaşa görə pensiya hüququ olan bütün şəxslərin, habelə güzəştli şərtlərlə pensiyaya çıxmış, lakin digər sahədə əmək fəaliyyətini davam etdirən hərbi qulluqçuların pensiyasının yenidən hesablanması qaydasını müəyyən edir;

- “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6-cı maddəsi Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I hissəsi, 25-ci maddəsi, 29-cu maddəsinin I və IV hissələri, 38-ci maddəsinin I və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII və IX hissələrini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının pensiyasının yenidən hesablanması müraciət edildiyi gündən “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına görə həyata keçirilir. Hərbi qulluqçuların əmək pensiyasına qulluq stajına

görə əlavə onlar hərbi xidmətdən ilk dəfə tərxis olunarkən son təminat xərcliyinə əsasən müəyyən olunur.

2. “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.3.1-ci maddəsi yaşa görə pensiya hüququ olan bütün şəxslərin, habelə güzəştli şərtlərlə pensiyaya çıxmış, lakin digər sahədə əmək fəaliyyətini davam etdirən hərbi qulluqçuların pensiyasının yenidən hesablanması qaydasını müəyyən edir.

3. “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsi, 25-ci maddəsi, 29-cu maddəsinin I və IV hissələri, 38-ci maddəsinin I və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

4. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

5. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

1.26. 14 noyabr 2022-ci il tarixli Qərar

Azərbaycan Respublikası adından

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

Q Ə R A R I

“Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.0.1.13-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin II və III hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və I-II hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 14 noyabr 2022-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 32-ci maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, konstitusiya məhkəmə icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında “Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.0.1.13-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin II və III hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusu əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim İ.Nəcəfovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-analitik sektorunun müdiri M.Məmmədov və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Sosial qanunvericilik şöbəsinin müdiri A.Vəliyev, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyası və Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən təqdim edilmiş mülahizələri, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Əmək və Ekologiya Hüququ kafedrasının professoru, hüquq elmləri doktoru M.Əliyevin rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək “Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Sosial müavinətlər haqqında” Qanun) 4-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 25, 38, 71 və 147-ci maddələrinə, habelə 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, “Sosial müavinətlər haqqında” Qanunun 4-cü maddəsində müəyyən edilən müavinət növləri sırasında beşdən çox uşağı olan qadınlar üçün müavinət nəzərdə tutulduğu halda, beşdən çox uşağı təkbaşına böyüdən kişilərə münasibətdə həmin müavinətin ödənilməsi nəzərdə tutulmamışdır. Bu isə sözügedən şəxslərin, yəni beşdən çox uşağı təkbaşına böyüdən kişilərin sosial təminat, bərabərlik hüquqlarının pozulmasına və ayrı-seçkiliyə səbəb olur.

Sorğuverən hesab edir ki, qanunvericilikdə belə bir vəziyyətin mövcud olması Konstitusiyanın 149-cu maddəsində ifadə olunmuş

normativ hüquqi aktların haqq-ədalətə əsaslanması tələbinə də cavab vermir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edir.

Konstitusiyanın 12 və 16-cı maddələrinin I hissəsinə əsasən, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir. Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır.

Bu müddəalar onu ifadə edir ki, dövlət hər şeydən əvvəl insanlar üçün mövcud olur və onların tələbatlarının real olaraq təmin edilməsi sahəsində müvafiq öhdəliklər daşıyır.

Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə görə, Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz.

Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olaraq, normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalı, qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır.

Əsas sosial-iqtisadi hüquqlardan biri olan sosial təminat hüququ Konstitusiyanın 38-ci maddəsində təsbit olunmuşdur. Həmin maddəyə müvafiq olaraq, hər kəsin sosial təminat hüququ vardır. Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir.

Bu hüquq Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı bir sıra beynəlxalq-hüquqi aktlarda da öz əksini tapmışdır. Belə ki, İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 22-ci maddəsinə görə, hər bir insanın cəmiyyətin bir üzvü kimi sosial təminat, milli səylər və beynəlxalq əməkdaşlıq əsasında, hər bir ölkənin strukturuna və ehtiyatlarına müvafiq olaraq, ləyaqətinin qorunması, şəxsiyyətinin

azad inkişafı üçün zəruri olan iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlarını həyata keçirmək hüququ var.

“İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktın 9-cu maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, sosial sığorta da daxil olmaqla hər bir şəxsin sosial təminat hüququ var.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu məsələ ilə əlaqədar öz qərarlarında qeyd etmişdir ki, sosial dövlət prinsipi ədalətli sosial quruluşun təmin edilməsini dövlətin hüquqi vəzifəsi kimi təsdiq edir. Bu prinsip ədalətli, iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq, hamının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsini bəyan edən Konstitusiyanın preambulasından irəli gəlir. Məhz dövlətin effektiv sosial siyasəti cəmiyyətdə əmin-amanlığın və firavanlığın bərqərar edilməsini təmin edir. Konstitusiya sosial dövlətin təsvirini verməsə də, dövlətin məqsədi kimi iqtisadiyyatın inkişafının müxtəlif mülkiyyət növlərinə əsaslanaraq xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət etməsini nəzərdə tutur. Konstitusiyanın müddəalarına görə, dövlət sosial-iqtisadi hüquqlar sahəsində həyata keçirilən siyasətlə vətəndaş cəmiyyətinin yaradılmasına, bazar iqtisadiyyatında insanın dövlət tərəfindən sosial müdafiə olunmasına və sosial ədalət prinsipinə xidmət etməyi öz üzərinə götürmüşdür (“Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 144-cü maddəsinin ikinci hissəsinin şərh edilməsinə dair” 2002-ci il 29 noyabr və “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin IV hissəsinə, 35-ci maddəsinin VI hissəsinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2016-cı il 21 oktyabr tarixli Qərarlar).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sosial təminat hüququnun məzmununu təhlil edərək onu da qeyd etmişdir ki, Konstitusiyada təsbit olunmuş digər hüquqlarla (şəxsi, iqtisadi, siyasi və mədəni) bərabər, sosial hüquqların eyni qaydada qorunmasına və müdafiəsinə təminat verilməsinə baxmayaraq, həmin hüquqların təmin edilməsində və həyata keçirilməsində bir sıra səciyyəvi xüsusiyyətlər mövcuddur. Belə ki, şəxsi və siyasi hüquqlardan fərqli olaraq, sosial hüquqların səmərəli həyata keçirilməsi dövlətin bu hüquqları təmin edə biləcək maliyyə imkanları ilə bağlıdır (“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1-ci və 8.3-cü maddələrinin

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2010-cu il 1 dekabr tarixli Qərar).

Eyni zamanda, nəzərə almaq lazımdır ki, sosial hüquqların müəyyən edilməsi zamanı dövlətin iqtisadi vəziyyəti, cəmiyyətin, yaxud onun müəyyən bir hissəsinin dövlət yardımına və dəstəyinə ehtiyacının olub-olmaması kimi məsələlər vacib rol oynayır.

Belə ki, müavinətlərin növlərinin, onların hesablanması, təyin və əldə edilməsinin ümumi əsaslarının və qaydalarının tənzimlənməsi, habelə bu sahədə mövcud qanunvericiliyə dəyişikliklərin edilməsi Konstitusiyanın 94 və 95-ci maddələrinin müddəaları baxımından qanunvericinin diskresion səlahiyyətlərinə aiddir. Bu sahədə o, geniş mülahizə sərbəstliyinə malikdir.

Bununla belə, qanunvericinin qeyd edilən mülahizə sərbəstliyi hədsiz deyil və Konstitusiyada təsbit olunmuş tələblərə, o cümlədən bərabərlik hüququna, normativ hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanması və Konstitusiyaya zidd olmaması tələblərinə uyğun həyata keçirilməlidir. Bu isə qanunvericinin hər hansı hüquq münasibətlərinin, o cümlədən sosial təminat hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsində hüquqi müəyyənlik prinsipinə əməl etməsini tələb edir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bərabərlik prinsipinin məzmununa dair formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə müvafiq olaraq, mübahisələndirilən bu və ya digər normanın Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I hissəsinə uyğun olub-olmaması məsələsinə qiymət vermək üçün hansı şəxslərin bərabər və ya müəyyən meyarlara görə oxşar vəziyyətdə olmalarını, mübahisələndirilən normanın bu cür şəxslərə aid bərabər və ya fərqli rəftarı nəzərdə tutub-tutmadığını və belə rəftar üçün obyektiv və əğlabatan əsasın mövcudluğunu aydınlaşdırmaq vacibdir (“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.3.4-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2014-cü il 14 noyabr və “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.1, 1.0.2, 1.0.5 və 20.14-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2020-ci il 15 may tarixli Qərarlar).

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun yuxarıda qeyd olunan 2010-cu il 1 dekabr tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, pensiya

təminatı sahəsində hüquq və azadlıqların həyata keçirilməsində bütün növ ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasına təminat verən hüquq bərabərliyi prinsipi eyni kateqoriyaya aid olan şəxslərin pensiya hüququnun fərqləndirilməməsinə xidmət edir. Əks halda sosial təminat sahəsində qanunverici tərəfindən müəyyən olunmuş güzəştlərin eyni hüquqi vəziyyətdə olan şəxslərə eyni qaydada tətbiq edilməməsi sosial ədalətin və tarazlığın pozulmasına səbəb ola bilər. Sosial təminat sahəsində münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi zamanı eyni hüquqi vəziyyətdə olan subyektlər arasında ayrı-seçkiliyə yol verilməsi belə tənzimləmənin bütün subyektlərə münasibətdə qüsurlu olmasına gətirib çıxara bilər.

Məhz Konstitusiyanın 25-ci maddəsində əks olunmuş cinsi ayrı-seçkiliyin qadağan olunması ilə bağlı prinsipin təminatlarını tənzimləyən “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 15.2-ci maddəsində qeyd edilir ki, dövlət kişi və qadınların sosial təminat hüququnun həyata keçirilməsində, ünvanlı dövlət sosial yardımının və digər sosial güzəştlərin verilməsində bərabər imkanların yaradılmasına təminat verir. Bu mənada həm Konstitusiyada, həm də göstərilən Qanunda kişi və qadınların sosial təminat hüquqları arasında cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkilik birmənalı şəkildə qadağan edilmişdir.

Oxşar hüquqi mövqelər İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) qərarlarında da əks olunmuşdur. Belə ki, Stek və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı iş üzrə 2006-cı il 12 aprel tarixli Qərarında Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, davranışda fərqlilik o zaman diskriminasiya hesab olunur ki, onun obyektiv və ağılabatan əsaslandırılmış izahı olmasın, başqa sözlə desək, bu davranış legitim məqsəd daşımaması və güdülən məqsədlə istifadə olunan vasitələr arasında tarazlıq pozulmuş olsun (§51).

Eyni zamanda, övlada münasibətdə ata ilə anaya qarşı fərqli yanaşmaya dair Avropa Məhkəməsi etiraf etmişdir ki, ananın, övladlığa götürənin və qəyyumun uşağa qulluq üçün məzuniyyətə görə ödəmə almaq hüququnun olduğu halda ataya belə bir hüququn tanınmaması valideyn statusunun əlamətlərinə görə diskriminasiya kimi qiymətləndirilməlidir. Məhkəmənin qənaətinə görə, bu hüquqa malik şəxslərin geniş dairəsi sübut edir ki, müavinət, yalnız doğuşla

əlaqədar yaranmış çətinliklərin aradan qaldırılması məqsədini daşımır, həm də yeni doğulmuş uşaqlara və onları tərbiyə edən bütün ailəyə dəstək olmağa yönəlmişdir (Veller Macarıstana qarşı iş üzrə 2009-cu il 31 mart tarixli Qərar, §30-39).

Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin I hissəsinə və 34-cü maddəsinin III hissəsinə əsasən, cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir. Analıq, atalıq, uşaqlıq qanunla mühafizə edilir. Dövlət çoxuşaqlı ailələrə yardım göstərir.

Əsas Qanun ata ilə ana arasında heç bir fərq qoymadan uşaqların qayğısına qalmağı və onları tərbiyə etməyi valideynin borcu kimi təsbit etmişdir.

Sosial institut olan ailə hər bir fərdin inkişafında əsas şərt olmaqla cəmiyyətin və dövlətin varlığında, yeni nəslin tərbiyəsində, ictimai inkişafın təmin olunmasında başlıca rol oynayır.

Qeyd edilməlidir ki, müasir dünyada əksər inkişaf etmiş ölkələrin qanunvericiliyi həm anaya, həm də ataya valideynlik hüquqlarının həyata keçirilməsi sahəsində bərabər imkanlar tanıyır. Bu, qadınlar və kişilər arasında övladlarının tərbiyəsi üzrə məsuliyyətlərinin bərabər bölgüsü istiqamətində cəmiyyətin inkişaf etdiyini və uşağa qulluq sahəsində kişinin rolunun da etiraf edildiyini təsdiqləyir.

Oxşar yanaşma Azərbaycan Respublikasının sahəvi qanunvericilik aktlarında da öz əksini taparaq, kişi və qadınların hüquqi statusunun, o cümlədən onların valideynlik hüquqlarının və vəzifələrinin bərabərləşdirilməsi, eyni təminatların hər iki valideyn üçün tanınması ilə nəticələnmişdir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 52-ci maddəsində sınaq müddəti müəyyən edilməyən işçilər siyahısında hamilə və üç yaşına çatmamış uşağı olan qadınlar, habelə üç yaşınadək uşağını təkbaşına böyüdən kişilər nəzərdə tutulmuşdur.

Eyni zamanda, “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1 və 8.3-cü maddələrinə müvafiq olaraq, beş və daha çox uşaq doğub, övladlığa və (və ya) qəyyumluğa götürüb onları səkkiz yaşınadək tərbiyə etmiş və böyütmüş qadınlarla yanaşı, ana vəfat etdiyinə və ya ana ilə nikaha xitam verildiyinə, yaxud ana valideynlik hüququndan məhrum edildiyinə görə beş və daha çox uşağı və ya sağlamlıq imkanları məhdud uşağını növbəti nikah

bağlamadan, təkbaşına səkkiz yaşınadək böyüdən ataların, habelə beş və daha çox uşağı övladlığa götürüb təkbaşına səkkiz yaşınadək böyüdən ataların, həmçinin beş və daha çox uşağı səkkiz yaşınadək böyüdən qəyyum kişilərin də pənsiya yaşı beş il azaldılmışdır.

Azərbaycan Respublikasında sosial müavinətlərin təyin olunması və verilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyən edən və bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimləyən qanunvericilik aktı “Sosial müavinətlər haqqında” Qanundur. Qanunun 4.0.1.13-cü maddəsində beşdən çox uşağı olan qadınlar üçün müavinət müəyyən edilmişdir.

Həmin Qanunun 7.0.10-3-cü maddəsinə müvafiq olaraq, beşdən çox uşağı olan qadınlara müavinətin təyin olunması qadının beşdən çox uşaq doğub tərbiyə etməsi, uşaqların sağ olması və bu hüququn yaranmasına səbəb olmuş uşağın bir yaşına çatması ilə şərtləndirilmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, qanunverici ölkə əhalisinin artımında qadınların iştirakını və rolunu nəzərə alaraq məhz beşdən çox uşağı doğub ona sahib çıxan, tərbiyə edən qadınlar üçün qeyd edilən müavinət növünü müəyyən etmişdir. Burada qanunvericinin məqsədi beşdən çox uşağı doğan anaya uşaqların tərbiyəsində və böyüdülməsində maddi yardım göstərməklə yanaşı, demoqrafik inkişafın təmin edilməsi məqsədi ilə qadınları övlad dünyaya gətirməyə stimullaşdırmaqdır.

Odur ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu belə qənaətə gəlir ki, “Sosial müavinətlər haqqında” Qanunun 4.0.1.13-cü maddəsi Konstitusiyaya normaları ilə ziddiyyət yaratmır.

Lakin o da nəzərə alınmalıdır ki, həm Konstitusiyaya, həm də sahəvi qanunvericilik aktları ailənin cəmiyyətin özəyi olaraq dövlətin himayəsində olduğunu müəyyən etmiş, hər iki valideynin ailədə bərabər statusundan irəli gələrək övladın tərbiyələndirilməsi, valideynlik vəzifələrinin yerinə yetirilməsi baxımından bərabər hüquq və vəzifələrə malik olduqlarını təsbit etmişdir.

Həmçinin son dövrlər qanunvericiliyin inkişaf istiqaməti qanunların “bərabər mənafelərə bərabər münasibətə” əsaslanması konstitusiyaya prinsipinə uyğun olaraq kişi və qadınların hüquqi statuslarının, o cümlədən onların valideynlik statuslarının bərabərləşdirilməsinə yönəlmişdir.

Qeyd olunanlara uyğun olaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, “Sosial müavinətlər haqqında” Qanunun 4.0.1.13 və 7.0.10-3-cü maddələrinin Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin II və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri baxımından təkmilləşdirilməsinin, beşdən çox uşağı təkbaşına böyüdən atalar üçün də eyni müavinətin müəyyən edilməsinin Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunması məqsədmüvafiqdir.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

- “Sosial müavinətlər haqqında” Qanunun 4.0.1.13-cü maddəsində nəzərdə tutulan beşdən çox uşağı olan qadınlara müavinət təyin edilməsi müddəası Konstitusiyanın 38-ci maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət yaratmır;

- Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin II və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunlaşdırılması məqsədilə “Sosial müavinətlər haqqında” Qanunun 4.0.1.13 və 7.0.10-3-cü maddələrində beşdən çox uşağı təkbaşına böyüdən ataların da nəzərdə tutulması ilə bağlı qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliklərin edilməsi Milli Məclisə tövsiyə edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII və IX hissələrini, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. “Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.0.1.13-cü maddəsində nəzərdə tutulan beşdən çox uşağı olan qadınlara müavinət təyin edilməsi müddəası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət yaratmır.

2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin II və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunlaşdırılması məqsədilə “Sosial müavinətlər haqqında”

Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.0.1.13 və 7.0.10-3-cü maddələrində beşdən çox uşağı təkbaşına böyüdən ataların da nəzərdə tutulması ilə bağlı qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliklərin edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilsin.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin rəsmi internet saytında yerləşdirilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr: Fərhad ABDULLAYEV

2. Ombudsmanın sorğuları əsasında Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palataları tərəfindən qəbul edilmiş qəraradlar

2.1. 28 iyul 2005-ci il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

“Azərbaycan Respublikasında ölüm cəzasının ləğv olunması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Cinayət, Cinayət-Prosessual və İslah-Əmək Məcəllələrinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun IV hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin VII hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu haqqında

Bakı şəhəri, 28 iyul 2005-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası hakimlər B.Qəribov (sədrlik edən), E.Məmmədov (məruzəçi-hakim), S.Salmanova və Ə.Sultanovdan ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi V.Zeynalovun iştirakı ilə,

«Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 32.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) 1/4886-05.07.05 sayılı 05 iyul 2005-ci il tarixli sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu göndərərək «Azərbaycan Respublikasında ölüm cəzasının ləğv olunması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Cinayət, Cinayət-Prosessual və İslah-Əmək Məcəllələrinə dəyişikliklər və əlavələr

edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun IV hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin VII hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası hesab edir ki, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilə bilməz.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada bu maddənin III hissəsinin 1–7-ci bəndlərində göstərilən məsələlərin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən həll edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu verə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-ci bəndinə görə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi müvafiq sorğu əsasında Azərbaycan Respublikasının qanunlarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğu məsələsini həll edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin X hissəsinə əsasən qanunlar və digər aktlar, yaxud onların ayrı-ayrı müddəaları, Azərbaycan Respublikasının hökumətlərarası müqavilələri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarında müəyyən edilmiş müddətdə qüvvədən düşür, Azərbaycan Respublikasının dövlətlərarası müqavilələri isə qüvvəyə minmir.

Göstərilən konstitusiyaya müddəələrindən göründüyü kimi Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) hər hansı bir sorğusuna baxılması üzrə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin səlahiyyəti ondan ibarətdir ki, konstitusiyaya nəzarətinin həyata keçirilməsi zamanı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına zidd olan və insan hüquq və azadlıqlarını pozan aktı qüvvədən salsın.

Lakin Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunun obyektini təşkil edən

«Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında» 1999-cu il 30 dekabr tarixli, 787-IQ sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.126-cı maddəsinə görə «Azərbaycan Respublikasında ölüm cəzasının ləğv olunması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Cinayət, Cinayət-Prosessual və İslah-Əmək Məcəllələrinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında» 10 fevral 1998-ci il tarixli, 431-IQD sayılı Azərbaycan Respublikasının Qanunu ləğv olunaraq qüvvəsini itirmişdir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qüvvədən düşmüş qanun üzərində konstitusiyaya nəzarətini həyata keçirmək səlahiyyəti yoxdur.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası Konstitusiyaya Məhkəməsinə ölüm cəzasına məhkum olunmuş şəxslərin ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasının çəkilməsi ilə əlaqədar daxil olmuş müraciətlərinə dair aşağıdakılara diqqət yetirilməsini zəruri hesab edir.

«Azərbaycan Respublikasında ölüm cəzasının ləğv olunması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Cinayət, Cinayət-Prosessual və İslah-Əmək Məcəllələrinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında» 10 fevral 1998-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu 2000-ci il iyunun 1-dək qüvvədə olmuşdur. Həmin dövrdə mövcud olmuş Qanun əsasında onun qüvvəyə mindiyi günədək ölüm cəzasına məhkum olunmuş şəxslərin cəzası ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəz edilmişdir.

Cinayət hüququnda müstəsna cəza növü olmaqla ölüm cəzası insan üçün ümdə olan yaşamaq hüququna ciddi qəsd edən amil kimi hesab edilir. Digər növ cəzaların icrasından fərqli olaraq bu cəzanın icrası bərpa edilməz nəticələr törətməklə insanı ən müqəddəs nemətdən – həyatdan məhrum edir. Təsadüfi deyildir ki, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının (bundan sonra – Avropa Konvensiyası) 6-cı Protokoluna əsasən cinayət cəzasının məhz bu növünün ləğvi nəzərdə tutulmuş və həmin cəza sülh dövründə qəbul edilməz kimi bəyan olunmuşdur. Avropa Konvensiyanın 13-cü Protokolunda hər bir şəxsin yaşamaq hüququnun demokratik cəmiyyətdə əsas dəyər olması və ölüm cəzasının ləğvinin bu hüququn müdafiəsi və bütün insanların ayrılmaz ləyaqəti kimi tam şəkildə tanınması üçün vacib olması təsbit edilmişdir. Bu baxımdan

göstərilən müddəalara əməl etmək öhdəliyi hər hansı bir dövlətin Avropa Şurasında olması üçün şərt qismində çıxış edir.

Ölüm cəzasına bu səpkidən yanaşan Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin hüquqi mövqeləri Öcalan Türkiyəyə qarşı işi üzrə 12 mart 2003-cü il tarixdə qəbul olunmuş qərarla öz əksini tapmışdır. Kokkinakis Yunanıstana qarşı işi üzrə bu məhkəmənin 25 may 1993-cü il tarixli qərarına müvafiq olaraq isə Avropa Konvensiyasının 7-ci maddəsinin 1-ci paragrafı təqsirləndirilən şəxsə qarşı əlverişsiz cinayət qanununun geriyə qüvvəsini qadağan etməklə kifayətlənmişdir. O, həmçinin daha geniş sayılan cinayətlərin və tətbiq ediləcək cəzaların yalnız qanunla müəyyən edilməsi prinsipinə əsaslanır.

Precedent hüququ baxımından 10 fevral 1998-ci il tarixli, 431-IQD sayılı Azərbaycan Respublikasının Qanunu əsasında ölüm cəzasının daha yüngül cəza növü olan ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə əvəz olunmasının mümkünlüyü qəbul olunsada, bir cəza növünün başqa cəza növü ilə əvəz edilməsi məhkəmə qaydasında cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyinin müddəalarına mütənəsb olaraq keçirilmədiyini üçün hüquqi cəhətdən məsələ axıra qədər həll edilməyən kimi qəbul olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası «Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2, 52.1, 52.2 və 68-ci maddələrini rəhbər tutaraq

QƏRARA ALIR:

1. Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilməsindən imtina olunsun.

2. Ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrə tövsiyə olunsun ki, öz səlahiyyətləri daxilində ölüm cəzasının ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəz olunmasına dair müraciətlərə qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada baxılması təmin edilsin.

3. Qərardadın surəti 7 gün ərzində Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsmana) göndərilsin.

Sədrlik edən: B.Qəribov

2.2. 03 oktyabr 2006-cı il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

«Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatının statusu haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun təsdiq edilməsi ilə əlaqədar «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa əlavələr edilməsi barədə» 03 mart 2000-ci il tarixli, 817-IQD sayılı, Azərbaycan Respublikasının Qanunu və «Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatının statusu haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə» 29 iyun 2004-cü il tarixli, 718-IIQD sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.5-ci maddəsinin ikinci abzasının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I, III və VII hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

Bakı şəhəri, 03 oktyabr 2006-cı il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası F.Babayev (sədrlik edən), B.Qəribov (məruzəçi-hakim) və R.Qvaladzedən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi F.Əhmədovun iştirakı ilə «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Sorğuda göstərilir ki, «Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatının statusu haqqında» Qanunun tətbiq edilməsi ilə əlaqədar «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa əlavələr edilməsi barədə» 03 mart 2000-ci il tarixli, 817-IQD

saylı Azərbaycan Respublikası Qanununa, «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 17-ci maddəsinə əlavə edilmiş yeddinci hissəsində, habelə «Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatının statusu haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə» 29 iyun 2004-cü il tarixli, 718-II QD saylı Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.5-ci maddəsinin ikinci abzasında səlahiyyət müddəti qurtardıqdan sonra pensiya yaşına çatmış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sabiq deputatına pensiya hesablanması (yenidən hesablanması) zamanı deputatın mövcud əmək haqqının 80 faizindən az olmayan məbləğdə pensiya almaq hüququ təsbit edilmişdir.

Daha sonra bildirilir ki, həmin Qanuna əsasən, bu hüquqdan 1995-ci il noyabrın 12-dək deputat olmuş şəxslər deyil, yalnız 1995-ci il noyabrın 12-dən qüvvədə olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilmiş Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatları istifadə edir. Bu da 1995-ci il noyabrın 12-dək deputat olmuş şəxslərin narazılıqlarına səbəb olur. Eyni zamanda, sorğuda o da qeyd edilir ki, yuxarıda göstərilən müddəalar bərabər mənafelərə bərabər münasibət bəslənməsi prinsipini pozur, normativ-hüquqi akta qarşı irəli sürülən haqq-ədalət meyarlarına cavab vermir və Konstitusiyanın müvafiq normalarına uyğun deyildir.

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) bunları nəzərə alaraq, «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 17-ci maddəsinin yeddinci hissəsinin, «Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatının statusu haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə» 29 iyun 2004-cü il tarixli, 718-II QD saylı Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.5-ci maddəsinin ikinci abzasının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I hissəsinə, 149-cu maddəsinin I, III və VII hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş edir.

Palata hesab edir ki, sorğu Konstitusiyaya Məhkəməsinin səlahiyyətinə aid olmadığından icraata qəbul edilə bilməz.

Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi (bundan sonra Milli Məclis) 30 oktyabr 1991-ci il tarixdə qəbul olunmuş

«Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununu ilə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin (bundan sonra Ali Sovet) qərarına əsasən bu orqanın özü tərəfindən Azərbaycan Respublikası Xalq Deputatlarının 50 nəfərindən ibarət tərkibdə təşkil olunmuşdur. Həmin Milli Məclisin iş qaydası Ali Sovetin təsdiq etdiyi rəqlamentlə tənzimlənmiş, onun fəaliyyətinə isə Ali Sovetin sədrinin və onun müavirlərinin rəhbərlik etdikləri müəyyənləşdirilmişdir (Bu Konstitusiyaya Qanununa 19 may 1992-ci il tarixdə dəyişikliklər edilmişdir). Qeyd edilməlidir ki, bu Qanunla Ali Sovetin səlahiyyətinin keçid dövründə Milli Məclisə verilməsinə baxmayaraq tərkibindən Milli Məclis üzvlərinin seçildiyi xalq deputatlarının onlara məxsus bütün səlahiyyətlərini yeni qanunvericilik orqanı seçilənədək saxladıkları, habelə məşvərətçi səs hüququ ilə Milli Məclisin işində iştirak etmək imkanları nəzərdə tutulmuşdur (Konstitusiyaya Qanununun 1,2,3,6,7-ci maddələri).

Bundan başqa, «Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin yeni üzvlərinin seçilməsi qaydası haqqında» 26 may 1992-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci bəndində Milli Məclis üzvünün səlahiyyətinə xitam verilməsinə səbəb olan əsaslar sırasında Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı kimi geri çağırılması və xalq deputatı statusu ilə bir araya sığmayan vəzifəyə seçilməsi halları göstərilmişdir. Digər tərəfdən həmin Qanunun 6-cı bəndində hər bir xalq deputatının Milli Məclisin iclasında namizədlərin müzakirəsində iştirakı, hər hansı namizədi təklif və təsdiq etmək imkanının, habelə öz namizədliyini geri götürmək hüquqlarının olması müəyyənləşdirilmişdir. Göstərilənlərdən belə qənaətə gəlinir ki, Milli Məclisin üzvləri yalnız Azərbaycan Respublikasının xalq deputatları sırasından seçildiklərindən Milli Məclisin deputatı deyil, Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı statusuna malik olmuşlar. Həmin məntiqi nəticə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müvafiq müddəələrindən də irəli gəlir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası «Keçid müddəaları»-nın 4-cü bəndində Azərbaycan Respublikası xalq deputatlarının və Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin yaratdığı Milli Məclisin səlahiyyətlərinin yeni seçilmiş Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ilk iclas günü başa çatması

göstərilmişdir. Bununla da Konstitusiyaya əvvəlki parlamentdə deputat statusunun müxtəlifliyi ehtimalının əsassızlığını təsdiqləyir. Həmin bənddən o da aydın olur ki, Milli Məclisin çağırışlarının başlanğıcı Ali Sovetin Milli Məclisi yaratdığı andan yox, 1995-ci ildən hesablanır.

Beləliklə sorğuda qeyd edilən, birbaşa Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi deputatlarının pensiya təminatını nəzərdə tutan, lakin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin yaratdığı və xalq deputatlarının tərkibindən seçilmiş Milli Məclis üzvlərinə şamil edilməyən qanunların müddəaları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası «Keçid müddəaları»-nın müvafiq normaları baxımından Konstitusiyaya uyğun olmayan kimi qiymətləndirilməməlidir. Bununla belə Azərbaycan Respublikasının xalq deputatları sırasından Milli Məclis üzvü seçilmiş şəxslərin sosial təminatı ilə bağlı sorğuda qaldırılan məsələnin müvafiq dövlət orqanları tərəfindən baxılmasının mümkünlüyü istisna edilmir.

“Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2, 52.1, 52.2, 62 və 68-ci maddələrini rəhbər tutaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsmanın) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul olunmasından imtina edilsin.
2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində sorğu verən orqana göndərsin.

Sədrlik edən: F. Babayev

2.3. 18 mart 2008-ci il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

Azərbaycan Respublikasının 29 iyun 2001-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında xidmət keçmə haqqında» Əsasnamənin 150-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25, 60, 147 və 149-cu maddələrinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 18 mart 2008-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası - hakimlər E.Məmmədov (sədrlik edən), S.Həsənova, S.Salmanova və Ə.Sultanovdan (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi V.Zeynalovun iştirakı ilə,

«Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) (bundan sonra - «İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil») Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu göndərərək Azərbaycan Respublikasının 29 iyun 2001-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında xidmət keçmə haqqında» Əsasnamənin (bundan sonra - «Əsasnamə») 150-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra - «Konstitusiya») 25, 60, 147 və 149-cu maddələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuverənin qənaətinə görə, mübahisələndirilən maddənin məzmunundan belə nəticəyə gəlmək olar ki, xidmət keçmə yerini dəyişdirmə, tutduğu vəzifədən azad edilərək aşağı vəzifəyə keçirilmə haqqında qərarla razı olmayan daxili işlər orqanlarının əməkdaşı məhkəməyə deyil, yalnız daxili işlər orqanlarının yuxarı vəzifəli şəxslərinə müraciət edə bilər. Bu da mahiyyət etibarlı ilə şəxsin məhkəməyə müraciət etmək hüququnu məhdudlaşdırmaqla, Konstitusiyanın bir sıra maddələri ilə ziddiyyət yaradır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin sorğusu ilə bağlı aşağıdakıları qeyd edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada bu maddənin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərində göstərilən məsələlərin həll edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu verə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinin və III hissəsinin 1-ci bəndinin mənasına görə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin sorğusuna əsasən Azərbaycan Respublikasının qanunlarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğunluğu məsələsinə o halda baxa bilər ki, mübahisələndirilən aktlarla insan hüquq və azadlıqları pozulmuş olsun.

Konstitusiyanın bu tələbləri baxımından Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası Konstitusiyaya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinə, habelə sorğuda qoyulan məsələyə dair mövcud qanunvericiliyin müddələrinin nəzərdən keçirilməsini zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikasının 29 iyun 2001-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında xidmət keçmə haqqında» Əsasnamə daxili işlər orqanlarında xidmət keçmənin qaydalarını və şərtlərini, bu orqanların vəzifəli şəxslərinin hüquqi vəziyyətinin əsaslarını müəyyən edir.

Əsasnamənin 150-ci maddəsinə görə xidmət keçmə yerini dəyişdirmə, tutduğu vəzifədən azad edilərək aşağı vəzifəyə keçirilmə

haqqında qərarla razı olmayan daxili işlər orqanlarının əməkdaşı yazılı bildiriş aldığı gündən daxili işlər orqanlarının yuxarı vəzifəli şəxslərinə müraciət etmək, daxili işlər orqanlarından xaric olunma haqqında qərarla razı olmadıqda isə məhkəməyə şikayət etmək hüququna malikdir.

Göründüyü kimi İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin sorğusunun obyektini təşkil edən Əsasnamənin 150-ci maddəsi xidmət keçmə yerini dəyişdirmə, tutduğu vəzifədən azad edilərək aşağı vəzifəyə keçirilmə haqqında qərarla razı olmayan daxili işlər orqanlarının əməkdaşının məhkəməyə müraciət hüququnu inkar etmir və məhkəməyə müraciət etmək hüququna qadağa qoyan kimi qiymətləndirilə bilməz.

Bununla yanaşı, sözügedən müddəa elə bir qayda nəzərdə tutur ki, xidmət keçmə yerini dəyişdirmə, tutduğu vəzifədən azad edilərək aşağı vəzifəyə keçirilmə haqqında qərarla razı olmayan daxili işlər orqanlarının əməkdaşının məhkəməyə müraciət edilməsinə ehtiyac qalmasın. Bu qayda, eyni zamanda, ona yönəldilir ki, məsələ idarə daxilində öz həllini tapsın, məhkəməyə müraciət hüququ narazılıq edən şəxsə saxlanılsın və o, bu hüquqdan bundan sonra istifadə edə bilsin.

«Azərbaycan Respublikası Gömrük Məcəlləsinin 409-cu maddəsinin şərh edilməsinə dair» 17 mart 2000-ci il tarixli Qərarında Konstitusiyaya Məhkəməsi şikayətlərin məhkəməyəqədər baxılması qaydası ilə bağlı analogi hüquqi mövqeyi ifadə edərək belə qənaətə gəlmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Gömrük Məcəlləsinin 409-cu maddəsinin birinci hissəsində nəzərdə tutulmuş fiziki və hüquqi şəxslərin şikayətlərinin həll edilmə qaydası həmin şəxslərin konstitusiyaya hüquq və azadlıqlarını məhdudlaşdırmır, ona görə ki, belə qaydada qəbul olunan qərardan narazı qalan şəxs məhkəmə müdafiə hüququna malikdir.

Əslində, məhkəməyə müraciət hüququ Konstitusiyanın 60-cı maddəsində nəzərdə tutulan məhkəmə müdafiəsi hüququnun bir elementini təşkil edir. Həmin konstitusiyaya müddəası ilə hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsinə təminat verilir. Hər kəs dövlət orqanlarının, siyasi partiyaların, həmkarlar ittifaqlarının və digər ictimai birliklərin, vəzifəli şəxslərin hərəkətlərindən (yaxud hərəkətsizliyindən) məhkəməyə şikayət edə bilər.

Həmı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir. Hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ vardır. Dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir (Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I hissəsi və 26-cı maddəsi).

Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə görə Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz.

Konstitusiyanın 147-ci maddəsinə görə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qanunvericilik sisteminin əsası olmaqla Azərbaycan Respublikasında ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malikdir. Qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır (Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin III hissəsi).

Bundan irəli gəlir ki, Əsasnamənin 150-ci maddəsi yalnız qeyd olunan konstitusiya normaları baxımından təfsir olunmalıdır. Onun başqa cür tətbiqi isə məhkəmələr tərəfindən, həmin növ işlərə baxmağa qanunvericilik səlahiyyətinin olmaması səbəbindən, insan hüquqlarının pozulmasına dair müraciətlərin araşdırılmasından imtina olunmasına gətirib çıxara bilər. Bu da məhkəmə müdafiəsinin təmin olunmasına dair əsas konstitusiya hüququnun pozulması olardı.

Əsasnamənin qəbul olunmasından əvvəl qüvvəyə minmiş «Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını pozan qərar və hərəkətlərdən (hərəkətsizlikdən) məhkəməyə şikayət edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun (11 iyun 1999-cu il tarixli) 2-ci maddəsinin I hissəsində vətəndaşın onun hüquq və azadlıqlarını pozan qərarlar və hərəkətlər (hərəkətsizlik) barəsində birbaşa məhkəməyə və ya tabelik qaydasında yuxarı dövlət orqanlarına və yerli özünüidarə orqanlarına, müəssisələrə, idarələrə, və təşkilatlara, ictimai birliklərə, vəzifəli şəxslərə şikayətlə müraciət etmək hüququ müəyyən olunmuşdur.

Bununla belə, nəzərə alınmalıdır ki, həmin Qanunun 3-cü maddəsinə görə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin müstəsna səlahiyyətinə aid olan, yaxud Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində qərar və hərəkətlərdən (hərəkətsizlikdən) şikayət

verilməsinin digər qaydalarının nəzərdə tutulduğu hallar istisna olmaqla, vətəndaşın hüquq və azadlıqlarının pozulmasına səbəb olan bütün qərar və hərəkətlərlə (hərəkətsizliklə) bağlı şikayətlərə bu Qanunda müəyyən edilmiş qaydada baxılır.

Həmçinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 296.2-ci maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının, yerli özünüidarə orqanlarının, sair orqan və təşkilatların, onların vəzifəli şəxslərinin qərarları və hərəkətləri (hərəkətsizliyi) ilə əlaqədar mübahisələrə dair işlər üzrə yuxarı orqanlara və vəzifəli şəxslərə ilkin müraciət ərizənin məhkəməyə təqdim edilməsi, onun məhkəmə tərəfindən qəbul edilməsi və mahiyyəti üzrə həll edilməsi üçün məcburi şərt deyildir.

Eyni zamanda, qeyd olunan Məcəllənin 297.2.2-ci maddəsinə əsasən müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının, yerli özünüidarə orqanlarının, sair orqan və təşkilatların, onların vəzifəli şəxslərinin qanunla məhkəmə qaydasında onlardan şikayət etmənin başqa qaydası nəzərdə tutulan fərdi və normativ hüquqi aktlarından bu fəslə uyğun olaraq məhkəməyə şikayət verilə bilməz.

Digər tərəfdən, sözügedən Əsasnamənin qüvvəyə minməsindən sonra 21 oktyabr 2005-ci il tarixdə qəbul olunmuş «İnzibati icraat haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda (həmin qanunun 91-ci maddəsinə görə bu Qanun Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosessual Məcəlləsi ilə eyni gündə qüvvəyə minir) da inzibati aktdan şikayətin inzibati qaydada və ya məhkəmə qaydasında verilə bilməsi təsbit olunmuşdur. İnzibati aktdan eyni zamanda həm inzibati, həm də məhkəmə qaydasında şikayət (inzibati iddia) verildiyi hallarda, şikayətə məhkəmə qaydasında baxılır və şikayət instansiyasında həmin şikayət üzrə başlanılmış icraata xitam verilir (72.1 və 72.2-ci maddələr).

Sözügedən Qanunun 3.3-cü maddəsinə görə isə Azərbaycan Respublikasının xüsusi qanunları ilə bu Qanunda nəzərdə tutulmuş müddəaları tamamlayan müddəalar və ya inzibati icraatla bağlı xüsusi qaydalar müəyyən oluna bilər.

«Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını pozan qərar və hərəkətlərdən (hərəkətsizlikdən) məhkəməyə şikayət edilməsi haqqında» Qanununun və Mülki Prosessual Məcəlləsinin, eləcə də «İnzibati icraat haqqında» Qanununun müddələrindən görüldüyü kimi qanunverici ümumi

müddəalarla yanaşı, insan hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı şikayətməni tənzimləyən xüsusi qaydalar müəyyən edir. Lakin hər bir halda, qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydalar şəxsin məhkəmə müdafiəsi konstitusiyaya hüququnu məhdudlaşdırma bilməz.

Bu baxımdan «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Konvensiyanın bəzi müddəaları və onlara insan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi tərəfindən verilən şərh diqqətə layiqdir. Belə ki, həmin Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən hər kəs onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsi ilə işinin ədalətli araşdırılması hüququna malikdir.

Konvensiyanın bu müddəası ilə bağlı Avropa Məhkəməsinin Filis Yunanıstana qarşı iş üzrə 27 avqust 1991-ci il tarixli qərarında əks olunanlar maraq doğurur. Belə ki, həmin qərarla Avropa Məhkəməsi xatırlatmışdır ki, «Qolder işi üzrə 21 yanvar 1975-ci il tarixli və Aşinqdeyn işi üzrə 28 may 1985-ci il tarixli qərarlarında qeyd edilənlərə görə 6-cı maddənin 1-ci bəndi ilə hər kəsin öz mülki hüquq və vəzifələri ilə bağlı hər hansı iddianın məhkəmə və ya tribunal qarşısına çıxarmaq hüququna təminat verilmişdir; bu baxımdan həmin maddə «məhkəmə müdafiəsi hüququ»nu əks etdirir ki, onun da bir aspektini məhkəmə qarşısında mülki işlər üzrə icraatın başlanmasını ifadə edən məhkəməyə müraciət hüququ təşkil edir.

Hər halda, məhkəməyə müraciət hüququ mütləq deyildir və məhdudsiyyətlərə məruz qala bilər, ona görə ki, bu hüququn mahiyyəti Dövlət tərəfindən tənzimlənməsini tələb edir. Buna baxmayaraq, tətbiq olunmuş məhdudsiyyətlər fərdə verilmiş müraciət hüququnu o dərəcədə azaltmamalı və məhdudlaşdırmamalıdır ki, bu hüququn özünün mahiyyətinə xələl gətirilmiş olsun».

Beləliklə, qeyd olunan Konstitusiyaya normalarını və Əsasnamənin qüvvəyə minməsindən əvvəl və sonra qəbul olunmuş qanunvericilik müddəalarını, habelə mübahisələndirilən normada müvafiq şəxsin məhkəməyə müraciət etməsinə qadağanın mövcud olmamasını nəzərə alaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası hesab edir ki, Əsasnamənin 150-ci maddəsi xidmət keçmə yerini dəyişdirmə, tutduğu vəzifədən azad edilərək aşağı vəzifəyə keçirilmə haqqında qərarla razı olmayan daxili işlər orqanlarının əməkdaşının, daxili işlər

orqanlarının yuxarı vəzifəli şəxslərinə müraciət etmək hüququndan istifadə edildikdən sonra, öz hüquqlarının müdafiəsi üçün məhkəmə müdafiəsi hüququndan istifadə olunmasını istisna etmir.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası belə nəticəyə gəlir ki, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil tərəfindən mübahisələndirilən aktla Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq insan hüquq və azadlıqları pozulmadığına görə məsələnin həlli işə mahiyyəti üzrə baxılması tələb etmədiyi üçün, sorğu Konstitusiyaya Məhkəməsinin səlahiyyətinə aid deyildir.

«Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2, 52.1, 52.2 və 68-cı maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası insan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul olunmasından imtina edilsin.

2. «Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında xidmət keçmə haqqında» Əsasnamənin 150-ci maddəsi xidmət keçmə yerini dəyişdirmə, tutduğu vəzifədən azad edilərək aşağı vəzifəyə keçirilmə haqqında qərarla razı olmayan daxili işlər orqanlarının əməkdaşının daxili işlər orqanlarının yuxarı vəzifəli şəxslərinə müraciət etmək hüququndan istifadə edilməsindən sonra məhkəməyə müraciət etmək hüququnu istisna etmir.

3. Qərardadın surəti 7 gün müddətində Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsman) göndərilsin.

4. Qərardad «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

Sədrlik edən: Eldar Məmmədov

2.4. 03 aprel 2008-ci il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 77.3 maddəsinin və bununla bağlı həmin Məcəllənin 47.4, 49.1-ci maddələrinin, habelə 53.5-ci maddəsinin (müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçular istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 26-cı maddəsinin I və II hissələrinə, 147-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 3 aprel 2008-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası hakimlər Ə.Sultanov (sədrlik edən), E.Məmmədov, S.Salmanova və S.Həsənovadan (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

V.Zeynalovun katibliyi ilə,

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) (bundan sonra “İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil”) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra –“Konstitusiya Məhkəməsi”) sorğu göndərərək Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra CM) 77.3-cü maddəsi baxımından həmin Məcəllənin 47.4 və 53.5-ci (müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçular istisna olmaqla)

maddələrinin, habelə 49.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra-“Konstitusiya”) 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 26-cı maddəsinin I və II hissələrinə, 147-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, CM-in 47.4 və 53.5-ci maddələrində göstərilən kateqoriya şəxslərin cəzasının çəkilməmiş hissəsi həmin Məcəllənin 77-ci maddəsinə əsasən daha yüngül cəza ilə əvəz olunarkən bu şəxslərə müvafiq olaraq ictimai işlərin (CM-in 47-ci maddəsi) və azadlığın məhdudlaşdırılmasının (CM-in 53-cü maddəsi) tətbiqinin qadağan edilməsi, habelə islah işlərinin (CM-in 49-cu maddəsi) tətbiqinin mümkünsüz olması onların Konstitusiyanın 25-ci maddəsində təsbit olunmuş bərabərlik hüquqlarını pozur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin sorğusu ilə bağlı aşağıdakıları qeyd edir.

Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada bu maddənin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərində göstərilən məsələlərin həll edilməsi üçün Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu verə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinin və III hissəsinin 1-ci bəndinin mənasına görə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin sorğusuna əsasən Azərbaycan Respublikasının qanunlarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğunluğu məsələsinə o halda baxa bilər ki, mübahisələndirilən aktlarla insan hüquq və azadlıqları pozulmuş olsun.

Konstitusiyanın bu tələbləri baxımından Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinə, habelə sorğuda qoyulan məsələyə dair mövcud qanunvericiliyin müddələrinin nəzərdən keçirilməsini zəruri hesab edir.

Cinayət Məcəlləsi cinayət məsuliyyətinin əsaslarını və prinsiplərini, şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət üçün təhlükəli olduğuna görə cinayət sayılan əməllərin dairəsini və həmin cinayətlərin törədilməsinə görə tətbiq edilən cəzaların növlərini, həddini və

həcmi, habelə digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirləri müəyyən edir (CM-in 2.2-ci maddəsi).

Cinayət qanununda nəzərdə tutulmuş cəzaların ağırlıq dərəcəsinə uyğun olaraq müəyyən edilmiş siyahısı CM-in 42-ci maddəsində əks olunmuşdur. Həmin maddə cərimə; nəqliyyat vasitəsinə idarəetmə hüququndan məhrum etmə; müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə; ictimai işlər; xüsusi və ya hərbi rütbədən, fəxri addan və dövlət təltifindən məhrum etmə; islah işləri; hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma; əmlak müsadirəsi; Azərbaycan Respublikasının hüddudlarından kənara məcburi çıxarma; azadlığın məhdudlaşdırılması; intizam xarakterli hərbi hissədə saxlanılma; müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə; ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəza növlərini müəyyən edir.

CM-in 42-ci maddəsinin də əks olunduğu doqquzuncu fəslə, həmçinin ayrı-ayrı cəza növlərinin anlayışını, aşağı və yuxarı hədlərini və tətbiqi şərtlərini tənzimləyir.

İctimai işlərdən bəhs edən 47-ci maddə nəzərdə tutur ki, ictimai işlər birinci və ikinci qrup əlillərə, hamilə qadınlara və ya səkkiz yaşınadək uşağı olan qadınlara, pensiya yaşına çatmış qadın və kişilərə, habelə müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçulara tətbiq oluna bilməz (47.4-cü maddə).

CM-in azadlığın məhdudlaşdırılmasına həsr olunan 53.5-ci maddəsi isə müəyyən edir ki, azadlığın məhdudlaşdırılması birinci və ikinci qrup əlillərə, hamilə qadınlara və ya səkkiz yaşınadək uşağı olan qadınlara, səkkiz yaşına çatmamış uşağını təkbaşına böyüdən kişilərə, qocalığa görə pensiya yaşına çatmış qadın və kişilərə, habelə müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçulara təyin edilmir.

Məcəllənin 49-cu maddəsinə müvafiq olaraq, islah işləri məhkumun iş yeri üzrə çəkilir.

Cinayət Məcəlləsi cəzanın anlayışı, məqsədi və növləri, təyin edilməsi ilə yanaşı, cəzadan azad etmə institutlarını da müəyyənləşdirir. Cəzadan azad etmə institutlarından biri CM-in 77-ci maddəsində nəzərdə tutulan cəzanın çəkilməmiş hissəsinin daha yüngül cəza növü ilə əvəz edilməsidir. Belə ki, həmin maddəyə görə böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət törətməyə görə müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkən

şəxsin cəzasını çəkdiyi dövrdə davranışını nəzərə alaraq, məhkəmə cəzanın çəkilməmiş hissəsini daha yüngül cəza növü ilə əvəz edə bilər (77.1-ci maddə).

Bu halda şəxs tamamilə və ya qismən əlavə cəzadan da azad edilə bilər. Cəzanın çəkilməmiş hissəsinin daha yüngül cəza növü ilə əvəz edilməsi, cəza müddətinin ən azı üçdəbir hissəsi çəkildikdən sonra tətbiq edilə bilər (77.2-ci maddə). Cəzanın çəkilməmiş hissəsinin əvəz edilməsi zamanı məhkəmə bu Məcəllənin 42-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş istənilən daha yüngül cəza növünü, hər cəza növü üçün bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş həddə seçə bilər (77.3-cü maddə).

Sorğuverən mövcud təcrübəyə və hüquq ədəbiyyatına əsaslanaraq bildirir ki, CM-in 77-ci maddəsinin tətbiqi qaydasında azadlıqdan məhrum etmə cəzası yalnız digər, daha yüngül müddətli cəza növləri olan ictimai işlər, islah işləri və azadlığın məhdudlaşdırılması ilə əvəz oluna bilər. Lakin CM-in 47.4 və 53.5-ci maddələrində qeyd olunan şəxslərlə bağlı olan qadağa, habelə bir qayda olaraq bu şəxslərin əmək qabiliyyəti məhdud olduğu üçün CM-in 49-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş islah işlərinin onlara tətbiq edilməsində yaranan çətinlik faktiki olaraq Məcəllənin 77-ci maddəsinin həmin şəxslərə tətbiqini mümkün deyil edir. Bu kateqoriyadan olan şəxslərin sırasında müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçuların yer alması isə onunla bağlıdır ki, həmin şəxslərə bu cəzaların hərbi qulluqçular üçün spesifik olan digər cəzalar tətbiq edilir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası bununla əlaqədar olaraq qeyd edir ki, qanunverici tərəfindən göstərilən cəza növlərinin yuxarıda göstərilən həssas əhali qrupuna aid olan şəxslərə tətbiqinin qadağan olunması özü-özlüyündə bərabərlik hüququnun pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz. Pozitiv ayrı-seçkiliyi ifadə edən həmin cinayət qanununun normaları bu şəxslərin konstitusiyaya hüquqlarını pozmamaqla, əksinə, bu hüquqların müdafiəsinə yönəlmişdir.

Konstitusiyaya hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyini təsbit edir. Hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ vardır. Dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir (Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I hissəsi və 26-cı maddəsi).

Konstitusiyanın 147-ci maddəsinə görə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qanunvericilik sisteminin əsası olmaqla Azərbaycan Respublikasında ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malikdir. Qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır (Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin III hissəsi).

Lakin bununla yanaşı, sorğuda qaldırılan və müvafiq cinayət qanunu normalarının təhlili əsasında qənaət edilən qeyri-bərabərlik ehtimalı özü-özlüyündə CM-in pozitiv ayrı-seçkilik elementlərini ehtiva edən 47.4, 49.1 və 53.5-ci maddələrini insan hüquqlarının pozulması kimi qiymətləndirməyə əsas vermir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin I hissəsi ilə insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsinin dövlətin ali məqsədi olması bəyan edilmişdir.

Konstitusiyanın bu müddəasından irəli gələn humanizm prinsipindən çıxış edərək qanunverici cəza təyin etmənin ümumi əsaslarını müəyyən edən normaları nəzərdə tutmuşdur (CM-in 59, 60, 62 və 70-ci maddələri).

Bu baxımdan böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayətdə təqsirli bilinmiş qeyd olunan kateqoriya şəxslərə azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı olmayan cəzaların təyin edilməsi mümkünlüyü istisna edilmir.

Bundan başqa, qanun eyni zamanda cəzadan azad etmə institutunda CM-in 77-ci maddəsinə alternativ olaraq 76, 78, 79-cu maddələri də nəzərdə tutur.

CM-in 77-ci maddəsi cəzadan azad etmənin yeganə vasitəsi olmadığından və qanun cəzadan azad etmənin digər qaydalarını da müəyyən etdiyindən, həmin maddənin Konstitusiyanın müddəalarına uyğunluğunun yoxlanılmasına da zərurət yaranmır.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası belə nəticəyə gəlir ki, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil tərəfindən mübahisələndirilən CM-nin normaları ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq insan hüquq və azadlıqları pozulmadığına görə məsələnin həlli işə mahiyyəti üzrə baxılmasını tələb etmədiyi üçün sorğu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin səlahiyyətinə aid deyildir.

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2, 52.1, 52.2 və 68-ci maddələrini rəhbər tutaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilməsindən imtina edilsin.
2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsman) göndərsin.
3. Qərardad “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

Sədrlik edən: **Ə.Sultanov**

2.5. 27 noyabr 2008-ci il tarixli Qərardad

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ**

Q Ə R A R D A D I

«Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinin II hissəsinin və 9-cu maddəsinin I hissəsinin, habelə Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.7-ci və 92.8-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin II hissəsinə, 26-cı maddəsinin I və II hissələrinə, 61-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 71-ci maddəsinə, 147-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə, 151-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 27 noyabr 2008-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası hakimlər Ə.Sultanov (sədrlik edən), E.Məmmədov, S. Salmanova və S.Həsənovadan (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

Məhkəmə katibi V.Zeynalovun iştirakı ilə,

“Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) (bundan sonra - İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra - Konstitusiyaya Məhkəməsi) sorğu verərək «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra - «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Qanun) 4-cü

maddəsinin II hissəsinin və həmin Qanunun 9-cu maddəsinin I hissəsinin, habelə Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra - CPM) 92.7-ci və 92.8-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin (bundan sonra-Konstitusiya) II hissəsinə, 26-cı maddəsinin I və II hissələrinə, 61-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 71, 147-ci maddələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə, 151-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Qanunun 4-cü maddəsinin II hissəsi və 9-cu maddəsinin I hissəsi, habelə cinayət prosesində vəkilin (müdafiəçinin) iştirakını tənzimləyən CPM-in 92.7 və 92.8-ci maddələrinin müddəaları vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olmağı mütləq Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyü ilə şərtləndirdiyindən Konstitusiyanın bir sıra normalarına, o cümlədən 61-ci maddəsinin I və III hissələrinin tələblərinə və bəzi beynəlxalq müqavilələrin müvafiq müddəalarına zidd olmaqla, vətəndaşların sərbəst müdafiəçi seçmək və yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnu məhdudlaşdırmaqla onlar üçün əlverişsiz və qeyri-hüquqi şərait yaradır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin sorğusu ilə bağlı aşağıdakıları qeyd edir.

Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada bu maddənin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərində göstərilən məsələlərin həll edilməsi üçün Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu verə bilər.

Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin VII hissəsinin və III hissəsinin 1-ci bəndinin mənasına görə Konstitusiya Məhkəməsi İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin sorğusuna əsasən Azərbaycan Respublikasının qanunlarının Konstitusiyaya uyğunluğu məsələsinə o halda baxa bilər ki, mübahisələndirilən aktlarla insan hüquq və azadlıqları pozulmuş olsun.

Konstitusiyanın bu tələbləri baxımından, Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinə,

habelə sorğuda qoyulan məsələyə dair mövcud qanunvericiliyin müddəalarının nəzərdən keçirilməsini zəruri hesab edir.

Sorğuda Konstitusiyanın 26-cı maddəsinin III hissəsinə istinadən “dövlətin hər kəsin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verməyə” borclu olduğu xüsusi olaraq vurğulanır.

Sorğunun özündə də göstərildiyi kimi Konstitusiyanın 61-ci maddəsinin I hissəsinin tələbinə görə, hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ vardır.

Həmin maddənin III hissəsinə əsasən, hər bir şəxsin səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən tutulduğu, həbsə alındığı, cinayət törədilməsində ittiham olunduğu andan müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüququ vardır.

İnsan Hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 3-cü hissəsinin “c” bəndi hər kəsin özünü müdafiə etmək hüququnu ən azı şəxsən və ya özünün seçdiyi müdafiəçi vasitəsilə həyata keçirə bilmək hüququnu nəzərdə tutur.

Lakin «özünün seçdiyi müdafiəçi» anlamı öz məzmun və mahiyyətinə görə heç də şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs tərəfindən seçilən istənilən şəxsin cinayət prosesində müdafiəçi kimi iştirak etməyə buraxılması kimi qəbul edilməməlidir.

Belə ki, Konstitusiyanın 61-ci maddəsinin III hissəsində təsbit olunmuş müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüququ, həmin maddənin I hissəsi ilə təmin olunan hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququndan yaranan ümumi hüquqdur. Ona görə də bu maddənin III hissəsinin müddəaları biri-digərindən ayrı şərh edilə bilməz.

Yüksək keyfiyyətli hüquqi yardıma təminat verən dövlət özü də birinci növbədə vətəndaşlara müxtəlif hüquqi yardım göstərən, o cümlədən cinayət mühakimə icraatında iştirak edən hüquqşünasların peşə hazırlığının yüksəldilməsi üçün şərait yaratmalı və bu hüquqşünasların müəyyən peşəkarlıq və ixtisas dərəcəsini müəyyən edən meyar və tələbləri müəyyən etməlidir.

Cinayətkarlığın qarşısının alınması və cinayətkarlarla rəftar üzrə BMT-nin Səkkizinci Konqresində (27 avqust - 7 sentyabr 1990, Havana) qəbul olunmuş «Vəkillərin roluna dair Əsas Prinsiplərin» 9-cu bəndinə müvafiq olaraq, hökumətlər, vəkillərin peşə birlikləri və

təhsil müəssisələri vəkillərin müvafiq ixtisasa və hazırlığa malik olmalarını, vəkilin məqsədləri və etik davranışı, milli və beynəlxalq hüquqla təsbit olunmuş insan hüquqları və əsas azadlıqlar barədə məlumatlı olmalarını təmin etməlidirlər.

Həmin sənədin 25-ci maddəsinə görə isə vəkillərin peşə birlikləri hər kəsin hüquqi xidmətlərə səmərəli və bərabər çıxışının olması məqsədilə və vəkillərin öz müştəriləri ilə qeyri-qanuni müdaxilə olmadan qanunvericiliyə müvafiq, peşə standartlarına və etik qaydalarla uyğun məsləhətləşmələr aparmaq və onlara yardım göstərmək üçün hökumətlə əməkdaşlıq edirlər.

Ona görə də şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin seçimi ilə hər hansı qeyri-peşəkar şəxsin cinayət-mühakimə icraatına müdafiəçi kimi buraxılması ədalət mühakiməsinin məqsədi və dövlətin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım ilə təmin etmək vəzifəsi ilə üst-üstə düşür.

Konstitusiyaya bu sahədə peşəkarlığın və keyfiyyətliliyin səviyyəsini göstərən meyarları müəyyən etmək vəzifəsini qanunvericinin səlahiyyətinə aid edir.

Qanunverici Konstitusiyada təsbit edilmiş hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək və yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun təminatı olan meyarları məhz «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Qanunda və prosessual qanunvericilikdə müəyyən etmişdir.

Preambulasından göründüyü kimi, «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Qanun ölkə ərazisində hər bir şəxsin məhkəmə prosesində, ibtidai istintaqda və təhqiqatda öz hüquqlarının və qanunla qorunan mənafelərinin müdafiəsini həyata keçirmək üçün özünün seçdiyi vəkilə müraciət etmək, tutulduğu, həbsə alındığı, cinayət törədilməsində ittiham olunduğu andan müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüquqlarının təmin olunmasının və başqa məsələlər üzrə hüquqi yardım göstərən vəkillərin fəaliyyətinin tənzimlənməsi məqsədi ilə qəbul edilmişdir.

Lakin, onu da nəzərə almaq lazımdır ki, həmin preambulada göstərilir ki, bu qanun Azərbaycan Respublikasında fiziki və hüquqi şəxslərə məhz yüksək keyfiyyətli hüquqi yardımın göstərilməsi üzrə

vəkillik fəaliyyətinin əsas prinsiplərini, vəkillərin hüquqi statusunu və onların özünüidarəsinin əsaslarını müəyyən edir.

Azərbaycan Respublikasında vəkillik hüquq müdafiə fəaliyyətini peşəkarcasına həyata keçirməli olan müstəqil hüquqi təsisatdır.

Qanunun 4-cü maddəsinin I hissəsinə əsasən Vəkillər Kollegiyası üzvlüyünə müəyyən olunmuş qaydada qəbul edilmiş və vəkil andı içmiş şəxs vəkillik fəaliyyətini həyata keçirə bilər. Həmin maddənin II hissəsi cinayət işləri üzrə şübhəli və təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsini, mülki işlər üzrə isə kassasiya (əlavə kassasiya) şikayəti vermiş şəxsin Ali Məhkəmədə təmsil edilməsini, habelə hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı şikayət vermiş ərizəçinin Konstitusiyaya Məhkəməsində təmsil edilməsini vəkillik fəaliyyətinin müstəsna dairəsinə aid edir. Qanunun 9-cu maddəsinin I hissəsində göstərilir ki, Vəkillər Kollegiyasının üzvü olmayan şəxslər vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul ola bilməzlər.

Vəkillərin prosesual hüquq və vəzifələri prosesual qanunvericiliklə tənzimlənir.

CPM-in 92.7-ci maddəsinin müddəasına görə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsini öz öhdəsinə götürdükdə, müdafiəçi cinayət prosesini həyata keçirən orqana şəxsiyyətini və Azərbaycan Respublikasının ərazisində vəkillik fəaliyyətini həyata keçirmək hüququnu təsdiq edən sənədi, habelə vəkil qurumunun orderini təqdim etməlidir.

CPM-in 92.8-ci maddəsi isə bu Məcəllənin 92.7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tələblər yerinə yetirilmədikdə cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən hər hansı şəxsin cinayət prosesinə müdafiəçi qismində buraxılmasından imtina edilməsi haqqında əsaslandırılmış qərar çıxarılmasını nəzərdə tutur.

Mübahisələndirilən Qanunun tələbinə görə isə yalnız ali hüquq təhsilli, hüquqşünas ixtisası üzrə üç ildən az olmayaraq iş stajı olan və elmi və ya pedaqoji təhsil müəssisələrində hüquq sahəsində üç ildən az olmayan müddətdə fəaliyyət göstərən, İxtisas Komissiyasında peşə yararlığının müəyyən edilməsi məqsədi ilə yazılı testdən və şifahi müsahibədən ibarət olan ixtisas imtahanını müvəffəqiyyətlə vermiş şəxs (bəzi istisnalarla) vəkil ola bilər (maddə 8). Qanun vəkillərin hüquqi statusu ilə yanaşı, vəkil sirri, vəkil etikası, vəkillərin intizam

məsuliyyəti və peşəkarlığının artırılması ilə bağlı məsələləri də tənzimləyir.

Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin I hissəsi ilə insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsinin dövlətin ali məqsədi olması bəyan edilmişdir.

Konstitusiyanın 147-ci maddəsinə görə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qanunvericilik sisteminin əsası olmaqla Azərbaycan Respublikasında ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malikdir. Konstitusiyanın 149-cü maddənin III hissəsinə görə qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır.

Sorğuverən tərəfindən mübahisələndirilən normalara oxşar müddəalar əksər Qərbi Avropa, ABŞ və digər ölkələrin, o cümlədən MDB üzvləri olan Rusiya Federasiyası, Qazaxıstan, Özbəkistan və digər ölkələrin qanunvericiliyində də nəzərdə tutulmuşdur.

Belə hüquqi mövqeyi, oxşar mübahisə ilə bağlı, Rusiya Federasiyasının Konstitusiya Məhkəməsi özünün 28 yanvar 1997-ci il tarixli 2-P sayılı qərarında əks etdirmişdir (V.Antipov və qeyrilərinin işi üzrə).

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası belə nəticəyə gəlir ki, CPM-in 92.7-ci maddəsinin müəyyən etdiyi «şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsini öz öhdəsinə götürdükdə, müdafiəçi cinayət prosesini həyata keçirən orqana şəxsiyyətini və vəkillik fəaliyyətini həyata keçirmək hüququnu təsdiq edən sənədi, habelə vəkil qurumunun orderini təqdim etməlidir» müddəası eləcə də «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinin II və 9-cu maddəsinin I hissələri insan hüquq və azadlıqlarını pozmadığına görə məsələnin həlli işə mahiyyəti üzrə baxılmasını tələb etmədiyi üçün sorğuya baxılması Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətinə aid deyildir.

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2, 52.1, 52.2 və 68-ci maddələrini rəhbər tutaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilməsindən imtina edilsin.
2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsman) göndərsin.
3. Qərardad «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

Sədrlik edən: Ə.Sultanov

2.6. 06 fevral 2009-cu il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 157.6 və 453.10-cu maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 26, 28, 32, 57, 60, 63, 65, 71, 147-ci maddələrinə, 149 maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 06 fevral 2009-cu il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin palatası hakimlər Ə.Sultanov (sədrlik edən), S.Həsənova, E.Məmmədov (məruzəçi-hakim) və S.Salmanovadan ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi V.Zeynalovun iştirakı ilə,

«Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) (bundan sonra - İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil) Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edərək Azərbaycan Respublikasının 14 iyul 2000-ci il tarixli 907-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 157.6 və 453.10-cu maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 26, 28, 32, 57, 60, 63, 65, 71 maddələrinə, 149 maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuverənin qənaətinə görə adıçəkilən maddələrinin məzmunundan belə nəticəyə gəlmək olar ki, həbs qətimkan tədbirinə dair tərəflərin apellyasiya instansiyası məhkəməsinə verdiyi şikayətlə bağlı, sonuncunun qəbul etdiyi qərar qətidir və ondan daha yuxarı instansiya məhkəməsinə şikayət və ya protest verilə bilməz. Bu hal Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bir sıra normaları ilə ziddiyyət təşkil edir.

Sorğuda qeyd olunur ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 157.5-ci maddəsinə əsasən həbsin qətimkan tədbiri qismində seçilməsi məsələsinə baxarkən məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanılmaqla cəmiyyətdən təcrid edilməsinə zərurət olmadığı qərarına gəldikdə, həbsi ev dustaqlığı və ya girovla əvəz etməyə haqlı olmasına baxmayaraq, əsas qətimkan tədbiri növü kimi yalnız həbsi seçir. Həbsin ev dustaqlığı və ya girov əvəzinə seçilməsi ilə bağlı müvafiq olaraq qaldırılan vəsatətlər və ya verilən şikayətlər isə nə birinci, nə də ki, Apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən təmin edilmir. Bu xüsusiyyətdə daha yuxarı məhkəmə instansiyasına müraciəti isə sözügedən prosessual qanunvericilik istisna edir. Başqa sözlə desək, baxmayaraq ki, aşağı instansiya məhkəmələri tərəfindən tətbiq edilən maddi və prosessual qanunvericiliyinin normalarının qanuniliyini və əsaslılığını yoxlamağa səlahiyyəti olan daha yuxarı instansiya (kassasiya) məhkəməsi fəaliyyət göstərir, adıçəkilən qanunvericiliyinin tələbinə görə mübahisələndirilən məsələ ilə bağlı Apellyasiya instansiyası məhkəməsi ən ali və sonuncu instansiya məhkəməsi keyfiyyətində çıxış edir. Qanunvericiliyin mövcud mövqeyini isə istər nəzəri, istərsə də praktiki baxımdan səmərəli hüquqi müdafiə və bərpa mexanizmi kimi qəbul etmək çətindir. Bütün bunlar nəticə etibarilə ciddi narazılıqlar yaratmaqla yanaşı, həm də təqsirləndirilən və ya şübhəli şəxslərə münasibətdə azadlıq, şəxsi toxunulmazlıq, müraciət etmək, məhkəməyə təkrar müraciət etmək və ədalətli məhkəmə araşdırılması kimi mühüm və həyati vacib konstitusion hüquqlarının pozulmasına rəvac verir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin sorğusu ilə bağlı aşağıdakıları qeyd etməyə zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə əsasən İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada bu maddənin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərində göstərilən məsələlərin həll edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu verə bilər.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası belə nəticəyə gəlir ki, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil tərəfindən mübahisələndirilən aktla Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq insan hüquq və azadlıqları pozulmadığına görə məsələnin həlli işə mahiyyəti üzrə baxılmasını tələb etmədiyini üçün, sorğu Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətinə aid deyildir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2, 52.1, 52.2 və 68-ci maddələrini rəhbər tutaraq

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin icraatına qəbul olunmasından imtina edilsin.
2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsman) göndərsin.
3. Qərardad «Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc edilsin.

Sədrlik edən: Ə.Sultanov

2.7. 03 noyabr 2010-cu il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasının 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin 1-ci bəndinə, 29-cu və 60-cı maddələrinə, 71-ci maddəsinin 1-ci bəndinə, 127-ci maddəsinin 2-ci və 7-ci bəndlərinə uyğunluğunun yoxlanılması haqqında Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 03 noyabr 2010-cu il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası İ.Nəcəfov (sədrlik edən), R.Qvaladze (məruzəçi-hakim), S.Həsənova və C.Qaracayevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi F.Əhmədovun iştirakı ilə

«Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasının 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin 1-ci bəndinə, 29-cu və 60-cı maddələrinə, 71-ci maddəsinin 1-ci bəndinə, 127-ci maddəsinin 2-ci və 7-ci bəndlərinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğudan göründüyü kimi Bakı şəhər sakini Təranə Dadaşova İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsmana) şikayətlə müraciət edərək göstərmişdir ki, məhkəmə aktları ilə Cabir Dadaşovun barəsində cinayət işi üzrə ona məxsus olan Mərkəzi Univermaq əsassız olaraq Cabir Dadaşova məxsus obyekt kimi qəbul olunaraq dövlət nəfinə geri alınmışdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası hesab edir ki, sorğuda göstərilən məsələnin yoxlanılması işin faktiki hallarının araşdırılması ilə bağlıdır.

«Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 34.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən Ali Məhkəmə tərəfindən baxılmış işin faktiki hallarının yoxlanılmasına yol verilmir.

Belə olan halda Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası hesab edir ki, məsələ işin faktiki hallarının yoxlanılması ilə əlaqəli olduğundan «Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2-ci maddəsinə uyğun olaraq həmin sorğu Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilə bilməz.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsini, «Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1, 37.0.2, 52.1, 52.2 və 68.1-ci maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasının 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin 1-ci bəndinə, 29-cu və 60-cı maddələrinə, 71-ci maddəsinin 1-ci bəndinə, 127-ci maddəsinin 2-ci və 7-ci bəndlərinə uyğunluğunun yoxlanılması haqqında Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilməsindən imtina olunsun.

2. Qərardadın surəti 7 gün ərzində Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə göndərsin.

Sədrlik edən: İ.Nəcəfov

2.8. 03 noyabr 2010-cu il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasının 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin 1-ci bəndinə, 29-cu və 60-cı maddələrinə, 71-ci maddəsinin 1-ci bəndinə, 127-ci maddəsinin 2-ci və 7-ci bəndlərinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 03 noyabr 2010-cu il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası İ.Nəcəfov (sədrlik edən), R.Qvaladze (məruzəçi-hakim), S.Həsənova və C.Qaracayevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi F.Əhmədovun iştirakı ilə,

«Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasının 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin 1-ci bəndinə, 29-cu və 60-cı maddələrinə, 71-ci maddəsinin 1-ci bəndinə, 127-ci maddəsinin 2-ci və 7-ci bəndlərinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğudan göründüyü kimi Lənkəran şəhər sakini Elşad Rəhimov Cabir Dadaşovun barəsində cinayət işi üzrə çıxarılmış məhkəmə aktlarını mülki iddia hissəsində qanunsuz hesab edərək şikayətində göstərmişdir ki, həmin məhkəmə aktları ilə ona məxsus olan «Yaşıl ada» adlandırılan obyekt əsassız olaraq Cabir Dadaşova məxsus obyekt kimi hesab edilərək dövlət nəfinə geri alınmışdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası hesab edir ki, sorğuda göstərilən məsələnin yoxlanılması işin faktiki hallarının araşdırılması ilə bağlıdır.

«Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 34.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən Ali Məhkəmə tərəfindən baxılmış işin faktiki hallarının yoxlanılmasına yol verilmir.

Belə olan halda Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası hesab edir ki, məsələ işin faktiki hallarının yoxlanılması ilə əlaqəli olduğundan «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2-ci maddəsinə uyğun olaraq həmin sorğu Konstitusiya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilə bilməz.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsini, «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1, 37.0.2, 52.1, 52.2 və 68.1-ci maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin icraatına qəbul olunmasından imtina edilsin.

2. Qərardadın surəti 7 gün ərzində Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə göndərihsin.

Sədrlik edən: İ.Nəcəfov

2.9. 30 may 2012-ci il tarixli Qərar

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin 19 noyabr 2010-cu il tarixli 16-T nömrəli əmri ilə təsdiq edilmiş Cəzaçəkmə müəsisələrinin Daxili İntizam Qaydalarına 1 sayılı Əlavənin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 30 may 2012-ci il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası İ.Nəcəfov (məruzəçi-hakim), S.Həsənova və C.Qaracayevdən (sədrlik edən) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi F.Əhmədovun iştirakı ilə,

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) (bundan sonra - İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra - Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu göndərərək Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin 19 noyabr 2010-cu il tarixli 16-T nömrəli əmri ilə təsdiq edilmiş “Cəzaçəkmə müəsisələrinin Daxili

İntizam Qaydaları”na 1 sayılı Əlavənin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra - Konstitusiya) 32-ci maddəsinin I-III hissələrinə, 61-ci maddəsinin I və III hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və VI hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin 19 noyabr 2010-cu il tarixli 16-T nömrəli əmri ilə təsdiq edilmiş “Cəzaçəkmə müəssisələrinin Daxili İntizam Qaydaları”na 1 sayılı Əlavəyə əsasən qısa müddətli görüş otaqlarının təchizatı və orada olan inventarlar penitensiar xidmətin tabeliyində olan cəzaçəkmə müəssisələrində azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin vəkilləri ilə sözügedən qaydalara istinadən konfidensial görüşməsi üçün lazımı şəraitin yaradılmaması, nəzarətçinin masasının kabinələrin qulaq asılması üçün danışıq qurğuları ilə təchiz olunması, vəkilin müdafiə etdiyi şəxsə hər hansı sənədi imza etdirməsi üçün müəssisənin nəzarətçisinin çağırılması və bunun nəzarətçidən asılılığa gətirib çıxarması həmin şəxslərin Konstitusiyanın 32-ci maddəsinin I-III hissələrində, 61-ci maddəsinin I və III hissələrində və 149-cu maddəsinin I və VI hissələrində təsbit olunmuş hüquqlarını pozur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin sorğusu ilə bağlı aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

“Cəzaçəkmə müəssisələrinin Daxili İntizam Qaydaları” (bundan sonra - Qaydalar) Azərbaycan Respublikasının cəzaların icrası qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun olaraq müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzaya məhkum edilmiş şəxslərin cəzalarının icrası və çəkilməsi qaydalarını tənzimləyən normativ-hüquqi aktdır. Bu Qaydalar cəzaçəkmə müəssisələrinin, habelə istintaq təcridxanalarının işçi heyəti, orada saxlanılan məhkumlar və bu müəssisələrə baş çəkən şəxslər üçün məcburidir.

Qaydalara 1 sayılı Əlavəyə əsasən qısa müddətli görüş otaqlarında biri-birindən döşəmədən tavanadək şüşələnmiş arakəsmələrlə ayrılan 80 sm enində və 100 sm uzunluğunda kabinələr təşkil olunur. Arakəsmələr 85 sm hündürlüyədək plastik üz çəkilmiş taxta ilə işlənir, yuxarısı hər birinin qalınlığı 6 mm olan ikiqat şüşə ilə tutulur.

Kabinələrdə danışiq qurğuları (dinamiklər və ya telefon dəstəkləri) ilə təchiz edilmiş plastik üz çəkilməş rəflər düzəldilir. 2-3 kabinə 140 sm enində təşkil olunur. Nəzarətçinin masası, kabinələrin qulaq asılması üçün danışiq qurğuları ilə təchiz olunur, 6 kv.metr sahəsi olan ayrı otaqda şüşələnmiş arakəsmənin arxasında, kabinələri ayıran orta arakəsməyə köndələn yerləşir. Kabinələrdə bir tərəfdə görüşə gəlmiş şəxslər üçün stullar, əks tərəfdə məhkumlar üçün döşəməyə bərkidilmiş kəkillər qoyulur.

Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin (bundan sonra – CİM) 81.7-ci maddəsinə əsasən hüquqi yardım almaq üçün məhkumların özlərinin, yaxın qohumlarının və ya onların qanuni nümayəndələrinin ərizəsinə əsasən məhkumlara vəkillərlə, habelə belə yardımı göstərmək hüququna malik olan digər şəxslərlə görüş verilir.

CİM-in 81.9-cu maddəsinə müvafiq olaraq məhkumun vəkil və ya hüquqi yardım göstərmək hüququna malik olan digər şəxslə görüşləri tərəflərin arzusu ilə təkliddə keçirilir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra - CPM) 153.2.5-ci maddəsinə əsasən şəxsə tutulduğu andan öz vəkili və qanuni nümayəndəsi ilə ləyaqətli şəraitdə və nəzarət altında təkliddə görüşmək və konfidensial ünsiyyəti saxlamaq imkanının yaradılması cəzaçəkmə müəssisələri tərəfindən təmin olunmalıdır.

Həmçinin “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun (bundan sonra - “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanunda) 7-ci maddəsinin IV hissəsinə görə tutulan, həbs edilən və ya məhkum edilən şəxslərə hüquqi yardımın göstərilməsi üçün vəkillə təkliddə görüşlər və məsləhətləşmələr üçün lazımi şərait yaradılmalı, konfidensiallıq təmin olunmalıdır.

Qanunvericiliyin yuxarıda qeyd olunan normaları Konstitusiyada təsbit olunmuş hər kəsin hüquqi yardım almaq hüququnun təmin etmək məqsədini daşıyır. Belə ki, Konstitusiyanın 61-ci maddəsinin I və III hissələrinə görə hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ vardır. Hər bir şəxsin səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən tutulduğu, həbsə alındığı, cinayət törədilməsində ittiham olunduğu andan müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüququ vardır.

Eyni zamanda, hər bir şəxsin hüquqi yardım almaq hüququ məhkum edilmiş şəxsin öz vəkili və qanuni nümayəndəsi ilə təkliddə görüşmək və konfidensial ünsiyyəti saxlamaq hüququna da əhatə edir.

Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VI hissəsinə görə mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının aktları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, qanunlarına, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarına və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarına zidd olmamalıdır.

Eyni müddəə “Normativ hüquqi aktlar haqqında” 21 dekabr 2010-cu il tarixli Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Qanununun 2-ci maddəsində də əks olunmuşdur. Həmin Qanunun 2-ci maddəsinin məzmununa görə normativ hüquqi aktlar Konstitusiyaya və onlardan daha yüksək hüquqi qüvvəyə malik olan başqa normativ hüquqi aktlara uyğun olmalıdır.

Həmçinin qeyd olunan Konstitusiya Qanununun 2.6-cı maddəsinə əsasən fərman və ya digər normativ hüquqi akt qanunla ziddiyyət təşkil etdikdə qanun tətbiq edilir.

Göründüyü kimi, həm CPM-də, həm CİM-də, həm də “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanunda məhkum edilmiş şəxsin öz vəkili və qanuni nümayəndəsi ilə görüşləri təkliddə və konfidensial ünsiyyət saxlamaq şəraitində təşkil olunması müəyyən olunmuşdur.

Belə olan halda cəzaçəkmə müəssisələrində azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslə vəkili və yaxud qanuni nümayəndəsi ilə öz arzusu ilə Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən müvafiq konfidensial şəraitin yaradılması üçün imkan mövcuddur.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası hesab edir ki, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilin sorğusu Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun icraatına qəbul edilməsindən imtina edilməlidir.

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2, 52.1, 52.2 və 68-cı maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul olunmasından imtina edilsin.
2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsmana) göndərilsin.
3. Qərardad “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

Sədrlik edən: Ceyhun Qaracayev

2.10. 22 yanvar 2014-cü il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) 4 dekabr 2013-cü il tarixli sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 22 yanvar 2014-cü il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin palatası hakimlər Mahir Muradov (sədrlik edən), Sona Salmanova (məruzəçi-hakim), Rövşən İsmayılov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

Vüqar Zeynalovun katibliyi ilə,

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) ünvanladığı sorğuda Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin (bundan sonra – Əmək Məcəlləsi) 114-cü maddəsinin 6-cı hissəsinin analogiya üzrə tətbiqinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 25-ci maddəsinin I hissəsinə, 37-ci maddəsinə, 71-ci maddəsinin I, II və IX hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə, 151-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, Əmək Məcəlləsinin 114-cü maddəsinin 6-cı hissəsinə əsasən əmək məzuniyyəti dövrünə təsadüf edən iş günü hesab olunmayan bayram günləri məzuniyyətin təqvim günlərinə daxil edilmir və ödənilmir. Həmin norma ilə məzuniyyət dövrünə təsadüf

edən iş günü hesab olunmayan bayram günləri əvəzinə məzuniyyətdən sonra gələn iş günləri istirahət günləri hesab edilsə də, həmin günlərə görə əmək haqqı işçinin yalnız işə çıxacağı təqdirdə adi iş qaydasında ödənilir.

Sorğuverənin qənaətinə görə belə hal əməyin ödənilməsinin işəməzd qaydasında çalışan şəxslərə münasibətdə məntiqi görünsə də, vaxtamuzd qaydasında çalışan şəxslərə münasibətdə bir sıra mülahizələrə görə yanlışıdır. Belə ki, əməyin vaxtamuzd qaydasında ödənişlərin həyata keçirildiyi dövlət büdcəsindən maliyyələşən şəxslərin aylıq vəzifə maaşlarının sabitliyi (stabilliyi) əvvəlcədən müəyyən edilir və təmin olunur. Bu zaman həftələrarası istirahət günlərinə təsadüf edən iş günü hesab edilməyən bayram günləri növbəti iş gününə keçirilməklə əmək haqqı da heç bir azalmaya məruz qalmadan ödənilir. Bununla da sorğuverənin fikrincə, məzuniyyətdə olanlar adi iş qaydasında çalışan işçilərlə müqayisədə eyni hüquqi dəyərə (iş günü hesab edilməyən bayram günlərinə) münasibətdə bərabər faydalanmaq imkanından məhrum olmuş olurlar.

Əmək Məcəlləsinin 164.1-ci maddəsinə əsasən istirahət, səsvərmə, iş günü hesab edilməyən bayram günləri və ümumxalq hüzn günü görülən işə görə əmək haqqı aşağıdakı kimi ödənilir:

- əməyin vaxtamuzd ödənilmə sistemində gündəlik tarif maaşının iki misindən aşağı olmamaqla;
- əməyin işəməzd ödənilmə sistemində ikiqat işəməzd qiymətlərindən aşağı olmamaqla;
- aylıq maaş alan işçilərə iş aylıq iş vaxtı norması çərçivəsində görülmüşsə, maaşdan əlavə gündəlik vəzifə maaşı məbləğindən aşağı olmamaqla, əgər iş aylıq iş vaxtı normasından artıq vaxtda görülmüşsə, maaşdan əlavə gündəlik vəzifə maaşının ikiqat məbləğindən aşağı olmamaqla.

Sorğuverən hesab edir ki, səsvərmə, iş günü hesab edilməyən bayram günləri və ümumxalq hüzn günü görülən işə görə işçilərə əmək haqqının iki misli və ya ikiqat məbləği ödənildiyindən, məzuniyyət dövrünə təsadüf edən iş günü hesab olunmayan bayram günləri əvəzinə məzuniyyətdən sonra gələn iş günləri qeyri-ış günləri hesab edilməklə həmin günlərdə işləyən işçilərə də əmək haqqı ən azı iki misli və ya ikiqat məbləğdə ödənilməli və ya sözügedən günlərə görə

işləməyən işçilərə əmək haqqı adi iş günü normaları çərçivəsində hesablanaraq ödənilməlidir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası sorğu ilə bağlı aşağıda göstərilənlərin qeyd olunmasını zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 37-ci maddəsinin II hissəsində göstərilmişdir ki, əmək müqaviləsi ilə işləyənlərə qanunla müəyyən edilmiş, lakin gündə 8 saatdan artıq olmayan iş günü, istirahət və bayram günləri, ildə azı bir dəfə 21 təqvim günündən az olmayan ödənişli məzuniyyət verilməsi təmin edilir.

Əmək Məcəlləsinin 9-cu maddəsinin “x” bəndinə görə əmək müqaviləsi üzrə işçinin hər il bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş minimum müddətdən az olmayan ödənişli əsas məzuniyyətdən və müvafiq hallarda əlavə, sosial, ödənişsiz, təhsil məzuniyyətlərindən istifadə etmək hüququ vardır.

Həmin Məcəllənin 113-cü maddəsinin birinci hissəsində əmək məzuniyyətinin anlayışı verilmişdir. Əmək məzuniyyəti - işçinin normal istirahəti, əmək qabiliyyətinin bərpası, sağlamlığının mühafizəsi və möhkəmləndirilməsi üçün işdən ayrılmaqla öz mülahizəsi ilə istifadə etdiyi, müddəti bu Məcəllədə nəzərdə tutulandan az olmayan istirahət vaxtıdır. Əmək məzuniyyətinin müddəti təqvim günü ilə hesablanır.

“Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə dəyişiklik və əlavə edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 10 oktyabr 2006-cı il tarixli 152-IIIQD nömrəli Qanunu ilə Əmək Məcəlləsinin 114-cü maddəsinə əlavə edilmiş 6-cı hissəsinə əsasən əmək məzuniyyəti dövrünə təsadüf edən iş günü hesab olunmayan bayram günləri məzuniyyətin təqvim günlərinə daxil edilmir və ödənilmir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası, həmçinin qeyd edir ki, Əmək Məcəlləsinin 1-ci maddəsində Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyi sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlar sırasında əmək, sosial-iqtisadi məsələlərlə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bağladığı və ya tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr də göstərilmişdir.

Bu sahədə Azərbaycan Respublikası bir sıra beynəlxalq hüquqi aktlara, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin 19 iyul 1994-cü il tarixli Qərarı ilə Beynəlxalq Əmək Təşkilatının “Ödənişli

məzuniyyətlər haqqında” (1970-ci ildə yenidən işlənmiş) 132 №-li Konvensiyasına tərəfdar çıxmışdır.

Həmin Konvensiyada ödənişli məzuniyyətin verilməsi qaydası, müddəti, ödənilməsi və s. məsələlər öz əksini tapmışdır. Konvensiyanın 6-cı maddəsinə görə rəsmi və ənənəvi bayram və qeyri–iş günləri illik məzuniyyət dövrünə düşüb–düşməməsindən asılı olmayaraq, bu Konvensiyanın 3-cü maddəsinin üçüncü hissəsinə əsasən minimal illik ödənişli məzuniyyətin bir hissəsi kimi nəzərə alınmır.

Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin və Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyasının “Bayram və ümumxalq hüzn gününün əmək məzuniyyəti dövrünə düşdüyü hallarda əmək məzuniyyətinin müddətinin uzadılması barədə” 13 yanvar 2006-cı il tarixli İzahatında da “Ödənişli məzuniyyətlər haqqında” 132 №li Konvensiyanın 6-cı maddəsinə əsasən rəsmi və ənənəvi bayram və qeyri–iş günləri işçinin illik əmək məzuniyyəti dövrünə düşüb–düşməməsindən asılı olmayaraq illik ödənişli əmək məzuniyyətinin bir hissəsi kimi nəzərə alınmadığı göstərilmişdir.

Digər tərəfdən nəzərə alınmalıdır ki, qeyd olunan Konvensiyanın 1-ci maddəsinə əsasən bu Konvensiyanın müddəaları milli qanunvericilik vasitəsilə yalnız o həddə tətbiq edilir ki, kollektiv müqavilələr, məhkəmə qərarları, əmək haqqının müəyyən edilməsi ilə bağlı rəsmi orqanların qərarları ilə və ya başqa üsulla ölkədə mövcud olan müvafiq təcrübəyə uyğun qaydada müəyyənləşdirilməmiş olsun.

Əmək Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən əmək məzuniyyəti dövrü üçün verilən əmək haqqı istisna olmaqla qalan bütün hallarda işçinin orta əmək haqqı ödənişdən əvvəlki iki təqvim ayı ərzində qazandığı əmək haqqının cəmini həmin aylardakı iş günlərinin sayına bölməklə bir günlük əmək haqqı tapılır və alınan məbləğ əmək haqqı saxlanılan iş günlərinin sayına vurulmaqla müəyyən edilir.

Məzuniyyət vaxtı üçün orta əmək haqqının hesablanması qaydası Əmək Məcəlləsinin 140-cı maddəsi ilə müəyyən edilir. Həmin maddənin üçüncü hissəsinə görə məzuniyyət günlərinin əmək haqqını müəyyən etməkdən ötrü məzuniyyətdən əvvəlki 12 təqvim ayının

əmək haqqının cəmlənmiş məbləğini 12-yə bölməklə orta aylıq əmək haqqının məbləği tapılır və alınan məbləği ayın təqvim günlərinin orta illik miqdarına - 30,4-ə bölmək yolu ilə bir günlük əmək haqqının məbləği müəyyən edilir. Bu qayda ilə müəyyən edilmiş bir günlük əmək haqqının məbləği, məzuniyyətin müddətinin təqvim günlərinin sayına vurulur.

Göründüyü kimi, əmək məzuniyyəti dövrü üçün verilən əmək haqqı müəyyənləşdirilərkən təqvim günlərinin sayı nəzərə alındığı halda, orta əmək haqqının müəyyənləşdirilməsi zamanı iş günlərinin sayı nəzərə alınır.

Göstərilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, məzuniyyət dövrünə təsadüf edən iş günü hesab olunmayan bayram günləri əvəzinə məzuniyyətdən sonra gələn iş günləri istirahət günləri hesab edilməklə həmin günlərə görə əmək haqqı ödənilməsə də eyni hüquqi dəyərə (iş günü hesab olunmayan bayram günlərinə) münasibətdə həmin işçilərlə adi iş qaydasında çalışan işçilər arasında heç bir qeyri-bərabərlik yaranmır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası hesab edir ki, Əmək Məcəlləsinin qeyd edilən maddəsi ilə əmək məzuniyyəti dövrünə təsadüf edən bayram günlərinin məzuniyyətin təqvim günlərinə daxil edilməməsi və ödənilməməsi ilə bağlı vahid qayda müəyyən olunduğundan bu normanın oxşar münasibətlərə analogiya üzrə tətbiqinin Konstitusiyaya uyğunluğunun yoxlanılmasına zərurət yaranmır.

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası belə nəticəyə gəlir ki, həmin məsələnin Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunda mahiyyəti üzrə baxılması məqsədə müvafiq hesab edilmir.

“Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1, 32, 37.0.2, 52.1, 52.2 və 68.1-ci maddələrini rəhbər tutaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul olunmasından imtina edilsin.
2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsmana) göndərsin.
3. Qərardad “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

Sədrlik edən: Mahir Muradov

2.11. 01 fevral 2016-cı il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 01 fevral 2016-cı il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin palatası hakimlər Rövşən İsmayılov (sədrlik edən), Sona Salmanova (məruzəçi-hakim), Mahir Muradov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

Vüqar Zeynalovun katibliyi ilə,

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin (bundan sonra – Əmək Məcəlləsi) 4-cü maddəsinin III hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 35-ci maddəsinin II və VI hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, Əmək Məcəlləsinin 4-cü maddəsinin üçüncü hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının qanunlarında müəyyən edilmiş dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisələrdə çalışmanın yaş həddi elmi tədqiqat və ali təhsil müəssisələrinə şamil edilmir. Yaş

həddi ilə bağlı tələblər elmi tədqiqat və ali təhsil müəssisələrində çalışan şəxslərə deyil, orta ümumtəhsil və orta ixtisas təhsil müəssisələrində çalışan pedaqoji işçilərə (müəllimlərə, elmi adı və ya elmi dərəcəsi olan şəxslərə), eləcə də dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisələrdə çalışan digər şəxslərə şamil edilir.

Sorğuverənin fikrincə, qanunvericiliyin bu tələbi ayrı-seçkiliyi ifadə edir və Konstitusiyada təsbit olunmuş bərabərlik hüququnun pozulması anlamına gəlir. Belə ki, eyni ixtisasa malik və bərabər vəziyyətdə olan şəxslərə (xüsusilə də müəllimlərə) münasibətdə hüquq və vəzifələrlə bağlı fərqli mövqelərin əmək qanunvericiliyində müəyyən edilməsi hüquq bərabərliyinin pozulmasına səbəb olur.

Konstitusiya Məhkəməsinin palatası sorğu ilə bağlı aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin VII hissəsinə və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Qanun) 32.1-ci maddəsinə əsasən İnsan hüquqları üzrə müvəkkili insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada bu maddənin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərində göstərilən məsələlərin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən həll edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu verə bilər.

Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I və III hissələrinə əsasən hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir. Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Konstitusiyada təsbit olunmuş bərabərlik hüququ hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyini ifadə edir. Bu hüquq qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər hüquq və azadlıqlardan ayrılıqda tətbiq oluna

bilməz və hər hansı şəxsi həmin hüquq və azadlıqlardan istifadə zamanı ayrı-seçkilikdən qoruyur.

Bərabərlik hüququ hamının qanun və məhkəmə qarşısında hüquq və azadlıqlarının bərabərliyini ifadə etsə də, onların hüquqlarının şərtsiz bərabərləşdirilməsini nəzərdə tutmur. Bu hüququn pozulmasından o halda bəhs etmək mümkündür ki, hər hansı şəxsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyi obyektiv olaraq məhdudlaşdırılmış olsun.

Əmək Məcəlləsinin 4-cü maddəsinin üçüncü hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının qanunlarında müəyyən edilmiş dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisələrdə çalışmanın yaş həddi elmi tədqiqat və ali təhsil müəssisələrinə şamil edilmir.

Göründüyü kimi, yaş həddi ilə bağlı tələblər elmi tədqiqat və ali təhsil müəssisələrində çalışan pedaqoji işçilərə (müəllimlərə, elmi adı və (və ya) elmi dərəcəsi olan şəxslərə), eləcə də dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisələrində çalışan digər şəxslərə şamil edilir.

Nəzərə alınmalıdır ki, əmək qanunvericiliyinin Konstitusiyanın 25-ci maddəsinə uyğunluğu ilə əlaqədar konstitusiya nəzarətinin həcmi bir sıra faktorlardan, o cümlədən qanunvericinin konkret sahə üzrə olan mülahizə sərbəstliyinin genişliyindən asılıdır. Bu sahədə qanunvericinin geniş mülahizə sərbəstliyinin mövcudluğu Konstitusiya Məhkəməsinin həmin sahə üzrə həyata keçirdiyi nəzarətin həcminin daha həssas olduğuna dəlalət edir.

Eyni zamanda, Konstitusiyanın 38-ci maddəsinin I hissəsində hər kəsin sosial təminat hüququ müəyyən edilmişdir. Sosial təminat hüququnu, o cümlədən onun əsas elementlərindən biri kimi pensiya hüququnu təsbit edən Konstitusiyanın 38-ci maddəsinin III hissəsinə əsasən Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir.

Sosial hüquqların həyata keçirilməsi zamanı hüquqi mülahizələrdən daha çox sosial xidmətlərin göstərilməsi prinsiplərinə, dövlətin iqtisadi vəziyyətinə, cəmiyyətin, yaxud onun müəyyən bir hissəsinin dövlət yardımına və dəstəyinə ehtiyacının olub-olmamasına dair qanunvericinin yanaşması vacib əhəmiyyətə malikdir.

Beləliklə, qanunverici yaş həddinin, pensiyaların növlərinin, onların hesablanması, pensiyaların təyin və əldə edilməsinin, həmçinin bəzi kateqoriya vətəndaşlara güzəştli şərtlərlə pensiyanın təyin edilməsinin ümumi əsaslarının və qaydalarının tənzimlənməsində, habelə bu sahədə mövcud qanunvericiliyə dəyişikliklərin edilməsində Konstitusiyanın tələblərini nəzərə almaqla mülahizə sərbəstliyinə malikdir.

Oxşar hüquqi mövqə Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Hərbi qulluqçuların pensiya təminatı haqqında” və “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunlarının bəzi müddələrinin zamana görə tətbiq edilməsi baxımından şərh edilməsinə dair 27 mart 2014-cü il tarixli və “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.3.4-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair 14 noyabr 2014-cü il tarixli Qərarlarında əks olunmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu yuxarıda göstərilən 14 noyabr 2014-cü il tarixli Qərarında İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarına istinad edərək qeyd etmişdir ki, iqtisadi və sosial strategiyaların ümumi tədbirləri ilə bağlı adətən, Üzv Dövlətə mülahizə sərbəstliyi verilir. Dövlət hakimiyyəti orqanları cəmiyyət və onun ehtiyacları barədə bilavasitə biliyə malik olduqlarından, onlar sosial və ya iqtisadi sahədə ictimai maraqların qiymətləndirilməsində beynəlxalq hakimə nisbətən daha çox imkanlara malikdirlər və Məhkəmə “açıq-aydın ağlabatan əsaslandırma olmayan” hallardan başqa, adətən qanunverici orqanın siyasi seçiminə hörmət edir (Karson və digərləri Birləşmiş Krallığa qarşı iş üzrə Böyük Palatanın 16 mart 2010-cu il tarixli Qərarı, §61).

Qeyd olunanları nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin palatası hesab edir ki, hazırkı vəziyyətdə Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusu Konstitusiya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilib Plenum tərəfindən baxılmasına ehtiyac qalmamışdır.

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1, 32, 37.0.2, 52.1, 52.2 və 68.1-ci maddələrini rəhbər tutaraq Konstitusiya Məhkəməsinin palatası

QƏRARA ALDI:

1. Qərardadın təsviri hissəsində göstərilən hallara əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilib Plenum tərəfindən baxılmasından imtina edilsin.

2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsmana) göndərsin.

3. Qərardad “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

Sədrlik edən: Rövşən İsmayilov

2.12. 21 iyun 2016-cı il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

Q Ə R A R D A D I

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusuna dair

Bakı şəhəri, 21 iyun 2016-cı il

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin palatası hakimlər Kamran Şəfiyev (sədrlik edən), Sona Salmanova, Mahir Muradov (məruzəçi-hakim) və Rövşən İsmayılovdan ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Vüqar Zeynalovun iştirakı ilə,

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edərək, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 157.5, 157.6, 166.2, 188.3, 328.9, 328.10, 986-8.2, 1076-2.4, 1093.2.2, 1137, 1139, 1140, 1142, 1143, 1261-ci maddələrində, Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsinin 120, 320.3-cü maddələrində, habelə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 189-1.3, 314.1, 328.3-cü maddələrində müvafiq olaraq istifadə edilən “ləyaqətsiz”, “vicdansız”, “vicdansızcasına” sözlərinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 46-cı maddəsinin II hissəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, Konstitusiya Azərbaycan Respublikasında ən yüksək hüquqi qüvvəyə malik olduğundan (147-ci maddənin I

hissəsi), eləcə də Konstitusiyada Qanunların Konstitusiyaya zidd olmaması (149-cu maddənin III hissəsi) təsbit edildiyindən qanunun və ya digər normativ hüquqi aktların məzmununda hər hansı şəxsin şəxsiyyətinin, onun ləyaqətinin alçaldılmasına əsas verən ifadələr istifadə edilə bilməz və bu yolverilməzdir. Belə ki, Konstitusiyanın 46-cı maddəsinin II hissəsinin tələbinə görə, şəxsiyyətin ləyaqəti dövlət tərəfindən qorunur, heç bir hal şəxsiyyətin ləyaqətinin alçaldılmasına əsas ola bilməz.

Sorğuverənin qənaətinə görə, yuxarıda göstərilən qanunvericilik normalarında ifadə edilən “ləyaqətsiz”, “viddansız” və “viddansızcasına” sözləri bu müddələrin tətbiq edildiyi işlər üzrə olan subyektlərin şərəf və ləyaqətinə toxunaraq onların şəxsiyyətinin alçaldılmasına əsas olur.

Sorğuda, həmçinin bildirilir ki, sözügedən normativ hüquqi aktlarının mübahisələndirilən maddələri Konstitusiyaya prinsipi olan haqq-ədalət meyarlarına da cavab vermir və normativ hüquqi aktlara dair əsas tələbləri pozur. Halbuki, Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin I hissəsinə əsasən normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalıdır.

Bu baxımdan sorğuverən hesab edir ki, Mülki, Mülki Prosesual və Cinayət Məcəllələrinin qeyd olunan maddələrində ifadə edilmiş “ləyaqətsiz”, “viddansız” və “viddansızcasına” sözlərinin Konstitusiyanın 46-cı maddəsinin II hissəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılması zəruridir.

Sorğuda göstərilənlərlə əlaqədar Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 93-cü maddəsinin I hissəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi öz səlahiyyətlərinə aid məsələlər üzrə Konstitusiyaya qanunları, qanunlar və qərarlar qəbul edir.

Normativ hüquqi aktların hazırlanması, qəbul olunması, rəsmiləşdirilməsi, dərc edilməsi, qüvvədə olması, şərh edilməsi və sistemləşdirilməsi qaydaları “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanunu ilə tənzimlənir.

Həmin Konstitusiyaya Qanununun 25-ci maddəsinə görə normativ hüquqi aktlar daxilən uzlaşdırılmalı, məntiqi qurulmalı və normayaratma texnikasına uyğun olmalıdır. Normativ hüquqi aktın

normaları ifadə edilərkən həm həddindən artıq ümumiləşdirilmiş, həm də həddindən artıq təfərrüatlı ifadələrə, eləcə də eyni məsələ ilə bağlı normativ göstərişlərin təkrarlanmasına və onların çoxluğuna yol verilməməlidir.

Normativ hüquqi aktın, qanunun qəbul edilməsi zamanı onların mətni ekspertizaya məruz qalır. Aktın mətni qanunla nəzərdə tutulmuş çərçivədə həm hüquqi, həm də linqvistik qaydalara əməl edilməklə ekspertizaya olunur.

Belə ki, “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanununun 52-ci maddəsinə əsasən, normativ hüquqi aktın layihəsinin, qanunun məcburi hüquqi ekspertizası məcburi linqvistik ekspertizadan və digər ekspertizalardan əvvəl keçirilməlidir.

Konstitusiyaya Qanununun 53-cü maddəsinə müvafiq olaraq normativ hüquqi aktın mətni lakonik formada, normaların ziddiyyətli təfsirini istisna edən sadə və aydın dildə, Azərbaycan ədəbi dilinin və hüquq terminologiyasının rəsmi-işgüzar üslubuna əməl etməklə tərtib edilir.

Normativ hüquqi aktın terminologiyası aydın anlaşılan sözlərdən və söz birləşmələrindən istifadə etməklə formalaşdırılmalıdır (“Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanununun 54.1-ci maddəsi).

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası qeyd edir ki, sorğuverən qaldırılan məsələnin həlli ilə əlaqədar qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada normayaratma orqanına müraciət edə bilər.

Belə olan halda Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası hazırkı sorğunun icraata qəbul edilməsini və Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumu tərəfindən baxılmasını məqsədə müvafiq hesab etmir.

“Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.0.2, 52.1 və 52.2-ci maddələrini rəhbər tutaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusunun bu qərardadın təsviri hissəsində göstərilən səbəblərdən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin icraatına qəbul edilib Plenum tərəfindən baxılmasından imtina olunsun.

2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində sorğuverənə göndərilsin.

Sədrlik edən: Kamran Şəfiyev

2.13. 21 iyun 2016-cı il tarixli Qərardad

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PALATASININ

QƏRARDADI

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorgusuna dair

21 iyun 2016-cı il, Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin palatası hakimlər Mahir Muradov (sədrlik edən), Sona Salmanova (məruzəçi-hakim), Rövsən İsmayılov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə, Vüqar Zeynalovun katibliyi ilə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorgusuna baxaraq

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra-Konstitusiya Məhkəməsi) ünvanladığı sorgusunda Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra - Mülki Məcəllə) 1176.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 29-cu maddəsinin V hissəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorguda göstərilir ki, Mülki Məcəllənin 1176.2-ci maddəsinə əsasən vəsiyyətnamədə birbaşa göstərişlə mirasdan məhrum edilmiş şəxs vəsiyyətnaməyə daxil olmamış əmlak hissəsinə, vəsiyyət üzrə vərəsələrin mirası qəbul etməkdən imtina etdikləri halda da qanun üzrə vərəsə ola bilməz.

Sorğuverən hesab edir ki, Mülki Məcəllənin 1176.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan vəsiyyətnamə ilə birbaşa göstərişlə mirasdan məhrum edilmiş şəxslərin vəsiyyətnaməyə daxil olmamış əmlak hissəsinə də vərəsə ola bilməmələri müddəası Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin V hissəsinə uyğun deyildir.

Mülki Məcəllənin 1170.1-ci maddəsinə görə, vəsiyyət edən vəsiyyətnamə ilə təyin edilmiş vərəsələrin miras paylarını müəyyənləşdirə bilər və ya hansı vərəsəyə hansı əmlakın verildiyini konkret göstərə bilər. Əgər vəsiyyətnamədə bu cür göstəriş yoxdursa, miras vərəsələr arasında bərabər bölüşdürülür. Həmçinin Mülki Məcəllənin 1172-ci maddəsinin tələbinə görə, əgər vəsiyyətnamə ilə təyin edilmiş vərəsələrin payları bütövlükdə mirasın hamısını əhatə etmirsə, vəsiyyətnamədən kənarda qalmış əmlaka qanun üzrə vərəsəlik həyata keçirilir və əgər vəsiyyətnamədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, bu cür vərəsəlik əmlakın bir hissəsinin vəsiyyət edildiyi qanun üzrə vərəsələrə də aid olunur.

Sorğuverənin qənaətinə görə mübahisələndirilən normadan fərqli olaraq, mülki qanunvericiliyin qeyd olunan hər iki maddəsində vəsiyyətnamədən kənarda qalan əmlak hissələrinə qanun üzrə vərəsələrin bərabər əsaslarla miras əmlaka sahib olmaq imkanları ehtiva olunur. Sorğuverən qeyd edir ki, əvvəlki norma ilə sonra gələn normaların fərqli olması həmin normaların daxilən uzlaşmaması və məntiqi cəhətdən düzgün qurulmaması kimi qiymətləndirilir. “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Qanununun 25.1-ci maddəsinin tələbinə görə isə normativ hüquqi aktlar daxilən uzlaşdırılmalı, məntiqli qurulmalı və normayaratma texnikasına uyğun olmalıdır.

Sorğuverənin fikrincə, qanunvericinin mövcud mövqeyi vəsiyyət üzrə vərəsənin ona çatması miras əmlak hissəsinə mirasdan məhrum edilmiş şəxsə münasibətdə sərbəst sərəncam vermək səlahiyyətini də istisna edir. Nəticədə həmin şəxslərin mülkiyyət hüquqlarının əldə edilməsinin əsaslarına xidmət edən miras əmlaka vərəsəlik hüququ pozulmuş olur.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin palatası sorğu ilə bağlı aşağıda göstərilənlərin qeyd olunmasını zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 29-cu maddəsinin V hissəsinə əsasən, dövlət vərəsəlik hüququna təminat verir. Konstitusiyanın bu maddəsi vəsiyyəət etmə hüququnu geniş anlamda bəyan edərək, vərəsəlik hüququnun təminatı kimi miras qoymağı, yəni, bir tərəfdən vəsiyyəət edə bilmək hüququnu, digər tərəfdən vərəsə olaraq mirası qəbul edib ona sahib olmaq hüququnu nəzərdə tutur (Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1203.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair 13 dekabr 2011-ci il tarixli Qərarı).

Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericiliyinə əsasən vərəsəlik münasibətlərinin yaranmasında əsas kimi miras qoyanın vəsiyyəti qanun üzrə vərəsəlikdən daha üstün tutulur. Mülki Məcəllənin 1133.2-ci maddəsinə əsasən qanun üzrə vərəsəlik (ölmüş şəxsin əmlakının qanunda göstərilmiş şəxslərə keçməsi) o zaman qüvvədə olur ki, miras qoyan vəsiyyətnamə qoymur, yaxud vəsiyyətnamə tamamilə və ya qismən etibarsız sayılır. Vərəsəlik münasibətlərində vəsiyyətnaməyə üstünlük verilməsi fərdin mülkiyyəət hüququnun təmin edilməsinə yönəldilmişdir. Belə ki, qanunvericiliyə əsasən miras qoyanın öz sağlığında mülkiyyəti üzərində sərəncam vermək imkanı vardır. Vəsiyyətnamə vəsiyyəət edənin öz əmlakına dair yazılı iradə ifadəsidir.

Qanunvericilikdə vərəsəlik hüququna təminat verilməklə yanaşı, vəsiyyəət etmə və varis olma hüququnun sosial ədalət baxımından hədləri də (sərhədləri) müəyyən edilmişdir.

Belə ki, Mülki Məcəllədə mirasdan məhrumetmə institutu iki formada realizə edilir. Bunlardan birincisi, ümumi qaydada mirasdan məhrumetmə, digəri isə məcburi pay hüququ olan şəxslərin mirasdan məhrum edilməsidir. Birinci formada vəsiyyəət edən şəxs vəsiyyətnamə ilə vəsiyyəət azadlığına uyğun olaraq hər kəsi (məcburi pay hüququ olan şəxslərdən başqa) mirasdan qismən və ya tamamilə məhrum edə bilər və bunu açıqlamağa borclu deyildir.

İkinci formada isə mirasdan məhrumetmə mirasda məcburi pay hüququ olan şəxslərə münasibətdə realizə edilə bilər və vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrumetmə məcburi pay hüququ olan şəxslərə şamil edilmir. Belə ki, mülki qanunvericilik məcburi pay almaq hüququndan məhrumetmənin yalnız məhkəmə qərarı əsasında həyata keçirilməsini

nəzərdə tutur. Bu məhrumətinin həyata keçirilməsi üçün hallar qanunvericilikdə (Mülki Məcəllənin 1203-cü maddəsi) nəzərdə tutulmuşdur ki, yalnız onların mövcudluğu zamanı həmin şəxsləri məcburi pay hüququndan məhrum etmək olar. Bunun əsas səbəbi isə ailə və sosial münasibətlərin xarakteri ilə bağlıdır. Əgər şəxs vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrum edilsə belə, məcburi pay hüququndan məhrum edilməyibsə, o zaman həmin şəxsin mirasda məcburi pay hüququ saxlanılır.

Qanunverici tərəfindən göstərilən norma ilə vəsiyyət edənə hələ öz sağlığında məhkəməyə müraciət edərək məcburi pay almaq hüququ olan şəxsləri bu hüquqdan məhrum etmək imkanının verilməsi vəsiyyət edənin öz mülkiyyəti üzərində sərəncam vermək hüququ ilə vərəsəlik hüququnda sosial ədalət prinsipi arasında tarazlığın yaranmasına xidmət edir (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1203.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 13 dekabr 2011-ci il tarixli Qərarı).

Göründüyü kimi, miras qoyanın hələ öz sağlığında məhkəməyə müraciət edərək vərəsəni və ya bütövlükdə vərəsələri məcburi pay almaq hüququndan məhrum edə bilməsi imkanı vəsiyyət azadlığını tam qoruyaraq, bir tərəfdən vərəsələrin qanuni maraqlarını müdafiə edir, digər tərəfdən mülkiyyət hüququnun təminatına (şəxsin mülkiyyəti üzərində tam sərəncam vermək hüququna) xidmət edir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu formalaşdırdığı hüquqi mövqeyində qeyd etmişdir ki, Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericiliyinə əsasən, hər bir şəxs vəsiyyətnamə əsasında öz vərəsələrini mirasdan məhrum edə bilər. (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 20 oktyabr 2011-ci il tarixli Qərarı)

Vəsiyyət üzrə vərəsəlikdən məhrum etmə Mülki Məcəllənin 1176-cı maddəsində öz əksini tapmışdır. Həmin maddənin tələblərinə görə vəsiyyət edən qanun üzrə vərəsələrdən birini, bir neçəsini və ya hamısını vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrum edə bilər və bunu əsaslandırmağa borclu deyildir.

Nəzərə alınmalıdır ki, vəsiyyət edənin qanun üzrə vərəsələrdən birini, bir neçəsini və ya hamısını vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrum edə bilməsi və bunu əsaslandırmağa borclu olmaması müddəası

vəsiyyət azadlığı prinsipinə əsaslanır. Mülkiyyətçinin vəsiyyətnaməni hələ öz sağlığında qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq tərtib etməsi və vərəsələrdən birini, bir neçəsini və ya hamısını vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrum edə bilməsi vəsiyyət edənin öz mülkiyyəti üzərində sərəncam vermək hüququnu təmin edən amillərdən biridir.

Beləliklə, qanunverici Mülki Məcəllənin 1176.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan müddəanı müəyyən edərkən məhz vəsiyyət edənin vəsiyyət azadlığından və mülkiyyəti üzərində sərbəst sərəncam vermək hüququndan çıxış etmişdir. Vəsiyyəti tərtib etmiş şəxsin birbaşa göstərişlə vərəsələrindən hər hansı birini və ya bir neçəsini mirasından məhrum etməsi onun iradəsinin ifadəsidir. Vəzifələrindən biri mülki hüquq subyektlərinin əmlak və şəxsi qeyri-əmlak münasibətlərini tənzimləməkdən ibarət olan Mülki Məcəllə (Mülki Məcəllənin 1.2-ci maddəsi) ilə bu normanın müəyyən edilməsində qanunvericinin məqsədi vəsiyyətin tərtib olunması zamanı bu və ya digər səbəblərdən vəsiyyətnaməyə daxil olmamış əmlak hissəsinə dair yaranmış münasibətləri vəsiyyət edənin vəsiyyətnamədə əks olunmuş iradəsindən çıxış edərək tənzimləmək olmuşdur.

Mülki hüquq doktrinasında mirasdan məhrumetmənin iki üsulu müəyyən edilmişdir. Yuxarıda göstərilən vəsiyyətnamədə birbaşa göstərişlə mirasdan məhrum olunma birbaşa məhrumetmə kimi qəbul olunur. Mirasdan məhrum etmənin ikinci növü isə dolaylı məhrumetmədir. Bu cür məhrumetmədə vəsiyyət edən vəsiyyətnamədə vərəsələrdən hər hansı birinin adını qeyd etməməklə miras əmlakı digər vərəsələrinin arasında bölüşdürür. Lakin bu cür məhrumetmə zamanı birbaşa məhrumetmədən fərqli olaraq miras əmlakdan məhrum edilmiş vərəsə vəsiyyətnaməyə daxil olmamış əmlak hissəsinə qanun üzrə vərəsə ola bilər.

Belə ki, Mülki Məcəllənin 1172-ci maddəsinə əsasən, əgər vəsiyyətnamə ilə təyin edilmiş vərəsələrin payları bütövlükdə mirasın hamısını əhatə etmirsə, vəsiyyətnamədən kənar qalmış əmlaka qanun üzrə vərəsəlik həyata keçirilir və əgər vəsiyyətnamədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, bu cür vərəsəlik əmlakın bir hissəsinin vəsiyyət edildiyi qanun üzrə vərəsələrə də aid olunur.

Həmçinin qeyd olunmalıdır ki, vəsiyyət edən vəsiyyətnamədə vərəsəni vərəsəlik hüququndan tam və ya qismən məhrum edə bilər. Əgər vəsiyyət edən mirasdan qismən, yəni, vəsiyyətnamədə müəyyən vərəsəni konkret əmlakının vərəsəlik hüququndan məhrum edərsə, bu, həmin şəxsin mirasın qalan hissəsinə vərəsəlik hüququndan məhrum olunmasına səbəb olmur. Belə ki, miras qoyan həmin şəxsi tam miras payından məhrum etmək arzusunda olsa, bunu birbaşa vəsiyyətnaməsində göstərə bilər.

Yuxarıdakıları nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunda qaldırılan məsələlərin diqqəti cəlb etdiyini vurğulayaraq, qanunvericilikdə bu məsələlərin həlli öz əksini tapdığına, habelə Konstitusiya ilə ziddiyyət təşkil etmədiyinə görə sorğunun Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunda geniş müzakirə edilməsini məqsədmüvafiq hesab etmir.

Eyni zamanda, Konstitusiya Məhkəməsinin Palatası məhkəmələrin və hüquq tətbiq edənlərin diqqətinin yuxarıda şərh edilən hallara cəlb edilməsini zəruri hesab edir.

“Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1, 32, 37, 0.2, 52.1, 52.2 və 68.1-ci maddələrini rəhbər tutaraq Konstitusiya Məhkəməsinin palatası

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusuna Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən baxılmasından imtina edilsin.

2. Qərardadın surəti 7 gün müddətində Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsmana) və ümumi məhkəmələrə göndərsin.

3. Qərardad “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

Sədrlik edən: Mahir Muradov

3. Ombudsmanın sorğularının icrası vəziyyətinin qısa təsviri

Sıra sayı	Sorğunun predmeti	Sorğunun tarixi: illər üzrə	Sorğunun nəticəsi
1	2	3	4
1.	İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 398.1.1-ci maddəsinin «...şəxs insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəldikdə...» müddəasının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci, 71-ci maddəsinin II hissəsinə və 80-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2004	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2004-cü il 27 avqust tarixli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 398.1.1-ci maddəsinin «...şəxs insan ləyaqətini alçaldan və ictimai mənəviyyəti təhqir edən sərxoş vəziyyətdə ictimai yerlərə gəldikdə...» müddəası həmin Məcəllədə bu əmələ (xətaya) görə inzibati məsuliyyət müəyyən edən norma nəzərdə tutulmadığı üçün Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsinin I, II hissələrinə, 71-ci maddəsinin II hissəsinə, 80-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I, III hissələrinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir.
2.	Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 133.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 58, 59-cu maddələrinə və 71-ci maddəsinin II hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2004	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2004-cü il 20 sentyabr tarixli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 133.1-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 58, 59-cu maddələrinə və 71-ci maddəsinin II hissələrinə uyğun olmadığına görə qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir.
3.	“Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə” 11 iyun 2004-cü il tarixli, 688-IIQD sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun III	2005	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 25 yanvar 2005-ci il tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır: 1. «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə» 11 iyun 2004-cü il tarixli 688-IIQD sayılı

	<p>hissəsinin 9-cu bəndinin və IV hissəsinin 7-ci bəndinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair</p>		<p>Azərbaycan Respublikası Qanununun III hissəsinin 9-cu bəndində və IV hissəsinin 7-ci bəndində Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının icrası ilə bağlı yalnız hüquqi məsələlər üzrə işlərə baxmasını nəzərdə tutan müddəalar Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraatı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş hüquqi hədlər çərçivəsində həyata keçirilməklə; ▪ Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının, o cümlədən bu qərarlarda əks olunmuş hüquqi mövqələrin məcburi qüvvəsini nəzərə alaraq onların şərtsiz icrasının təmin edilməsi üçün zəruri hüquqi məsələləri həll etməklə; ▪ Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının təhrifinə (təftişinə, genişləndirilməsinə, məhdudlaşdırılmasına və ya digər formada təfsir olunmasına) yol verməməklə; ▪ işlərin yenidən baxılması məsələsini təşkil edərkən, onların yalnız təkrar baxılması üçün deyil, həmçinin pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının tezliklə bərpası məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarında göstərilmiş məhkəmə səhvlərinin, onların yol verdiyi məhkəmə icraatı mərhələsində və müvafiq icraat üçün qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müddətlər çərçivəsində aradan qaldırılması üçün konkret qərarlar qəbul etməklə yerinə yetirildikdə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-
--	---	--	---

			cu maddəsinin IX hissəsinə uyğun hesab olunsun.
4.	<p>“Azərbaycan Respublikasında ölüm cəzasının ləğv olunması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Cinayət, Cinayət-Prosessual və İslah-Əmək Məcəllələrinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun IV hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin VII hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair</p>	2005	<p>Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Palatasının 2005-ci il 28 iyul tarixli Qərarı ilə ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrə tövsiyə olunmuşdur ki, öz səlahiyyətləri daxilində ölüm cəzasının ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəz olunmasına dair müraciətlərə qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada baxılması təmin edilsin.</p>
5.	<p>“Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatının statusu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi ilə əlaqədar “Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əlavələr edilməsi barədə” 3 mart 2000-ci il tarixli, 817-IQD sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun və “Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatının statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə” 29 iyun 2004-cü il tarixli, 718-IIQD sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.5-ci maddəsinin ikinci abzasının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I, III və VII</p>	2006	<p>Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Palatasının 03 oktyabr 2006-cı il tarixli Qərarı ilə sərəngunun icraata qəbul edilməsindən imtina edilmişdir.</p>

	hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		
6.	“Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında xidmət keçmə haqqında” Azərbaycan Respublikasının 29 iyun 2001-ci il tarixli, 168-IIQ nömrəli qanunu ilə təsdiq edilmiş Əsasnamənin 150-ci maddəsinin tələblərinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25, 60, 147-ci maddələrinin, habelə 149-cu maddənin III hissənin tələblərinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2008	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Palatasının 2008-ci il 18 mart tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır ki, “Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında xidmət keçmə haqqında” Əsasnamənin 150-ci maddəsi xidmət keçmə yerini dəyişdirmə, tutduğu vəzifədən azad edilərək aşağı vəzifəyə keçirilmə haqqında qərarla razı olmayan daxili işlər orqanlarının əməkdaşının daxili işlər orqanlarının yuxarı vəzifəli şəxslərinə müraciət etmək hüququndan istifadə edilməsindən sonra məhkəməyə müraciət etmək hüququnu istisna etmir.
7.	Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 30 dekabr tarixli 787-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 77.3-cü maddəsinin və bununla bağlı həmin Məcəllənin 47.4-cü maddənin 1., 2., 3., 4-cü bəndlərinin, 49.1-ci maddənin, habelə 53.5-ci maddənin (müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçular istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 26-cı maddənin I və II hissələrinə, 147-ci maddəyə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2008	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Palatasının 2008-ci il 3 aprel tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır ki, ...böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət törətməkdə təqsirli bilinmiş qeyd olunan kateqoriyalı şəxslərə azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı olmayan cəzaların (CM-in 59, 60, 62 və 70-ci maddələrinə istinadən) təyin edilməsi mümkünlüyü istisna edilmir.
8.	Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsinin tələblərinin	2008	Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsinə dair Azərbaycan Respublikası

	<p>Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 29-cu maddəsinin I, II, III və IV hissələrinə, 147-ci maddəyə, 149-cu maddəsinin I, III və VII hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair</p>	<p>Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 27 may 2008-ci il tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsinin «mülkiyyətçinin razılığı» müddəası həmin Məcəllənin 228.2-ci maddəsində müəyyən olunan qaydaya müvafiq olaraq yazılı bağlanan notariat qaydasında təsdiqlənən razılaşmanı nəzərdə tutur. 2. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsinin «həmin şəxslərin yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququ mülkiyyətçi ilə ailə münasibətlərinə xitam verildiyi halda da saxlanılır» müddəası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13 və 29-cu maddələrinə uyğun hesab edilsin. Yaşayış binasının tərkib hissəsindən digər şəxslərin istifadə hüququna xitam verilməsi ilə bağlı məsələlər Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.2-ci maddəsinə uyğun olaraq həll edilməlidir. 3. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 228.5-ci maddəsinin «yaşayış binasının tərkib hissəsindən mülkiyyətçinin ailə üzvlərinin istifadə etmək hüququ bu Məcəllənin qüvvəyə mindiyi gündən yaranır» müddəası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin VII hissəsinə uyğun hesab edilsin. 4. Yaşayış sahəsi mülkiyyətçisinin ailə üzvlərinin və digər şəxslərin hüquqi vəziyyətini tənzimləyən mənzil qanunvericiliyinin qəbul edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilsin. 5. Qərar elan edildiyi gündən qüvvəyə minir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə əsasən, bu Qərarın qüvvəsi onun qüvvəyə mindiyi gündən sonra baxılan mübahisələrə şamil olunur.
--	--	--

9.	<p>Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli 783-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin və həmin Qanunun 9-cu maddəsinin 1-ci hissəsinin, habelə qeyd olunan maddələrlə bağlı Azərbaycan Respublikasının 14 iyul 2000-ci il tarixli 907-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.7-ci və 92.8-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin II hissəsinə, 26-cı maddəsinin I və II hissələrinə, 61-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 71-ci maddəyə, 147-ci maddəyə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə, 151-ci maddəyə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair</p>	2008	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Palatasının 27 noyabr 2008-ci il tarixli Qərarı ilə sorğunun icraata qəbul edilməsindən imtina edilmişdir.
10.	<p>Azərbaycan Respublikasının 14 iyul 2000-ci il tarixli 907-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 157.6 və 453.10-cu maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 26, 28, 32, 57, 60, 63, 65, 71, 147-</p>	2009	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Palatasının 06 fevral 2009-cu il tarixli Qərarı ilə sorğunun icraata qəbul edilməsindən imtina edilmişdir.

	ci maddələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		
11.	Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 30 dekabr tarixli, 787-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 79.1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 26-cı maddənin II və 28-ci maddənin I hissələrinə, 147-ci maddəyə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2010	Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 2010-cu il 02 mart tarixli Qərarı ilə Cinayət Məcəlləsinin 79.1-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 26-cı maddəsinin II və 28-ci maddəsinin I hissələrinə, 147-ci maddəyə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun hesab edilmişdir.
12.	Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 1 fevral tarixli, 618-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin 3-cü bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin (Bərabərlik hüququ) I hissəsinə, 35-ci maddəsinin (Əmək hüququ) VI hissəsinin, 38-ci maddəsinin (Sosial təminat hüququ) III hissəsinə, 71-ci maddəsinə (İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı), 147-ci maddəsinə (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi), 149-cu maddəsinin (Normativ hüquqi aktlar) I və III	2010	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 2010-cu il 21 iyun tarixli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 247-ci maddəsinin 3-cü bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin (Bərabərlik hüququ) I və III hissələrinə, 35-ci maddəsinin (Əmək hüququ) VI hissəsinə, 38-ci maddəsinin (Sosial təminat hüququ) III hissəsinə, 71-ci maddəsinə (İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı), 147-ci maddəsinə (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi), 149-cu maddəsinin (Normativ hüquqi aktlar) I və III hissələrinə uyğun olmadığı üçün qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir.

	hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		
13.	Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasının 1(102)-468/2009 sayılı 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin 1-ci bəndinə, 29-cu və 60-cı maddələrinə, 71-ci maddəsinin 1-ci bəndinə, 127-ci maddəsinin 2-ci və 7-ci bəndlərinə, İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında Konvensiyanın 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinin tələblərinə, Cinayət-Prosessual Məcəllənin 10, 12.1, 18.1, 25, 28.1, 39.1.3, 93, 181.7.1, 184, 207, 416.0.1, 416.0.11-ci maddələrinə, Cinayət Məcəlləsinin 15.3, 51, 75.1.1, 179.2-ci maddələrinə, Mülki Məcəllənin 203.3, 337.1-ci maddələrinə, Mülki-Prosessual Məcəllənin 150, 151-ci maddələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2010	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Palatasının 03 noyabr 2010-cu il tarixli Qərardadı ilə sorğunun icraata qəbul edilməsindən imtina edilmişdir.
14.	Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyasının 1 (102)-468/2009 sayılı 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin 1-ci bəndinə, 29-cu və 60-cı maddələrinə, 71-ci maddəsinin 1-ci bəndinə, 127-ci maddəsinin 2-ci və 7-ci bəndlərinə,	2010	Konstitusiya Məhkəməsi Palatasının 03 noyabr 2010-cu il tarixli Qərardadı ilə sorğunun icraata qəbul edilməsindən imtina edilmişdir.

	<p>İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında Konvensiyanın 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinin tələblərinə, Cinayət-Prosessual Məcəllənin 10, 12.1, 18.1, 25, 28.1, 39.1.3, 93, 181.7.1, 184, 207, 416.0.1, 416.0.11-ci maddələrinə, Cinayət Məcəlləsinin 15.3, 51, 75.1.1, 179.2-ci maddələrinə, Mülki Məcəllənin 203.3, 337.1-ci maddələrinə, Mülki-Prosessual Məcəllənin 150, 151-ci maddələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair</p>		
15.	<p>Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 7 fevral tarixli 54-IIIQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1-ci və 8.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə (Bərabərlik hüququ), 38-ci maddəsinə (Sosial təminat hüququ), 71-ci (İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı) və 147-ci (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi) maddələrinə, 149-cu maddəsinin (Normativ hüquqi aktlar) I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair</p>	2010	<p>Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 01 dekabr 2010-cu il tarixli Qərarı ilə «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə uyğun hesab edilmiş və eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin II və III hissələrinin, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinin tələblərinə müvafiq olaraq beş və daha çox uşağı övladlığa götürüb səkkiz yaşınadək böyüdən anaların, beş və daha çox uşağı səkkiz yaşınadək tərbiyə etmiş ögey anaların yaşa görə pensiya hüququ «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1-ci maddəsinə; beş və daha çox uşağı səkkiz yaşınadək böyüdən qəyyum qadınların yaşa görə pensiya hüququ «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.3-cü maddəsinə bu Qərarda əks</p>

			olunan hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla uyğunlaşdırılması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilmişdir.
16.	Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 11 iyul tarixli, 906-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.8-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə (Bərabərlik hüququ), 71-ci (İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı), 79-cu (Qanuna zidd vəzifələrin icrasına yol verilməməsi) və 147-ci (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi) maddələrinə, 149-cu maddəsinin (Normativ hüquqi aktlar) I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2010	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2010-cu il 02 dekabr tarixli Qərarına əsasən Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.8-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I və V hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun olmadığından 2011-ci il iyunun 1-dən qüvvədən düşmüş hesab edilmiş, eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.8-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I və V hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunlaşdırılaraq həmin maddədə nəzərdə tutulan inzibati xətaya görə inzibati tənbehin fiziki, hüquqi və vəzifəli şəxslər üçün ayrı-ayrılıqda müəyyən edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilmişdir.
17.	Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1999-cu il 15 mart tarixli, 41 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmiş "Nəqliyyat vasitəsinin idarə etmək hüququ verən sürücülük vəsiqəsini almaq istəyən şəxslərdən imtahanların qəbul edilməsi və onlara sürücülük vəsiqəsinin verilməsi qaydaları haqqında" Əsasnamənin 2.13-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikasının İnzibati	2011	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2011-ci il 14 iyun tarixli Qərarı ilə sözügedən sorguda iyerarxiyalılıq baxımından normativ hüquqi aktlarının normaları arasında mövcud uyğunsuzluqlara səbəb olmuş hallarla bağlı sonradan (2011-ci il 11 fevral tarixli 66-IVQD nömrəli Qanun, NK-nin 2011-ci il 09 iyun tarixli 93 nömrəli Qərar) qanunvericiliyə əlavə və dəyişikliklər edilməklə aradan qalxdığından konstitusiya işinin icraatına xitam verilmişdir.

	Xətalər Məcəlləsinin 456.2-ci maddəsinə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 71-ci, 79-cu maddələrinə, habelə 149-cu maddəsinin I, III və V hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		
18.	Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 28 dekabr tarixli, 779-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 316-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 29-cu maddəsinin I, II, III və IV hissələrinə, 147-ci maddəyə, 149-cu maddəsinin I, III və VII hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2011	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2011-ci il 15 iyul tarixli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 316-cı maddəsinin ipoteka institutunun mahiyyətinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bu qərarla formalaşdırdığı hüquqi mövqeyinə uyğunlaşdırılması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilmişdir.
19.	Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 14 iyul tarixli, 907-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 384.1.4-cü maddəsinin, həmin Məcəllənin 109.3-cü və 109.4-cü maddələrinə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin V hissəsinə, 60-cı maddəsinin I hissəsinə, 125-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 127-ci maddəsinin III hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2011	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2011-ci il 20 iyul tarixli Qərarı ilə "Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il 29 iyun tarixli, 418-IVQD sayılı Qanununa əsasən, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 384.1.4-cü maddəsi ləğv edildiyindən və beləliklə də cinayət-prosesual qanunvericiliyində edilmiş dəyişikliklər nəticəsində Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusunda göstərilən qeyri-müəyyən hal aradan qaldırıldığından sorğu üzrə konstitusiya işinin icraatına xitam verilmişdir.

20.	Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli 779-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I, II hissələrinə, 29-cu maddəsinin I, II, III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I, III hissələrinə, Mülki Məcəllənin 152-ci, 1166-cı və 1176-cı maddələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2011	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2011-ci il 20 oktyabr tarixli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsi hüquq sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi olan sosial ədalətlik prinsipi baxımından Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinin I, II, III və V hissələrinə uyğun hesab edilmiş və həmçinin göstərilmişdir ki, mirasda məcburi pay almaq hüququ olan şəxslərin dairəsi və vərəsələrin məcburi payının həcmimin dəyişdirilməsi məsələsini zamanın tələbi baxımından Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi öz səlahiyyəti çərçivəsində müəyyən edə bilər.
21.	Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin 19 noyabr 2010-cu il tarixli 16-T nömrəli əmri ilə təsdiq edilmiş Cəzaçəkmə müəssisələrinin Daxili İntizam Qaydalarına 1 sayılı Əlavənin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 32-ci maddəsinin I-III hissələrinə, 61-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və VI hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2012	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Palatasının 30 may 2012-ci il tarixli Qərardadı ilə sorğunun icraata qəbul olunmasından imtina edilmişdir.
22.	Azərbaycan Respublikasının 14 iyul 2000-ci il tarixli 907-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 107.4-cü maddəsinin	2012	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 31 may 2012-ci il tarixli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 107.4-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğun hesab

	Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin I hissəsinə, 26-cı maddəsinə, 60-cı maddəsinin I hissəsinə, 71-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 79-cu maddəsinə, 125-ci maddəsinin VII hissəsinə, 127-ci maddəsinin II və VIII hissələrinə, habelə 149-cu maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		edilmiş və həmçinin Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 107.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cərimənin tətbiq edilməsi əsaslarının məhkəmə müdafiəsi təminatı və hüquqi müəyyənlik prinsipləri baxımından təkmilləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilmişdir
23.	Azərbaycan Respublikasının 14 iyul 2000-ci il tarixli 907-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 419.14 və 427.10-cu maddələrinin, habelə Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli 780-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin V hissəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2012	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 27 iyun 2012-ci il tarixli Qərarı ilə "... sorğuda qaldırılan məsələ bilavasitə insan hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı deyildir." qənaətinə gəlinərək konstitusiyaya işinin icraatına xitam verilmişdir.
24.	Azərbaycan Respublikasının 14 iyul 2000-ci il tarixli 907-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 448.5-ci maddəsinin	2012	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 16 sentyabr 2014-cü il tarixli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 448.5-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsinin I

	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsinin I hissəsinə, 60-cı maddəsinin I hissəsinə, 63-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 127-ci maddəsinin I, II və III hissələrinə, 71-ci maddəsinin I, II, V və VI hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		hissəsinə və 149-cu maddəsinin III hissəsinə uyğun olmayan hesab edilmişdir.
25.	Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli, 781-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 182.1 və 17.2.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 36.4-cü maddəsinə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə (Bərabərlik hüququ), 71-ci maddəsinə (İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı), 149-cu maddəsinin (Normativ hüquqi aktlar) I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2013	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 9 iyul 2013-cü il tarixli Qərarına əsasən, Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 17.2.3-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verən 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir. Həmin Qərarla, eyni zamanda, nikahın pozulmasının qeydə alınması qaydalarını müəyyən edən Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 182.1-ci maddəsinin “yaxud da arvadın (ərin) azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilməyə məhkum olunduğu barədə hökmdən çıxarışı” müddəası, həmin Məcəllənin 182.2-ci maddəsinin “azadlıqdan məhrumetmə növündə cəza çəkən ərə (arvada) və ya” müddəası və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “Vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatı Qaydası”nın təsdiq edilməsi haqqında 31 oktyabr 2003-cü il tarixli, 145 sayılı Qərarının 5.11.2-ci maddəsinin “azadlıqdan məhrumetmə növündə cəza çəkən ərə (arvada) və ya” müddəası da qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir.

26.	Azərbaycan Respublikasının 1 fevral 1999-cu il tarixli, 618-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 114-cü maddəsinin 6-cı hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 16, 25 (I), 37, 71 (I, II, IX), 149 (I, III) və 151-ci maddələrinə, habelə “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununun 15.2-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2013	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Palatasının 2014-cü il 22 yanvar tarixli Qərarına əsasən sorğu icraata qəbul edilməmişdir.
27.	Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli 779-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 439.1-ci, 439.2-ci və 439.7-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin III hissəsinə, 149-cu maddəsinin III və VII hissələrinə, habelə “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununun 25-ci maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2015	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 14 may 2015-ci il tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır: 1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1-ci maddəsinin «əgər tərəflərdən biri xarici fiziki və ya hüquqi şəxsdirsə, tərəflər pul öhdəliyini, əgər bu, qanunla qadağan edilməyibsə, xarici valyutada da müəyyənləşdirə bilərlər» və həmin Məcəllənin 439.2-ci maddəsinin «əgər xarici valyutada olan pul öhdəliyi Azərbaycan Respublikasında ödənilməldirsə, ödənişin xarici valyutada aparılmalı olduğunun şərtləşdirildiyi hallardan başqa, o, manatla ödənilir» müddəaları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin III hissəsinin tələbləri ilə ziddiyyət təşkil etmir. 2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin III hissəsinin «ödəniş vasitəsi» müddəası görülmüş iş, göstərilmiş xidmət, satılmış mal və s.

			<p>müqabilində ödənişin həyata keçirilməsi, habelə icbari ödənişlərin (vergi, sosial sığorta və s.) aparılması hallarını nəzərdə tutur.</p> <p>3. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1-ci maddəsinin «pul öhdəliyi manatla ifadə edilməlidir» müddəası kredit (borc) müqavilələri üzrə pul öhdəliklərinin predmetini xarici valyuta da təşkil edə bildiyindən, həmin öhdəliklərdən irəli gələn münasibətlərə şamil olunmur.</p> <p>4. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.2-ci maddəsinə uyğun olaraq, kredit (borc) müqaviləsi üzrə əsas borc və faizlər kredit müqaviləsində şərtləşdirildiyi hallarda müqavilədə nəzərdə tutulan valyutada ödənilir. Müqavilədə belə şərt olmadıqda, borclu kredit üzrə əsas borcu və faizləri ödəniş yerində tətbiq olunan məzənnə əsasında manatla ödəmək hüququna malikdir.</p> <p>5. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.7-ci maddəsi manatla olan pul öhdəliklərinə şamil olunur və bu zaman həmin maddənin «ödəniş müddəti çatanadək» müddəası müqavilədə öhdəliyin müəyyən edildiyi icra müddətini, müqavilədən irəli gələn «öhdəliyin əmələ gəldiyi vaxt» müddəası isə müqavilənin bağlandığı vaxtı nəzərdə tutur.</p> <p>6. Əhalinin maraqlarını nəzərə alaraq, xarici valyutada verilmiş kreditlər üzrə kredit müddətinin uzadılması, faiz dərəcələrinin aşağı salınması və digər güzəştli şərtlərin tətbiqi üzrə tədbirlərin bankların maliyyə imkanlarından asılı olaraq həyata keçirilməsi məqsədmüvafiq hesab edilsin.</p>
28.	Azərbaycan Respublikasının 30 iyun 2009-cu il tarixli, 847-IIIQ	2015	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyə Məhkəməsi Palatasının 23 dekabr 2015-ci il tarixli Qərarı

	nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş "Bədən tərbiyəsi və idman haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 53-1-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin I hissəsinə, 15-ci maddəsinin I hissəsinə, 16-cı maddəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		ilə icraata qəbul edilmiş və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun iclasında baxılacağı nəzərdə tutulmuş olsa da, sonradan qanunvericiliyə edilmiş dəyişikliklərlə əlaqədar həmin sərəfə geri götürülmüşdür.
29.	Azərbaycan Respublikasının 1 fevral 1999-cu il tarixli, 618-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin 4-cü maddəsinin III hissəsinin və 10-1-ci maddəsinin I hissəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 35-ci maddəsinin II və VI hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2016	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatasının 01 fevral 2016-cı il tarixli Qərarı ilə sərəfunun icraata qəbul edilməsindən imtina edilmişdir.
30.	Azərbaycan Respublikasının 11 iyul 2000-ci il tarixli 905-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və III hissələrinə, 29-cu və 73-cü maddəsinin II hissəsinə	2016	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 17 mart 2016-cı il tarixli Qərarına əsasən vergi orqanı tərəfindən vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarında borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması haqqında kredit təşkilatına və ya bank əməliyyatları apararı şəxsə icra sənədi olan sərəncam verilməsini nəzərdə tutarı Azərbaycan

	uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		Respublikası Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğun hesab edilmişdir.
31.	Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 28 sentyabr 2012-ci il tarixli 217 sayılı və 26 dekabr 2014-cü il tarixli 399 sayılı Qərarlarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 37-ci maddəsinə, 149-cu maddəsinin I və V hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2016	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 02 iyun 2016-cı il tarixli Qərarına əsasən, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 28 sentyabr tarixli 217 sayılı və 2014-cü il 26 dekabr tarixli 399 sayılı Qərarları ilə hərbi tribunalların hakimlərinə, hərbi kollegiyaya daxil olan Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin üzvlərinə və onların aparatlarında xidmət etmiş hərbi qulluqçulara istifadə edilməmiş növbəti məzuniyyətə görə kompensasiyanın ödənilməsi istisna edilmədiyindən həmin Qərarların Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 37-ci maddəsi ilə ziddiyyət təşkil etmədiyi qənaətinə gəlinmişdir.
32.	Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli, 779-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 1176.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 29-cu maddəsinin V hissəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2016	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatasının 21 iyun 2016-cı il tarixli Qərarı ilə sorğunun icraata qəbul edilməsindən imtina edilmişdir.
33.	Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli, 779-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Mülki	2016	Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Palatasının 21 iyun 2016-cı il tarixli Qərarı ilə sorğunun icraata qəbul edilməsindən imtina edilmişdir.

	<p>Məcəlləsinin 157.5, 157.6, 166.2, 181.4, 188.3, 328.9, 328.10, 986-8.2, 1076-2.4, 1093.2.2, 1137, 1139, 1140, 1142, 1143, 1261-ci maddələrində müvafiq olaraq istifadə edilən “vicdansız”, “ləyaqətsiz” ifadələrinin, Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli 780-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 120, 320.3-cü maddələrində, habelə Azərbaycan Respublikasının 30 dekabr 1999-cu il tarixli 787-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 189-1.3, 314.1, 328.3-cü maddələrinin məzmunlarında ifadə edilən “vicdansız” və “vicdansızcasına” sözlərinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 46-cı maddəsinin II hissəsinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair</p>		
34.	<p>Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli, 779-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin IV hissəsinə və 35-ci maddəsinin VI</p>	2016	<p>Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 21 oktyabr 2016-cı il tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır: 1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin tələbləri baxımından Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsinin «əmək müqaviləsi ilə işləyən şəxslərə işdən çıxarma müavinətlərinin və əməkhaqqının ödənilməsi» müddəası</p>

	hissəsinə, habelə 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		<p>əmək müqaviləsi ilə həm işləyən şəxslərə, həm də işdən çıxmış şəxslərə müavinət və əməkhaqqının ödənilməsinə nəzərdə tutur.</p> <p>2. Bu Qərarın nəticə hissəsinin birinci bəndində göstərilən əsaslara görə, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 965.2.2-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin IV hissəsi, 35-ci maddəsinin VI hissəsi və 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət təşkil etmir.</p>
35.	«Əmanətlərin sığortalanması haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.3-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2017	<p>Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 6 iyul 2017-ci il tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır: 1. İştirakçı bankda sığorta hadisəsi baş verdikdə kompensasiyanın ödənilməsi əmanətlərin mülkiyyət kimi geri qaytarılması deyil, əmanətçilərə dəyər biləcəkdir maddi ziyanı kompensasiya etmək məqsədi daşdığı üçün «Əmanətlərin sığortalanması haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.3-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsi, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə uyğunsuzluq təşkil etmir.</p>
36.	Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli, 780-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 157-ci və 158-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin (Mülkiyyət) I hissəsinə, 25-ci maddəsinin (Bərabərlik hüququ) I, III və V hissələrinə, 28-ci	2017	<p>Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun 14 mart 2018-ci il tarixli Qərarına əsasən qərara alınmışdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 127-ci maddəsinin II hissəsinin, Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 157 və 158-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq məhkəmələr işdə iştirak edən şəxs tərəfindən ərizədə iddianı təmin etmə tədbirlərinin tətbiq edilməsinin kifayət qədər əsaslandırılmasına xüsusi diqqət yetirməli, ərizədə irəli</p>

	maddəsinin (Azadlıq hüququ) I və III hissələrinə, 29-cu maddəsinin (Mülkiyyət hüququ) II hissəsinə, 59-cu maddəsinə (Azad sahibkarlıq hüququ), 71-ci maddəsinin (İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı) I və II hissələrinə, 149-cu maddəsinin (Normativ hüquqi aktlar) I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		sürülən dəlillərin əsaslı olub-olmamasına hərtərəfli qiymət verməli, iddia tələbi ilə bu tədbirlər arasında əlaqənin mövcud olmasını yoxlamalı, tətbiq olunan tədbirin irəli sürülmüş tələbə mütənasib olmasını və işdə iştirak edən bütün şəxslərin qanuni mənafelərini təmin etməklə əsaslandırılmış məhkəmə aktı qəbul etməlidir.
37	Azərbaycan Respublikasının 14 iyul 2000-ci il tarixli 907-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 95.4.7-ci maddəsinin və Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli 780-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 158.1.2-ci maddəsindəki “müəyyən hərəkətlərə qadağa” müddəasının tətbiq edilməsinin məhkəmə təcrübəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsinin III hissəsinə və 60-cı maddəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2019	Bu sorğuya Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunda baxılması (25 sentyabr 2019-cu il tarixində) nəzərdə tutulmuş olsa da, sonradan həmin sorğu geri götürülmüşdür.
38	Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci	2021	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 19 fevral 2021-ci il tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır:

	maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair		<p>1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1193-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I, III, IV və V hissələrinə, 26-cı maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin I və VII hissələrinə, 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə və 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğun hesab edilsin.</p> <p>2. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1159-cu və Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 134.1-ci maddələrinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin mirasda məcburi pay anlayışını nəzərdə tutan 1193-cü maddəsində “vəsiyyət edənin uşaqlarının, valideynlərinin” müddəası övladlığa götürülənləri və övladlığa götürənləri də ehtiva edir.</p>
39	Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 85.3 və 85.4-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin V hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair	2021	<p>Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 23 aprel 2021-ci il tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır:</p> <p>1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 85.3 və 85.4-cü maddələri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin V hissəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir.</p> <p>2. Məhkəmələr ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət törətmiş 15 yaşınadək şəxslərə ictimai işlər cəzasının təyin edilməsi məsələsini həll edərkən, ilk növbədə, onların Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 88.1-ci maddəsinə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinə üstünlük verməlidir.</p>
40	“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası	2022	Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 02 fevral 2022-ci il tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır:

	<p>Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 25-ci maddəsinə, 29-cu maddəsinin I və IV hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair</p>		<p>1. Əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının pensiyasının yenidən hesablanması müraciət edildiyi gündən “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına görə həyata keçirilir. Hərbi qulluqçuların əmək pensiyasına qulluq stajına görə əlavə onlar hərbi xidmətdən ilk dəfə tərxis olunarkən son təminat xərcliyinə əsasən müəyyən olunur.</p> <p>2. “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.3.1-ci maddəsi yaşa görə pensiya hüququ olan bütün şəxslərin, habelə güzəştli şərtlərlə pensiyaya çıxmış, lakin digər sahədə əmək fəaliyyətini davam etdirən hərbi qulluqçuların pensiyasının yenidən hesablanması qaydasını müəyyən edir.</p> <p>3. “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsi, 25-ci maddəsi, 29-cu maddəsinin I və IV hissələri, 38-ci maddəsinin I və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət təşkil etmir.</p>
41	<p>“Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.0.1.13-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin II və III hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair</p>	2022	<p>Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 14 noyabr 2022-ci il tarixli Qərarı ilə qərara alınmışdır:</p> <p>1. “Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.0.1.13-cü maddəsində nəzərdə tutulan beşdən çox uşağı olan qadınlara müavinət təyin edilməsi müddəası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət yaratmır.</p> <p>2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin II</p>

			və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunlaşdırılması məqsədilə “Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.0.1.13 və 7.0.10-3-cü maddələrində beşdən çox uşağı təkbaşına böyüdən ataların da nəzərdə tutulması ilə bağlı qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliklərin edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilsin.
--	--	--	--

4. Normativ hüquqi aktlardan çıxarışlar

4.1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (çıxarış)

Maddə 130. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsi

I. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsi 9 hakimdən ibarətdir.

II. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin hakimlərini Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi təyin edir.

III. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sərəfəsində aşağıdakı məsələləri həll edir:

1) Azərbaycan Respublikası qanunlarının, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarının, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarlarının, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarının, mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğunluğu;

2) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarının, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarının, mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının Azərbaycan Respublikası qanunlarına uyğunluğu;

3) Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarının, mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarına uyğunluğu;

4) Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin qərarlarının qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğu;

5) bələdiyyə aktlarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına, Azərbaycan Respublikası qanunlarına, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarına, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarına (Naxçıvan Muxtar Respublikasında həm də Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasına, qanunlarına və Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarına) uyğunluğu;

6) Azərbaycan Respublikasının qüvvəyə minməmiş dövlətlərarası müqavilələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğunluğu;

Azərbaycan Respublikasının hökumətlərarası müqavilələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğu;

7) Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasının, qanunlarının, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin qərarlarının və Nazirlər Kabinetinin qərarlarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğunluğu; Naxçıvan Muxtar Respublikası qanunlarının, Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarının, Azərbaycan Respublikası qanunlarına uyğunluğu; Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarının Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarına və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarına uyğunluğu;

8) qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı mübahisələr.

IV. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını və qanunlarını şərh edir.

V. Hər kəs onun hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada bu maddənin III hissəsinin 1—7-ci bəndlərində göstərilən məsələlərin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən həll edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının bərpa edilməsi məqsədi ilə şikayət verə bilər.

VI. Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyən edilmiş qaydada məhkəmələr insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi məsələləri ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının şərh edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edə bilərlər.

VII. Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili insan hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada bu maddənin III hissəsinin 1—7-ci bəndlərində göstərilən məsələlərin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən həll edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu verə bilər.

VIII. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi bu Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş digər səlahiyyətləri də həyata keçirir.

IX. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi öz səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərə dair qərarlar qəbul edir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarı Azərbaycan Respublikası ərazisində məcburi qüvvəyə malikdir. *Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları dərc edilməlidir.*

X. Qanunlar və digər aktlar, yaxud onların ayrı-ayrı müddəaları, Azərbaycan Respublikasının hökumətlərarası müqavilələri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarında müəyyən edilmiş müddətdə qüvvədən düşür; Azərbaycan Respublikasının dövlətlərarası müqavilələri qüvvəyə minmir.

4.2. “Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Qanunu (çıxarış)

Maddə 13. İnsan hüquqlarının pozulmasına dair şikayətə baxılmanın nəticələri

13.1. Müvəkkil şikayətə baxılması ilə bağlı görülmüş tədbirlər və nəticələr barədə 5 iş günü müddətində ərizəçiyə yazılı surətdə məlumat verir.

13.2. Müvəkkil şikayətin araşdırılması zamanı insan hüquqlarının pozulması hallarını aşkar etdikdə, aşağıdakı tədbirləri həyata keçirir:

13.2.1. qərar və ya hərəkəti (hərəkətsizliyi) nəticəsində insan hüquqlarını pozmuş dövlət və yerli özünüidarə orqanlarından, vəzifəli şəxslərdən həmin hüquqların bərpasını tələb etmək (müvafiq orqanlar, vəzifəli şəxslər 10 iş günü müddətində Müvəkkilə görülən tədbirlər barədə yazılı surətdə məlumat verməlidirlər. Məlumat verilmədiyi və ya Müvəkkilin tələbləri həyata keçirilmədiyi hallarda Müvəkkil həmin təşkilatın yuxarı orqanına və ya digər dövlət orqanlarına müraciət edir);

13.2.2. cinayət əlamətləri aşkar edildikdə, müvafiq orqanlara cinayət işinin başlanması barədə müraciət etmək;

13.2.3. əlavə kassasiya qaydasında şikayət etmək hüququna malik olan subyektlərə müraciət etmək;

13.2.4. qərar və ya hərəkəti (hərəkətsizliyi) nəticəsində insan hüquqlarını pozmuş vəzifəli şəxslərin intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi barədə müvafiq orqanlara təkliflər vermək;

13.2.5. insan hüquqlarının pozulması ilə əlaqədar aparılmış yoxlamaların nəticələri ilə kütləvi informasiya vasitələrini tanış etmək;

13.2.6. İnsan hüquqlarının pozulması xüsusi ictimai əhəmiyyət kəsb edən hallarda onların bərpası üçün Müvəkkilin səlahiyyətlərində olan təsir imkanları kifayət etmədikdə, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə müraciət etmək, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qarşısında məruzə ilə çıxmış etmək;

13.2.7. dövlət və ya yerli özünüidarə orqanının, vəzifəli şəxsin qərarı və ya hərəkəti (hərəkətsizliyi) nəticəsində pozulmuş hüquqların bərpası üçün məhkəməyə müraciət etmək;

13.2.8. şəxsin hüquqları qüvvədə olan normativ aktlarla pozulduqda, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət etmək.

4.3. “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (çıxarış)

Maddə 32. Sorğular

32.1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi, Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III və IV hissələrində, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) isə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsində nəzərdə tutulmuş məsələlərlə əlaqədar Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu verə bilər.

32.2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 4-cü bəndində nəzərdə tutulmuş məsələyə dair Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğularına Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən baxılmasına aşağıdakı hallarda yol verilir:

32.2.1. tətbiq edilməli olan normativ hüquqi akt məhkəmə tərəfindən tətbiq edilmədikdə;

32.2.2. tətbiq edilməli olmayan normativ hüquqi akt məhkəmə tərəfindən tətbiq edildikdə;

32.2.3. normativ hüquqi akt məhkəmə tərəfindən düzgün şərh edilmədikdə.

32.3. Bu qanunun 32.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş sorğu müvafiq məhkəmə aktının qüvvəyə mindiyi andan altı ay müddətində verilə bilər.

32.4. Sorğu Konstitusiya Məhkəməsinə yazılı şəkildə verilir. Sorğu səlahiyyətli şəxs tərəfindən, kollegial orqanın qərarı əsasında verildikdə isə onun rəhbəri tərəfindən imzalanır.

32.5. Sorğuda aşağıdakılar göstərməlidir:

32.5.1. Konstitusiya Məhkəməsinin adı;

32.5.2. sorğuverənin adı, ünvanı;

32.5.3. nümayəndəliyin vəzifə kimi həyata keçirilməsi halları istisna olmaqla, sorğuverənin nümayəndəsi və onun səlahiyyətləri haqqında lazımi məlumatlar;

32.5.4. mübahisə olunan normativ hüquqi, məhkəmə və ya bələdiyyə aktını qəbul etmiş dövlət və ya yerli özünüidarə orqanının, yaxud səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı mübahisələrdə iştirak edən dövlət orqanının adı və ünvanı;

32.5.5. Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu vermək hüququ verən və Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən həmin sorğuya baxılması səlahiyyətini təsdiq edən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının maddələri;

32.5.6. mübahisə olunan normativ hüquqi, məhkəmə və ya bələdiyyə aktının, həmçinin şərh edilməsi xahiş olunan normativ hüquqi aktın dəqiq adı, qəbul edildiyi tarix, nömrəsi, dərc olunduğu mənbə və ona dair digər məlumatlar;

32.5.7. məsələyə dair sorğuverənin mövqeyi və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və ya digər normativ hüquqi aktlarının müvafiq normalarına istinadla onun hüquqi əsaslandırılması;

32.5.8. Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu ilə əlaqədar ünvanlanmış xahiş;

32.5.9. sorğuya qoşulmuş sənədlərin siyahısı.